

SPOMENICI REVOLUCIJE

SUBNOR - ŠIBENIK

Redakcijski odbor:

Nikola Bego, Dane Berović, Desanka Brusić, Tomislav Erak, Vitomir Gradiška, Anka Iljadica, Ante Kronja-Čenčo, Tona Ninić, Marinko Papić, Frane Šupe

Urednik:

Dane Berović

Recenzenti:

Dane Berović, Marinko Papić, Petar Škarica

Tehnički urednik:

Vladimir Ćavrak

Korektor:

Josip Jakovljević

Likovna oprema:

prof. Josip Roca

Izdavač:

Općinski odbor SUBNOR-a Šibenik

Za izdavača:

Petar Škarica

Tisak:

ŠIRO »Štampa«, Šibenik

SPOMENICI REVOLUCIJE

ZBORNIK SPOMENIKA REVOLUCIJE 1941—1945. GODINE
POVODOM 35-GODIŠNJICE OSLOBOĐENJA ZEMLJE,
36-GODIŠNJICE OSLOBOĐENJA ŠIBENIKA I ŠIBENSKE KOMUNE

ŠIBENIK 1980.

PREDGOVOR

Zbornik »Spomenici revolucije« objavljujemo u znak sjećanja i trajnog čuvanja uspomena na ljude i događaje u čije ime i slavu su podignuti.

Zbornik izlazi u povodu 35-godišnjice oslobođenja zemlje i pobjede nad mračnim silama fašizma i 36-godišnjice oslobođenja Šibenika i šibenske komune, i treće je od četiri izdanja koja po utvrđenom planu izdaje Općinski odbor SUBNOR-a Šibenik. Njegovim objavljivanjem popunjava se praznina koja se već odavno osjećala. Bit će to drago štivo svakom našem čovjeku a posebno mladima kojima se ovim pruža više mogućnosti da se upoznaju sa najznačajnijim događajima i ličnostima iz povijesti radničkog pokreta, NOB-a i socijalističke revolucije na šibenskom području i ujedno da se uče i napajaju primjerima ljubavi i odanosti prema rodnoj grudi, hrabrosti i samopožrtvovanja u borbi za slobodu, bolji i sretniji život koje su iskazali sudionici tih sudbonosnih događaja, posebno onih koji su svoje živote ugradili u temelje Titove samoupravne socijalističke Jugoslavije.

Zbornik obuhvaća 188 spomen-obilježja na općini Šibenik i neka koja su van nje a neposredno su vezana za ljude i događaje ovog kraja (Drniš, Titova Korenica, Sinj, Buje i dr.). Razvrstana su na spomenike, spomen-groblja, spomen-poprsja i grobnice i spomen ploče i iznose se kronološkim redom u okviru svake od ovih kategorija. Za svako spomen-obilježje daje se lokacija, fotografija, tehnički podaci, tekst koji se na njemu nalazi i zažeti opis događaja odnosno ličnosti. U većini slučajeva opisi, shodno zamisli izrade ovog Zbornika,svojim sadržajem obrađuju značaj određenog događaja odnosno ličnosti. Ondje gdje se u tome nije uspjelo, razlog je pomanjkanje izvora za opis. Na kraju Zbornika su dvije skice područja općine Šibenik s oznakama lokacija svih spomen-obilježja.

U Zborniku su najprije obrađena spomen-obilježja za grad Šibenik a zatim za ostala mjesta na općini, i to po abecednom redu. Za svako mjesto daju se opisi svih spomen-obilježja koja se najneposrednije odnose na ljude i događaje toga mjesta bez obzira da li su ona u njemu ili van njega. Kao prvo spomen-obilježje obrađeno je ono uz koje se najprirodnije mogla dati vrlo sažeto povijest radničkog pokreta, učešće i doprinos njegovih ljudi u toku NOR-a i socijalističke revolucije.

Radeći na ovom Zborniku, uočena je na jednom broju spomen-obilježja jezična i pravopisna šarolikost, a u pojedinim slučajevima i netočnost povijesnih činjenica što je posljedica nedovoljnih prethodnih priprema i provjera kao i izostanka konsultacije onih koji su mogli pružiti stručnu pomoć kod njihove izrade i postavljanja. Zbog toga smo bili prisiljeni, u interesu točnosti i povijesne istine, da u prijepisima nekih tekstova spomen-obilježja odnosno

opisa događaja i ličnosti na njima unesemo potrebne ispravke. Ujedno rad na Zborniku omogućio je da se stekne i uvid u opće stanje svakog spomen-obilježja i u vezi s tim, u neposrednoj budućnosti, izvrše opravke na onima gdje je to potrebno.

Rad na zborniku »Spomenici revolucije«, kao i na prethodna dva (zbornik »Nosilaca partizanske spomenice 1941«, izašao 1976. i »Žrtvama do pobjede i slobode«, izašao 1978) nije tekao lako. Premda su uloženi veliki napori u pribavljanju i sređivanju podataka, ne isključuju se propusti i manjkavosti. Stoga i ovom prilikom pozivamo na suradnju sve one koji svojim primjedbama i sugestijama mogu u tom pogledu pružiti pomoć.

I na kraju potrebno je još jednom istaći da ovaj zbornik predstavlja samo knjigu o dosad podignutim spomen-obilježjima s kratkim opisima događaja i ljudi bez pretenzija da smo s njime dobili i potpunu povijest najnovijeg doba našeg područja, što ostaje kao zadatak koji bi trebalo što prije ostvariti. Isto tako svjesni činjenice da na općini ima još neobilježenih značajnih događaja iz naše novije povijesti, neka objavljivanje ovog zbornika bude poticaj da se ovo što prije otkloni i spomen-obilježja postave onamo gdje za to postoje opravdani razlozi.

Redakcijski odbor

ŠIBENIK

Društveno-politička aktivnost šibenskog radništva i težaštva počinje na prelazu iz 19. u 20. stoljeće, kada je ono, na osnovi ekonomskog razvitka grada i njegova područja, brojčano ojačalo. U težnji da poboljša svoj teški ekonomski položaj, šibensko radništvo, pod utjecajem naprednih ideja koje su širili prvi socijalisti na našem području, počinje se polako organizirati.

Prve uspjehe radničkog pokreta u Šibeniku prekinuo je I svjetski rat, a u razdoblju od 1918. do 1921. godine, kada je revolucionarni socijalistički pokret zahvatio cijelu Evropu, pa i Jugoslaviju, Šibenik se nalazio pod talijanskom okupacijom, koja je uvjetovala da u gradu i na čitavom njegovu području u prvi plan socijalno-političke akcije izbije nacionalno-oslobodilačka, a manje socijalno-revolucionarna tendencija.

Tek oslobađanje i njegovo ukomponiranje u novu zajedničku državu Južnih Slavena omogućilo je napredno orijentiranim ljudima uključivanje u revolucionarna gibanja zemlje. Tako je već 1923. formirana prva partijska ćelija u Šibeniku.

Revolucionarna aktivnost prvih organiziranih šibenskih komunista nije se 20-ih godina značajnije osjećala, jer se odvijala u teškim uvjetima progona naprednog pokreta na temelju Zakona o zaštiti države. Uvođenje monarhističke diktature 1929. još je više otežalo rad partijske organizacije u Šibeniku, koja naglo jača svoju aktivnost tek 1932. U toku 1932. u gradu je stvorena jaka partijska organizacija, a 25. ožujka osnovan je i Okružni komitet KPJ na čelu sa sekretarom Antom Jurlinom. Partijska djelatnost bazirala se na partijskom principu trojki — jednoj ćeliji tri člana.

Međutim, ovaj uspjeh komunističkog i revolucionarnog pokreta u Šibeniku bio je kratka vijeka. Već 1933. policiji polazi za rukom provaliti partijsku organizaciju i kroz samo nekoliko mjeseci pohapsiti skoro sve članove Partije u gradu i području.

Bio je to težak udarac za partijsku organizaciju Šibenika, od kojeg se ona počinje polako oporavljati tek od 1936, odnosno 1939. Ponovno se obnavljaju partijske organizacije i oživljava njihov rad, a time i radnički pokret u Šibeniku.

Naime, od 1934. partijsko rukovodstvo Jugoslavije postepeno napušta stare oblike partijskog rada koji se do tada odvijao u manje-više zatvorenom krugu i zalaže se za aktivnost svojih članova u borbi za svakodnevne zahtjeve radnika i seljaka. IV zemaljska konferencija KPJ (Ljubljana, 24. i 25. prosinac 1934) donosi nekoliko rezolucija u tom duhu. Među njima je i ona o radu u sindikatima i stvaranju antifašističkog fronta.

Rezolucije donesene na IV zemaljskoj konferenciji KPJ, s dosta uspjeha sprovode u djelo i komunisti Šibenika. Postepeno ali uporno infiltriraju se oni u legalne građanske stranke, posebno u Hrvatsku seljačku stranku.

Sindikalne organizacije, u prvom redu Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije (URSSJ), također su organizacije preko kojih komunisti Šibenika djeluju i na najšire slojeve naroda. Posebno koriste URSS-ove plesne zabave, razne sportske i kulturne sekcije, a napredna i komunistička omladina uz ove mogućnosti posebno koristi još i Radničko sportsko društvo Šibenik, koje uz nogometnu ima i boksačku, šahovsku i esperanto sekciju.

Vrlo aktivno uključili su se šibenski komunisti i u borbu radničke klase za poboljšanje uvjeta života i rada. U valu štrajkova koji je zahvatio

ovaj kraj nakon 1933, komunisti su imali svoga udjela, bilo kao organizatori ili pak samo kao inicijatori.

Samo u gradu 1934. štrajkuju postolari i ličioci, 1935. pekari i dio radnika Tvornice tjestenine Stipe Šare, 1936. drvodjelski i građevinski radnici, a 1937. metalci, mesari i pekari. U svibnju iste godine organizirane su u Šibeniku velike demonstracije protiv dolaska predsjednika vlade Milana Stojadinovića na puštanje u rad tvornice aluminija u Lozovcu, kojom prilikom mu je onemogućeno da brodom pristane uz šibensku »rivu«, već je morao produžiti za Skradin, a onda odatle u Lozovac.

Svoju aktivnost komunisti Šibenika razvijaju i na planu širenja i učvršćivanja antifašističkog fronta. Antifašističko raspoloženje širokih slojeva manifestiralo se u prvom redu u simpatiji kojom su oni pratili borbu španjolskog naroda protiv fašističkih sila i u prikupljanju »crvene pomoći«, najviše namijenjene obiteljima uhapšenih komunista.

Titov dolazak na čelo KPJ i osnivanje KP Hrvatske 1937. jako su se osjetili u razvoju revolucionarnog komunističkog pokreta u Šibeniku, a veća pažnja poklanja se omladini čiji pokret, na temelju ideja i direktiva generalnog sekretara KPJ *Josipa Broza Tita*, koji je tražio »organizaciono učvršćenje, idejnu čistoću i masovnost revolucionarnog omladinskog pokreta«, postaje sve značajniji činilac u daljnjem razvoju i jačanju komunističkog, radničkog i antifašističkog pokreta. U gradu Šibeniku organizacija Saveza komunističke omladine Jugoslavije — SKOJ, osniva se 1937.

Široka i organizirana djelatnost komunista Šibenika do 1939, njihovo izlaženje iz duboke ilegalnosti, korištenje svih mogućnosti legalne borbe (u organizacijama HSS, Seljačkoj i Gospodarskoj slozi, komunisti su pred II svjetski rat zauzeli ključne pozicije), sve ozbiljniji rad s mladima — rezultirali su sve masovnijom i jačom partijskom organizacijom (1939. formira se Mjesni komitet KPH Šibenik), širenjem kruga simpatizera, brojnim skojevskim organizacijama i sve jačim Narodnim frontom, koji je u danima pred II svjetski rat obuhvatio i najšire slojeve naroda. Uspješne akcije sakupljanja »crvene pomoći«, pokušaj odlaska preko 60 osoba (iz grada i primorskih mjesta) u dobrovoljačke redove u Španjolskoj krajem veljače 1937, oko 3000 potpisa za savez Jugoslavije sa sovjetskom Rusijom, demonstracije organizirane u Šibeniku u veljači 1938. prilikom dolaska Dimitrija Ljotića završene bilancom od jednog mrtvog i jedanaest ranjenih, otvoreno neprijateljsko držanje kojim su dočekani mornari talijansko-fašističkih ratnih brodova koji su ljeta 1938. došli u posjetu ratnoj bazi u Šibeniku, organizirani štrajkovi (1938. štrajkaju mesari u gradu) i druge slične akcije najrječitije govore o uspjesima dugogodišnjeg djelovanja komunista i svih naprednih i progresivnih snaga u Šibeniku do 1939.

Napadom Njemačke na Poljsku 1. rujna 1939. započeo je II svjetski rat. KPJ, uviđajući da neće moći izbjeći napad fašističkih sila, započinje sve intenzivnije pripreme da te skore dramatične događaje dočeka što spremnija. Tako je u kolovozu 1940. u Dalmaciju došao i sam *Josip Broz* (sudjeluje u radu Pokrajinske partijske konferencije u Splitu), a istoga mjeseca, da bi se upoznao s radom komunista u sjevernoj Dalmaciji, u Šibenik dolazi član CK KPJ *Tone Tomšič*, kojom prilikom se osniva Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju. Vrlo brzo nakon formiranja OK KPH, osnovan je i Okružni komitet SKOJ-a.

Prisutnost komunista osjećala se u svakodnevnom životu grada u kojem oni ukazuju na neposrednu opasnost od rata, šire antifašistički duh u narodu i pojačavaju borbu za poboljšanje uvjeta rada i života radnika. U URSS-ovim sindikatima oni su na ključnim pozicijama, pa su uspješno organizirani štrajkovi: u travnju 1940. štrajk krojačkih radnika, u listopadu štrajkuje 210 radnika kao protest zbog raspuštanja URSS-ovih sindikata, a u prosincu štrajkuju stolarski radnici.

U 1940. komunisti ovoga kraja imali su još jedan vidan uspjeh. Veliku pobjedu postigli su oni mjeseca svibnja kad su kao Stranka radnog naroda sa svojim kandidatskim listama (istina, ne u samom gradu, već u općinama Zlarin i Vodice) izašli na općinske izbore. Odluka režima da izbore zabrani nije umanjila njihov uspjeh.

Rezultati uporne, upravo svakodnevne aktivnosti komunista u tumačenju profašističke politike koju vodi vlada Kraljevine Jugoslavije i ostale akcije vezane uz to, bile su vrlo uspješne antifašističke demonstracije, koje je u povodu godišnjice napada fašističke Njemačke na Poljsku organizirao OK KPH za sjevernu Dalmaciju. Na isti način i parolama »Bolje rat nego pakt« i »Bolje grob nego rob«, odgovorio je Šibenik i na potpisivanje Trojnog pakta u ožujku 1941.

Fašistički napad na Jugoslaviju 6. travnja 1941. zatekao je Partiju na šibenskom području organiziranu u 9 mjesta s oko 150 članova. U Šibeniku, koji je tada brojio oko 16.000 stanovnika, uz Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske, tada rukovodećeg partijskog organa za sjevernu Dalmaciju, na čijem su čelu bili sekretari *Ante Jurlin* i *Ivo Družić*, djelovali su još i Mjesni komitet i 2 rajonska komiteta, koji su rukovodili s oko 60 članova i 20 kandidata Partije. Značajnu ruvolucionarnu snagu predstavljao je SKOJ s preko 100 članova na čelu s Mjesnim i Okružnim komitetom, čiji je sekretar bio *Miro Višić*. Ali u Šibeniku, u prvim danima okupacije, pored članova Partije i SKOJ-a, bio je još i veći broj neevidentiranih simpatizera i pristalica komunističkog i revolucionarnog radničkog pokreta.

Na sam dana fašističkog napada na Jugoslaviju, politički sekretar Okružnog komiteta KP Hrvatske za sjevernu Dalmaciju, *Ante Jurlin*, održao je u Šibeniku okružno partijsko savjetovanje, na kojemu je donesena i odluka o pripremama za oružani ustanak.

Videći već očito rasulo vojnih snaga stare Jugoslavije, komunisti šibenskog kraja, naročito komunistička omladina, a po direktivi Okružnog komiteta od 13. travnja 1941, započinju organiziranu akciju sakupljanja i pohranjivanja oružja, municije i uopće sve ratne opreme. U skloništima u gradu i njegovoj okolici pohranjeno je blizu 1000 pušaka, 30 puškomitraljeza, 50.000 metaka i oko 2.500 ručnih bomba, od čega je u samome gradu sakupljeno 200 pušaka, 15 puškomitraljeza, 15.000 metaka i 1.000 ručnih bomba.

Dva dana kasnije, 15. travnja 1941, u Šibenik ulaze prve jedinice talijansko-fašističkih oružanih snaga, no Partija i narod dočekali su okupatora spremni da mu se suprotstave.

Spremnost žitelja Šibenika da se odazovu svakom pozivu Partije pokazala se i za proslave 1. maja 1941. Naime, u tehnici Okružnog komiteta

umnožen je prvomajski proglas CK KPJ s pozivom »Svi na ulice« i »u borbu protiv fašističkog porobljivača«. Više poduzeća u Šibeniku prekinulo je rad, a svečano odjeveni radnici s crvenim karanfilima na prsima izašli su na ulice. Na katedrali i Baldekinu izvješene su crvene zastave.

Da bi se odgovorilo na poziv za oružanu borbu koji je CK KPJ uputio narodima Jugoslavije nakon napada Njemačke 22. lipnja 1941. na SSSR, Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju u Šibeniku, na svojoj sjednici od 12. i 13. srpnja odlučuje da se na području Šibenika formiraju 3 partizanska odreda — dva odreda od dobrovoljaca iz okolnih mjesta, a jedan iz samog grada.

U isto vrijeme dok se radilo na formiranju partizanskih odreda na šibenskom području (područje Vodice — Zaton — Prvić — Srima i područje Primošten — Rogoznica — Krapanj), u čemu je svoju pomoć pružio i delegat CK KPH *Pavle Pap-Šilja*, i u samom gradu vrše se pripreme za odlazak u oružanu borbu.

Dana 8. kolovoza 1941. Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju u Šibeniku donosi odluku o formiranju Prvog šibenskog partizanskog odreda, koji je četiri dana kasnije (12. kolovoza) krenuo na svoj borbeni put u unutrašnjost.

U međuvremenu, po direktivi CK KPH, a radi pružanja pomoći Pokrajinskom komitetu KPH Dalmacije u formiranju partizanskih odreda, u Dalmaciju dolazi sekretar CK KPH *Rade Končar*. Sredinom studenoga 1941. Končar je boravio u Šibeniku. Nakon razgovora koje je obavio s partijskim rukovodstvom i nakon što su uspjeli napori u uspostavljanju veza i kanala s Bukovicom i Likom, sa šireg područja Šibenika, u nekoliko grupa, preko Bukovice u Liku krenulo je ukupno 120 dobrovoljaca. Ovu treću partizansku četu, koja je u unutrašnjost pošla u vremenu od 3. studenoga do 10. prosinca 1941, (četa je ušla u sastav bataljona »Marko Orešković«), činili su dobrovoljci iz grada, okolnih mjesta, otoka Iža i Bukovice.

Istovremeno s pripremama za organiziranje partizanskih odreda, komunisti i skojevci sa svim antifašističkim snagama u gradu, organiziraju i vode otpor protiv okupatora. Udarne grupe vrše diverzije i sabotaže. Već 30. srpnja 1941. *Paško Trlaja* uništio je u tvornici u Crnici postrojenje za hlađenje, a grupa komunista organizira u tvornici i štrajk radnika. Napad na okupatorove vojnike prilikom spuštanja fašističke zastave na Poljani nije uspio zbog hapšenja i strijeljanja omladinca *Ante Šantića* (strijeljan je 19. kolovoza 1941), jednog od sudionika akcije. Ispisivanje antifašističih i revolucionarnih parola, blaćenje Mussolinijevih slika, leci, bojkotiranje ceremonijala dizanja i spuštanja talijanske zastave, bojkotiranje nastave na talijanskom jeziku, odbijanje pozdravljanja fašističkim pozdravom — svakodnevna su pojava.

Svrstavanje Šibenčana u NOP i odlazak prvih dobrovoljaca u oružanu borbu, prisilio je talijansko-fašističkog zavojevača da vrlo brzo po svom dolasku otkrije svoje mračne namjere prema onima kojima je došao dati »... red i blagostanje«. Sve oštriji teror, oružje je kojim on pokušava slomiti narod i Partiju ovoga grada.

Prve žrtve pale su već u mjesecu srpnju i kolovozu 1941. Da bi svojim ubojstvima dao pravno obilježje, a i zbog bolje efikasnosti, talijansko-fašistički okupator osniva u Šibeniku u mjesecu listopadu (13. i 24) najprije

Izvanredni, a zatim i Specijalni sud za Dalmaciju. Žrtve ovih sudova su i šest mladih šibenskih komunista i skojevaca strijeljani 13. listopada kao odmazda okupatora za ubojstvo njihova špijuna Antona Škotona.

Da žitelje Šibenika nisu uspjeli zaplašiti ovim krvavim mjerama, okupator je imao prilike odmah osvjedočiti diverzijom izvršenom u samom Šibeniku, kada je udarna grupa s Gorice, sastavljena od 10 članova Partije i SKOJ-a, 27. listopada 1941, bombama napala njihov kamion pun vojnika. Ova akcija bila je od velikog značenja, jer, uz moralni efekt na same Šibenčane, ona je za talijansko-fašističkog okupatora značila dvostruki udarac. Izvršena je u centru grada, i to baš uoči fašističke proslave godišnjice »Marša na Rim«.

No, fizički teror nije bio jedino oružje kojim je talijansko-fašistički okupator htio ugušiti slobodarski duh Šibenika. Dana 21. travnja 1941. Građanska uprava u Dalmaciji sa sjedištem u Splitu određuje da se u anektiranom području uvede dvojezičnost. U škole i urede uvodi se talijanski kao službeni jezik, preimenuju se hrvatska imena mjesta, ulica, pa i vlastita imena osoba. U jesen 1941. zabranjuje se rad i raspuštaju se sve političke stranke, društva i savezi, a umjesto njih osniva se za radnike tzv. »Dopolavoro«, a za omladinu »GIL« i »Balila«. Učiteljska škola zatvara se jer je »žarište ... propagatora komunističke misli«. Sve ove mjere dočekane su bojkotom, a Komunistička partija je sve čvršća i organiziranija.

Pred kraj 1941. Partija sve veću pažnju poklanja ženama, naročito ženskoj omladini u njihovu organiziranju i širem uključivanju u NOP. U prosincu 1941. organizira se aktiv žena komunista. Već u proljeće 1942. žene Šibenika javno demonstriraju. U partijskim i skojevskim forumima žene su sve zastupljenije. Veliki broj žena uključuje se u akciju prikupljanja pomoći za potrebe NOB-a, a ne mali broj sudjeluje i u oružanoj borbi.

Izvršavanje svih postavljenih zadataka od strane partijske organizacije i njena rukovodstva u Šibeniku, i to izvršenje u potpunosti, bez obzira na progone, otežane uvjete rada u strogoj ilegalnosti i osjetne gubitke u kadru, ojačalo je njen ugled u narodu, tako da je do kraja 1941. broj članova Partije u Šibeniku prešao brojku 80, a broj članova SKOJ-a narastao je do broja 150.

Jačanje partizanskih odreda krajem 1941. nametnulo je potrebu organiziranja njihova snabdijevanja. Formirani odbori narodne pomoći preuzeli su među ostalim i taj zadatak.

U isto vrijeme, osim odbora narodne pomoći, unutar pojedinih zanimanja i ustanova formiraju se i akcioni odbori, stvarajući time potrebne uvjete za osnivanje organa narodne vlasti.

U lipnju 1942. formira se Gradski narodnooslobodilački odbor Šibenik, organ revolucionarne narodne vlasti, što se umnogome odrazilo na daljnji razvoj i omasovljenje NOB-a.

11. lipnja 1942, u neposrednoj blizini grada, formira se Prva primorska četa, partizanska jedinica koja svojim akcijama vrlo brzo po svom formiranju izaziva kod okupatora strah i nesigurnost ne samo izvan grada već i u samom gradu. Jedna takva akcija bila je i ona od 27. listopada 1942, kada su borci ove čete s Martinske mitraljeskom vatrom napali svečanu povorku koja je u povodu godišnjice »Marša na Rim« prolazila obalom grada.

Aktivnost KP, SKOJ-a, Gradskog NOO-a, AFŽ-a i ostalih organizacija učinila je da NOP u Šibeniku stalno jača. Izvedene su brojne akcije ispisivanja parola i rasturanja letaka, a posebno je obilježen 1. maj 1942. i 25-ta godišnjica Oktobarske revolucije, u čemu je sudjelovalo preko 120 Šibenčana.

Na ovakav razvoj NOB-a i NOP-a u gradu okupator je odgovorio pojačanim terorom. Dana 12. veljače strijeljan je *Stipe Ninić*, sekretar osnovne organizacije KPH Crnica, a 12. travnja, u sukobu s talijanskim agentima, ginu 3 člana Mjesnog komiteta SKOJ-a. Teror okupatora sve je bezdušniji. Presudom Specijalnog suda, 22. svibnja na Šubićevcu, strijeljan je *Rade Končar*, sekretar CK KPH i 25 njegovih drugova, splitskih komunista i rodoljuba.

Na osnovi naredbe guvernera Dalmacije od 7. lipnja 1942, okupator osniva novi koncetracioni logor na otoku Molatu, u kojem su se trebale internirati obitelji partizanskih boraca. Samo do kraja tog mjeseca 247 stanovnika grada internirano je u taj logor. Do kraja jeseni internirano je još daljnjih 210 osoba. Do kapitulacije Italije u logor na Molatu, a i u druge logore i kaznionice odvedeno je iz Šibenika preko 1.000 osoba, odnosno blizu 10% sveukupnog stanovništva grada.

Naredba Guvernera Dalmacije od 7. lipnja omogućila je također i svakoj karabinjerskoj stanici ili policijskoj vlasti da bez ikakva sudskog postupka ubije svaku onu osobu za koju je smatrala da je partizan ili pak njegov pomagač. U tome su im pomagale posebno formirane jedinice domaćih izdajnika i kolaboracionista.

No, uza sve to, NOP u Šibeniku sve je jači, organa narodne vlasti — NOO-a sve je više, a do kraja 1942. u redove NOV i POJ odlazi iz grada 547 boraca.

I broj članova KP u Šibeniku ne smanjuje se. Iako su u borbi s okupatorom mnogi komunisti izgubili svoj život, ili otišli u partizanske jedinice, krajem 1942. u gradu aktivno djeluje oko 60 članova Partije.

I broj skojevaca raste. Njih preko 250 vrlo je aktivno. Među ostalim zadacima s velikim uspjehom rade i na organiziranju antifašistički orijentirane omladine u jedinstvenu organizaciju mladih, u Savez mlade generacije, kasniji USAOH (prosinac 1942), a puna pažnja poklanja se i najmlađima — pionirima.

Žene Šibenika također su sve organiziranije i aktivnije. Na I zemaljskoj konferenciji AFŽ-a Jugoslavije, 6. prosinca 1942, u Bosanskom Petrovcu sudjeluju četiri žene iz grada Šibenika, a jedna od njih postaje član Centralnog odbora AFŽ-a Jugoslavije. Neposredno nakon toga, na šibenskom području formira se Okružni odbor AFŽ-a Šibenik. Krajem 1942, samo u gradu, u AFŽ-a bilo je organizirano oko 200 žena.

Sve jači teror okupatora u proljeće 1943. umnogome otežava rad partijske i skojevske organizacije i organa narodne vlasti. Zbog sve težeg održavanja veza i nemogućnosti koordiniranja akcija, u ožujku iste godine dolazi do podjele područja OK KPH za sjevernu Dalmaciju. Formiraju se dva okružna komiteta, jedan za šibensko, a drugi za zadarsko područje.

Već u svibnju 1943. dolazi do jačeg poleta NOP-a. 1. maj te godine obilježen je u Šibeniku kao nikada do tada. Na Šubićevcu je izvješena crvena zastava, a grad i kasarne talijanskih vojnika bili su poplavljeni leci-

ma. No, glavna akcija obilježavanja tog praznika izvedena je 4 dana kasnije, 5. svibnja, kada je čitav grad osvanuo ispisan brojnim antifašističkim parolama, a Mussolinijeve slike i fašističke parole bile premazane.

Odgovor okupatora masovna su hapšenja omladine koju redom osuđuje na robiju i internira u koncetracione logore. Ali ni ovim mjerama okupator ne uspijeva zaplašiti Šibenčane. NOP je sve jači, pa se okupator odlučuje na još teže terorističke mjere. Novi Guverner Dalmacije Guinta izdaje u svibnju 1943. naredbu po kojoj svi internirci logora na Molatu postaju taoci, a da će se za svaki odrezani teletonski ili telegrafski stup na mjestu strijeljati 3 taoca.

Međutim, ni ovakve drastične mjere terora nisu zaustavile razvoj NOP-a u Šibeniku, a broj dobrovoljaca za oružanu borbu sve je veći. Prema podacima od 10. srpnja 1943. u gradu je, u 7 ćelija, organizirano 25 članova KP, a u 10 aktiva raspoređeno je 160 skojevaca. Masovni odlazak u oružanu borbu (dijelom i strahoviti teror) jedan je od glavnih razloga što u članstvu KP i SKOJ-a prevladavaju žene (60%, odnosno 70%), a broj stanovnika grada opao je za oko 30%.

Slom Mussolinijeva režima 25. srpnja i kapitulaciju Italije 8. rujna 1943. dočekali su Šibenčani s ogromnim oduševljenjem. Još i prije same kapitulacije, okupator svjestan svog poraza, koncetrirao je svoje jedinice u gradu.

9. rujna, iako je u Šibeniku bila koncentrirana glavnina talijanske vojske, čitavo stanovništvo grada izašlo je na ulice. Okićeni i razdragani grad očekivao je svoje borce i ilegalce. Prvi su stigli predstavnici partijskih i skojevskih organizacija i predstavnici narodne vlasti, a slijedećeg dana, 10. rujna, i borci Šibensko-trogirskog partizanskog odreda. Pregovori o razoružanju, koje su u više navrata s fašističkim komandantom grada vodili partijsko-politički rukovodioci, nisu dali željenih rezultata. Komandant garnizona želio je grad predati Nijemcima, koji su u očekivanju kapitulacije svoje doskorašnje saveznice, već dosta prije pokrenuli svoje jedinice prema obali Jadrana u namjeri da razoružaju talijansku vojsku. I tako, zahvaljujući fašističkom komandantu i malom broju partizanskih boraca u gradu, njemačke oružane snage ušle su u Šibenik u rano popodne dana 11. rujna 1943.

U dva i pol dana, koliko je potrajao boravak partijsko-političkog rukovodstva i partizanskih boraca u Šibeniku, bila je organizirana vrlo uspješna akcija sakupljanja hrane, odjeće, obuće i sanitetskog materijala, održano je nekoliko sastanaka najviših partijskih i drugih foruma, oslobođen je veliki broj zatvorenika iz talijanskih zatvora, prikupljeno je i nešto oružja, te održan veliki narodni zbor. Ali zbog nadiranja njemačkog okupatora i slabih snaga Šibensko-trogirskog odreda koje nisu bile u mogućnosti pružiti mu efikasan otpor, svi partijski i drugi rukovodioci NOP-a, borci Odreda, te oko 1.500 stanovnika grada 11. rujna 1943. napustilo je Šibenik. Najveći broj njih ušao je u Osmu šibensku brigadu upravo tada formiranu, a dio u sastav 19. sjeverno-dalmatinske divizije.

Odmah po dolasku njemačkih oružanih snaga, u Šibeniku ustaše organiziraju svoju vlast, ali osim civilne vlasti koja im je i onako bila samo formalno prepuštena, svu stvarnu vlast (vojnu i političku) u svojim rukama zadržali su Nijemci.

Kako svi pozivi njemačkog okupatora upućeni pripadnicima partizanskih snaga i NOP-a da se vrate svojim kućama, kao i pokušaji civilnih vlasti NDH da organiziraju život u polupraznom gradu i pridobiju malobrojno stanovništvo na suradnju nisu uspjeli, njemačka vojna komanda dovodi u svibnju 1944. u Šibenik specijalnu četničko-gestapovsku vojnu formaciju »Conrad« (sa sjedištem u Zablaću), sa zadatkom da pomogne borbu Njemaca protiv NOP-a. Od svibnja do kolovoza 1944. ova četničko-gestapovska grupa ubila je u Šibeniku i njegovu području oko 100 pripadnika i simpatizera NOP-a.

Uza sve to, od rujna 1943. NOP u Šibeniku u stalnom je usponu, čemu je pridonijelo i daljnje izgrađivanje sistema narodne revolucionarne vlasti.

Naime, u prosincu 1943. formiran je Okružni NOO Šibenik. Sve veća pažnja poklanja se sada pozadini i civilnom stanovništvu. Komisije osnovane u pojedinim odjelima NOO-a brinu o prehrani stanovništva (o obradi zemlje, sjetvi, ribarstvu i dr.), u čemu im pomažu masovne antifašističke organizacije, AFŽ, USAOH i Savez pionira. Komisije u NOO-ima brinu također i o mobilizaciji novih boraca, a od kraja 1943, brinu i o organiziranju zbjega. U toku 1944. samo iz grada u zbjeg otišlo je oko 850 osoba.

U 1944. Okružni NOO posvećuje punu pažnju i kulturno-propagandnoj djelatnosti, te sredinom siječnja osniva Kazališnu družinu.

Prema podacima iz srpnja 1944, u gradu Šibeniku su bila samo 22 člana KP (8 žena) i preko 535 skojevaca. Razlog za ovako malen broj članova Partije bio je u njihovu stalnom odlaženju u redove NOV i na teren.

Polovica 1944. vrijeme je kada teški porazi na svim frontovima sve jače pogađaju Treći Rajh. Otvara se drugi front na zapadu, Crvena armija uspješno nastavlja svoju proljetnu ofenzivu, a u novoj Jugoslaviji NOV niže pobjedu za pobjedom. Da bi onemogućio povlačenje njemačkih armija s jugoistoka obalnim područjem, Vrhovni štab NOV i POJ 5. rujna 1944. izdaje naredbu za početak operacija oslobođenja Dalmacije.

Nemoć njemačkog okupatora osjeća se i u Šibeniku. Vlasti NDH skoro da i nema. Grad s oduševljenjem i pojačanom aktivnošću očekuje konačno oslobođenje.

Obranu Šibenika njemački okupator povjerava borbenoj grupi Alerman, jačine 2.000 vojnika, a glavnina njegovih snaga povukla se još prije prema Kninu, gdje su namjeravali pružiti jači otpor jedinicama NOV-e.

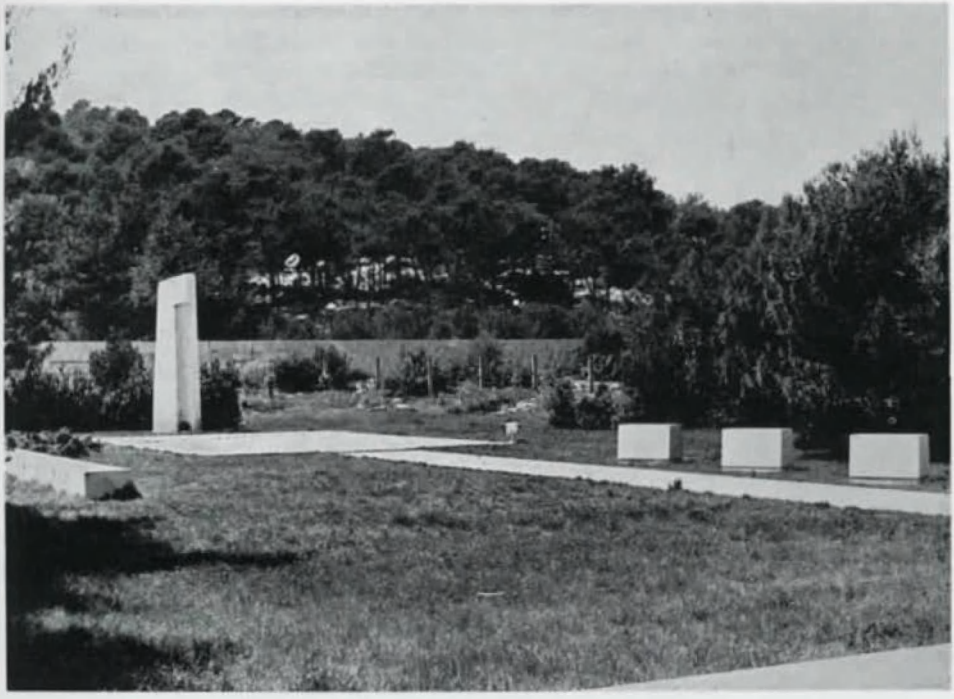
Zadatak da oslobodi Šibenik dobila je XXVI divizija NOV-e. Od 31. listopada pa do 3. studenoga 1944. borbe za oslobođenje Šibenika ušle su u završnu fazu.

U rano jutro 3. studenoga 1944, nakon žestokih borbi na prilazima gradu, jedinice Prve dalmatinske proleterske brigade ulaze u Šibenik.

Oko 6.000 Šibenčana, nakon više od 3 i pol godine okupacije, u svom razrušenom gradu, konačno je dočekalo slobodu.

Doprinos Šibenika borbi naših naroda za nacionalno i socijalno osolbođenje vrlo je velik. Iz grada Šibenika u redovima NOV i POJ sudjelovalo je preko 3.500 boraca — blizu 25% cjelokupnog njegova stanovništva, od kojih je 750 poginulo. 10% stanovnika internirano je u raznim koncetracionim logorima Italije i Njemačke. Mnogi od njih nisu se vratili. Grad je u vrijeme okupacije pretrpio i mnoge materijalne žrtve — svoje oslobodioce dočekao je u ruševinama.

SPOMEN-PARK
ŠIBENIK — Šubićevac

Tekst na trima kamenim blokovima:

(I)

Ovdje su pucali u grudi Partije,
al' nisu uspjeli zatrti sjeme njeno,
slobodarski Šibenik pamti sve
nitko nije zaboravljen
i ništa nije zaboravljeno

Belamarić Ante Vladin — Bujas Mate Antin — Junaković Dragomir Stipin
Lasić Ivica Antin — Šantić Ante Petrov — Višić Blaž Stipin
Vrljević Duško Milošev

strijeljanima od talijanskih fašista
1941. godine
u znak sjećanja spomen-kamen postavi narod Šibenika
22. svibnja 1978.

(II)

Ako si zastao, daleki, neznani druže, i pogled ti slučajno na ovo mjesto pao, i kamen i zemlja šaptat će poruku:
za tvoje proljeće — život svoj sam dao!

Kresović Lazo Vujin	Kresović Stanko Spasin
Letunica Stevan Lazin	Mandić Jovan Todorov
Mandić Milan Stevanov	Matijević Miloš Savin
Mijalica Đuro Jovin	Mijalica Stevan Ilijin
Mišković Luka Vidov	Tomašević Obrad Savin

strijeljanima od talijanskih fašista
1942. godine
u znak sjećanja spomen kamen postavi narod Šibenika
22. svibnja 1978.

(III)

Mrtvi vojnici partije u stroj
Uzalud vam fašisti sasuše
plotune u prsa u glavu
nema smrti što bi priječila
da san komunista iščlja u javu

Rade Končar — Feđa Borozan — Ignacijo Brajević — Božo Dumanić Joso Dumanić — Paško Dumanić — Milivoj Jelaska — Života Katunarić — Dušan Kažimir — Ivo Kovačić — Jozo Kuzmić — Vojko Matišić — Stjepan Polić — Ante Poljičak — Božo Puljas — Nikola Purišić — Ante Radica — Joso Ružić — Josip Sirišćević — Petar Sirišćević — Vicko Sirišćević — Nikola Trebotić — Ante Vrdoljak — Karlo Vušković — Duje Žegarac — Nikola Žitko.

U spomen streljanih splitskih komunista što ih talijanski fašisti zločinački pobiše 22. svibnja 1942. god.

ovaj spomen kamen podiže narod Splita
22. svibnja 1978.

Tekst uklesan na niskom kamenom zidu s lijeve strane prilaznog puta:

Ponosni i neustrašivi sinovi zemlje
pali za slobodu naroda
živite u našem djelu.

Autori Spomen-parka na Šubićevcu su akademski kipar Kosta Angeli Radovani i arhitekt Zdenko Kolacio, iz Zagreba. Spomen-park je predan narodu na korištenje u povodu Dana ustanka naroda Hrvatske, 27. srpnja 1962. Tri kamena bloka su otkrivena 22. svibnja 1978.

Mjesto pogibije, odnosno niz betonskih stupova, zatvoreno je sa dva poduža kamena zida. Tlo je sačuvano, neizmijenjeno. Suština i jezgro Spomen-parka su betonski stupovi i zemlja, prošarana kršom. Glavni akcent je

kameni monolit, visok 8,5 m, iz bračkog kamena, u koji kao da je utisnut jedan od stupova, za koje su okupatori prije strijeljanja vezivali rodoljube. Masa monolita obuhvaća oblik stupa i sadrži ga u negativu. Monument izražava misao: na žrtvama ubijenih sagrađen je život živih.

Osnovni prilaz vodi do kamenog monolita, glavnog akcenta prostorne kompozicije, dok posebna staza ide do stupa pored kojeg je pao Rade Končar, gdje je postavljena spomen-ploča s uklesanim tekstom. S lijeve strane prilazni put monolitu prati niski kameni zid s uklesanim tekstom.

Odmah na početku prilaznog puta, s desne strane, tri su kamena bloka dimenzije 180 x 140 x 100 cm s uklesanim imenima strijeljanih u ovom prostoru.

Autor teksta na spomen-ploči do stupa pored koje je pao Končar i na kamenom zidu s lijeve strane prilaznog puta k monolitu jest pjesnik Jure Kaštelan.

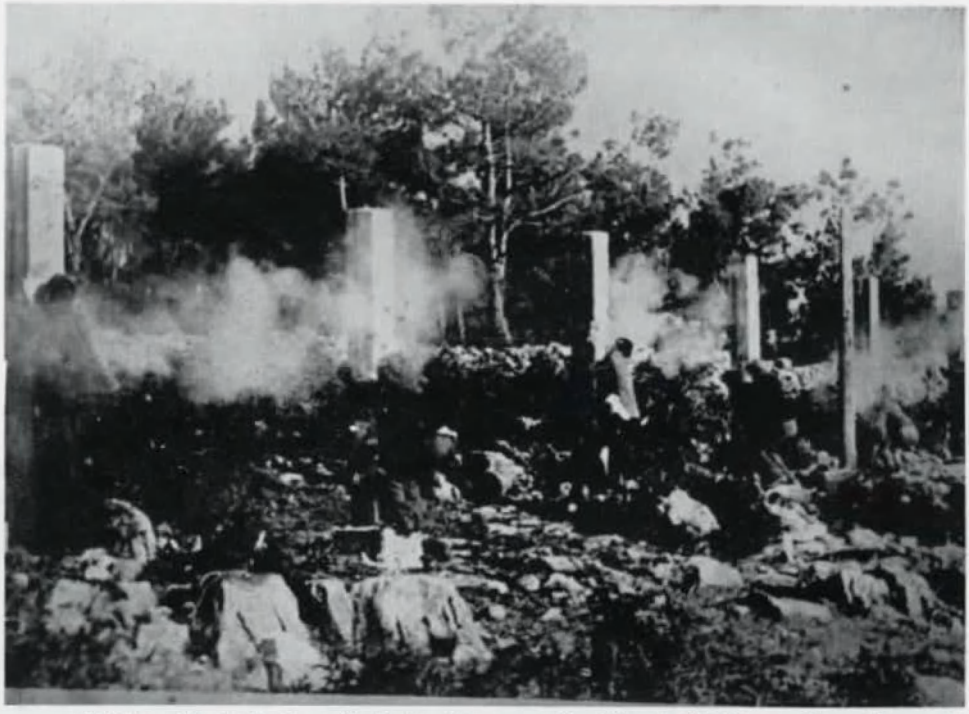
Autor teksta prva dva kamena bloka je profesor Vesna Mrša iz Šibenika, a na trećem književnik Živko Jeličić.

Ulazni dio Spomen-parka bit će uskoro izgrađen. Bit će to prihvatni trg, zatvoren sa tri strane kamenim zidovima. Na njima će biti brončani reljefi i odgovarajući natpisi. Oni će pružiti podatke o spomen-parku i razlogu njegova postojanja.

Tekst uklesan na spomen-ploči
do stupa pored kojeg je pao Rade Končar:

RADE KONČAR
SEKRETAR CK KP HRVATSKE
HEROJSKI STJEGONOŠA NARODNE REVOLUCIJE
NA OVOM MJESTU PAO JE SMRĆU HRABRIH
STRIJELJAN
22. SVIBNJA 1942.
ZLOČINAČKIM METKOM FAŠIZMA

Talijanski fašisti strijeljaju članove Partije i SKOJ-a, simpatizere i pripadnike NOP-a na Šubićevcu pošto su ih prethodno vezali za betonske stupove koji su ranije nosili drvenu ogradu oko igrališta nogometnog kluba »Osvit«.

Spomen-park strijeljanih na Šubićevcu je spomenički kompleks izgrađen na mjestu predratnog igrališta nogometnog kluba »Osvit« na spomen *Radi Končaru,* sekretaru CK KPH i članu politbiroa CK KPJ i svim komunistima i rodoljubima palim na ovom mjestu za ideale socijalističke revolucije i narodnooslobodilačke borbe.

Stupovi bivšeg nogometnog igrališta, koji i danas kao nijemi svjedoci zlodjela talijanskog fašističkog okupatora ovdje stoje, služili su za izvršavanje kazne smrti strijeljanjem od travnja 1941. do početka rujna 1943, iako je veći broj strijeljanja od ljeta 1942. izvršen i na groblju »Raskrižje«.

Prve žrtve strijeljane na Šubićevcu, utvrđene na osnovi do sada prikupljene građe, bili su napredni omladinci, članovi KPJ i skojevci iz Šibenika:

Ante Šantić, strijeljan 19. kolovoza 1941,
Ivica Lasić,
Mate Bujas,
Duško Vrljević,
Blaž Višić,
Drago Junaković i
Ante Belamarić, svi strijeljani 13. listopada 1941.

U 1942. godini, 19. svibnja strijeljana je grupa od desetorice rodoljuba iz šibenske okolice (Međara, Đevrsaka, Morpolače i Provića) i 22. svibnja *Rade Končar* i 25 splitskih komunista.

U drugoj polovici 1942. kao i tokom 1943, sve do kapitulacije Italije, tu su povremeno vršene egzekucije nad rodoljubima, antifašistima.

Talijanski fašistički okupator je izabrao ovo mjesto za izvršenje smrtnih kazni vjerojatno iz slijedećih razloga:

— Bilo je dovoljno blizu centra grada, a ipak po strani, vrlo povoljno za vojničko osiguranje, s nizom utvrđenih bunkera na obližnjim visovima;

— Zbog blizine grada i očevidaca u početku se računalo da će čin strijeljanja djelovati kao mjera zastrašivanja usmjerena slabljenju morala, borbenosti, nacionalne svijesti, rodoljublja i odanosti NOB-u i revoluciji građana Šibenika i njegove okolice, i

— Igralište, kao i okolina kraj njega, bilo je prijeratno sastajalište srednjoškolske i radničke omladine i baš na tom mjestu, jednom od mjesta okupljanja mladih, okupator je ubijao mladost, i to vezujući ih za betonske stupove.

Do sada je utvrđeno da su na prostoru Spomen-parka strijeljane 43 osobe čija su imena urezana na tri kamena bloka. Međutim, postoje indicije da je na ovom mjestu strijeljano više osoba, pa ostaje da se to točno utvrdi.

SPOMENIK
ŠIBENIK

SA OVOG MJESTA
12 KOLOVOZA 1941
ODAZIVAJUĆI SE POZIVU KOMUNISTIČKE PARTIJE
31 SIN SLOBODOLJUBIVOG ŠIBENIKA
KRENU U BORBU
PROTIV TALIJANSKOG I NJEMAČKOG FAŠISTIČKOG ZAVOJEVAČA
ZA SLOBODU PRAVDU I BOLJI ŽIVOT
BRATSKI UJEDINJENOG HRVATSKOG I SRPSKOG NARODA

KRŠTENI VATROM U BORBI KOD DRNIŠA
18 KOLOVOZA 1941
NOSEĆI SMRT TUDJINSKOM ZAVOJEVAČU
NA SVIM FRONTOVIMA OD ZELEN GORE DO TRSTA
19 NJIH PRVO BORACA
U TEMELJE NOVE JUGOSLAVIJE
JUNAČKI SVOJE ŽIVOTE POLOŽI

ZDRAVKO BEGO
ANTE BELAMARIĆ
JOSO GULIN
JERE KRONJA
PAVE MAKSIMILJANOVIĆ
MLADEN MILKOVIĆ
ANDJELKO NINIĆ
IVO NINIĆ IVAZ
KRSTE NINIĆ POPE
NIKO POLIĆ
TOME POLIĆ
MARIJAN POLJAK PEPO
MIĆE RADEČIĆ
SLAVKO RUPIĆ
STIPE STANČIĆ
MIROSLAV VISIĆ
MATE VLAJIĆ
FRANE ZENIĆ
VLADIMIR PERAN

NA JEDANAESTU OBLJETNICU USTANKA NARODA HRVATSKE
GRADSKI ODBOR SAVEZA BORACA NOR ŠIBENIK
27 SRPNJA 1952 POSTAVI

Spomenik se nalazi na brdu Pisak, uz samu staru cestu Šibenik — Dubrava, s lijeve strane.

Na platou 222 x 120 cm, ograđen zidom i s ulaznim vratima, podignut je spomenik 165 x 138 x 70 cm iz klesanog bijelog fasadnog kamena, na kojemu je ploča 115 x 150 cm iz brušenog bijelog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crveno obojenim. Iznad ploče je petokraka zvijezda od lima sa srpom i čekićem.

Na osnovi odluka donijetih 8. kolovoza 1941. na proširenom sastanku Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju o formiranju i upućivanju prvih naoružanih odreda u borbu u unutrašnjost zemlje, Mjesni komitet KPH Šibenik 9. kolovoza je donio odluku o formiranju Prvog partizanskog odreda Šibenika i odmah otpočeo organizacijske i kadrovske pripreme kako bi odred bio spreman da krene u borbu već 11. kolovoza. U sklopu tih priprema posljednji pripremni sastanak budućih rukovodilaca odreda održan je 10. kolovoza ispod šibenske tvrđave sv. Ivan.

U šumi Landovači, na brdu Pisak, iznad istočnog dijela grada, u sumrak 12. kolovoza formiran je Prvi šibenski partizanski odred u kojem je bio 31 borac. Uglavnom su to bili mladi ljudi, radnici, srednjoškolci, i intelektualci, većinom članovi Partije i SKOJ-a. Za komandanta odreda je postavljen *Josip Polak Pepo Marjan*, instruktor CK KPH; za političkog komesara *Josip Vukičević*, član MK KPH Šibenik; za zamjenika komandanta *Mile Ljubičić Meho*, za zamjenika komesara *Miro Višić*, član MK KPH Šibenik i sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za sjevernu Dalmaciju, a za komandire vodova *Zdravko Bego*, član MK SKOJ-a Šibenik, i *Jere Belamarić*.

Istoga dana je odred krenuo. U prvoj etapi je trebao stići do Promine, a u drugoj u zapadnu Bosnu, u Drvar. Od 12. do 18. kolovoza odred je prešao put od Šibenika od Širitovaca u blizini Drniša gdje je bio napadnut od talijanskih i ustaško-domobranskih snaga. U neravnopravnoj borbi 18. kolovoza, u kojoj je neprijatelj imao mrtvih i ranjenih, odred je nakon nekoliko sati upornog probijanja i žestoke borbe, preko otkrivenog krševitog zemljišta, podijeljen u dvije grupe, uspio da se glavninom izvuče iz neprijateljskog obruča i dohvati prvih obronaka Promine.

Ali u borbi i tom probijanju i odred je pretrpio gubitke. Dva su borca poginula u prvim satima borbe; dva teško ranjena su zarobljena i prebačena u Šibensku bolnicu, gdje je jedan podlegao ranama; osam ih je zarobljeno od kojih je sedam strijeljano u Drnišu, a jedan osuđen na robiju.

Ovi gubici, ma koliko su bili teški i ozbiljni, nisu pokolebali moral ostalih boraca odreda da nastave put i borbu kako bi stigli onamo gdje im je to Partija odredila.

Od 18. do 25. kolovoza odred se nalazio u Promini nastojeći da uspostavi vezu za daljnji pokret u Bosnu. Po uspostavljanju veze, 25. kolovoza u rano jutro borci odreda su se spustili s Promine na cestu Drniš — Knin, u predjelu Kaldrme. Prelaskom ceste i pruge, vodič *Pajo Popović*, jedan od četničkih vođa u tom kraju, koji se ponudio partizanima da će ih bez opasnosti provesti preko Kaldrme u selo Polaču, odakle mogu lako krenuti u Drvar, namjerno je naveo odred na talijansku zasjedu. U borbi koja se tada razvila samo desetorici boraca je uspjelo da uspješno nastave put i stignu u Bosnu. Ovom prilikom jednog borca odreda uhvatili su četnici i predali Talijanima koji ga osudiše na robiju, a osmorica se zbog gubitka veze vratila na šibenski teren.

Dolazak boraca Prvog šibenskog odreda u Bosnu imao je, pored vojnog, i veliki politički značaj, posebno za jačanje bratstva i jedinstva naših naroda. Jer, neprijatelj je u svojoj propagandi išao za tim da zavadi naše narode, da izazove mržnju i bratoubilački rat. A borci Šibenskog odreda, Hrvati, prolazeći kroz mjesta nastanjena mješovitim stanovništvom s puškom u ruci, u borbi protiv talijanskog okupatora i domaćih izdajica, pokazali su na djelu ne samo hrabro držanje već i spremnost da se dade život za bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti, toga osnovnog uvjeta svih naših pobjeda.

Od 31-og borca Prvog šibenskog partizanskog odreda koliko ih je bilo u momentu formiranja 12. kolovoza 1941, kraj NOR-a je dočekalo samo njih 12. Boreći se na bojištima širom naše domovine, oni su pronijeli slavu Partije i svoga rodnog grada.

SPOMENIK
ŠIBENIK — Bolnica

SVIJETLO SLOBODE SRCIMA SU TKALE
BRANEĆI ŽIVOTE ŽIVOTE SU DALE
ZDRAVSTVENIM RADNICIMA POGINULIM
U NOB 1941—1945 PODIGOŠE ŽENE OPĆINE
ŠIBENIK
22 V 1975

Na ogradnom zidu, izvedenom u polukružnom obliku, nalazi se bronzani reljef 27 x 150 cm bolničarke u NOB-u.

Tekst posvete izliven je s reljefom bolničarke.

Spomenik je djelo akademskog kipara K. A. Radovanija a tekst pjesnika Jure Franičevića Pločara.

Nakon okupacije, žene šibenskog područja aktivno se uključuju u NOP. U drugoj polovini 1941. u Šibeniku se sastao aktiv žena koji je razmatrao zadatke u vezi s organiziranjem žena u AFŽ-u.

U svim oblicima borbe protiv okupatora žene su masovno sudjelovale i dale veliki doprinos. Među poginulima s općine Šibenik jedna petina su žene. U jedinicama NOV i POJ humanu i nadasve opasnu funkciju saniteta obavljale su gotovo isključivo žene borci.

Ovaj spomenik je posvećen drugaricama — borcima sa šibenskog područja koje, vršeći uzvišenu službu saniteta, padoše širom naše zemlje.

SPOMENIK
ŠIBENIK

VAMA — PRVIM BORCIMA RADNIČKE KLASE
BORCIMA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ
BORBI I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI
GRADITELJIMA SOCIJALIZMA
PRIZNANJE I ZAHVALNOST
23. IV 1950.

1900

RADNI KOLEKTIV
TVORNICE ELEKTRODA I FEROLEGURA
ŠIBENIK
1960

Spomenik se nalazi ispred ambulante Tvornice elektroda i ferolegura u Crnici. Na betonskom postolju, obloženom bračkim brušenim pločama, podignut je spomenik u obliku dva raznokraka trokuta, jedan izrađen iz komada manganske rudače, a drugi iz betona presvučen teracinom.

Po sredini trokuta, sa sjeverne i južne strane, postavljene su spomen-ploče izrađene iz bračkog brušenog kamena.

Dimenzije spomenika:

— trokuta 170 x 250 x 14 cm i 240 x 210 x 30 cm,

— spomen-ploča 100 x 70 cm.

Tvornica elektroda i ferolegura nalazi se u zapadnom dijelu Šibenika, na predjelu Crnica. Preteča joj je tvornica karbida, poznata pod imenom SUFID, podignuta 1900. kao prvijenac industrijske proizvodnje šibenskog, a i šireg dalmatinskog područja. Gradnjom ove tvornice Šibenik i njegovi stanovnici doživljavaju velike promjene. Težaci iz grada i okolice postaju industrijska radnička klasa sa zrelijim pogledima na budućnost.

Tvornica je bila vlasništvo stranog kapitala, prvo talijanskog, a zatim francuskog, koji je nastojao da izvuče što veće profite na bazi domaće sirovine, jeftine radne snage i električne energije iz centrale na Krki. Uvjeti života i rada radnika postajali su sve teži. Oni dolaze u sukob s vlasnicima tvornice, nekoliko puta štrajkaju, zahtijevaju poboljšanje uvjeta rada i života i veće plaće. Kroz ovu borbu jača i njihova klasna svijest. Sve je prisutnije djelovanje URS-ovih sindikata i Komunističke partije.

Razdoblje između 1936. i 1941. politički je vrlo značajno za radnike tvornice. U njoj se formiraju aktivi SKOJ-a, iz redova omladinaca — radnika, koji svoje djelovanje i aktivnost šire na omladinu cijelog grada. Poduzeto je nekoliko značajnih akcija za onesposobljavanje peći. Održavaju se razni sastanci i kulturne priredbe na kojima se čita marksistička literatura. Radnici sve organiziranije sudjeluju u akcijama za poboljšanje uvjeta rada. U veljači 1940. dolazi do štrajka zbog kolektivnog ugovora u kojem sudjeluju svi radnici.

Poslije pada stare Jugoslavije 1941. tvornicu preuzima talijanski okupator. Uvjeti rada postajali su sve teži. Bez obzira na stalnu i pojačanu kontrolu, u tvornici je rastao organizirani otpor protiv okupatora. Pisanje antifašističkih parola i rasturanje letaka bila su svakodnevna pojava. Stalne sabotaže i onesposobljavanje mašina iz dana u dan su sve više paralizirale proizvodnju. Tvornica je potpuno obustavila rad 1943.

Radnici tvornice njih oko 600, u velikom su broju bili uključeni u NOP i sudjelovali u NOB-u dajući svoj dostojan doprinos i udio u borbi protiv fašističkog okupatora. Poslije oslobođenja oni s neviđenim samoprijegorom sudjeluju u obnavljanju svoje tvornice. Zahvaljujući njihovu entuzijazmu, ona je već u listopadu 1945. otpočela djelomično proizvodnju, koja će se od tada pa sve do naših dana stalno povećavati izgradnjom novih kapaciteta, boljom organizacijom i većom produktivnosti rada.

Počeci uvođenja samoupravljanja preko »radničkih povjerenika« sežu čak u 1945. Daljnjim fazama razvoja samoupravljanja od 1946. do 1948. radnici praktički počinju utjecati na razvoj kadrovske politike. Konačno 6. rujna 1950. tvornica je predana u ruke radnicima. Formiran je prvi Radnički savjet u tvornici — jedan među prvima u Jugoslaviji — i tako stvoreni uvjeti za istinski razvoj samoupravljanja. Uporedo s izgradnjom tvornice, proizvodnjom novih proizvoda, znatnim povećanjem broja zaposlenih, izgrađuje se svijest radnika da je tvornica zaista u njihovim rukama i da oni odlučuju o svemu.

SPOMENIK
ŠIBENIK — Razori, MZ Crnica

U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941—1945
POGINUŠE JUNAČKOM SMRĆU BORCI

LAMBAŠA ANTE NIKE
LAMBAŠA JAKOV NIKE
VUDRAG ANTE VICE
VUDRAG JAKOV KRSTE
VUDRAG JOSO PAŠKE

OD ZLOČINAČKE RUKE KAO ŽRTVE FAŠISTIČKOG
TERORA IZGUBIŠE ŽIVOTE

LAMBAŠA ANTE ANTE
LAMBAŠA ANTE MARJANA
LAMBAŠA DUMA JOSE
LAMBAŠA MARJAN JOSE
VUDRAG ANTE IVE
VUDRAG ANTE JOSE
VUDRAG BLAŽENKA VICE
VUDRAG BOŠKO VICE
VUDRAG DUMA VICE
VUDRAG IVO ŠIME
VUDRAG MARIJA VICE
VUDRAG MILKA Ž. VICE
VUDRAG MIRO VICE
VUDRAG STANA Ž. NIKE
VUDRAG TONA ANTE
VUDRAG VICE MIJE

ZA VJEČNU SLAVU I SPOMEN
POSTAVIŠE U RAZORIMA
4. SRPNJA 1979.
GRAĐANI CRNICE

GRADSKA BIBLIOTEKA
JURAJ ŠIŽGORIĆ
ŠIBENIK
NAUČNI ODSJEK

Spomenik je podignut na zemljanom platou, pri ulazu u Razore, na kojem se u obliku stepenica podiže betonsko postolje obloženo fasadnim kamenim pločama. Sa sjeverne strane podiže se malo betonsko postolje sa slobodnim unutarnjim prostorom u kojem je zasađeno cvijeće.

Na pročelju spomen-zida 120 x 340 cm, u samom vrhu, ističe se petokraka zvijezda sa srpom i čekićem, sve izvedeno iz lijevane bronze.

Ispod petokrake zvijezde je postavljena ploča 78 x 117 cm s ispisanom posvetom i imenima, sve izvedeno iz lijevane bronze. Ispod ploče, s desne i lijeve strane, izljevene su vojničke puške iz bronze, visine 118 cm.

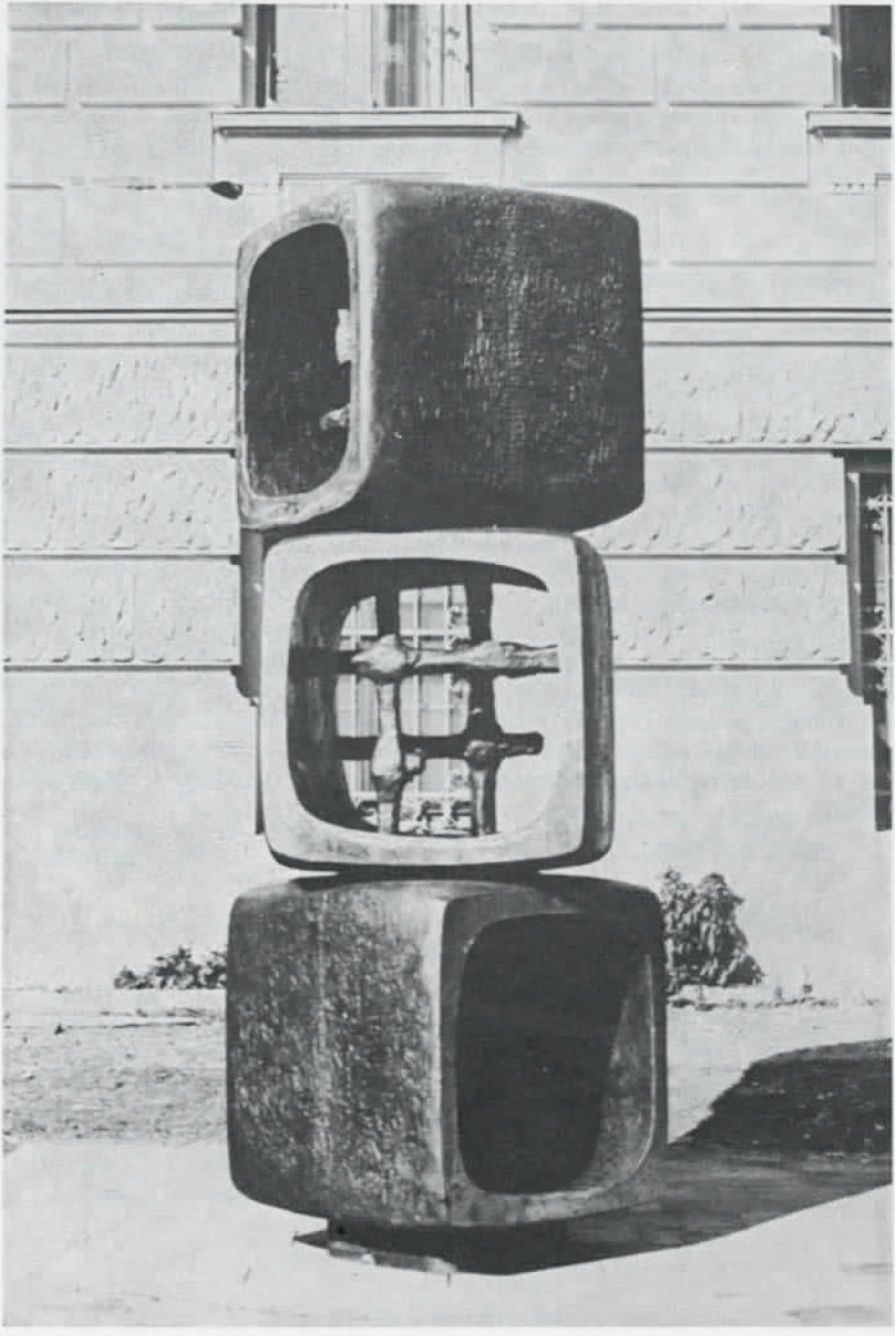
Razori se nalaze na oko 4 km sjeverozapadno od Šibenika, predjela Crnice, i neposredno pred rat su brojili oko 100 stanovnika koji su se bavili zemljoradnjom i stočarstvom.

Za vrijeme NOR-a Razori su bili partizanski punkt i baza, prihvatilište ranjenih boraca, sklonište ilegalaca; tu su izrađeni bunkeri za sklanjanje naoružanja i drugog vojnog materijala, odjeće i obuće za potrebe partizanskih boraca; preko njih je išla veza iz Šibenika za Bilice, Zaton i Raslinu. Jednom je ovamo privremeno boravila i Primorska četa. Svi njegovi stanovnici bili su na strani NOP.

Talijanski okupator i antikomunistička banda racijama i zlostavljanjem ne uspijevaju zastrašiti stanovnike Razora. Njemački okupator i četnici polovinom lipnja 1944. upadaju u Razore, spaljuju ih do temelja, zatvaraju nedužne stanovnike, uglavnom žene, starce i djecu i na zvjerski način ubijaju. Od tada zidine i zgarišta ostaju kao nijemi svjedoci i uspomena na ta fašistička zvjerstva i divljanja.

Društveno-političke organizacije i građani MZ Crnica podicanjem spomenika trajno obilježavaju te događaje i time čuvaju uspomenu i sjećanje na sve žrtve koje su stanovnici Razora dali u NOB-u i socijalističkoj revoluciji.

SPOMENIK
ŠIBENIK, Ulica B. Kidriča 73

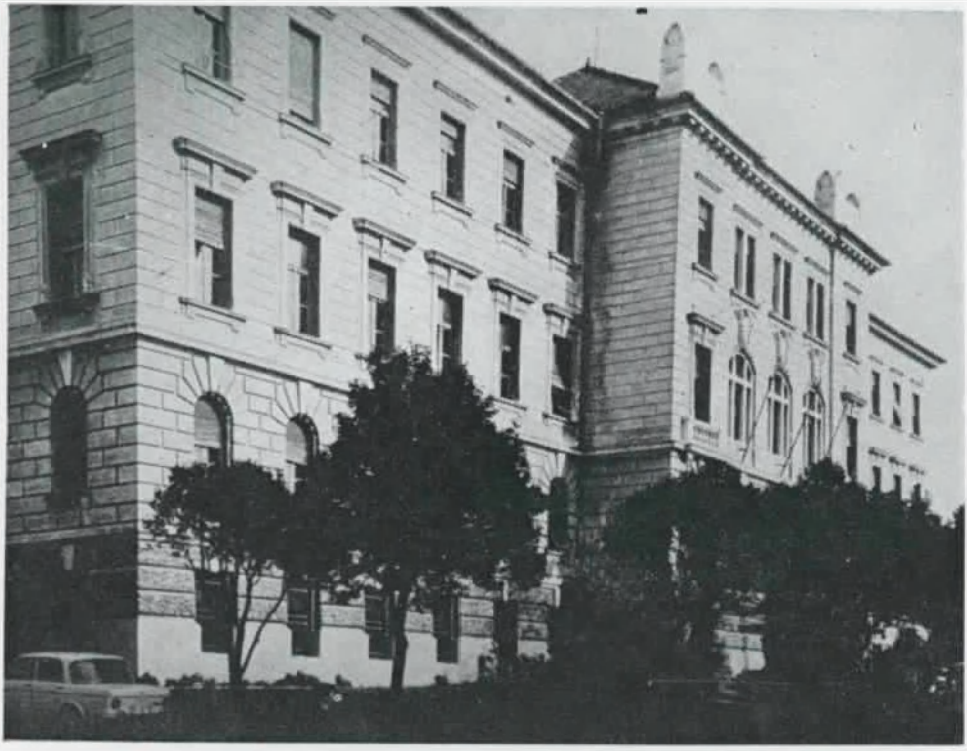

U SPOMEN SUDIONICIMA REVOLUCIONARNOG RADNIČKOG I OSLOBODILAČKOG POKRETA ZATVARANIM, MUČENIM I SUĐENIM U OVOJ ZGRADI 1929—1944. GODINE — O TRIDESET ŠESTOJ OBLJETNICI OSLOBOĐENJA GRADA PODIŽE NAROD ŠIBENIKA

Spomenik, u obliku skulpture, postavljen je na niski kameni pločnik pred lijevim krilom zgrade suda. Izveden je od tri brončana bloka, svaki veličine cca 80 cm. Desno od spomenika je kamena ploča 300 x 50 cm s uklesanim tekstom posvete. Blokovi, postavljeni okomito jedan na drugi, sa po dvije otvorene strane i šupljinama u koje su ugrađene slobodno komponirane rešetke, govore o sputanosti slobodne misli, ali i o prolaznosti njezina zatočeništva. Ideja slobadarstva, iako okovana, zrači kroz šupljine i rešetke ćelija, a u vezi je sa životom i borbom izvan zatvorskih zidova. Igra svjetla i sjene u šupljinama rešetki govori o neprekidnoj borbi za slobodu.

Autor spomenika je akademski kipar Ante Despot iz Zagreba, a odliven je u TEF-u u Šibeniku.

Zgrada suda u Šibeniku

Sudska zgrada u Šibeniku izgrađena je 1901. Do travnja 1941. u njoj su djelovali: okružni zatvor, okružni i niži sud.

Odmah po priključenju Šibenika kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 1921, sudska zgrada je bila mjesto gdje su zatvarani napredni ljudi, protivnici protunarodnih režima. U razdoblju 1932—1933, a i kasnije, tu je utamničeno i bilo osuđeno na vremenske kazne više od 200 komunista, najvećim dijelom sa šibenskog područja.

Posebno mjesto u proganjanju, zlostavljanju i zvjerskom mučenju naprednih ljudi, komunista, njihovih simpatizera i pripadnika NOP-a, zauzima ova zgrada poslije kapitulacije stare Jugoslavije, u travnju 1941, dolaskom talijanskog fašističkog okupatora. Tokom 1941. i kasnije u zgradi suda zasjedao je po zlu poznati »Izvanredni sud za Dalmaciju«. Tu je također bilo i sjedište sekcije »Vojnog ratnog suda 2. talijanske armije« s nadležnošću za cijelo područje okupirano od ove armije, osim Sušaka i Ljubljane. U toj zgradi je povremeno bilo i sjedište »Specijalnog suda za Dalmaciju« koji je po potrebi zasjedao i u drugim mjestima.

Za vrijeme talijansko-fašističke okupacije kroz šibenski zatvor je prošlo preko 6500 uhapšenika — zatvorenika, pripadnika NOP-a, iz Dalmacije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Like. Talijansko-fašistički sud u ovoj zgradi je

izrekao oko 200 smrtnih presuda od kojih je više od 100 i izvršeno. Među brojnim revolucionarima tu je na smrt osuđen a na Šubićevcu strijeljan Rade Končar, sekretar CK KPH i član Politbiroa CK KPJ. Iz šibenskog zatvora osuđenici su odvođeni u brojne zatvore i logore širom Italije i Njemačke.

Nakon kapitulacije Italije, njemački okupator koristio je sudsku zgradu u iste svrhe. U njoj su zatvarani rodoljubi koji su ovamo dovedeni kao žrtve banditskih pohoda Nijemaca, ustaša i četnika na šibenskom području i šire. Samo sada, kako su svi sposobni otišli u partizane, to njemački okupator nije imao ni izdaleka toliko prilike da svojim terorističkim akcijama nad našom pozadinom i stanovništvom osvećuje svoje vojne neuspjehe koje je svakodnevno doživljavao u borbi s jedinicama NOV i POJ.

SPOMENIK
ŠIBENIK — MANDALINA

OD PARTIZANSKOG ODREDA
5 LIPNJA 1943 KOD VRPOLJCA PORAŽEN
TALIJANSKI FAŠISTIČKI OKUPATOR
SVOJ NEMOĆNI BIJES ISKALJUJE
9 LIPNJA 1943
ZVJERSKIM UMORSTVOM
TRIDESET I DEVET RODOLJUBA
SINOVA ŠIBENIKA I OKOLICE
IZ KONCENTRACIONIH LOGORA
MOLATSKOG I ZLARINSKOG
NA OVO MJESTO DOVEDENIH
SRPNJA 1943
SAVEZ BORACA
NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA ŠIBENIK
POSTAVI
NA TRAJNU USPOMENU

Spomenik se nalazi na predjelu »Pećine«, uz samu cestu Mandalina — Zablaće s lijeve strane. Od ove ceste k platou spomenika 220 x 174 cm vodi popločan put na kojem su dvije stepenice izrađene iz grubo klesanog sivog kamena.

Na istočnoj strani platoa podiže se kameni zid 220 x 225 cm na kojemu je ploča izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, obojenim crveno. Ploča leži na dvjema kamenim konzolicama a vezana je uza zid betonskom masom.

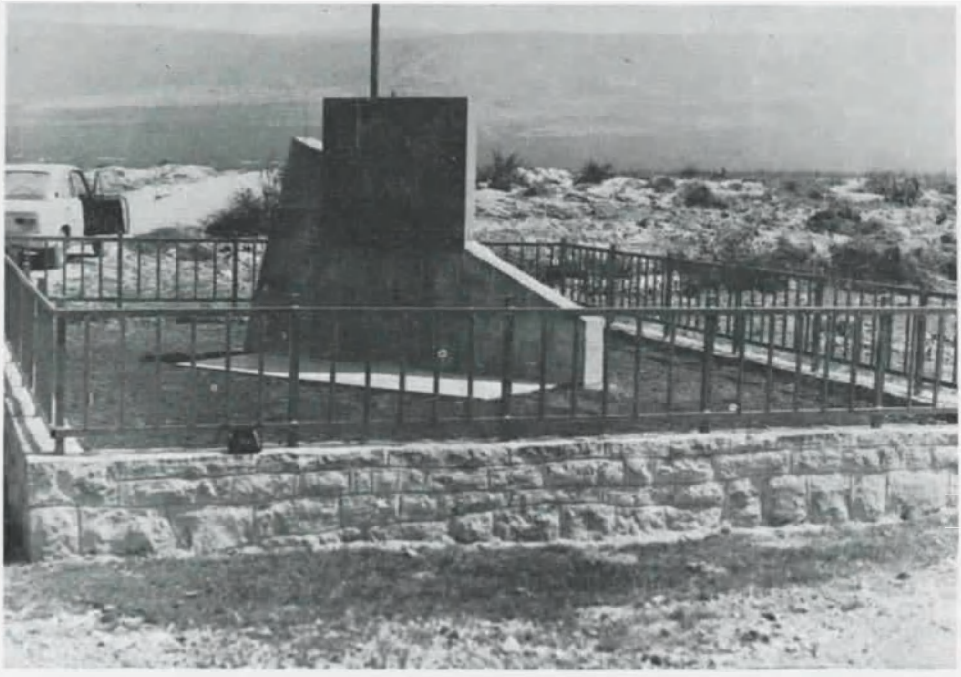
Na lijevoj strani kamenog zida podiže se kamena kupola 350 x 55 sa crno obojenom petokrakom zvijezdom na vrhu. Između platoa i kamenog zida nalazi se izvedeno udubljenje za sadnju cvijeća.

7. lipnja 1943. godine, general fašističke milicije Gaspero Barbera je izdao naređenje da se strijelja 40 talaca »u znak odmazde zbog ubojstva 10 talijanskih vojnika« u akciji koju su 5. lipnja izveli partizani na dijelu željezničke pruge Dabar — Perković.

Talijanske fašističke vlasti određuju i dovode 39 talaca iz koncentracionog logora s otoka Molat i Zlarin (četrdeseti talac se nalazio u bolnici u Zadru) i strijelja ih 9. lipnja u 16 sati. Među strijeljanim taocima iz Bilica ih je 16, Šibenika 12, Dubrave i Zatona po 3, Primoštena 2 i po 1 iz Rasline, Konjevrata, Brnjice i Skradina. Tijela strijeljanih su ostala preko cijele noći na mjestu zločina i pokopana su tek sutradan oko 10 sati.

Za strijeljanima je ostalo 29 udovica i gotovo stotina siročadi. Da krvave njihove rane budu još dublje, fašistički krvnici im šalju mecima izrešetanu i krvavu odjeću njihovih muževa, braće i sinova.

SPOMEN-KOSTURNICA
SINJ

U SPOMEN I SLAVU
SEDAMNAESTORICE POGINULIH
BORACA NOR-A
OVU SPOMEN KOSTURNICU
PREŽIVJELI BORCI
VIII UDARNE ŠIBENSKE BRIGADE
I OPĆINSKI ODBOR SUBNOR-A
SINJA I ŠIBENIKA
POVODOM 40. GODIŠNJICE KPJ
20. IV 1959
PODIGOŠE

ZAVJET STE ISPUNILI
SVOJ ŽIVOT ZA SLOBODU DALI
MI VAŠI PREŽIVJELI SUBORCI
GAJIT ĆEMO TRAJNU USPOMENU
NA VAŠE HEROJSKO DJELO
SINJ 7. VII 1977. GOD.

Spomen-kosturnica je podignuta na cesti Sinj — Livno, na predjelu Podi put, 8 km od Sinja, s desne strane ceste gdje se skreće za selo Gljev. Kosturnica se sastoji od betonskog postolja na kojem je kameni zid, u obliku raznokrakog trokuta, izveden iz sivog fasadnog klesanog kamena. Na desnom bridu zida je spomen-ploča 130 x 110 cm, iz crnog mramora na kojoj je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima, obojen srebrno. Cijeli prostor spomen-kosturnice je ograđen zidom.

8. dalmatinska udarna brigada (šibenska) od listopada 1943. do listopada 1944. operativno je djelovala na području sinjsko-vrličke Krajine gdje je vodila borbe protiv Nijemaca, ustaša i četnika.

U tom periodu brigada je časno izvršavajući postavljene zadatke, pretrpjela i dosta gubitaka. Među sedamdeset poginulih boraca, čiji su posmrtni ostaci prenijeti u ovu kosturnicu, nalaze se i kosti 32 borca sa šibenskog područja. Spomen-kosturnica je podignuta na ovom mjestu u znak sjećanja na teške borbe koje je brigada tu vodila u prosincu 1943.

SPOMEN-GROBLJE
ŠIBENIK — Raskrižje

Tekst na spomen-ploči na kosturnici:

VAŠ HEROJSKI ŽIVOT
UVIJEK ĆE NAM BITI
PRIMJER
KAKO TREBA VOLITI
DOMOVINU

PIONIRI UČESNICI
»PARTIZANSKOG POHODA«
Šibenik, 18. VII 1949.

Tekst na spomeniku sa zapadne strane:

VI PADOSTE ŽRTVOM
I DADOSTE SVE.
KRV ŽIVOT. MLADOST
RADI SLOBODE

Tekst na spomeniku s istočne strane:

MILOST NE TRAŽIMO.
NITI BI VAM JE DALI.
RADE KONČAR
22. V 1942.

Spomen groblje na Raskrižju obuhvaća prostor sa spomen-kosturnicom i spomenikom.

Spomen-kosturnica je izrađena od klesanog fasadnog kamena. Pri samom njenom vrhu, na sjevernoj strani, na betonskoj ploči 100 x 100 cm, nalazi se spomen-ploča 65 x 40 cm, izrađena od sivog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima. S desne strane spomen-kosturnice je bijela kamena vaza s ispisanim imenom Krste, a s lijeve ista vaza s ispisanim imenom Macura.

Spomenik 170 x 368 cm izrađen iz bijelog klesanog kamena, postavljen je na gornji dio spomen-groblja. Na zapadnoj i istočnoj strani spomenika su tekstovi ispisani urezanim tiskanim slovima.

Raskrižje je groblje jugoistočno od Šibenika, udaljeno oko 4 kilometra. Prije rata tu su sahranjivani oni koji se iz bilo kojeg razloga nisu mogli ukopati na gradskom groblju Sv. Ane. Ono je bilo drugo stratište šibenskih a i mnogih drugih antifašista koje je neki od okupatorskih sudova, sa sjedištem u Šibeniku, osudio na smrt. U prvo vrijeme, tj. od početka okupacije pa do sredine 1942, rodoljubi-antifašisti i aktivisti NOP su strijeljani na Šubićevcu (današnji Park strijeljanih), a pokapani na »Raskrižju«.

Od druge polovice 1942. fašisti su ih ubijali i pokopavali na groblju »Raskrižje«. Vjerojatno su to odlučili stoga što su pogubljenja postala svakodnevna, a na Šubićevcu je bilo mnogo svjedoka iako je pri izvršenju smrtnih kazni okupator poduzimao izvanredne mjere sigurnosti.

Poslije rata na ovom groblju je izgrađena skromna grobnica u koju su prenijeti i privremeno pohranjeni ostaci strijeljanih antifašista i aktivista NOP, većinom prvoboraca — komunista. U ovu grobnicu su preneseni i posmrtni ostaci nekolicine boraca NOR-a. Svi ovi posmrtni ostaci bit će definitivno preneseni na Partizansko spomen-groblje koje treba da se izgradi u sklopu novog groblja na predjelu Kvanj.

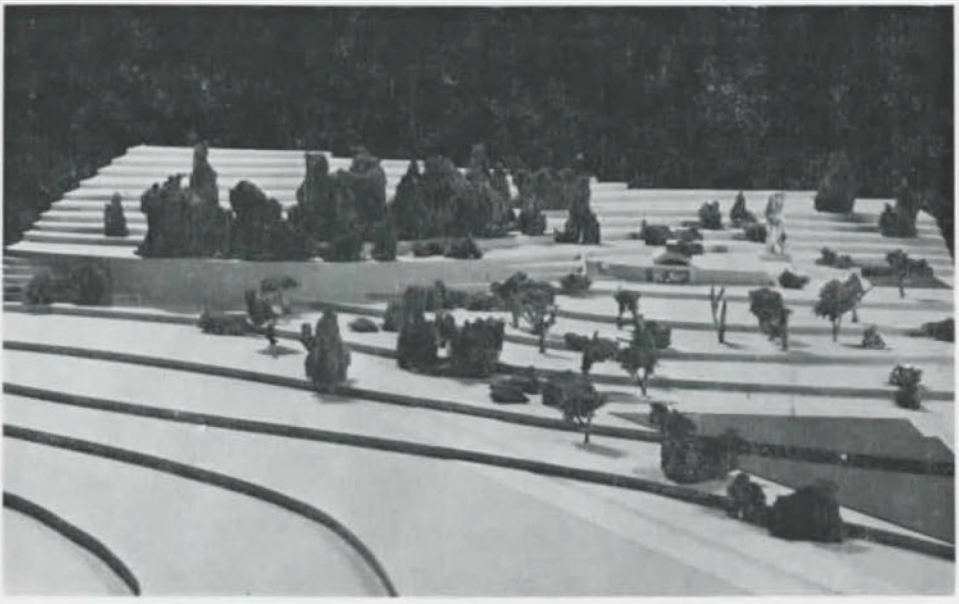
U zajedničkoj grobnici, koja se sastoji iz dvije pregrade, poredani su sanduci s posmrtnim ostacima ovih drugova i drugarica, kojih su imena ovako pisana i ovim redom:

1. Čičmir Krste
2. Milaković Milenko
3. Polić Ivan
4. Bujas Dane
5. Brajković Dorino
6. Zaninović Nada
7. Milković Josip
8. Milković Lovre
9. Matulović Anđelo
10. Belamarić Srđan
11. Drča Branko
12. Šparović Marko
13. Čičmir Mate
14. Zrnčević Drago
15. Škoti Marija
16. Erceg Božo
17. Vučak Martin
18. Peran Vlade
19. Grabovac Čedna
20. Šantić Ante
21. Macura Slobodan
22. Blažević Ante
23. Baranović-Pavlić Jakov
24. Jurković Jasenka
25. Ninić Stipe
26. Friganović Lovre
27. Lasić Ivica
28. Trlaja Ante
29. Crvak Momčilo
30. Vrljević Duško
31. Bujas Mate
32. Junaković Drago
33. Pekas Vinko
34. Cvjetković Jela
35. Juras Paško
36. Fulgozi Bosiljka
37. Belamarić Ante
38. Baranović Ante
39. Višić Blaž
40. Belamarić Ante p. Vlade
41. Kuvač-Vučak Milka
42. Mrša-Cvitan Milka

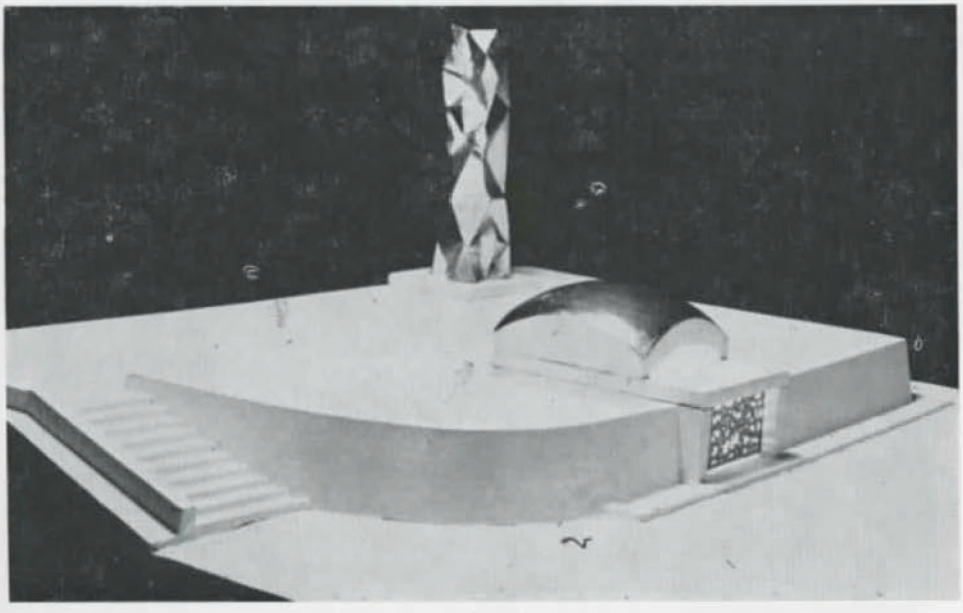
i još 14 sanduka s posmrtnim ostacima 19 nepoznatih rodoljuba — antifašista.

Sa groblja Raskrižje, poslije oslobođenja, preneseni su posmrtni ostaci mnogih prvoboraca koji nisu rodom iz šibenskog kraja (drug Rade Končar kao i većina splitskih prvoboraca).

PARTIZANSKO SPOMEN-GROBLJE
ŠIBENIK

Maketa Partizanskog spomen-groblja

Maketa kripte i skulpture na Partizanskom spomen-groblju

Partizansko spomen-groblje će se izgraditi na platou sjevernog dijela gradskog groblja na predjelu »Kvanj«, a po idejnom projektu akademskog kipara Ante Despota iz Zagreba. Osnovni elementi ovog objekta su kripta i spomen-skulptura.

Kripta će biti ukopana u teren. Ulaz u nju će zatvarati reljefna perforirana trokrilna vrata, širine cca 450 cm i visine 220 cm, s motivom koji simbolizira borbu čovjeka za slobodu. Kripta će biti pokrivena blagom kupolom, sferičnom plohom rezanom u kvadrat, prekrivena aluminijskim pločama. Širinom vrata kripta se produžuje u dubinu, cca 600 cm, i završava čeonim zidom ispunjenim klesanim tekstom. Na bočnim zidovima kripte bit će po dvije bočne niše za urne s posmrtnim ostacima palih boraca, a na sredini postolje izvedeno u obliku zdenca nad čijim će se otvorom nalaziti široka plitica iz koje će tinjati vječni plamen.

Spomen-skulptura, visine cca 1200 cm, bit će izvedena iz aluminija, od poliranih svijetlih sferičnih ploča. Kombinacijom svijetlih ploha i tamnih udubljenja dočarava se simbolika života i smrti. Svijetli vrh skulpture pobjeda je života nad smrću, pobjeda ideala za koje su pale žrtve.

SPOMEN-POPRSJE
ŠIBENIK

Spomen-poprsje 65 x 35 cm, izliveno u bronzi, postavljeno je ispred društvenog doma NK »Šibenik« na Šubićevcu. Autor poprsja je akademski kipar Vojin Bakić iz Zagreba. Otkriveno je 1969. godine.

Rade Končar Gece rođen je 28. listopada 1911. u Končarevu kraju, u Lici. Mašinobravarski zanat izučavao je u Leskovcu i Beogradu. Kao mlad metalac pristupa radničkom pokretu, a 1934. postaje član KPJ. Svojom borbenošću i organizatorskim sposobnostima brzo se svrstao među najistaknutije aktiviste beogradske partijske organizacije. Stoga je uskoro pao u oči i režimu koji ga 1936, prilikom jedne policijske provale beogradske partijske organizacije, hapsi i nakon zlostavljanja i mučenja osuđuje na godinu dana robije. Po izlasku s robije 1937, otišao je u Zagreb i zaposlio se u tvornici »Simens« (sada Industrija »Rade Končar«). U tvornici je ubrzo formirao partijsku organizaciju, a polovinom 1938. organizirao štrajk, koji se završio potpunim uspjehom radnika. Za vrijeme služenja redovnog vojnog roka u Novom Sadu 1938. razvio je među vojnicima živ politički rad.

Zahvaljujući svom principijelnom marksističkom stavu i odlučnosti, Končar je u vrijeme konsolidiranja redova Partije, kojom je rukovodio drug Tito, postao jedna od najistaknutijih ličnosti. Član Mjesnog komiteta KP u Zagrebu postao je 1938, a već u prosincu 1939, odlukom CK KPJ, staje na čelo CK KP Hrvatske. Na dužnosti sekretara CK KPH izabran je na prvoj konferenciji KPH u kolovozu 1940. Na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ (1940) izabran je u Politbiro CK KPJ.

Poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije i okupacije zemlje od strane fašističkih zavojevača, Končar rukovodi radom KPH na pripremama oslobodilačke borbe i stvaranja partizanskih odreda u Hrvatskoj. Obilazio je pojedine organizacije u Hrvatskoj i pomagao im da se konsolidiraju i da razviju rad na pripremama oružane borbe. Sudionik je na poznatom savjetovanju u Stolicama u rujnu 1941.

Poslije teških udaraca koje je pretrpjela pokrajinska organizacija KPH u Dalmaciji, u periodu pokretanja oružane borbe, Končar je u listopadu 1941. došao u Split da pomogne konsolidaciji partijske organizacije i da podupre njen rad na razvijanju ustanka. U Splitu je sam organizirao nekoliko uspjelih borbenih akcija protiv talijanskih fašista.

Polovinom studenoga Končar je iz Splita došao u Šibenik i održao sastanak OK KPH za sjevernu Dalmaciju, na kojem je analizirana situacija na ovom području i doneseni zaključci o organizaciji i vođenju oružane borbe protiv fašističkog okupatora. Tom prilikom on je bio i na zatonskom terenu i imao susret s grupom boraca.

Povratkom u Split otkriven je i uhvaćen u jednom ilegalnom stanu. Kada su agenti upali u kuću, Končar je kod sebe imao i prave i lažne dokumente. I dok su agenti prevrtali po tim dokumentima, on je iskoristio trenutak i počeo bježati. Međutim, jednim metkom je bio pogođen u nogu, pao je, a zatim uhvaćen. U veljači 1942. Talijani su, na osnovi podataka koje im je poslala ustaška policija, utvrdili koga imaju u rukama. U zatvoru je bio podvrgnut najgorim mučenjima. Tukli su ga gotovo bez predaha. Da bi

ga prisilili da progovori, trpali su mu sol u usta, ostavljajući ga po nekoliko dana bez vode. Nastupile su strašne muke. Padao je u agoniju, ali se držao kao heroj.

19. svibnja 1942, potpuno izmrcvarenog, doveli su ga u Šibenik na suđenje. Talijanski specijalni sud ga je osudio na smrt. Ni u istražnom zatvoru, ni na suđenju nije rekao ni riječi. Kada su ga poslije presude upitali hoće li tražiti pomilovanje, rekao je: »Niti bih ga ja dao vama, niti ga od vas tražim«. Strijeljan je 22. svibnja 1942. na predjelu Šubićevac, u Šibeniku, zajedno sa 25 drugova iz Splita.

Za narodnog heroja proglašen je u kolovozu 1942. godine.

SPOMEN-POPRSJE
ŠIBENIK

Poprsje narodnog heroja Vlade Perana nalazi se na Obali oslobođenja, u malom parku ispred »Kneževe palače«, lijevo od Gradskog muzeja. Lijevano je u bronzi i postavljeno na kameno postolje 140 x 38 cm s uklesanim natpisom:

NARODNI HEROJ
V L A D O P E R A N
1922—1942

Poprsje 76 x 54 cm je rad akademskog kipara Ante Despota iz Zagreba. Svečano je otkriveno 1966. godine.

VLADO PERAN rođen je 28. studenoga 1922. u Šibeniku u trgovačkoj obitelji.

Još u šibenskoj gimnaziji istakao se kao pobornik naprednih ideja, te u 8. razredu postaje član SKOJ-a. Godine 1940. upisuje se na Medicinski fakultet i sudjeluje u naprednom studentskom pokretu. Nakon kapitulacije Jugoslavije vraća se u Šibenik i pristupa organiziranom radu zbog očekivanih borbi protiv fašizma. Do kolovoza 1941. kad je primljen u KP, sudjeluje u brojnim akcijama koje su izvršene u gradu. U partizane odlazi s prvom grupom šibenskih prvoboraca 12. kolovoza 1941. Jedan je od desetorice boraca Prvog šibenskog partizanskog odreda koji su se poslije teških borbi probili do slobodnog Drvara, gdje pristupa krajiškim partizanima. Tu je obolio i stoga je ilegalno upućen u Šibenik na liječenje. Poslije ozdravljenja odlazi u Bukovicu, gdje početkom 1942. razvija svoju organizatorsku i borbenu aktivnost. Na tom području postaje jedan od organizatora prvih partizanskih jedinica, sudjelujući i u vojnim akcijama i likvidiranju fašista i špijuna.

Zbog izvanrednih zasluga postaje komandir i komesar čete, a u svibnju 1942. i politički komesar bataljona »Bude Borjan«. Odlikovao se velikom hrabrošću i svojim primjerom postao uzor ostalim borcima.

Nije bilo borbe u kojoj se nije istakao. Kao komesar bataljona »Bude Borjan« izvršio je 7. lipnja 1942. jednu od najvećih akcija u bukovičkom kraju kada je sa borcima 1. čete sačekao u zasjedi, na cesti Nunić-Kistanje, neprijateljsku auto-kolonu. Tom prilikom borci ove čete izbacili su iz stroja preko 250 neprijateljskih vojnika i uništili preko 20 kamiona. U toj akciji poginuo je pri povlačenju od talijanske minobacačke vatre. Za narodnog heroja proglašen je 22. prosinca 1951.

SPOMEN-POPRSJE
ŠIBENIK

Poprsje narodnog heroja Slobodana Macure nalazi se na Obali oslobođenja, u malom parku ispred »Kneževe palače«, lijevo od Gradskog muzeja. Lijevano je u bronzi i postavljeno na kameno postolje 140 x 38 cm s uklesanim natpisom:

NARODNI HEROJ
SLOBODAN
MACURA
1918—1943

Poprsje 76 x 54 cm je rad akademskog kipara Ante Despota iz Zagreba. Svečano je otkriveno 1966. godine.

Slobodan Macura Bondo rođen je 26. travnja 1918. u Zadru u svećeničkoj porodici. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Šibeniku. Godine 1937. upisuje se u Beogradu na studij šumarstva. Kao srednjoškolac i student prišao je naprednom omladinskom i studentskom pokretu i bio je veoma cijenjen, postavši 1940. član KPJ.

Po kapitulaciji stare Jugoslavije vraća se u Šibenik. Neposredno nakon dolaska talijanskih fašista u Dalmaciju odmah se uključio u rad na organiziranju udarnih grupa za borbu protiv okupatora. U studenome 1941. otišao je s grupom sjevernodalmatinskih partizana na područje Like i stupa u bataljon »Marko Orešković«, gdje je u mnogobrojnim akcijama postao istaknuti borac i politički rukovodilac. Kao zamjenik političkog komesara bataljona »Bude Borjan« a zatim politički komesar bataljona »Branko Vladušić« uvijek je bio na čelu svojih boraca. Tako je naročitu hrabrost i snalažljivost pokazao prilikom napada na selo Nunić, gdje je neprijatelj imao jaku karabinijersku stanicu. Kad je nekoliko naših juriša odbijeno, Slobodan se uz veliku opasnost popeo na krov školske zgrade iz koje se neprijatelj branio, sa krova je ručnim bombama uništio pasadu, što je bilo odlučno za uspješan ishod borbe.

Njegov ugled koji se temeljio na uspješno izvršenim akcijama i herojskim podvizima, stalno je rastao među borcima njegova bataljona i susjednih jedinica. Isto takvu hrabrost, umješnost i hladnokrvnost pokazao je u nizu drugih akcija, među kojima je najznačajniji napad na Donju Brušku kod Obrovca i podvig kad uskače u neprijateljski kamion uspjevši pobiti veliki broj fašista i uništiti nekoliko kamiona.

Vrline hrabrog i odvažnog rukovodioca, omiljenog druga i borca još više dolaze do izražaja u 2. dalmatinskoj brigadi u koju stupa sa svojim bataljonom 3. listopada 1942, na dan njena formiranja.

Kad je brigada prešla u Bosnu, u jeku najljućih bitaka u 4. ofenzivi u borbi s četnicima kod Kalinovika, Slobodan je pao na čelu svojih boraca kao komesar 1. bataljona, a njegovo ime u analima 2. dalmatinske brigade ostalo je trajno kao jednog od njegovih najistaknutijih i najomiljenijih rukovodilaca.

Za narodnog heroja proglašen je 5. srpnja 1951. god.

SPOMEN-POPRSJE
ŠIBENIK

Poprsje narodnog heroja Mira Višića nalazi se na Obali oslobođenja, u malom parku ispred »Kneževe palače«, lijevo od Gradskog muzeja. Lijevano je u bronzi i postavljeno na kameno postolje 140 x 38 cm s uklesanim natpisom:

NARODNI HEROJ
M I R O V I Š I Ć
1919—1943

Poprsje 76 x 54 cm je rad akademskog kipara Ante Despota iz Zagreba. Svečano je otkriveno 1966. godine.

Miro Višić, rođen je 1919. u Kninu u radničkoj obitelji, pa je već u ranoj mladosti odgojen u naprednom duhu. Kao srednjoškolac 1938. stupio je u redove SKOJ-a, a dvije godine kasnije, istakavši se u radu na širenju naprednih ideja, postao je član KPJ.

Predano je vršio odgovorne partijske dužnosti, tako je 1940. bio sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a u Šibeniku, a nešto kasnije i sekretar OK SKOJ-a za sjevernu Dalmaciju. Po završetku srednje škole u Šibeniku, postaje student Filozofskog fakulteta u Zagrebu, gdje je bio vrlo aktivan u studentskom pokretu. Zbog sudjelovanja u demonstracijama i naprednog rada, iz Zagreba je prognan u Šibenik, gdje je neposredno pred rat bio glavni organizator omladinskog pokreta. Nema gotovo akcije tada u Šibeniku u kojoj ne sudjeluje.

Nakon dolaska talijanskog okupatora, s još većom energijom pristupa radu na pripremanju narodnog ustanka, te sa Prvim šibenskim partizanskim odredom 12. kolovoza 1941, kao zamjenik političkog komesara, odlazi u pravcu Bosne. Poslije ogorčenih borbi desetorici boraca ovog odreda je uspjelo probiti se do oslobođenog Drvara, a među njima se nalazio i *Miro Višić*. Nešto kasnije ulazi u sastav bataljona »Starac Vujadin«. Tu među Krajišnicima ostao je sve do pod kraj ljeta 1942, najprije kao borac, a zatim kao politički komesar čete i bataljona.

Po nalogu Partije, na početku jeseni 1942. vratio se u Dalmaciju, u kojoj se u to vrijeme razvijao ustanak i osjećala velika potreba za sposobnim i iskusnim partijskim kadrovima i ratnicima. Ubrzo je postavljen za komesara 3. dalmatinske brigade. Nakon teških borbi i gubitaka u 4. ofenzivi, kada su preživjeli borci raspoređeni u druge jedinice, Miro stupa na dužnost zamjenika komesara 1. bataljona 2. dalmatinske brigade. U 5. neprijateljskoj ofenzivi kada je brigada vodila dramatične obrambene borbe na Barama, Miro je izvanrednim zalaganjem i ličnim heroizmom pridonio da jedinica izvrši taj svoj najteži zadatak.

Poginuo je u istočnoj Bosni, nedaleko od Tuzle, 17. srpnja 1943. prilikom povlačenja bataljona. Bio je na začelju kolone, nastojeći da se izvuče i posljednji borac. Ostao je posljednji i pao pokošen mitraljeskim rafalom.

SPOMEN-POPRSJE
ŠIBENIK, Poljana maršala Tita

Poprsje revolucionara Ante Jurlina nalazi se u malom parku ispred Doma JNA. Lijevano je u bronzi i postavljeno na kameno postolje 134 x 38 cm s uklesanim natpisom:

PRVI SEKRETAR
OKRUŽNOG KOMITETA KPH
ZA SJEVERNU DALMACIJU
A N T E J U R L I N
1909—1943

Poprsje 76 x 54 cm je rad akademskog kipara Ante Despota iz Zagreba. Svečano je otkriveno 1966. godine.

Ante Jurlin Marko rođen je 8. siječnja 1909. u Prvić-Luci. Još kao naučnik opredijelio se za revolucionarni radnički pokret. Soboslikarski zanat završio je u Somboru, a zatim je prešao u Beograd, gdje je zapaženo njegovo aktivno djelovanje u URSS-ovim sindikatima. Na osnovi svog revolucionarnog rada u Partiju je primljen 1928. Godinu dana kasnije osuđen je od šestojanuarskog režima na kaznu zatvora. Poslije izdržavanja kazne u zloglasnoj beogradskoj »Glavnjači«, žandari ga sprovode u rodno mjesto. Netom se vratio u Prvić-Luku, odmah se prihvatio političkog rada, pa je krajem 1930. osnovao partijsku ćeliju na otoku Prviću.

Odlaskom u Split, gdje se zaposlio u svojoj struci, politički je bio povezan s drugovima iz Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju. Poslije izvjesnog vremena upućen je u Šibenik sa zadatkom da pomogne omasovljenju partijske organizacije na tom području. Uz njegovu pomoć u Šibeniku je osnovano nekoliko partijskih ćelija i Mjesni komitet KPH. Također su osnovane partijske ćelije u Tribunju, Zatonu i Dubravi. U ožujku 1932. postavljen je za sekretara Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

Provalom partijske organizacije na šibenskom području bio je uz ostale drugove uhapšen i fizički zlostavljen. Tom prigodom osuđen je na godinu i po zatvora. Odmah poslije izdržane kazne, krajem 1934, najaktivnije radi na obnavljanju i jačanju partijskih organizacija. Međutim, pred petomajske izbore 1935. i početkom 1936. ponovno je hapšen i zatvaran. Početkom 1937. organizira upućivanje dobrovoljaca u Španjolsku.

Dolaskom talijanskih fašista u Šibenik, već se nalazio u ilegalnosti. Obavljajući partijske zadatke, često je na terenu a odlazi i u Split. Krajem ožujka 1942. napušta Šibenik i odlazi u Bukovicu, gdje sudjeluje u formiranju operativnih jedinica. Tada je kao sekretar Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju obavljao i dužnost političkog komesara Sjevernodalmatinskog partizanskog odreda. Sredinom kolovoza 1942. odlazi sa dužnosti sekretara Okružnog komiteta a zatim formiranjem Druge dalmatinske brigade postaje njen prvi politički komesar.

Poginuo je u 5. neprijateljskoj ofenzivi kod Tjentišta za vrijeme bitke na Sutjesci, 13. lipnja 1943. Tada se nalazio na dužnosti pri Štabu III udarne divizije.

SPOMEN-POPRSJE
ŠIBENIK — MANDALINA

Poprsje narodnog heroja Velimira Škorpika nalazi se u krugu MTRZ »Velimir Škorpik«. Lijevano je u bronzi i postavljeno na kameno postolje 170 x 50 cm s uklesanim natpisom:

NARODNI HEROJ
VELIMIR
ŠKORPIK

Poprsje 65 x 50 cm je rad akademskog kipara Rajka Radovića iz Beograda.

Svečano je otkriveno 9. rujna 1970. godine u povodu Dana pomorstva i RM.

Velimir Škorpik rođen je 2. travnja 1919. u Brodarici kod Zadra.

Nakon završetka Pomorske vojne akademije 1940. postaje aktivni oficir bivše jugoslavenske vojske. Kapitulacija zemlje zatekla ga je u Šibeniku. Da ne bi pao u zarobljeništvo torpednim čamcem bježi u Divulje i nakon potapanja čamca odlazi u Split, a zatim u Zagreb. U Zagrebu je mobiliziran i upućen u Makarsku kao mornarički oficir NDH na dužnost lučkog zapovjednika. U Makarskoj se ubrzo povezao s tamošnjim komunistima i formira grupu aktivista među oficirima i podoficirima u svom zapovjedništvu.

Kao aktivan sudionik NOP-a pred kraj 1941. postao je član KPJ. U teškim uvjetima ilegalnosti razvija veliku aktivnost među neprijateljskim vojnicima, rastura propagandni materijal, prikuplja podatke o planovima Talijana i ustaša i o tome obavještava rukovodstvo Partije u Makarskoj.

Po direktivi Partije prvog prosinca 1942. odlazi na slobodni teritorij Biokova. Prije odlaska pozvao je i ostale pripadnike Lučkog zapovjedništva da se priključe partizanima.

Dana 18. prosinca u Bosanskom Petrovcu razgovarao je s drugom Titom o stvaranju mornarice NOV i POJ i mogućnosti partizanskog ratovanja na moru. Istog dana Vrhovni štab formirao je sekciju za ratnu mornaricu pri Štabu IV operativne zone, a za šefa sekcije postavljen je *Velimir Škorpik.*

Kada je sredinom veljače 1943. rasformirana Sekcija za ratnu mornaricu, postavljen je za komandanta 1. mornaričkog odreda. Početkom ožujka taj odred je preformiran u Biokovski partizanski odred, a Škorpik je postao njegovim komandantom. U kolovozu 1943. primio je dužnost komandanta Grupe cetinskih bataljona.

Nakon kapitulacije Italije 1943. postavljen je za komandanta Štaba obalske komande. Na njegovu inicijativu, upućena je početkom listopada 1943. delegacija NOVJ u Bari na pregovore sa saveznicima.

Kad je naredbom Vrhovnog štaba 18. listopada 1943. formirana mornarica NOV i POJ, Škorpik je postavljen za načelnika Štaba mornarice. Tu dužnost nije primio jer je u međuvremenu postavljen za načelnika Štaba III dalmatinske brigade.

Početkom studenoga 1943. krenuo je u Štab IV dalmatinske brigade radi dogovora o zajedničkim akcijama. Kod sela Zagorja blizu Posušja napadnut je od ustaša i tada je poginuo.

Za narodnog heroja proglašen je 8. rujna 1952.

SPOMEN-POPRSJE
RAŽINE — Tvornica lakih metala »Boris Kidrič«.

Poprsje narodnog heroja Borisa Kidriča nalazi se pred upravnom zgradom Tvornice lakih metala »Boris Kidrič«. Lijevano je u bronzi i postavljeno na kameno postolje 90 x 60 cm.

Poprsje 55 x 58 cm je rad akademskog kipara Alojza Kogavšeka. Svečano je otkriveno 1953. godine.

Boris Kidrič, rođen je 10. travnja 1912. godine u Beču u porodici poznatog slovenskog kulturnog i književnog historičara.

Kao đak VI razreda gimnazije u Ljubljani 1927. uključio se u rad marksističkih kružoka, u VII razredu postaje član SKOJ-a a ubrzo i član KPJ. U studenome 1929. kao đak VIII razreda gimnazije osuđen je na godinu dana robije zbog komunističke djelatnosti.

Povratkom iz zatvora radi na obnavljanju partijskih organizacija koje su razbijene u danima diktature, a potom formira privremeno partijsko rukovodstvo koje 1932. prerasta u Pokrajinski komitet KPJ za Sloveniju. Godine 1934. jedan je od organizatora IV konferencije KPJ, na kojoj je kao delegat Slovenije izabran za kandidata CK KPJ. Početkom 1935. postavljen je za sekretara privremenog rukovodstva SKOJ-a. Sredinom te godine odlazi u Zagreb, gdje postaje član Zemaljskog biroa KPJ, a u lipnju 1935. sudjeluje na Plenarnom zasjedanju CK KPJ u Splitu. U rujnu iste godine priprema IV zemaljsku konferenciju SKOJ-a na kojoj je održao i glavni referat. Tada je izabran i za sekretara CK SKOJ-a i u tom svojstvu predvodi jugoslavensku delegaciju na IV kongresu komunističke omladinske internacionale u Moskvi krajem 1935. U studenome iste godine po nalogu CK KPJ iz Moskve odlazi u Beč gdje 1936. sudjeluje na Aprilskom plenumu CK KPJ.

Nakon hapšenja, bio godinu dana u zatvoru, 1937. protjeran je iz Beča u Prag odakle u jesen iste godine odlazi u Pariz, tadašnje sjedište CK KPJ. Tamo radi među studentima, a pomaže i drugu Titu u borbi protiv frakcionaša.

U jesen 1939. vraća se u domovinu, a ljeti 1940. radi na organiziranju »Društva prijatelja Sovjetskog Saveza«. U listopadu 1940. sudjeluje u radu Pete konferencije KP u Zagrebu na kojoj je izabran za člana CK KPJ.

Odmah poslije okupacije zemlje jedan je od glavnih inicijatora i organizatora osnivačke skupštine Osvobodilne fronte slovenskog naroda koja je održana 27. travnja 1941. Već na prvom sastanku izabran je za političkog sekretara Izvršnog odbora Osvobodilne fronte. Dana 22. lipnja 1941. izabran je za političkog komesara Glavnog štaba Slovenije.

Na II zasjedanju AVNOJ-a, 29. studenoga 1943. Kidrič vodi slovensku delegaciju.

Kada je 5. svibnja 1945. formirana prva slovenska vlada, Kidrič postaje njen prvi predsjednik. Na toj dužnosti ostaje do polovine 1946, kada odlazi u Beograd na dužnost ministra za industriju u Saveznoj vladi. Uskoro postaje predsjednik planske komisije, odnosno predsjednik Privrednog savjeta pri vladi FNRJ.

Na V kongresu KPJ 1948. izabran je za člana Politbiroa CK KPJ, a na VI kongresu za člana Izvršnog biroa CK KPJ i člana Sekretarijata Izvršnog biroa.

Ekonomskim argumentima podržavao je Titovu zamisao o radničkom samoupravljanju kao socijalističkom modelu novoga doba.

U vrijeme političkog pritiska na našu zemlju 1948. godine i kasnije, *Boris Kidrič* se nepokolebljivo borio i dokazivao da se nezavisnost socijalističke Jugoslavije može osigurati prije svega vlastitim naporima, privrednom snagom zemlje i moralno-političkim jedinstvom naroda.

Boris Kidrič jedan je od najistaknutijih revolucionara slovenskog i jugoslavenskog radničkog pokreta, marksistički teoretičar i kreator novih putova u izgradnji privrednog sistema na osnovama socijalističkog samoupravljanja, član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, nosilac niza najviših jugoslavenskih i inozemnih odlikovanja, među kojima je i nosilac Ordena junaka socijalističkog rada. Umro je 11. travnja 1953. u Beogradu.

Zbog svojih ogromnih zasluga 15. srpnja 1952. proglašen je za narodnog heroja.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, — Ulica Nikole Tesle br. 5

U OVOJ KUĆI U OŽUJKU 1939. GODINE
NARODNI HEROJ TOMŠIĆ TONE, ČLAN CK
KPJ, FORMIRAO OKRUŽNI KOMITET KPH-e
ZA SJEVERNU DALMACIJU
SPOMEN—PLOČU POSTAVIO KK SKH-e
ŠIBENIK POVODOM 40-GODIŠNJICE KPJ.

Ploča 75 x 50 cm je izrađena iz bijelog brušenog kamena. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima, crno obojenim. Ploča je uz fasadu zgrade vezana betonskom masom.

Dolaskom druga Tita za sekretara CK KPJ 1937, nastaje nova etapa u radu i izgradnji Komunističke partije Jugoslavije. Sređivanjem partijskih prilika u zemlji, CK KPJ posebnu pažnju posvećuje partijskoj organizaciji u Dalmaciji u koju, u više navrata 1939. i 1940, upućuje svoje članove i članove CK KPH.

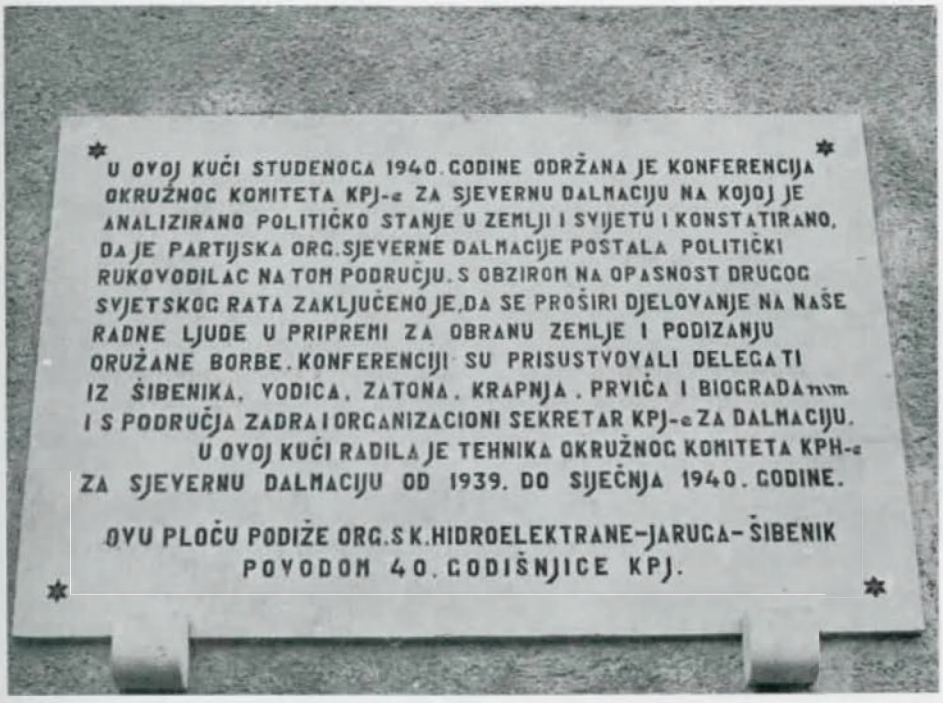
U sklopu tih mjera pada i dolazak druga *Tone Tomšiča*, člana CK KPJ, u Šibenik u kojemu, kao i u mnogim priobalnim mjestima u to vrijeme, postoji i djeluje partijska organizacija i gdje postoje svi uvjeti da se ona još više omasovi, organizacijski učvrsti i time snažnije ispolji svoj utjecaj među široke slojeve naroda. Formiranje Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju moglo je samo ubrzati i osigurati da Partija i na ovom području što prije sredi svoje redove i što jača i spremnija dočeka događaje koji su se već tada nazirali u zemlji i u Evropi i da osigura da široke narodne mase usvoje i budu spremne da slijede njenu politiku.

U kući *Ratka Martića*, člana KPJ, održan je osnivački sastanak Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju na kojem su, osim druga *Tone Tomšiča*, prisustvovali drugovi: *Ante Jurlin* iz Prvić-Luke, *Frane Kursar* iz Šepurine, *Stanko Mićin* iz Vodica, *Fabijan Mrša* iz Zatona, *Ivo Družić* iz Šibenika, *Danilo Stampalija* iz Biograda n/m i *Ante Banina* iz Velog Iža.

Za političkog sesretara je izabran *Ante Jurlin*, a za organizacionog sekretara *Ivo Družić* kome je također bila povjerena tehnika i blagajna Okružnog komiteta KPH.

Na tom sastanku razmotrena je politička situacija u svijetu i zemlji. Osobito je bilo govora o nastupajućoj fašističkoj opasnosti. Donijeti su zaključci o ubrzavanju i proširivanju rada među mladima i o potrebi omasovljenja Partije, osobito iz redova SKOJ-a.

SPOMEN-PLOČA
SLAPOVI KRKE

U OVOJ KUĆI STUDENOGA 1940. GODINE ODRŽANA JE KONFERENCIJA OKRUŽNOG KOMITETA KPJ-e ZA SJEVERNU DALMACIJU NA KOJOJ JE ANALIZIRANO POLITIČKO STANJE U ZEMLJI I SVIJETU I KONSTATIRANO: DA JE PARTIJSKA ORG. SJEVERNE DALMACIJE POSTALA POLITIČKI RUKOVODILAC NA TOM PODRUČJU. S OBZIROM NA OPASNOST DRUGOG SVJETSKOG RATA ZAKLJUČENO JE DA SE PROŠIRI DJELOVANJE NA NAŠE RADNE LJUDE U PRIPREMI ZA OBRANU ZEMLJE I PODIZANJU ORUŽANE BORBE. KONFERENCIJI SU PRISUSTVOVALI DELEGATI IZ ŠIBENIKA, VODICA, ZATONA, KRAPNJA, PRVIĆA I BIOGRADA N/M I S PODRUČJA ZADRA I ORGANIZACIONI SEKRETAR KPJ-e ZA DALMACIJU.

U OVOJ KUĆI RADILA JE TEHNIKA OKRUŽNOG KOMITETA KPH-e ZA SJEVERNU DALMACIJU OD 1939. DO SIJEČNJA 1940. GODINE.

OVU PLOČU PODIŽE ORG. S. K. HIDROELEKTRANE—JARUGA—ŠIBENIK.

POVODOM 40. GODIŠNJICE KPJ.

Spomen—ploča 12 x 80 cm je postavljena na zapadni zid stambene zgrade RO Elektra HE »Jaruga«, na predjelu »Garbura«. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima. Na sva četiri njena ugla isklesane su malene zvijezde petokrake.

God. 1938. u HE »Jaruga« na Slapovima Krke došao je raditi Ivo Družić Valent, tada član Gradskog komiteta KPH Šibenik. Tamo je i stanovao. Zahvaljujući toj okolnosti kao i ugledu i utjecaju koje je Partija stekla kod radnika zaposlenih u HE, bilo je moguće ovdje u studenome 1940. sazvati i u sigurnosti održati Okružnu partijsku konferenciju za sjevernu Dalmaciju, u vrijeme kada se fašistička opasnost već široko nadvila nad Evropom i neposredno zaprijetila našoj zemlji.

Odluke koje je ova Konferencija donijela imale su dalekosežnije značenje za neposrednu pripremu i organizaciju NOP-a i oružane borbe protiv fašističkog okupatora 1941. na ovom području Dalmacije.

Značenje Konferencije je utoliko veće ako se zna da je održana neposredno poslije Pete zemaljske konferencije KPJ u Zagrebu.

Dnevni red Konferencije bio je:

1. Političko stanje u svijetu i u našoj zemlji.
2. Organizaciono stanje (partijske organizacije, SKOJ i omladina, žene, Sindikat, Stranka radnog naroda i druge organizacije).

Konferencija je trajala dva dana. O svim pitanjima svaki je delegat izvještavao o stanju na svom terenu.

Na kraju iscrpne rasprave, polazeći od dosta povoljne političke klime na terenu i spremnosti naroda da slijedi politiku Partije, što su potvrdile i septembarske demostracije, Konferencija je donijela zaključke u kojima se traži smjelije proširenje partijske organizacije, naročito novim članovima iz redova radnika, seljaka, omladine i inteligencije; međusobno zbližavanje i povezivanje srednjoškolske, radničke i seljačke omladine; intenzivniji rad na selu; otvorenije tumačenje političke situacije od strane komunista unutar javnih i društvenih organizacija i da komunisti budu prvi koji će se odazvati na mobilizaciju za koju se očekivalo da će uskoro uslijediti.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Stube A. Medulića br. 2

KONCEM TRAVNJA 1941
U OVOJ KUĆI
OKRUŽNI KOMITET KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE
ZA SJEVERNU DALMACIJU
NA SVOJOJ KONFERENCIJI
DONIO JE ZAKLJUČAK
O OPĆOJ BORBI NARODA
PROTIV FAŠISTIČKOG ZAVOJEVAČA
6 RUJNA 1953
SAVEZ BORACA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA ŠIBENIKA
POSTAVI
NA TRAJNU USPOMENU

Ploča 100 x 80 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crveno obojenim. Iznak teksta, po sredini ploče je urezana zvijezda petokraka.

U toku napada fašističkih sila na staru Jugoslaviju, između 6. i 10. travnja 1941, održano je okružno partijsko savjetovanje u Šibeniku. Na dnevnom redu je bilo pitanje novonastale situacije i stav Partije prema tim događajima. Zaključeno je da komunisti aktivno sudjeluju u obrani zemlje, da po mogućnosti front zadrže i da oružje ne ispuštaju iz svojih ruku.

Petnaest dana kasnije, na drugom sastanku, u istom sastavu, donesena je odluka o općoj borbi protiv fašističkog okupatora.

Ostvarujući taj zadatak, otpočele su organizaciono-političke pripreme za dizanje ustanka. Osnovan je Vojno-revolucionarni komitet, organizirano je sakupljanje oružja, municije i druge opreme i njihovo spremanje na sigurna i pogodna mjesta; organizirano je ljudstvo u desetine, vodove i čete, obučavanje u rukovanju oružjem i sl.

Sprovodeći donijete zaključke u život, već u srpnju nekoliko stotina dobrovoljaca je spremno za oružanu borbu, a u kolovozu 1941. odlaze u borbu prvi partizanski odredi sa šibenskog područja.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Ulica Ive Lole Ribara br. 17

U OVOJ SE KUĆI VIŠE PUTA 1941. GOD.
SASTAJAO VOJNO REVOLUCIONARNI
KOMITET ZA SJEVERNU DALMACIJU
SPOMEN PLOČU POSTAVIO
K. K. SKH-e ŠIBENIK POVODOM
40-GODIŠNJICE KPJ.

Ploča 50 x 40 cm izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, crno obojenim. Uz fasadu stambene kuće pričvršćena je betonskom masom.

Politbiro CK KPJ, na sastanku 10. travnja 1941. u Zagrebu, donio je odluku o formiranju vojnih komiteta pri svim partijskim komitetima u zemlji. Ovi komiteti su imali zadatak da nastave ubrzanim i intenzivnijim radom na vojnim pripremama za oružanu borbu.

Vojno-revolucionarni komitet za sjevernu Dalmaciju, od četiri člana, formiran je pri Okružnom komitetu KPH travnja 1941. Komitet je radio na prikupljanju oružja i vojnog materijala, organizaciji njegova održavanja i spremanja na sigurna mjesta, zatim na uvježbavanju članova Partije, skojevaca, kandidata i simpatizera Partije u rukovanju naoružanjem, na formiranju borbenih udarnih grupa za izvođenje diverzantskih i drugih akcija, vršio je odabiranje i pripremu ljudstva za oružane odrede, organizirao obavještajnu službu itd.

SPOMEN-PLOĆA
ŠIBENIK, Partizanska br. 4

8 KOLOVOZA 1941
OK KPH ZA SJEVERNU DALMACIJU
NA PROŠIRENOM SASTANKU U OVOJ KUĆI
U PRISUSTVU ČLANA CK KPJ NARODNOG
HEROJA PAVLA PAP—ŠILJE U SKLADU S
POZIVOM KPJ NA USTANAK DONIO JE

O D L U K U

O UPUĆIVANJU PRVIH NAORUŽANIH ODREDA
I GRUPA DOBROVOLJACA U BORBU U UNUTRAŠNJOST
ZEMLJE KAO REZULTAT TE ODLUKE KRENUO JE
IZ ŠIBENIKA VEĆ 12. KOLOVOZA 1941. ODRED
OD 32 DOBROVOLJCA ZA KOJIM SU SLIJEDILI
ODREDI I GRUPE IZ DRUGIH MJESTA NA OKRUGU.

POVODOM 10. GODIŠNJICE USTANKA
NARODA HRVATSKE GRADSKI KOMITET
KPH ŠIBENIK 27. SRPNJA 1951. POSTAVI

Ploča 130 x 90 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. U desnom kutu ploče, pri vrhu, urezana je zvijezda petokraka sa srpom i čekićem.

Radi ubrzanja općih priprema za otpočinjanje oružane borbe u Dalmaciji, Centralni komitet KPH početkom kolovoza 1941. ovamo je uputio *Pavla Pap Šilju*, člana CK KPJ i *Mirka Kovačevića Lalu*, španjolskog borca. Na sastanku Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju 7. kolovoza 1941, u prisutnosti ovih dvaju drugova, između tada vrlo važnih donijetih odluka bila je i ta da drug *Pavle Pap Šilja*, radi organiziranja partizanskih odreda na sektoru Šibenika, otputuje tamo istog dana.

8. kolovoza 1941. na proširenom sastanku Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju, u prisutnosti druga *Pavla Pap Šilje*, donijete su odluke o formiranju partizanskih odreda i početku oružanih akcija većih razmjera. Odlučeno je da se na šibenskom području formiraju tri odreda, i to: Šibenski, Vodičko-zatonski i Primoštensko-rogozнički odred. Za komandanta Šibenskog odreda bio je određen drug *Pepo Polak Marijan*, Primoštensko-rogozničkog drug *Petar Grubišić Pjero*, a za Vodičko-zatonski drug *Pavle Pap Šilja*.

Ovi odredi su trebali krenuti u dva pravca: Šibenski i Primoštensko-rogozнički odred pravcem Šibenik — Drniško Polje, vezujući se u dolini rijeke Cetine s odredima srednje Dalmacije, a Vodičko-zatonski pravcem prema Bukovici, povezujući se sjeverno od Knina na sektoru Dinare s ostalim odredima.

Od tri predviđena odreda jedino je formiran Šibenski partizanski odred 12. kolovoza 1941, koji je uz to uspio da jednim svojim dijelom, nakon mnogih teškoća i borbi, stigne u Drvar i da se poveže s ustanicima Bosne.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Ulica Jurja Dalmatinca br. 4

9 KOLOVOZA 1941
U OVOJ KUĆI
MJESNI KOMITET KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE
DONIO JE ODLUKU DA SE FORMIRA
PRVI PARTIZANSKI ODRED ŠIBENIKA
ZA ORUŽANU BORBU NARODA
PROTIV TUDJINSKOG ZAVOJEVAČA

RUJNA 1953
SAVEZ BORACA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA ŠIBENIK
POSTAVI
NA TRAJNU USPOMENU

Ploča 95 x 70 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crveno obojenim. Iznad teksta, po sredini ploče, urezana je petokraka zvijezda. Ploča je pričvršćena uz fasadu stambene zgrade betonskom masom i leži na dvjema kamenim konzolicama.

SPOMEN-PLOČA
DRNIŠ — Podvornica

NA OVOM MJESTU STRELJANI SU I JUNAČKI DALI SVOJE ŽIVOTE,
ZA IDEALE SOCIJALNE PRAVDE, OD ITALIJANSKIH FAŠISTIČKIH
OKUPATORA
USTANICI IZ PRVOG ŠIBENSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
18—20. VIII 1941.
NINIĆ STIPE, NINIĆ IVO, POLIĆ TOMA, NINIĆ JOSO, POLIĆ NIKO
KRONJA JERE I MILAKOVIĆ MLADEN
16. VIII 1941.
RADEČIĆ MILORAD i STANIČIĆ FRANE, JUNAČKI SU POGINULI U
BORBAMA
PROTIV 56. ITALIJANSKE DIVIZIJE »SASSARI« U MILJEVCIMA.
1942 — 1943. GOD.
ZLOČINCI SU OVDJE STRELJALI JOŠ 20 NARODNIH BORACA, MEĐU
KOJIMA
I RODOLJUBA GABRIĆA FILIPA

PODIŽE NAROD DRNIŠA U ZNAK HARNOSTI SVOJIM MUČENICIMA
27. VII 1951.

Spomen-ploča 122 x 86 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena je postavljena na zidine kuće u predjelu istočno od nogometnog igrališta u Drnišu.

Ispred zidina i spomen-ploče uzdignuto je od klesanog sivog kamena postolje, čiji je unutrašnji dio ispunjen zemljom.

Tekst na ploči je ispisan urezanim tiskanim slovima, crno obojenim. U gornjem dijelu su isklesane puške i zastava na kojoj je po sredini zvijezda petokraka i na njoj glava borca.

Cijeli ovaj kompleks je ograđen betonskom ogradom na kojoj su željezna vrata od kojih spomen-ploči vodi popločani kameni pristup. Između ogradnog betonskog zida i starih porušenih zidina je aleja u kojoj je zasađeno 16 čempresa.

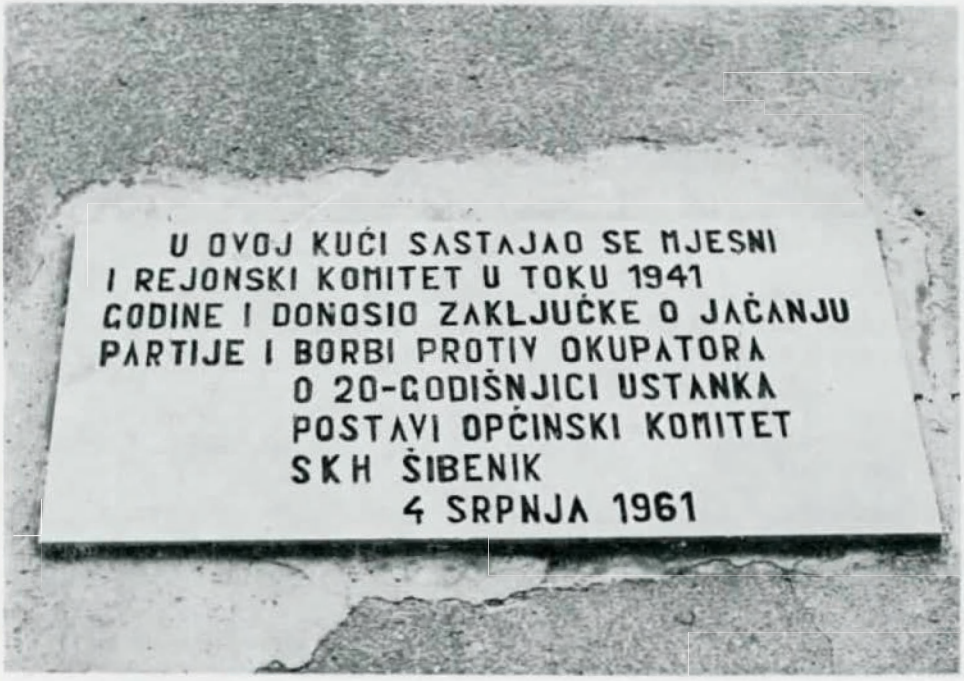
Borci Prvog šibenskog partizanskog odreda, njih 31, na svom putu od Šibenika za Bosnu, 18. kolovoza 1941. logorovali su u gaju kod sela Širitovci, nedaleko od Drniša.

Oko 9 sati ujutro napadnuti su od dijelova 52. pješadijskog puka talijanske divizije »Sassari« i dijelova jedne ustaško-domobranske pukovnije iz Drniša.

U prvim časovima borbe poginuli su borci *Milorad Radečić Mićo* i *Stipe Stančić*, dok su druga dva teško ranjena, uhvaćena od Talijana te jedan od njih umro u šibenskoj bolnici a drugi osuđen na dugogodišnju robiju.

Odred nakon nekoliko sati žestoke borbe, podijeljen u dvije grupe da bi izbjegao okruženje a time i uništenje, pokušao je da se probije iz neprijateljskog obruča i da se domogne obronaka Promine. Većini je to i uspjelo. Međutim, tu sreću nisu imali *Stipe Anđelko Ninić Jakac, Ivo Ninić Ivas, Joso Ninić Kokan, Jere Kronja, Mladen Milković, Niko Polić Nikša* i *Tomo Polić*. Njih su Talijani uhvatili i strijeljali na ovom mjestu u vremenu od 18. do 20. kolovoza 1941.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Ulica Slobodana Macure br. 46

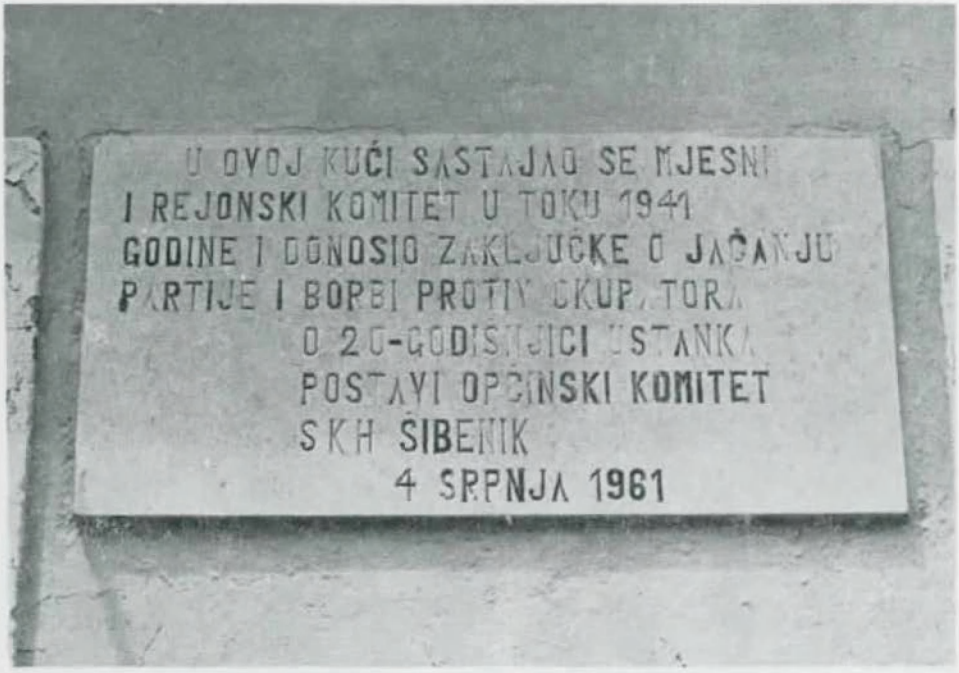

U OVOJ KUĆI SASTAJAO SE MJESNI
I REJONSKI KOMITET U TOKU 1941
GODINE I DONOSIO ZAKLJUČKE O JAČANJU
PARTIJE I BORBI PROTIV OKUPATORA
O 20-GODIŠNJICI USTANKA
POSTAVI OPĆINSKI KOMITET
SKH ŠIBENIK
4 SRPNJA 1961

Ploča 55 x 30 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim.

U toku 1941. radi realizacije odluka Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju, u ovoj kući su se sastajali Mjesni komitet KPH Šibenik i Rajonski komitet KPH istok i donosili zaključke koji su se odnosili na organizacijsko jačanje Partije i SKOJ-a i organiziranje otpora i borbe protiv fašističkog okupatora.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Ulica Nikodima Milaša br. 3

U OVOJ KUĆI SASTAJAO SE MJESNI
I REJONSKI KOMITET U TOKU 1941
GODINE I DONOSIO ZAKLJUČKE O JAČANJU
PARTIJE I BORBI PROTIV OKUPATORA
O 20-GODIŠNJICI USTANKA
POSTAVI OPĆINSKI KOMITET
SKH ŠIBENIK
4 SRPNJA 1961

Ploča 50 x 40 cm, izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, betonskom masom je vezana uz fasadu stambene zgrade Grgas. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Tokom 1941. u nekoliko navrata, kada je to situacija nalagala, u ovoj kući se sastajao Mjesni komitet KPH Šibenik i Rajonski komitet KPH provodeći odluku viših foruma o razvoju NOB-a, organiziranju otpora fašističkom okupatoru u gradu, mobilizaciji građana za NOP, sakupljanju pomoći, organizaciji omladine i sl.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK — Ulica J. Pribislavića br. 4

19 VIII. I 13 IX. 1941
NA ŠUBIĆEVCU U ŠIBENIKU
OD PLOTUNA KRVOŽEDNIH TALIJANSKIH FAŠISTA
VJERNI SVOJOJ PARTIJI I DOMOVINI
PALI SU ZA SLOBODU
PONOSNI I NEUSTRAŠIVI OMLADINCI

BUJAS MATE — LASIĆ IVICA
VIŠIĆ BLAŽ — ŠANTIĆ ANTE
VRLJEVIĆ DUŠKO — BELAMARIĆ ANTE
JUNAKOVIĆ DRAGOMIR

Ploča 130 x 110 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crno. Postavljena je na fasadni zid zgrade nasuprot kavani »Medulić«.

U Šibeniku, u organiziranoj hajci na članove Partije i SKOJ-a i uopće u borbi protiv NOP-a Talijanima naročito pomaže nekolicina domaćih fašista među kojima se posebno ističe Anton Škoton, rodom iz Šibenika (član Fašističke partije Italije postao je još prije kapitulacije stare Jugoslavije) koji, po dolasku Talijana, postaje sekretar fašističke omladinske organizacije GIL u gradu. Dobro poznavanje mjesnih političkih prilika u Šibeniku još iz predratnog perioda pružalo mu je velike mogućnosti za uspješnu borbu protiv naprednih snaga uopće. To se potvrdilo već za nekoliko prvih mjeseci talijanske okupacije.

Mjesni komitet KPH, ocjenjujući svu opasnost koju taj fašistički agent predstavlja za NOP i NOB, Partiju i SKOJ, donosi odluku da se likvidira.

11. listopada 1941. naveče konačno je pošlo za rukom jednoj od skojevskih grupa da likvidira ovog tako omrznutog fašističkog agenta i zlotvora.

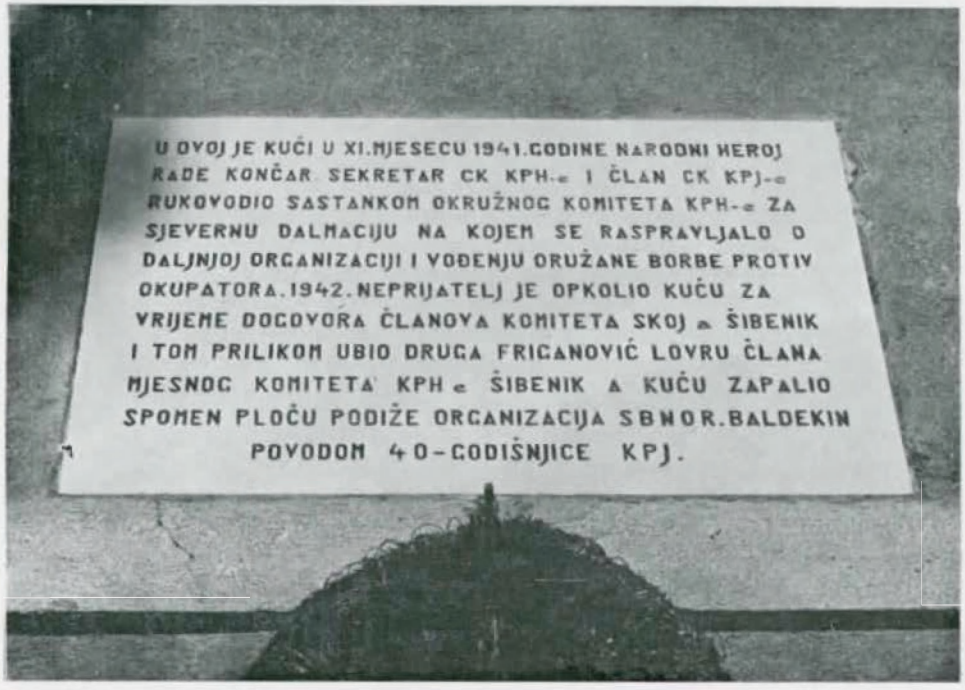
U znak odmazde za ubijenog fašista Škotona talijanski fašisti hapse veliki broj omladinaca i građana Šibenika, među kojima je bilo članova KP i SKOJ-a. Iz grupe uhapšenih izdvojena su trinaestorica koji su prebačeni u sudsku zgradu i kojima je, po kratkom postupku sudio Specijalni sud za Dalmaciju, sastavljen od vojnih lica pod predsjedništvom generala Magaldija. Sud je šestoricu osudio na smrt strijeljanjem a sedmoricu na robiju od 2 do 20 godina.

Osuđeni na smrt su bili omladinci: *Mate Bujas*, učitelj, čl. KP, sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a; *Duško Vrljević*, srednjoškolac, čl. SKOJ-a; *Ivica Lasić*, radnik, čl. KP; *Blaž Višić*, radnik, kandidat KP; Drago *Junaković Dragela*, student i *Ante Belamarić Kinez*, inženjer agronomije, simpatizer KP.

Strijeljanje je izvršeno na Šubićevcu 13. listopada 1941. Gledajući smrti u oči, omladinci su pjevali Internacionalu, klicali Partiji i NOB-u, pljuvali na fašiste i dovikivali im da će ih drugovi osvetiti.

Prvo brojnije strijeljanje izvršeno u Šibeniku i herojsko držanje strijeljanih snažno su odjeknuli ne samo u gradu, već i izvan njega. Herojska smrt šestorice šibenskih omladinaca potakla je mnoge rodoljube, a naročito omladinu, na veću aktivnost, dovela u redove NOP-a nove borce. Simpatije naroda prema borcima za slobodu rasle su snagom kojom je rasla njihova mržnja prema fašističkom okupatoru. U isto vrijeme u redovima okupatora sve više raste strah od osvete naroda za smrt njihove djece. Fašistima stalno lebdi pred očima raspoloženje kojim su osuđeni omladinci išli u smrt. Postajalo im je sve jasnije da se pred njihove pretenzije i u ovom gradu ispriječio bedem koji se neće dati nikako oboriti.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Velebitska br. 16

U OVOJ KUĆI U XI. MJESECU 1941. GODINE NARODNI HEROJ RADE KONČAR SEKRETAR CK KPH-e I ČLAN CK KPJ-e RUKOVODIO SASTANKOM OKRUŽNOG KOMITETA KPH-e ZA SJEVERNU DALMACIJU NA KOJEM SE RASPRAVLJALO O DALJNJOJ ORGANIZACIJI I VOĐENJU ORUŽANE BORBE PROTIV OKUPATORA. 1942. NEPRIJATELJ JE OPKOLIO KUĆU ZA VRIJEME DOGOVORA ČLANOVA KOMITETA SKOJ-a ŠIBENIK I TOM PRILIKOM UBIO DRUGA FRIGANOVIĆ LOVRU ČLANA MJESNOG KOMITETA KPH-e ŠIBENIK A KUĆU ZAPALIO SPOMEN PLOČU PODIŽE ORGANIZACIJA SBNOR. BALDEKIN POVODOM 40—GODIŠNJICE KPJ.

Ploča 100 x 90 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crno. Za fasadu zgrade je pričvršćena betonskom smjesom.

Početkom listopada 1941. Centralni komitet KPH je uputio u Dalmaciju *Radu Končara,* da pomogne partijskoj organizaciji da se što prije oporavi od udarca koji joj je bio zadan stradanjem prvih partizanskih odreda.

Polovinom studenoga *Končar* je iz Splita došao na šibenski teren da bi osobno ispitao događaje koji su se u vezi sa stvaranjem prvih partizanskih odreda dešavali na ovom području. Tada je u Šibeniku održao sastanak OK KPH za sjevernu Dalmaciju na kojem je analizirao nastalu situaciju i doneseni su zaključci o organizaciji i vođenju oružane borbe protiv fašističkog okupatora.

Za vrijeme boravka *Končar* je bio i na zatonskom terenu i imao susret s drugom grupom od 26 boraca (13 Prvićana i Šepurinjana, 10 Šibenčana i 3 iz Srime) koji su nekoliko dana nakon toga preko Bukovice otišli u Liku. U razgovoru s njima *Končar* je istakao važnost i potrebu što masovnijeg upućivanja dobrovoljaca iz Primorja u Liku i ukazao na tešku i odgovornu zadaću koju imaju pred sobom.

U istoj zgradi gdje je *Končar* održao sastanak s OK KPH za sjevernu Dalmaciju sastajali su se aktivisti NOP, udarne grupe i sl. Prilikom sastanka članova MK SKOJ-a Šibenik 22. veljače 1943. fašistički agenti su opkolili kuću. Pri bijegu drug *Lovre Friganović,* član KP od 1941. i član MK KPH Šibenik, ranjen je i da ne bi pao živ u ruke fašistima, aktivirao je ručnu bombu i tako sebi oduzeo život. Ostali učesnici sastanka uspjeli su pobjeći.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK — Obala Jugoslavenske mornarice br. 3

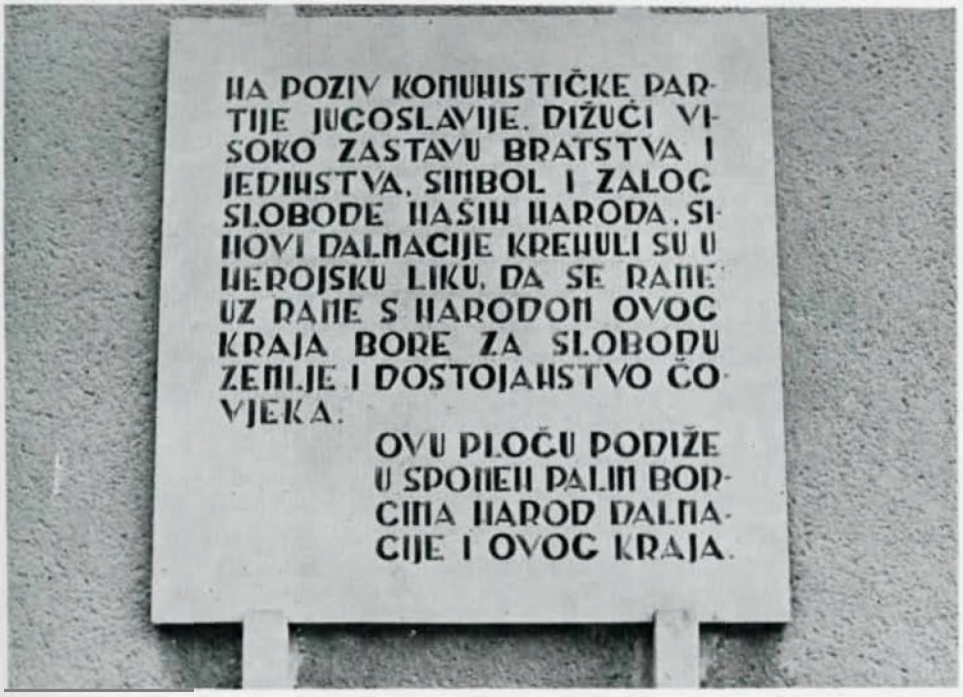

U OVOJ KUĆI
U OŽUJKU 1945 GODINE
FORMIRAN JE INICIJATIVNI ODBOR
I OBNOVLJEN RAD
CRVENOG KRIŽA HRVATSKE
U NOVOJ JUGOSLAVIJI
REPUBLIČKI ODBOR CKH
OŽUJKA 1970.

Ploča 75 x 50 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, obojenim crno. U gornjem dijelu ploče, s njene lijeve strane, je crveni križ 10 x 10 cm. Nalazi se na pročelju zgrade Sekretarijata za financije Izvršnog vijeća SO Šibenik.

* Po kronološkom redu ova ploča dolazi iza str. 102.

SPOMEN-PLOČA
TITOVA KORENICA

NA POZIV KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE, DIŽUĆI VISOKO ZASTAVU BRATSTVA I JEDINSTVA, SIMBOL I ZALOG SLOBODE NAŠIH NARODA, SINOVI DALMACIJE KRENULI SU U HEROJSKU LIKU, DA SE RAME UZ RAME S NARODOM OVOG KRAJA BORE ZA SLOBODU ZEMLJE I DOSTOJANSTVO ČOVJEKA.

OVU PLOČU PODIŽE
U SPOMEN PALIM BORCIMA NAROD DALMACIJE I OVOG KRAJA.

Spomen-ploča 100 x 90 cm, izrađena iz mramora, postavljena je na pro čelje zgrade Skupštine općine Titova Korenica.

U studenome i prosincu 1941. krenule su preko Bukovice u Liku prve četiri grupe boraca iz Šibenika, Vodica, Tribunja, Prvić - Luke i Šepurina, Krapnja, Zatona, Srime i Primoštena (81 borac), s otoka Iža, Molata i Dugog otoka (31 borac), Kistanja i Đevrsaka (6 boraca) da se zajedno s borcima Like bore protiv fašističkog okupatora i domaćih izdajnika ustaša i četnika, za bratstvo i jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda, za novu slobodnu socijalističku Jugoslaviju. Od ovih boraca formirana je u Krbavici, u drugoj polovini prosinca, III dalmatinska četa bataljona »Marko Orešković«, koja je nakon toga imala prve borbe, 29. prosinca kod Bijelog Polja, nedaleko od Korenice, s Talijanima u kojima su pale i prve žrtve čete.

Početkom veljače 1942. putem ovih boraca pošle su nove grupe. Iz Šibenika, Mandaline, Dubrave, Prvića, Murtera, Zatona, Vodica, Tribunja, Srime i Biograda n/m, krenulo je 68 boraca svrstanih u jednu četu koja je u selu Kozjane ušla u sastav bataljona »Ognjen Prica« kao njegova II dalmatinska četa.

Borci ovih dviju četa, u najvećem broju članovi i kandidati KPJ i skojevci, kao hrabri i disciplinirani borci svojim primjernim ponašanjem i odnosom prema narodu i borcima Like, kroz zajedničku borbu dali su veoma značajan doprinos razvijanju i jačanju bratstva i jedinstva Srba i Hrvata, na sprečavanju manevara talijanskog okupatora i njegovih slugu i time pomogli u jačanju NOB-a zbog čega su ostali u trajnoj uspomeni naroda i boraca Like. O toj njihovoj ulozi i časno izvršenom zadatku koji je pred njih postavila Partija i drug Tito kazuje i ova ploča koju im je u znak sjećanja i priznanja postavio narod njihova i ovog kraja.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK — Dolac — dom V. K. »Krka«

VESLAČIMA OVOG KLUBA
STRELJANIM OD FAŠISTA
1941. GODINE
I POGINULIM U NARODNOM USTANKU
POSTAVLJA OVU PLOČU
U ZNAK SJEĆANJA
V. K. »KRKA«
ŠIBENIK 1. XI. 1959.

Ploča 80 x 60 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crno. Pričvršćena je uz fasadu zgrade sa 4 pocinčana vijka.

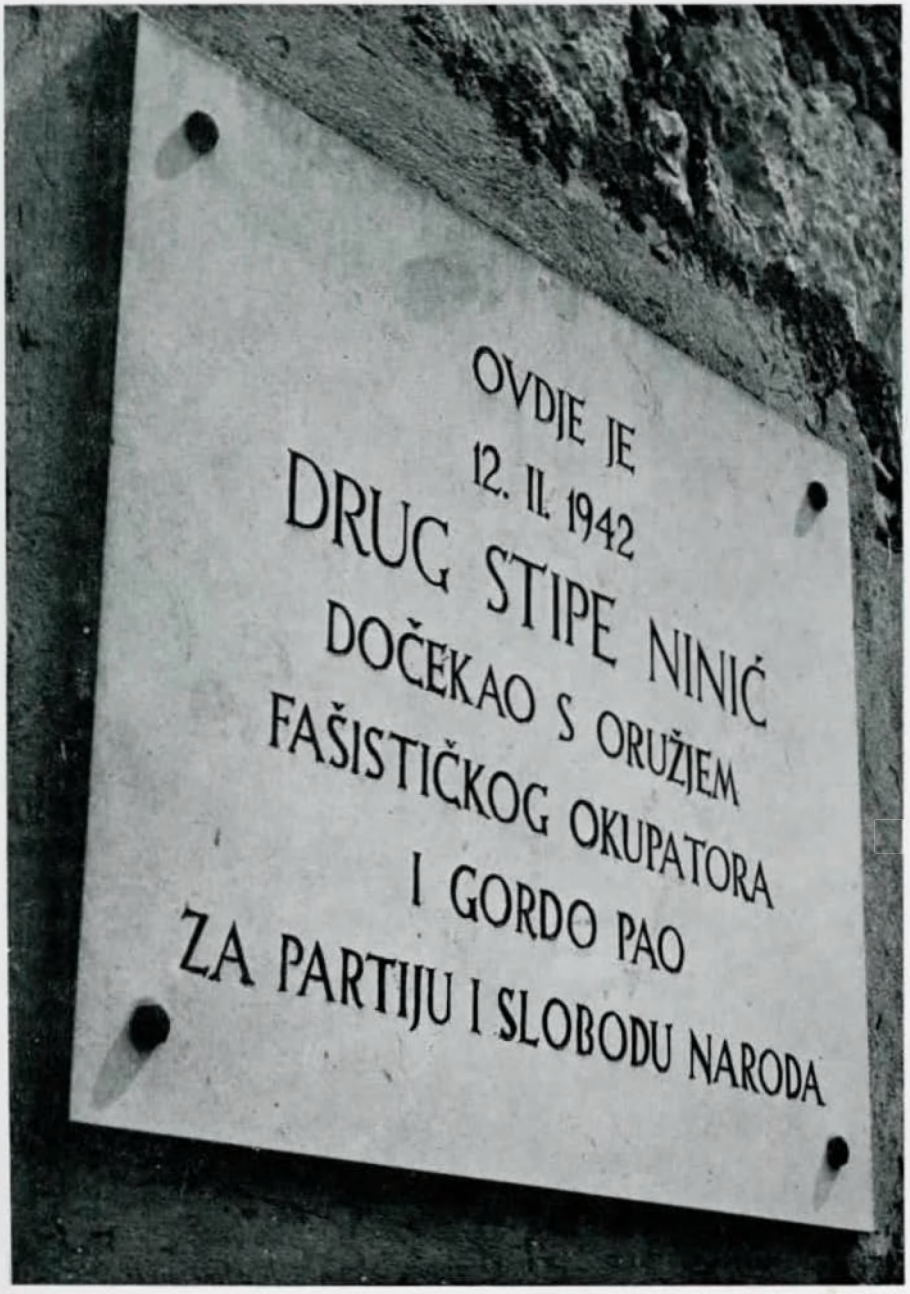
Dolaskom talijanskih fašista u Šibenik, odmah je prestao svaki društveni i sportski život u gradu. Tada je došlo do potpunog prekida djelovanja veslačkog kluba »Krka«. Fašisti su potpuno uništili plovni park kluba koji se sastojao od 6 sportskih čamaca i preko 40 vesala, a društveni dom su pretvorili u vojni magazin. Okupatorska vlast je uporno pokušavala da ponovno oživi veslački sport u gradu koji bi poslužio njenim političkim ciljevima. Talijani u tome nisu uspjeli jer su naišli na odlučan otpor šibenskih veslača.

U teško vrijeme neprijateljske okupacije šibenska napredna omladina organizirano se pripremala da pruži oružani otpor fašistima. Među tom omladinom nalazili su se i mladi veslači »Krke«.

Među prvim žrtvama okupatora u gradu nalazili su se i veslači šibenske »Krke« — komunisti i skojevci *Mate Bujas, Drago Junaković, Ivica Lasić, Blaž Višić* i *Duško Vrljević*. Njih su talijanski fašisti osudili na smrt i strijeljali 13. listopada 1941.

Svirepi postupci talijanskih fašista još snažnije su razvili borbeni duh naše omladine kao i njihovu odlučnost da se oružjem suprotstave neprijatelju. Omladina je odlazila u narodnooslobodilačku borbu, a među njima su se nalazili i šibenski veslači *Rade Lambaša, Šime Klarić, Branko Trlaja, Frane Zaninović, Ante Grubišić, Mile Bujas, Dane Polombito* i *Ante Jurinić*. Svi su oni kao borci NOV i POJ poginuli za slobodu.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK — Prilaz tvornici br. 12

OVDJE JE
12. II 1942.
DRUG STIPE NINIĆ
DOČEKAO S ORUŽJEM
FAŠISTIČKOG OKUPATORA
I GORDO PAO
ZA PARTIJU I SLOBODU NARODA

Ploča 90 x 80 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, crno obojenim. Postavljena je na pročelje rodne kuće druga STIPE NINIĆA u Crnici.

Stipe Ninić, rodio se u Šibeniku 1915, po zanimanju postolarski radnik. Već od najranije mladosti priključio se naprednom revolucionarnom pokretu, član je URS-ovih sindikata i član KPJ od 1937. U 1940. član je Rajonskog komiteta KPH Šibenik — zapad, a godinu kasnije član Mjesnog komiteta KPH Šibenik.

Poslije kapitulacije stare Jugoslavije po direktivi Partije sakuplja oružje, sklanja ga, intenzivno radi među mladima na organiziranju i uključenju u NOP i pripremanju za oružanu borbu protiv okupatora. Iako fašistički teror iz dana u dan postaje sve jači, on ne uspijeva pokolebati ni zastrašiti ovog smionog i hrabrog člana Partije. Vraćajući se sa jednog od mnogih zadataka koje mu je Partija povjerila, dočekan je od talijanskih fašista i u okršaju s njima, trojicu ranjava, od kojih jednog smrtno. I sam ranjen, biva uhvaćen i strijeljan 13. veljače 1942. na Raskrižju. Tako se ugasio život istaknutog revolucionara i čovjeka koji je sve svoje sposobnosti i snage posvetio radničkoj klasi, Partiji i narodu. U vrijeme pogibije bio je član plenuma Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Ulica Petra Grubišića br. 3

U VRIJEME NAJŽEŠĆEG DIVLJANJA
FAŠISTIČKOG OKUPATORA U OŽUJKU
1942. GODINE, ŽENE ŠIBENIKA MASOVNO
SU DEMONSTRIRALE ULICAMA OVOG
GRADA, I TO U ORGANIZIRANOJ
AKCIJI, KAD SE NA OVOM PODRUČJU
STVARAJU PRVI ODBORI A F Ž - a.
U POVODU 30 PROTEKLIH GODINA
OD TE AKCIJE, A U ZNAK SJEĆANJA
I PRIZNANJA ŽENAMA ŠIBENSKOG
PODRUČJA ZA DOPRINOS N O B - I
OVU SPOMEN-PLOČU PODIŽE
OPĆINSKA KONFERENCIJA
ZA DRUŠTVENU AKTIVNOST ŽENA
ŠIBENIK, 9. PROSINCA 1972.

Ploča 110 x 72 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. Uz fasadu zgrade je pričvršćena betonskom masom i kromiranim vijcima.

Odmah nakon talijanske fašističke okupacije i žene šibenskog područja se uključuju u narodnooslobodilački pokret. Antifašističko i rodoljubivo opredjeljenje žena ovog kraja ima svoje korijene još iz predratnog vremena. KP djeluje preko raznih kulturnih i sportskih društava i sekcija (u školama i poduzećima).

U okupiranom gradu, kao i na čitavom širem području, bujao je ilegalni rad za NOP. U drugoj polovini 1941. sastaje se u Šibeniku aktiv žena, u kojem je svaki sektor grada imao predstavnicu, sa zadatkom da se priđe organiziranju žena u Antifašistički front žena (AFŽ) radi što masovnijeg njihova uključenja u NOP i NOB. U Šibeniku je u lipnju 1942. osnovan Inicijativni gradski i 2 rajonska odbora AFŽ.

Demonstracijama žena Šibenika koje je organizirao Mjesni komitet KPH u Šibeniku 27. ožujka 1942, prethodio je period vidljivog nezadovoljstva zbog vrlo lošeg i krajnje oskudnog snabdijevanja zbog čega je 20. ožujka 1942. došlo do demonstracija ispred talijanske općine (sadašnja zgrada carinarnice) u kojima je sudjelovalo oko 300 žena, uz uzvike: »Kruha, kruha!« Ove demonstracije su teškom mukom umirene uz obećanje predstavnika okupatorske vlasti da će obroci kruha i drugih namirnica biti povećani.

Zborno mjesto za demonstracije 27. ožujka 1942. bilo je na obali kod bivše ribarnice gdje se, negdje oko 10 sati, sakupilo žena i omladinki više nego u prvim demonstracijama. Okupljanje je bilo dobro organizirano i nije dugo trajalo, ali i to je bilo dovoljno da fašistička policija opazi da se nešto sprema i da je ubrzo bude svuda po gradu. Jedna grupa agenata na motociklima približila se masi okupljenih žena. Više se nije moglo čekati i žene su pošle obalom uzvikujući protiv rata, gladi i skupoće, pa su se zatim čuli uzvici: »Dolje fašizam!, »Van s njima!« itd.

Policija je odmah intervenirala. Sa svom surovošću je nasrnula na demonstrantkinje da bi razbila demonstracije. Uz kundake upotrijebila je i vatrogasne šmrkove. Ali, žene sada po grupama uputile su se k općini i centru grada i uspjele u manjem broju probiti se do Poljane. Nastalo je hapšenje uz batinanje i otimanje. Za sudjelovanje u demonstracijama uhapšene su 43 omladinke i žene od kojih je 31 izvedena pred sud.

Nakon ovih demonstracija Mjesni odbor AFŽ uputio je ženama Šibenika i okolice posebno pismo u kojemu ih poziva da se što aktivnije uključe u NOP, u zajedničku borbu s čitavim našim narodom za istjerivanje fašističkih izroda.

Slijedeći primjere svojih sinova, muževa i braće, žene Šibenika masovno su se odazvale i sudjelovale u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji dajući time veliki doprinos općoj borbi protiv talijanskog i njemačkog okupatora i domaćih izdajnika.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Obala palih omladinaca br. 10

NA OVOM MJESTU 12. IV 1942. GODINE
POGINULI SU HEROJSKOM SMRĆU
OD FAŠISTIČKIH OKUPATORA
DRUGOVI
BARANOVIĆ ANTE
CRVAK MOMČILO
TRLAJA ANTE
ČLANOVI MJESNOG KOMITETA SKOJ-A ŠIBENIK
U ZNAK SJEĆANJA I PRIZNANJA
OVU SPOMEN PLOČU PODIŽE
OMLADINA GRADA ŠIBENIKA
10. X. 1949. GOD.

Ploča 90 x 60 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. Po sredini, u njenom gornjem dijelu, uklesana je u crnom krugu bijela zvijezda petokraka 15 x 15 cm. Ploča je pričvršćena uz fasadu kuće sa 4 željezna vijka i betonskom masom, a postavljena je na zgradi u kojoj se i odigrao događaj o kojem ispisan tekst govori.

12. travnja 1942. u Docu, u stanu *Momčila Crvaka*, sastao se Mjesni komitet SKOJA Šibenik u sastavu: *Momčilo Crvak, Ante Baranović, Ante Trlaja, Milivoj Aleksa* i *Darija Manojlović*. Sekretar Komiteta *Dinko Bujas* bio je odsutan pa je sastankom rukovodio *M. Crvak*.

Obaviješten od jednog svog doušnika da se u Docu, u kući br. 1 i 3 održava sastanak »komunističkih elemenata«, komandant političkog odsjeka fašističke policije vicebrigadir Caprara odlučio je da odmah stupi u akciju.

U toku sastanka Mjesnog komiteta SKOJ-a, fašistički agenti su iznenada upali u zgradu. Članovi Mjesnog komiteta, iako u beznadnoj situaciji, branili su se pružajući otpor fašističkim agentima. *Momčilo Crvak*, prije nego je pao smrtno pogođen, uspio je pištoljem raniti tri agenta, među kojima smrtno vicebrigadira Capraru. *Ante Baranović* se goloruk bacio na jednog agenta u namjeri da se domogne pištolja koji je Crvaku ispao iz ruke, ali pada smrtno pogođen s dva metka. *Ante Trlaja* pri pokušaju bijega također pada smrtno pogođen hicem iz pištolja. Dvojica članova Komiteta su uhapšeni i od Specijalnog suda za Dalmaciju u noći 13. travnja, osuđeni na kaznu smrti. Poslije tri dana ova im je kazna zamijenjena za doživotnu robiju.

Kako se istovremeno u susjedstvu održavao i sastanak jednog rajonskog komiteta SKOJ-a, prisutni su, čuvši pucnje, uspjeli brzo spaliti sav kompromitirajući materijal. Kod sebe nisu imali oružja.

Na sastanku rajonskog komiteta SKOJ-a uhapšene su dvije drugarice i dva druga koji su po Specijalnom sudu za Dalmaciju, također u noći 13. travnja, osuđeni na robiju. Jedna drugarica bila je osuđena na kaznu smrti, ali joj je poslije 3 dana ova kazna zamijenjena za doživotnu robiju.

Pogibija hrabrih članova Mjesnog komiteta SKOJ-a i suđenje njihovim drugovima izazvali su u Šibeniku sveopću žalost i ogorčenje naroda protiv fašističkih zlikovaca i njihovih doušnika.

Herojsko i dostojanstveno držanje poginulih i uhapšenih drugova i drugarica, omladinaca skojevaca, bio je svijetli primjer i poticaj omladini Šibenika da ustraje u borbi do konačnog oslobođenja zemlje.

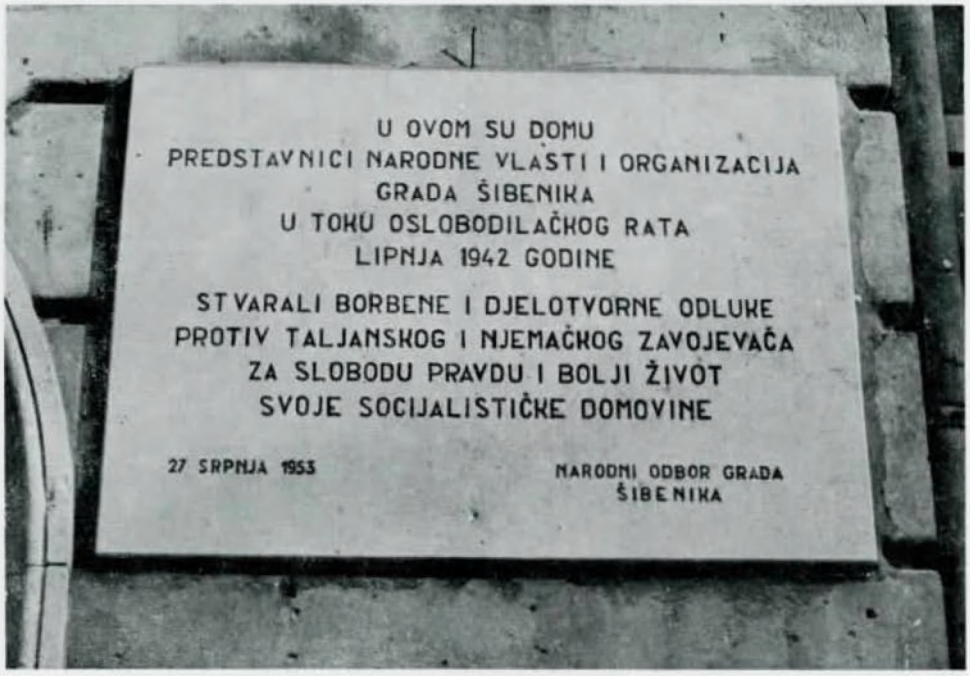
SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK — Ulica Triglavska br. 18

U OVOJ KUĆI
4. LIPNJA 1942
OSNOVAN JE
INICIJATIVNI GRADSKI ODBOR
ANTIFAŠISTIČKOG FRONTA ŽENA
SLOBODOLJUBIVOG
ŠIBENIKA
U ČAST DVADESETE GODIŠNJICE
I KONFERENCIJE AFŽ-a JUGOSLAVIJE
ODRŽANE 6—8. XII 1942. U BOSANSKOM
PETROVCU
KONFERENCIJA ZA DRUŠTVENU AKTIVNOST
ŽENA OPĆINE ŠIBENIK

Spomen-ploča 75 x 90 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima crveno obojenim.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Ulica Vladimira Nazora br. 1

U OVOM SU DOMU
PREDSTAVNICI NARODNE VLASTI I ORGANIZACIJA
GRADA ŠIBENIKA
U TOKU OSLOBODILAČKOG RATA
LIPNJA 1942 GODINE
STVARALI BORBENE I DJELOTVORNE ODLUKE
PROTIV TALJANSKOG I NJEMAČKOG ZAVOJEVAČA
ZA SLOBODU PRAVDU I BOLJI ŽIVOT
SVOJE SOCIJALISTIČKE DOMOVINE
27 SRPNJA 1953 NARODNI ODBOR GRADA
ŠIBENIKA

Ploča 150 x x80 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. Uz fasadu zgrade je pričvršćena betonskom smjesom.

U Šibeniku se u toku 1941, kao i u drugim gradovima Dalmacije osnivaju odbori narodne pomoći i akcioni odbori.

Odbori narodne pomoći su imali zadatak da od rodoljuba prikupljaju pomoć u novcu i hrani, a radi izdržavanja ilegalaca i njihovih obitelji. Tokom vremena, s razvojem NOP-a i provođenjem organiziranih akcija protiv neprijatelja, sve veći broj rodoljuba, okupljenih oko organizacije narodne pomoći, sudjelovalo je u njima neposredno ili posredno.

U studenome 1941. stvaraju se u Šibeniku prvi akcioni odbori, organizirani po strukama i staležima. Među prvima formirani su akcioni odbori radnika i namještenika, a kasnije težaka, intelektualaca, trgovaca i drugih.

Akcioni odbori obuhvatili su u svoje redove sve one rodoljube koji su do tada već bili obuhvaćeni radom narodne pomoći i davanjem materijalnih sredstava, ili su nekim drugim doprinosom za NOP manifestirali svoj patriotizam i odanost NOB-u.

Kad su akcioni odbori okupili veliki broj rodoljuba Šibenika i pokrenuli ih kroz mnoge forume u borbu protiv okupatora, ukazala se potreba stvaranja jednog organa koji bi stao na čelo tih odbora i davao im jedinstvene smjernice u daljnjoj borbi.

U lipnju 1942. u Šibeniku se, u ovoj zgradi, formira Narodnooslobodilački odbor, klica nove narodne vlasti, koji je bio izabran na jednom sastanku predstavnika većine akcionih odbora u gradu. NO odbor je imao sedam članova.

SPOMEN-PLOČA
BOGDANOVIĆI

U OVOM MJESTU
10. RUJNA 1943.
FORMIRANA JE
VIII DALMATINSKA BRIGADA (ŠIBENSKA)
SPOMEN-PLOČU PODIŽE UDRUŽENJE DOMICILA
VIII DALMATINSKE UDARNE BRIGADE (ŠIBENSKE)
BOGDANOVIĆI 10. RUJNA 1980.

Spomen-ploča 100 x 48 cm, izrađena iz jablaničkog sivo-crnog mramora, postavljena je na fasadu Osnovne škole za koju je pričvršćena sa četiri mesingana vijka.

U momentu kapitulacije Italije u Dalmaciji je buknuo opći narodni ustanak. Tisuće novih boraca stupilo je u redove NOVJ, što je omogućilo stvaranje novih brigada. Iz Šibenika i šibenskog područja oko dvije tisuće boraca stupilo je tada u redove narodnooslobodilačke vojske. Od dijela novopridošlih boraca formirana je 10. rujna 1943. u selu Bogdanovići (ranije Sratok), oko 8 km od Perkovića, 8. dalmatinska brigada koja je, zbog svoga sastava, nazivana još i »šibenska«.

U momentu formiranja brigada je imala oko 890 boraca, svrstanih u četiri bataljona i brigadne pristapske jedinice. Već prvih dana, nakon formiranja, brigada je imala prve okršaje s okupatorom na području Primoštena — Prapatnice — Trolokava, s osloncem na Moseć. Zatim su uslijedili pokreti i borbe u Cetinjskoj krajini, na Dinari i u Vrlici. Krajem 1943. i početkom 1944. brigada je sudjelovala u prebacivanju ranjenika sa Dinare na obalu da bi se zatim ponovno vratila u Cetinjsku krajinu i vodila borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. Sudjelovala je u oslobođenju Sinja, Knina, Bihaća i Like do Generalskog Stola da bi svoj borbeni put završila borbama za oslobođenje Trsta.

Od svog formiranja do završetka rata i oslobođenja zemlje, kroz brigadu je prošlo više od 3.500 boraca od kojih je preko 500 palo u borbi za slobodu i socijalizam. Za zasluge u ratu brigada je krajem 1944. proglašena udarnom, a odlikovana je i sa dva visoka odlikovanja »Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem« i »Ordenom zasluga za narod sa zlatnom zvijezdom«.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK

»NEĆETE OD
MENE NIKAD
NIŠTA SAZNATI«
NARODNI BORAC
LEPA ŠARIĆ
1919—1944.

Spomen-ploča 100 x 70 cm, izrađena iz bijelog brušenog kamena, postavljena je na fasadni zid zgrade osnovne škole »Lepa Šarić« na gradskom predjelu Baldekin. Otkrivena je 1968. godine. Na ploči je lik glave izvedene iz gipsa i premazane sivom bojom bronze. Autor je profesor IVO BRANICA iz Zagreba.

Šarić Ljeposava Lepa Markova rođena je 1919. u radničkoj obitelji. Kako je egzistencija porodice isključivo ovisila o očevoj zaradi, a ona je bila takva da nije mogla zadovoljiti potrebe, to se Lepa, kao djevojčica, u svojoj 14-toj godini zapošljava i radi kao tekstilna radnica u Šibeniku. Vrlo rano se uključila u napredni radnički pokret i postala član URS-ovih sindikata, a 1939. bila primljena u članstvo SKOJ-a.

Od kapitulacije Kraljevine Jugoslavije Lepa se aktivno i organizirano uključuje i radi za NOP. U članstvo KPJ je primljena početkom 1942. U ožujku sudjeluje u poznatim demonstracijama žena u Šibeniku protiv talijanskog fašizma. Njena aktivnost nije ostala nezapažena od strane fašističke policije koja je u studenome 1942. hapsi i drži u zatvoru do ožujka 1943, kada je odvode u logor na otoku Molatu.

Po kapitulaciji Italije, koja je zatječe u zadarskoj bolnici, Lepa bježi i vraća se u svoj Šibenik gdje je ilegalno nastavila rad za NOP. U lipnju 1944. Nijemci je hapse i podvrgavaju najstrašnijim mukama. Jedine njene riječi su bile: »Od mene nećete nikada ništa saznati«. Ostala je onakva kakva je bila, tiha, hrabra i dosljedna idealima za koje se borila i žrtvovala. Strijeljana je 15. lipnja 1944. na Pećinama, nedaleko od Mandaline. U trajnu uspomenu na ovu hrabru i dosljednu revolucionarku jedna osnovna škola u Šibeniku nosi danas njeno ime.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Poljana maršala Tita

JUNAČKIM BORCIMA
SLAVOM OVJENČANE JUGOSLAVENSKE ARMIJE
KOJI
3 STUDENOG 1944 OVAJ GRAD OSLOBODIŠE
OD FAŠISTIČKOG ROPSTVA
ZAHVALNI NAROD ŠIBENIKA
OVU PLOČU POSTAVI
3 — XI — 1946

Ploča 120 x 80 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. Ploča je uokvirena kamenim obrubom na kojem je izvedena ornamentika. Postavljena je na gradski bedem, danas zid Doma JNA, a pričvršćena sa 4 željezna vijka.

Nakon oslobođenja Splita i Trogira, Nijemci nastoje zadržati pobjedonosno napredovanje snaga NOV dobro organiziranim sistemom obrane, u tri linije, u širem rajonu Šibenika. Radi toga formiraju borbenu grupu Alerman, jačine oko 2.000 vojnika, sa zadatkom da što duže zadrži napredovanje jedinica 8. korpusa NOV i da se zatim, u određenom momentu i po naređenju više komande, povlači pravcem Šibenik — Drniš — Knin. Nijemci su znali i cijenili da bi brzim zauzimanjem Šibenika od strane NOV doveli u pitanje i obranu Knina za njih tako važnog i posljednjeg komunikacijskog i obrambenog rajona u sjevernoj Dalmaciji.

Osiguranje komunikacije Šibenik — Drniš — Knin Nijemci su povjerili četničkim jedinicama tzv. Dinarske četničke oblasti.

Zadatak oslobođenja Šibenika i uništenja borbene grupe Alerman povjereno je 26. diviziji 8. korpusa. Za realizaciju ovoga plana Komanda 26. divizije je angažirala 1. dalmatinsku proletersku brigadu, 3. prekomorsku brigadu i 11. i 12. dalmatinsku brigadu. Djelovanja ovih brigada, po naređenju Komande 8. korpusa, podržavana su od korpusne artiljerijske grupe i jednog bataljona 1. tenkovske brigade. Osim ovih jedinica, u šibenskoj operaciji, djelovanjem s mora angažirani su i 1. bataljon III POS (pomorski obalni sektor) i dijelovi jednog bataljona IV POS.

Bitka za Šibenik otpočela je 1. studenoga. 11. dalmatinska brigada je krenula prema cesti Šibenik — Drniš i izbila u rajon Konjevrate — Pakovo Selo; 12. dalmatinska brigada noću od 1. na 2. studenoga izbila je također na cestu Šibenik — Drniš, od Tromilje k Šibeniku, i neposredno presjekla neprijatelju odstupnicu iz grada; 3. prekomorska brigada je ostala u rajonu Slivno — Danilo Kraljice u divizijskoj rezervi.

1. dalmatinska proleterska brigada, u rano jutro 2. studenoga, otpočela je svoje djelovanje u pravcu Šibenika i nakon žestokih borbi, slamajući njemačku obranu, uspjela da oko pola noći uđe u Mandalinu, a oko 3 sata ujutro 3. studenoga 1944. i u sam grad. Njena dva bataljona su nastavila borbu prema Bilicama napadajući zaštitnicu grupe Alerman do podnožja Trtra.

Gonjene jedinicama 1. dalmatinske proleterske brigade i dočekane od jedinica 12. dalmatinske brigade, neprijateljske snage su pretrpjele prve teške gubitke, a uvođenjem u borbu 3. prekomorske brigade, u prvim popodnevnim satima 3. studenoga, najveći dio grupe Alerman bio je uništen na dijelu komunikacije od zaseoka Mandić do Konjevrata. Neprijateljski dijelovi koji su se uspjeli dalje probiti, dočekani su od jedinica 11. dalmatinske brigade u rajonu Pakova Sela, gdje su im zadani novi udarci.

Od borbene grupe Alerman, koja je brojila 1.800 vojnika, 3. studenoga navečer u Drniš se uspjelo probiti do 300 vojnika sa 20-tak vozila. Sve je ostalo uništeno ili zarobljeno od jedinica 26. divizije. Istovremeno su bile razbijene i uništene i četničke jedinice kod Lozovca i Konjevrata.

Treći studenoga 1944. godine najveći je datum u povijesti drevnog Šibenika. Tog je dana započelo novo, socijalističko razdoblje njegova razvitka.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK — Obala Jugoslavenske mornarice br. 2

ZA VRIJEME NARODNE REVOLUCIJE U
OSLOBOĐENOM ŠIBENIKU U OVOJ KUĆI
BILO JE SJEDIŠTE
ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG
VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA
HRVATSKE
OD 1.I 1945 DO OSLOBOĐENJA ZAGREBA 8. V 1945 G.
ŠIBENIK 29. XI 1959

Ploča 100 x 70 cm je izrađena iz crnog brušenog mramora, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, zlatno obojenim. Nalazi se na fasadi zgrade Carinarnice u Šibeniku.

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) je najviši organ revolucionarne narodne vlasti u Hrvatskoj i nosilac državnog suvereniteta hrvatskog naroda, izgrađen u procesu NOB i socijalističke revolucije. Stvaranje ZAVNOH-a bilo je rezultat dugogodišnje pobjedonosne oružane borbe protiv okupatora i Pavelićeve NDH u Hrvatskoj i u Jugoslaviji kao cjelini, snažnog razvitka NOP pod rukovodstvom KP i stalnog jačanja sistema nove revolucionarne vlasti.

Dana 3. studenoga 1944. jedinice 26. divizije su oslobodile Šibenik. U toku prosinca je odlučeno da se ZAVNOH sa svim svojim organima premjesti u Šibenik. Prvi njegovi dijelovi počeli su dolaziti u Šibenik već u drugoj polovini mjeseca. Do 31. prosinca 1944. u Šibeniku je bio ZAVNOH u cjelini.

Osim ZAVNOH-a, u Šibeniku su bili Centralni komitet KP Hrvatske, Glavni odbor AFŽ, Glavni odbor USAOH-a, Pokrajinski komitet SKOJ-a i dr. Iz Šibenika se rukovodilo svim društveno-političkim i drugim akcijama na oslobođenom teritoriju Hrvatske. ZAVNOH se brinuo o opskrbi stanovništva, obnovi i izgradnji, obnovi i unapređenju poljoprivrede i drugo. Na inicijativu ZAVNOH-a u Šibeniku je osnovan Zemaljski odbor Crvenog križa Hrvatske, Zemaljski odbor za fizičku kulturu Hrvatske i Zadružni savez za unapređenje zadrugarstva Hrvatske.

Nakon izvršenih svih priprema u Šibeniku, dana 14. travnja 1945. u Splitu, u staroj vijećnici, na Izvanrednom zasjedanju ZAVNOH-a izabrana je i svečano proglašena prva Narodna vlada Hrvatske, a za njenog predsjednika je izabran Vladimir Bakarić. Već 15. travnja Narodna vlada Hrvatske i ZAVNOH vraćaju se u Šibenik. Kroz cijeli grad masa naroda oduševljeno ih je pozdravljala i darivala cvijećem. Potaknuti dugotrajnim skandiranjem i poklicima ZAVNOH-u, Narodnoj vladi Hrvatske i Titu, predsjednik vlade Vladimir Bakarić i predsjednik ZAVNOH-a Vladimir Nazor održali su kraće govore narodu okupljenom ispred zgrade Predsjedništva ZAVNOH-a. Zahvaljujući na toplom i srdačnom dočeku, Vladimir Bakarić je među ostalim rekao:

»Neobično sam sretan da ste nas tako lijepo dočekali pri našem povratku iz Splita. Znamo mi tko je i što Šibenik. Znamo za žrtve koje je podnio ovaj grad, znamo koliko je partizana dao u borbu.

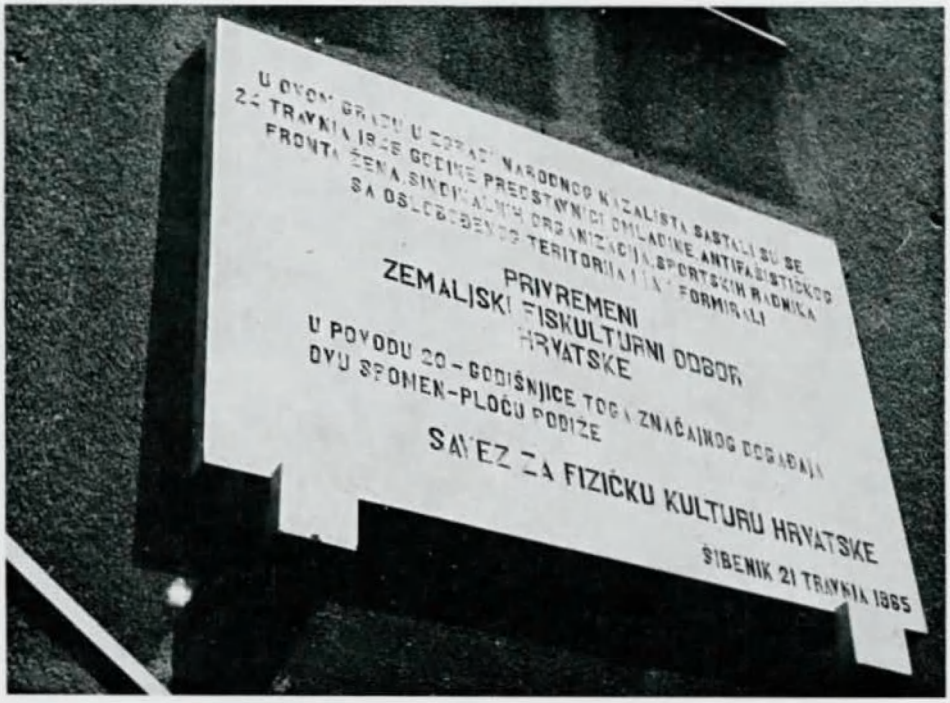
Baš prva klica vlade, organizacija vlasti nastala je u Šibeniku, tu je ZAVNOH organizirao svoje odjele koji su se razvili u ministarstva i to uz onu moralnu podršku koju je dao Šibenik, onu sigurnost da ima podršku naroda, koju je dao toplinom, dao je to svojom svijesti, koju ste za vrijeme našeg boravka ovdje pokazali. Ona će nam dati novog podstreka za naš rad i uvjereni budite da ćemo učiniti sve da čim prije počne naše djelo, da bude rukovođeno u daljnjem radu baš tom toplinom i povezanošću sa narodom.«

Od formiranja Narodne vlade Hrvatske 14. travnja u Splitu pa do njenog odlaska u Zagreb, njeno je sjedište bilo u Šibeniku. Slobodno se može reći da je Šibenik u to vrijeme bio društveno-politički i kulturni centar Hrvatske. Šibenik je posjetilo i nekoliko stranih delegacija i vojnih misija. Život u Šibeniku u to vrijeme bio je više nego intenzivan. Uz sve napore u obnovi grada, organiziranju i razvijanju svih organa vlasti,

Partije i društveno-političkih organizacija, snabdjevanja građana hranom, odjećom i drugim, šibenski društveno-politički radnici imali su svoje mjesto i svoju ulogu u svim poslovima ZAVNOH-a. U tome ih je zdušno podržavalo sveukupno stanovništvo. Duboko svjesni vremena u kojem žive, svjesni što za Šibenik znače događaji kojih su i sami suvremenici, Šibenčani su na svakom koraku i u svakoj prilici ponovo dokazali svoju odanost i podršku ZAVNOH-u i Narodnoj vladi Hrvatske, a time dokazivali i odanost i privrženost novoj Jugoslaviji i svom velikom vođi — maršalu Titu.

Dana 8. svibnja 1945. ZAVNOH se iz Šibenika premješta u oslobođeni Zagreb.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK — Miminac br. 15

U OVOM GRADU U ZGRADI NARODNOG KAZALIŠTA SASTALI SU SE
24 TRAVNJA 1945 GODINE PREDSTAVNICI OMLADINE, ANTIFAŠISTIČ-
KOG FRONTA ŽENA, SINDIKALNIH ORGANIZACIJA, SPORTSKIH
RADNIKA SA OSLOBOĐENOG TERITORIJA I JA I FORMIRALI

PRIVREMENI
ZEMALJSKI FISKULTURNI ODBOR
HRVATSKE

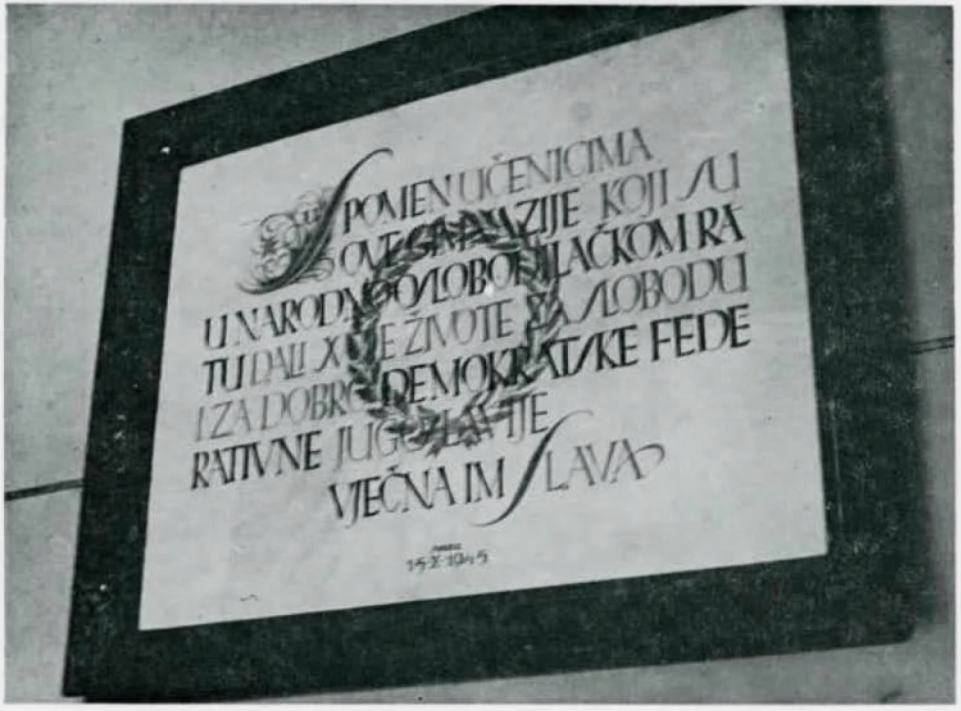
U POVODU 20-GODIŠNJICE TOGA ZNAČAJNOG DOGAĐAJA
OVU SPOMEN-PLOČU PODIŽE

SAVEZ ZA FIZIČKU KULTURU HRVATSKE

ŠIBENIK 21 TRAVNJA 1965

Ploča 120 x 75 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, obojenim crno.
Nalazi se na pročelju zgrade »Partizan« društva za sportsku rekreaciju.

SPOMENICA
ŠIBENIK

U SPOMEN UČENICIMA
OVE GIMNAZIJE KOJI SU
U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
DALI SVOJE ŽIVOTE ZA SLOBODU
I ZA DOBRO DEMOKRATSKE
FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE
VJEČNA IM SLAVA
ŠIBENIK
15. X 1945.

Spomenica 140 x 110 cm postavljena je na I katu (u auli) zgrade ex Gimnazije šibenskih heroja.

Šibenska gimnazija bila je ne samo ugledna odgojno-obrazovna ustanova već i izvorište i topli dom naprednih omladinaca — komunista i skojevaca, junaka i narodnih heroja koji su bili nosioci revolucionarnih kretanja u Šibeniku. Još u 1936. počinje masovnije okupljanje gimnazijske omladine oko naprednog pokreta komunista a krajem te godine u šibenskoj gimnaziji mladi komunisti organizirani su u SKOJ. Od tada u njoj stasaju nove generacije naprednih omladinaca koji marksističku ideologiju usvajaju kao svoju orijentaciju. Nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja generacije gimnazijalaca odlaze na fakultete i visoke škole gdje se uz redovan studij povezuju i uključuju u napredni i revolucionarni studentski pokret, proučavaju i prihvaćaju marksizam. Napajani tim idejama sve aktivnije se uključuju u svim progresivnim manifestacijama i akcijama koje organizira i provodi Partija i SKOJ. Posebnu aktivnost ispoljavaju u Šibeniku u kojem, za vrijeme školskih raspusta, vrše snažan utjecaj na mlađe generacije učenika Gimnazije i drugih škola.

Najsvjetlije stranice šibenske gimnazije ispisane su za vrijeme revolucije i narodnooslobodilačke borbe. Škola je to čiji su učenici uvijek prvi ispoljavali patriotske i revolucionarne osjećaje herojskog Šibenika. Od devetnaest generacija gimnazijalaca iz školskih godina od 1925. do 1944. Šibenska gimnazija dala je velik broj revolucionara, boraca i sudionika revolucije i narodnooslobodilačkog rata, i to: oko 1000 učenika i 24 profesora preživjelih boraca narodnooslobodilačke vojske i sudionika NOR-a, i NOP-a od kojih 68 nosilaca »Partizanske spomenice 1941« i 110 prvoboraca, 5 narodnih heroja, 2 španjolska borca i 7 dobrovoljaca za Španjolsku (od kojih 4 poginula u NOR-u), 202 poginula učenika i 3 profesora u narodnooslobodilačkom ratu od kojih 80 prvoboraca. Među borcima koji su iz Šibenika prvi otišli u partizane 12. kolovoza 1941. četvorica su gimnazijalci, a među šestoricom prvih strijeljanih omladinaca u okupiranom Šibeniku 1941. četvorica je gimnazijalaca. Na višegodišnju robiju i internaciju osuđeno je više desetaka učenika šibenske gimnazije.

Nabrojeni podaci najbolje ilustriraju o velikom doprinosu koji su učenici i profesori Šibenske gimnazije dali u borbi protiv fašizma i za slobodu naroda i narodnosti Jugoslavije.

SPOMEN-PLOČA

ŠIBENIK, Ulica Borisa Kidriča br. 38

Ploča 240 x 80 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. S lijeve strane postavljena je brončana »SPOMENICA 1941.« Ploča leži na trima kamenim konzolicama i pričvršćena je betonskom masom na kamenoj fasadi stambene zgrade.

Spomen-ploča je postavljena u znak zahvalnosti i sjećanja na poginule borce i žrtve fašističkog terora mjesne zajednice »Bratstvo-jedinstvo«, »Baldekin I, II i III«, koje su u toku 1941—1945 imale 102 poginula borca i 15 žrtava fašističkog terora i žrtava rata.

Lijeva strana spomen-ploče:

BORCI

LOVRIĆ S. VINKO
STANČIĆ N. ANTE
PAŠKVALIN M. FRANE
PAŠKVALIN M. IVIŠA
PAŠKVALIN F. SUNČANA
PAŠKVALIN Ž. I. VESELA

Ž. F. T.
ŽAJA P. ANTE

Desna strana spomen-ploče:

U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
1941—1945
DALI SU SVOJE ŽIVOTE
BORCI

BARANOVIĆ J. DANE
BARANOVIĆ L. MARIJA
BARANOVIĆ S. KREŠO
BARANOVIĆ F. MIRKO
BARANOVIĆ A. KRSTE
BARANOVIĆ P. MIJO
BLAĆE S. ANTE
BUKOVSKI V. BRANKO
BRAJKOVIĆ Š. ANTE
BRAJKOVIĆ Š. IVAN
BRAJKOVIĆ Š. FRANE
BELAMARIĆ V. PETAR
BELAMARIĆ Š. MARTIN
BELAMARIĆ S. STIPE
ĆALA I. NEVENKA
ĆEKO I. JERA

ĆEKO Ž. J. LJUBICA
ĆEKO I. SLAVKO
ĆIĆMIR K. TONKO
ĆIĆMIR K. KRSTE
ĆIĆMIRKO K. DRAGO
ĆIĆMIRKO M. IVAN
EREGA F. FRANE
EREGA F. MILJENKO
FRIGANOVIĆ J. MARTIN
FRIGANOVIĆ P. METOD
FRIGANOVIĆ P. ĆIRO
FRIGANOVIĆ M. TOME
FRIGANOVIĆ M. JOSO
FRIGANOVIĆ M. LOVRE
FRIGANOVIĆ J. FRANE
FRIGANOVIĆ A. MILAN

GRUBIŠIĆ K. ANTE
GRUBIŠIĆ K. JOSO
GRUBIŠIĆ Š. ANTE
GRUBIŠIĆ P. KRSTE
GRUBIŠIĆ P.MARKO
GRABOVAC N. ĆEDNA
GRUBIŠIĆ F. ŠIME
GOJANOVIĆ V. MATE
GOJANOVIĆ M. MLADINKA
GOJANOVIĆ M. BISERKA
GOJANOVIĆ M. NEDILJKA
GOJANOVIĆ M. NIKICA
GOJANOVIĆ A. ANTE
GOJANOVIĆ B. BLAŽ
GUBERINA Š. RAIN
JUŠIĆ J. MARTIN

JUŠIĆ J. KREŠO
JURIĆ P. ANTE
KRNIĆ I. JOSO
KALPIĆ J. DRAGO
KALPIĆ J. IVAN
KUNDIĆ I. MIRKO
KOVAČ M. MILENA
KOVAČ S. DUNKO
KOVAČ R. STIPE
KOVAČ R. ANKICA
KOVAČ M. JOSO
KARAĐOLE J. DUME
KARAĐOLE S. IVE
KARAĐOLE N. LUKA
KARAĐOLE N. IVE
KARAĐOLE M. VINKO

KARAĐOLE A. KRSTE
KARAĐOLE J. VINKO
KRONJA M. MILAN
LUKETA I. JOSO
MILETA M. ANTE
MILKOVIĆ J. JOSO
MILKOVIĆ J. LOVRE
MILKOVIĆ L. DAVOR
MILKOVIĆ S. MILKA
MARUŠIĆ J. BORIS
MRKOTA A. STANKO
POLIĆ J. FRANJO
POLIĆ J. ANTINA
POLIĆ F. ANTE
PANJKOTA A. VELJKO
POLJIČAK A. JAKOV
RUPIĆ J. BERISLAV

ILJADICA N. PAŠKO
STOŠIĆ N. IVO
STOŠIĆ N. LUKA
ŽEPINA I. SOKOLA
ZJAČIĆ M. PAŠKO
ZJAČIĆ M. JELICA
ZJAČIĆ P. JOŠKO
ZJAČIĆ P. ANTE
ZJAČIĆ P. ŽIVKA
ZJAČIĆ M. KREŠO
VUČAK M. MARTIN
MILKOVIĆ S. MIRKO
DODIG M. MILE
DODIG M. ANTE
MILIĆ L. MOMČILO
IV. MJ. ORG.
BORACA NOR-A
ŠIBENIK 29. XI. 1965.

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

BAUS N. STIPE MILETA M. IVE ŠEPAROVIĆ M. IVAN ŠEPAROVIĆ I. ANTE

SPOMEN-PLOČA
SIBENIK, Ulica S. Ninića br. 27

Ploča 210 x 110 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. Nalazi se na fasadi osnovne škole »Mate Bujas« u mjesnoj zajednici Crnica.

Ploča je postavljena u znak zahvalnosti i sjećanja na poginule borce i žrtve fašističkog terora mjesne zajednice Crnica koja je, u toku 1941—1945, imala 71 poginulog borca i 37 žrtava fašističkog terora i žrtava rata.

PALIM BORCIMA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU OD 1941.—1945.

BAĆELIĆ VICE
BAĆIĆ JANKO
BALIN STIPE
BALJKAS DANICA
BALJKAS JOSO
BALJKAS KREŠO
BALJKAS MARKO
BALJKAS TOME
BALJKAS VICE
BLAŽEVIĆ BISERKA
BOGDANOVIĆ MIRKO
BOGDANOVIĆ ŠPIRO
BOROVIĆ BALDO
BUKIĆ PERE
BABIĆ IVAN
ĆULAR NIKOLA
DODIG PETAR
FILIPI MILIVOJ
GULIN NIKO
JANJAC FRANE
JANJAC ANTE
JURIĆEV KARMELO
JURIŠIĆ DANE
JURIŠIĆ IVO
JURIŠIĆ GRGO
JURIŠIĆ JAKOV
JURIŠIĆ NEDA
LABURA IVO
LAMBAŠA JOSO
LAMBAŠA ANTE
LAMBAŠA I. JAKOV
LAMBAŠA N. JAKOV
LAMBAŠA JERE
MARIĆ NIKOLA
MAKSIMILJANOVIĆ PAVE
MATKOVIĆ PETAR
MATKOVIĆ MATE
NIMAC STIPE
NINIĆ ANTE
NINIĆ IVO
NINIĆ K. JOSO
NINIĆ K. JOSO - KOKAN
NINIĆ KREŠE
NINIĆ MATE
NINIĆ PAŠKO
NINIĆ STIPE
NINIĆ TOMISLAV
ŠPAHIJA RADOSLAV
ŠPAHIJA STIPE
ŠARIĆ ANTE
TRLAJA P. F. ANTE
TRLAJA R. ANTE
TRLAJA DANILO
TRLAJA DUŠKO
TRLAJA PAŠKO
VIDOVIĆ ANDRIJA
VIDOVIĆ ANTE
VIDOVIĆ JERE
VIDOVIĆ PETAR
VRBIČIĆ JAKOV
VUDRAG ANTE
VUDRAG IVO
VUDRAG JAKOV
VUDRAG JOSO
ZANINOVIĆ P. A. IVO
ZANINOVIĆ P. D. IVO
ZANINOVIĆ P. K. IVO
ZANINOVIĆ NADA
ZANINOVIĆ NIKOLA
ZANINOVIĆ PAŠKO
ŽONJA NIKICA

I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA

BALJKAS ANTE
BALJKAS MIRO
BALJKAS ŠPIRO
BELAMARIĆ ANTE
ERCEGOVIĆ FRANE
JURIŠIĆ BOŠKO
ZORIN DRINA
LAMBAŠA A. ANTE
LAMBAŠA P. M. ANTE
LAMBAŠA DUMA
LAMBAŠA KRSTE
LAMBAŠA MARIJAN
LAMBAŠA MATE
MAKSIMILJANOVIĆ MLADEN
NINIĆ MATE
NINIĆ TOME
PANJKOTA FRANE
PEKAS VINKO
MILIČIĆ JAKOV
VUDRAG I. ANTE
VUDRAG P. J. ANTE
VUDRAG BLAŽENKA
VUDRAG BOŠKO
VUDRAG DUMA
VUDRAG MARIJA
VUDRAG MILKA
VUDRAG MIRO
VUDRAG STANA
VUDRAG TONA
VUDRAG VICE
ZANINOVIĆ ANĐELKO

GRAĐANI SEKTORA CRNICE PODIŽU OVU SPOMEN PLOČU U ZNAK SJEĆANJA PRIGODOM 25. GODIŠNJICE USTANKA 4. VII 1966.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Obala prvoboraca br. 13

Ploča 200 x 100 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crno. Postavljena je na fasadi zgrade bivše osnovne škole u Docu.

Ploča je podignuta u znak zahvalnosti i sjećanja na 67 poginulih boraca i 13 žrtava fašističkog terora s gradskog predjela Dolac u toku 1941—1945.

U NARODNO OSLOBODILAČKOJ BORBI PROTIV TALIJANSKIH I NJEMAČKIH OD 1941. DO 1945. ZAVOJEVAČA DALI SU SVOJE ŽIVOTE

B O R C I

ARAS KREŠO
ARAS MIRKO
BELAMARIĆ SERĐO
BELAMARIĆ JERE
BELAMARIĆ MARICA
BELAMARIĆ ANKICA
BEROVIĆ KATICA
BEROVIĆ JERE
BEROVIĆ JOSIP
BEROVIĆ VINKO
BLAĆE JURE
BUJAS DINKO
BUJAS NIKICA
BRAJKOVIĆ DORINO
BUJAS MATE
BUJAS VICE
BUJAS MILE
BUJAS DUNKO
BUJAS MARINKO
BUJAS BOGOMIL
BUJAS ZDRAVKO
BOGDANOVIĆ STIPE
BOGDANOVIĆ BLAŽ
BOGDANOVIĆ ZDENKA
BOGDANOVIĆ ŠIME
BOGDANOVIĆ RINA
BRAJER MAKSIM
CRVAK MOMČILO
COLOVIĆ TONI
COPIĆ ANTE
DORBIĆ PAŠKO
DORBIĆ MARIJA
GUBERINA ALEKSANDAR
GUBERINA PAŠKO
GUBERINA GRGO
GUBERINA FRANE
GUBERINA MARKO
GUBERINA KRSTE
JELOVČIĆ NIKO
JURIĆ SMILJANA
KITAROVIĆ DUŠKO
KITAROVIĆ ANTE
KITAROVIĆ NIKOLA
KLARIĆ MIRKO
KLARIĆ S. NIKOLA
KLARIĆ J. NIKOLA
KLARIĆ MILAN
KLARIĆ PERE
KLARIĆ MARIJA
KLARIĆ ŠIME
KLARIĆ DUNKO
MARIČIĆ MIRKO
MARTINČEVIĆ JOSO
NADOVEZA STIPE
NIKOLIĆ IVO
KRNČEVIĆ ŠIME
KRNČEVIĆ MILAN
SKOTI MARIJA
ŠARE MIJO
ŠPAROVIĆ MARKO
ŠPAROVIĆ VICE
TAMBAČA BISERKA
TAMBAČA VICE
VIŠIĆ MIRO
VIŠIĆ BLAŽ
ŽUPANOVIĆ MIRO
BUJAS JOSO

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

BEROVIĆ JOSO
BOGDANOVIĆ IVE
BOGDANOVIĆ ROKO
BOGDANOVIĆ ANTE
COLOVIĆ NIKICA
GUBERINA ANTE
KUŽINA ANKA
MARTINČEVIĆ LINARDO
NIKOLIĆ PAŠKO
ROCA ŠIME
ROCA VICE
VUČIĆ MERCEDES
ŽUPANOVIĆ JERE

SLAVA PALIM ZA SLOBODU

PODIGOŠE MJEŠTANI BLOKA DOLAC 4. VII 1960.

SPOMEN-PLOČA

ŠIBENIK, Trg pučkih kapetana br. 13

PALIM BORCIMA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA

1941 — 1945

G O R I C A

ALEKSA ANTE	KRONJA FRANE	ŠTRKALJ IVO
ARAS BISERKA	KRONJA IVO	ŠTRKALJ MIRO
BALIĆ NIKOLA	KRONJA JOSIP	ŠUPE ANTE
BEGO ŠIME	KRONJA MILAN	TIKULIN BRANKO
BLAČE TOME	KRONJA PETAR	VALIDŽIĆ FRANE
BLAŽEVIĆ ANTE	LABOR PETAR	VIŠIĆ JURE
BUČEVIĆ PETAR	LOVRIĆ JOSIP	VUKIĆEVIĆ JOSIP
ČAČE MARIO	MARIČIĆ DUME	VULINOVIĆ GORDANA
DUNKIĆ KRSTE	MILAKOVIĆ MILJENKO	ZENIĆ DANE
DUNKIĆ NIKOLA	PAIĆ ANTE	ZENIĆ DRAGICA
DUNKIĆ ŠIME	PERKOVIĆ ANTE	ZENIĆ FRANE
GOJANOVIĆ IVO	PLENČA ZDRAVKO	ZENIĆ MATE
GOJANOVIĆ VICKO	STAGLIČIĆ ANTE	ZORIĆ ZDENKO
GOJANOVIĆ VINKO	STAGLIČIĆ JOSIP	BUA MIRO
JURAS DINKA	STAGLIČIĆ SREĆKO	MILAŠ DRAGIŠA
KRONJA BOŽO	ŠKARICA PAŠKO	ŠTRBAC ANTE

I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA

BLAŽEVIĆ PAŠKO, GOJANOVIĆ ŠIME, IVIĆ JOSIP, SUNKO NIKOLA,
VUKIĆEVIĆ MARINKO, ZENIĆ ANTE, ZENIĆ PAŠKO, ZENIĆ ŠIMA,
ZORIĆ ANTE, ZORIĆ DINKA.

MJESNO UDRUŽENJE BORACA NOR-a STARI GRAD POSTAVI 29. XI 1974. G.

Ploča 130 x 90 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena, tekst ispisan urezanim tiskanim slovima, obojenim crno.

Po sredini ploče, u njenom gornjem dijelu urezana je zvijezda petokraka sa srpom i čekićem. Ploča leži na dvjema kamenim konzolicama i pričvršćena je na fasadi zgrade betonskom masom.

Spomen-ploča je postavljena u znak zahvalnosti i sjećanja na poginule borce i žrtve fašističkog terora sa gradskog predjela Gorica koja je u toku 1941—1945, imala 46 poginulih boraca i 17 žrtava fašističkog terora i žrtava rata.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Zagrebačka br. 1

PALIM BORCIMA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA
1941—1945
GRAD — OBALA

VIKARIO Š. PAVE
ANTULOV M. IVO
ANTULOV M. ŠIME
BANIĆ Č. SRETEN
BELOTI T. GORAN
DAMJANOVIĆ Đ. MIRKO
DENIĆ Đ. MILIVOJ
DUKIĆ Đ. IVICA
DUČIĆ Đ. MILIVOJ
ĐEREK M. LUKA
ERCEGOVIĆ I. MARIO
ERCEGOVIĆ V. NENAD
ERCEGOVIĆ I. STIPE
ERCEGOVIĆ I. ZITA
GILJANOVIĆ Š. FRANE
GOJANOVIĆ J. IVO
GOJANOVIĆ J. ANTE
GOJANOVIĆ J. JOSO
HULJEV J. ANTE
JUŠIĆ K. KREŠE
JOVANOVIĆ M. NEVENKA
KAPELI N. ROME
KARARA N. ZVONKO
KANELIĆ V. ANTE
KOVAČEVIĆ J. MATE
KRONJA P. ANTE
MATAČIĆ J. IVO
MATAČIĆ J. PETAR
MAGLICA I. VINKO
MILETA B. MIRKO
MILETA N. VICE
LACMANOVIĆ M. ANTE
BIANKI Š. SERGIO
MILETA M. TOME
OMAŠIĆ D. MILORAD
PERAN N. VLADE
PREBANDA I. ANTE
PAVIČIĆ J. BORIS
RONČEVIĆ Đ. DANE
RODIN I. ZLATISLAV
SILA J. JOSIP
ŠARIĆ Š. IVO
ŠARIĆ L. TONKO
ŠTRKALJ D. TOMISLAV
UKIĆ M. STIPE
VATAVUK B. ANTE
ŽUNIĆ T. BRANKO
ŽUNIĆ T. MILJENKO

I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA

ANTULOV M. MARKO, KOŠTAN-GRAF L. MILICA, LOKAS Č. LJUBO, PEMA N. FRANKO

II MJESNA ORGANIZACIJA SUBNOR-a ŠIBENIK POSTAVI 27. VII 1973. GOD.

Ploča 160 x 120 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, obojenim crno. Po sredini, u njenom gornjem dijelu urezana je zvijezda petokraka sa srpom i čekićem.

Ploča se nalazi na fasadi zgrade iznad prodavaonice odjeće »Beko« na pročelju zgrade u Zagrebačkoj ulici br. 1.

Ploča je postavljena u znak zahvalnosti i sjećanja na poginule borce i žrtve fašističkog terora gradskog predjela Grad koji je u toku 1941—1945. imao 49 poginulih boraca i 17 žrtava fašističkog terora i žrtava rata.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Istarska br. 82 (na ogradnom dvorišnom zidu)

U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU OD 1941 DO 1945 GODINE
U BORBI PROTIV MRSKOG NEPRIJATELJA DALI SU SVOJE ŽIVOTE

ANTUNAC V BLAŽ
ANTUNAC A FRANE
ANTUNAC P JOSIP
ANTUNAC S ROKO
ANTUNAC A ŠPIRO
BALEN M IVICA
BALJKAS M ŠIME
BAŠIĆ M MIRKO
BELAMARIĆ D GRGO
BUĆEVIĆ M PETAR
BUJAS N ANTE
BUJAS N DANE
BUJAS N MIRO
BURA N STIPE
COPIĆ M ANTE
ŠENETA N JERE
GULIN S IVO
JADRIJEVIĆ A IVO
JURAS I FRANE
JURAS G GORINKA
JURAS A IVO
JURAS I JANJA
JURAS A. MIJO
JURAS A MLADINKA
JURAS J PAŠKO
JURAS L SLAVKO
JURAS M TOMO
JURAS I VICE
JURAS F ZORKA
KALAUZ B IVO
MARKUNCIN Z TONĆI
MIKULANDRA V ANTE
MILKOVIĆ F ANTE
MILKOVIĆ S MLADEN
NINIĆ M JOSO
NINIĆ J STIPE
PENDELJ M GRGO
POLIĆ M DRAGO
POLIĆ M IVO
POLIĆ M MILAN
POLIĆ M NIKICA
POLIĆ V STANKO
POLIĆ N TOMO
RADL A TONDO
RUPIĆ A MILE
SLAVICA J FRANE
SLAVICA A IVO
SLAVICA J NIKO
SVOBODA A EMANOJEL
ŠARIĆ M KREŠIMIR
ŠARIĆ M MARIJA
VIŠIĆ M ZDRAVKO
VRLJEVIĆ M DUŠKO

U ZNAK SJEĆANJA NA POGINULE DRUGOVE I DRUGARICE A U
VEZI PROSLAVE 20 GODIŠNJICE USTANKA NARODA JUGOSLAVIJE
OVU SPOMEN PLOČU PODIŽE ORGANIZACIJA
SAVEZA BORACA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA
BLOK VI GRAĐA

U ŠIBENIKU 12 VIII 1961 GOD.

Ploča je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Iznad nje je izvedena petokraka zvijezda.

Ploča je postavljena u znak zahvalnosti i sjećanja na 53 poginula borca, u toku 1941—1945, sa područja mjesne zajednice Građa.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK — MANDALINA

U NARODNO-OSLOBODILAČKOM RATU 1941—1945 PALI SU KAO JUNACI U BORBI PROTIV NEPRIJATELJA ZA BOLJI ŽIVOT NAS I NAŠIH POKOLJENJA ARAS BOŽO, ARAS LJUBO, ARAS KRSTE, ARAS ROSA, BELAMARIĆ NIKO, BELAMARIĆ PETAR, BELAMARIĆ VICKO, BEROVIĆ IVE, BRNIĆ FRANE, BRNIĆ PAŠKO, CVETKOVIĆ JELENA, CVETKOVIĆ MARA, ČATLAK PAŠKO, DESPENIĆ BLAŽ, DESPOT DAVOR, DESPOT MLADEN, DESPOT VESELIN, ERGIĆ ANTE, JURKOVIĆ ANTE, JURKOVIĆ BLAŽ, JURKOVIĆ BOŽO, JURKOVIĆ DRAGO, JURKOVIĆ IVE, JURKOVIĆ JOSO, JURKOVIĆ KREŠO, JURKOVIĆ MIJO, JURKOVIĆ MILE, JURKOVIĆ SAVINKA, JURKOVIĆ VINKA, KUDELJKA DRAGO, MIŠURA ANTE, MIŠURA IVAN, MIŠURA MILE, MIŠURA VJEKOSLAV, OŽEGOVIĆ ANĐA, OŽEGOVIĆ STEVO, OŽEGOVIĆ VELJKO, PENĐER PETAR, PENĐER STIPE, PERIŠA ANICA, RAMAĐA ANTE, RAMAĐA JOSO, ŠKORIN FELICIJE, VUKŠIĆ ANTE, VUKŠIĆ BOSILJKA, VUKŠIĆ DOBRE, VUKŠIĆ GOJKO, VUKŠIĆ JOSIP, VUKŠIĆ MATE, VUKŠIĆ ZDRAVKO, VUKOV LJUBO

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA:

BELAMARIĆ IKA, PENĐER MARICA, TRIŠNJAK RUŽA

NA 20 GODIŠNJICU USTANKA POSTAVILA MJESNA ORGANIZACIJA SAVEZA BORACA N. O. RATA MANDALINA

Ploča 180 x 90 cm je postavljena s desne strane ulaza na starim zidinama u Ulici Milice i Turka. Izrađena je iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, obojenim crno. Na lijevoj strani ploče je bronzani reljef 70 x 50 cm koji prikazuje ribarski brod na kojem su 3 partizana s izvijenom zastavom. Spomen-ploča leži na dvjema bijelim kamenim konzolicama a za pročelje starih zidina vezana je betonskom masom.

Ploča je postavljena u znak zahvalnosti i sjećanja na poginule borce i žrtve fašističkog terora sa mjesne zajednice Mandalina koja je, u toku 1941—1945, imala 51 poginulog borca i 4 žrtve fašističkog terora i žrtve rata.

SPOMEN-PLOČA

ŠIBENIK, Kralja Tomislava br. 1

PALIM BORCIMA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU OD 1941-1945 GOD.

BARANOVIĆ ANTE	GRUBIŠIĆ BISERKA	PIVAC NIKO
BARANOVIĆ JOSO	ILJADICA BRANKO	PULIĆ JOSIP
BARANOVIĆ JOŠKO	ILJADICA DUME	RADIĆ JERKO
BARANOVIĆ STANKO	ILJADICA MILE	RUPIĆ SLAVKO
BARANOVIĆ ŠIME	JURAS ANTE	RUPIĆ ŽIVKO
BELAMARIĆ ANTE BARE	KUNDAJICA MILICA	STEGIĆ NENAD
BELAMARIĆ ANTE	KURAJICA BRANKO	STOŠIĆ BRANKO
BELAMARIĆ KATICA	LAĆMANOVIĆ STIPE	STOŠIĆ IVE
BELAMARIĆ KRSTE	LIŠNJAK FRANE	STOŠIĆ MIRO
BELAMARIĆ MIRKO	MAĆURA SLOBODAN N. H.	STOŠIĆ STIPE
BERLENGHI JOSIP	MARKOTA STANKO	TROFALDIN FRANE
FRIGANOVIĆ IVE	MAROTI HERMAN	VRČIĆ DUME
FRIGANOVIĆ ŽIVKO	MIKULANDRA BOŠKO	VRČIĆ STIPE
GOLEŠ ANTE	MIKULANDRA DRAGO	ZLATOVIĆ JOSO
GOLEŠ NEDILJKA	MIKULANDRA MIRKO	ZLATOVIĆ KRSTE
GOLEŠ ROKO	NIČENI JAKOV	ZRNČEVIĆ DRAGO J.

I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA

BARANOVIĆ IVE	MAROTI IVAN	PERIČIĆ MARIJA
BARANOVIĆ MARKO	MARIČIĆ PAŠKO	RELJANOVIĆ MATIJA
BELAMARIĆ JAKOV KIKE	MATAČIĆ JERE	STOŠIĆ NIKO
GRUBIŠIĆ TONA	MIHALJEVIĆ VJEKOSLAV	TRINAJSTIĆ FRANA
LAĆMANOVIĆ MILKA	MIKULANDRA PAJO	ZLATOVIĆ MARIJA
LAĆMANOVIĆ PERA	NIMAC MATIJA	ZLATOVIĆ VINKO
MAĆURA MOMČILO	ORBANIĆ KATA	ZRNČEVIĆ DRAGO I.

OSNOVNA ORGANIZACIJA SAVEZA BORACA N. O. R. PLIŠAC PODIŽE OVU PLOČU U ZNAK SJEĆANJA PRIGODOM 20 GODIŠNJICE USTANKA.

Ploča 120 x 90 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima. Nalazi se na fasadi zgrade SDK Šibenik.

Spomen-ploča je postavljena u znak zahvalnosti i sjećanja na poginule borce i žrtve fašističkog terora mjesne zajednice Plišac koja je u toku 1941—1945. imala 48 poginulih boraca i 22 žrtve fašističkog terora i žrtve rata.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK, Težačka ulica

Ploča je sastavljena iz tri dijela i veličine 240 x 100 cm. Izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena; tekst ispisan urezanim tiskanim slovima crno obojenim. Iznad spomen-ploče je kameni reljef, po sredini kojeg je kamena petokraka zvijezda s glavom partizana i gornjim dijelom puške.

Ploča je postavljena u znak zahvalnosti i sjećanja na poginule borce i žrtve fašističkog terora sektora Varoš koji je, u toku 1941—1945, imao 118 poginulih boraca i 17 žrtava fašističkog terora i žrtava rata.

PALI BORCI

ALEKSIĆ I. MATE
ALFIREV J. RUBE
BAICA F. IVAN
BAICA P. NIKICA
BAICA J. ZORKA
BARANOVIĆ K. FRANE
BARANOVIĆ K. ANTE
BARANOVIĆ D. JERE
BARANOVIĆ J. ANTE
BARANOVIĆ Š. JAKOV
BATINICA J. JOSO
BATINICA S. ANTE
BATINICA P. ANTE
BATINICA L. IVAN
BARBAĆA Š. NIKOLA
BEGO J. ZDRAVKO
BELAMARIĆ V. ANTE
BELAMARIĆ Š. MARKO
BIZJAK DUSKO
BOGDANOVIĆ M. ALEKSANDAR
BLAĆE I. IVAN
BOLFEK Š. DRAGO
BOŽIN I. MARGARITA
BRAJKOVIĆ A. PAVLE
BUGARIN P. IVO
BUKIĆ D. BISERKA
BUMBA P. ANTE
BUMBA J. NIKOLA
ĆALA V. ĆIRO
ĆIĆMIR M. MATE
ĆELAR I. MIRO
ĆELAR I. VICE
DUNKIĆ M. JOSO
ERCEGOVIĆ V. PAŠKO
FILIPOVIĆ P. ĆEDO
FULGOZI A. BOSILJKA
GRABOVAC N. ĆEDO
GRUBIŠIĆ Š. ANTE
GRUBIŠIĆ A. BOŽO
GRUBIŠIĆ M. JOSO
GRUBIŠIĆ K. PETAR
GRUBIŠIĆ S. BRUNO
GRUBAN S. ŠIME
GULIN M. TEO
GULIN L. GOJKO
GULIN I. JOSIP
GULIN J. IVE
KRNIĆ M. IVE
KRNIĆ L. JOSO
KNEŽEVIĆ T. RATKO
KOVAČ P. MILKA
KRONJA K. JERE
ILIJAŠ J. SLOBODAN
IVIĆ I. MIRKO
IVIĆ Ć. MATE
JUNAKOVIĆ S. DRAGO
JUNAKOVIĆ S. IVE
JUNAKOVIĆ J. MATE
JUNAKOVIĆ M. MILE
JUNAKOVIĆ P. PAŠKO
JURIŠIĆ P. FRANČISKO
JURIŠIĆ V. BRANKO
LAĆMANOVIĆ M. IVE
LAĆMANOVIĆ M. NIKICA
LUŠIĆ M. NIKOLA
LJUBKOVIĆ N. ZVONIMIR
MATULIĆ K. IVE
MATULIĆ K. VICE
MILAŠ K. DRAGO
MILKOVIĆ D. JOSO
MLINAR D. BORIVOJ
MLINAR ZORKA ž. BORE
MOĆIĆ M. BOŽO
MRKOTA A. STANKO
OLIVARI P. MIRO
PANJKOTA I. MILAN
PANJKOTA I. LJUBA
PAŠKVALIN M. IVIŠA
PAŠKVALIN VESELA ž. IV.
PAŠKVALIN M. FRANE
PAŠKVALIN F. SUNČANA
PILIŽOTA N. STIPE
PILIŽOTA N. ANTE
PIVAC S. ANTE
PIVAC S. DUMKO
POLIĆ I. IVE
PETKOVIĆ M. VICA
PETKOVIĆ M. FRANE
POLOMBITO I. DANILO
RADEČIĆ M. MILORAD
RADEČIĆ M DUŠKO
RADIĆ V. JERE
SEKSO M. ANTE
SEKSO P. VJEKOSLAV
SEKSO P. NEDA
SEKSO P. NIKICA
SEKSO L. TOME
SEKULIĆ K. SIMO
SVOBODA A. EMANUEL
ŠANTIĆ A. ANTE
ŠARIĆ T. PAŠKO
ŠARIĆ M. LJEPOSLAVA
ŠIMUNOVIĆ N. JAKOV
ŠTRKALJ N. MIRO
TORIĆ S. JAKOV
UGRIĆA D. UROŠ
VIDAK J. MIRO
VUKIĆEVIĆ NIKOLA
VUKMAN I. RUŽA
VRLJEVIĆ M. DUŠAN
VULELIJA M. HRVOJE
ZJAČIĆ P. DUME
ZJAČIĆ P. PAŠKO
ZJAČIĆ M. ANTE
ŽULJAN A. VANDA

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

JUNAKOVIĆ A. NIKOLA
JUNAKOVIĆ S. ANTE
DUNKIĆ S. LAV
GRUBIŠIĆ P. MIŠO
MARIČIĆ ANA ž. ŠIME
MARIČIĆ Š. ANTE
MRAVAK A. JOSIP
KNEŽIĆ T. DMITAR
PASINI SINEVA dr. JOS.
ŠARIĆ J. MARKO

PLOČU PODIŽE III MJESNA ORGANIZACIJA
UDRUŽENJA BORACA NOR-a ŠIBENIK 1. V 1969.

SPOMEN-PLOČA
ŠIBENIK — Ulica bratstva i jedinstva br. 12

U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
1941 — 1945
DALI SU SVOJE ŽIVOTE
RADNICI OVOG PODUZEĆA

PAIĆ VICE IVANA
IVIĆ PETAR MARKA
IVIĆ ĆIRO MARKA
IVIĆ MATE MARKA
BRAICA JERE p. NIKOLE
SLAVICA IVE p. MATE
JURAS ANTE VICE
VLAIĆ MATE STIPE
ČVRLJAK JOSO ŠIME
BILIĆ ANTE p. JAKOVA
SUNKO NIKOLA p. MARKA
PEKAS IVO p. MATE
MIKULANDRA DANE p. ŠIME

NA VJEČNU USPOMENU SVOJIM DRUGOVIMA
KOLEKTIV PODUZEĆA »KRKA«
15 IV 1960 POSTAVI

Ploča 100 x 70 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. Nalazi se na fasadi zgrade u dvorištu OOUR »Krka«.

Šibenski veletrgovac i tvorničar Stipe Šare (poslije oslobođenja zemlje, zbog privredne suradnje s okupatorom i na toj osnovi stjecanja bogatstva, konfiscirana mu je imovina) u predratnom razdoblju svoje ionako veliko bogatstvo povećavao je bezdušnom eksploatacijom zaposlenih radnika.

Borbu za bolje uvjete rada i života radnici su vodili preko sindikata u kojima je Partija osigurala i imala veliki utjecaj.

Odgojeni u duhu naprednih ideja, radnici zaposleni kod ovog veletrgovca od prvih dana okupacije se opredjeljuju i rade za NOP. Među mnogima koji su sudjelovali u NOB-u, njih trinaestorica je svoje živote dala u borbi za slobodu i socijalizam.

OSTALA MJESTA

SPOMENIK
BANJEVCI — KAŠIĆ

TEKST NA PREDNJOJ STRANI:

MJESNA ORGANIZACIJA SUBNOR-A
PODIŽE OVAJ SPOMENIK NA VJEČNU
USPOMENU SVOJIM PALIM BORCIMA
KOJI SU DALI SVOJE ŽIVOTE U NOB-I
OD 1941—1945. G.
BANJEVCI 1953. G.

IMENA PALIH BORACA — istočna strana spomenika:

BARADIĆ B. JOKO
BRKOVIĆ A. KREŠO
BRKOVIĆ B. ŠIME
BRKOVIĆ I. VICE
DIDAK I. ALBERT
KRALJEVIĆ M. ANDRIJA
KRALJEVIĆ M. MARKO
KRALJEVIĆ M. MILAN
KRPINA J. NIKOLA
LJUTIĆ A. MARTIN
SAVIĆ M. DANICA
SAVIĆ V. JAKOV
SAVIĆ J. ZORKA
SAVIĆ Š. TOMISLAV
SAVIĆ Š. TONKA
ŠARLIJA S. IVAN
ŠARLIJA S. JAKOV
ŠARLIJA S. PETAR
TROSKOT Š. ANTE
TROSKOT B. JAKOV
TROSKOT I. JERE
TROSKOT J. LUKA
TROSKOT M. MARIJA
TROSKOT J. MILICA
TROSKOT M. SREĆKO

IMENA PALIH BORACA — zapadna strana spomenika:

SLAVA PALIM BORCIMA

BAKOVIĆ D. ABRAM
BAKOVIĆ I. KRIŽAN
BAKOVIĆ B. NIKOLA
BARADIĆ I. BRANKO
BARADIĆ P. ŠIME
BRKOVIĆ D. BOŽO
BRKOVIĆ G. IVAN
BRKOVIĆ B. LJUBO
BRKOVIĆ A. MATE
BRKOVIĆ A. PETAR
BRKOVIĆ P. PETAR
BRKOVIĆ M. VICE
BRKOVIĆ I. ZVONKO
BULAT N. BOŽO
KRALJEVIĆ N. DUŠAN
KRPINA B. JOSIP
KRPINA N. KRIŽAN
KRPINA F. STANKO
NAKIĆEN J. HERIVOJ
NAKIĆEN J. IVAN
POLEGUBIĆ M. IVAN
POLEGUBIĆ I. JAKOV
POLEGUBIĆ I. MATE
SAVIĆ J. ANTE
SAVIĆ M. BOŽO
SAVIĆ A. IVAN
SAVIĆ S. IVAN
SAVIĆ I. JOSO
SAVIĆ J. POLAR
SAVIĆ I. RUŽA
SAVIĆ I. STIPE
ŠARLIJA M. ANTE
ŠARLIJA F. ANTE
ŠARLIJA B. JAKOV
ŠARLIJA M. STIPE
TROSKOT M. ANTE
TROSKOT I. BLAŽ
TROSKOT N. ANTE
TROSKOT T. IVAN
TROSKOT N. JERE
TROSKOT A. JOSIP
TROSKOT S. JOSIP
TROSKOT N. LJUBO
TROSKOT J. MARKO
TROSKOT I. ŠIME
TROSKOT N. ŠIME

Spomenik je podignut na vječnu uspomenu palim borcima iz Banjevaca i Kašića. Oba ova mjesta u momentu otkrivanja spomenika pripadala su općini Stankovci, kotar Šibenik. Danas su Banjevci u sastavu općine Benkovac, a Kašić općine Šibenik.

Na postolju, izgrađenom iz bijelog klesanog fugiranog kamena, podignut je betonski lafet na čijoj se prednjoj strani nalazi, pri vrhu, mramorna ploča 90 x 40 cm s posvetom a ispod nje kamena ploča 90 x 120 cm s reljefom koji prikazuje likove ljudi prilikom strijeljanja i kuće u plamenu. S istočne i zapadne strane lafeta su crne mramorne ploče 90 x 160 cm s imenima palih boraca.

Autor spomenika je Mate Sunić iz Rodaljice.

Kašić mjesto udaljeno oko 7,5 km od Pirovca, imao je za vrijeme stare Jugoslavije 42 domaćinstva sa 245 stanovnika zemljoradnika, koji su živjeli u dosta teškim uvjetima. Zbog toga su neki od njih morali napuštati svoja ognjišta i tražiti rada i kruha u drugim mjestima zemlje, pa i van nje.

Dolaskom talijanskog okupatora Kašićani se opredjeljuju za narodnooslobodilački pokret. Povezivanjem s drugovima iz Murtera, Betine, Vodica i Zatona organizacija NOP-a u samom mjestu postajala je sve masovnija i aktivnija. Prva grupa kašićkih dobrovoljaca, njih 18, odlazi u NOV u jesen 1942, od kojih su devetorica poginula na Sutjesci. Kašić je NOB-u dao 50 boraca a svi ostali su bili simpatizeri i aktivno pomagali NOP.

Talijanski okupator i domaći izdajnici poduzimali su racije i vršili zločine nad njegovim stanovnicima. Dana 28. ožujka 1943. Kašić je bio sav spaljen i opljačkan, a stanovnici uhapšeni i odvedeni u logor na otoku Molatu ili otjerani u Banjevce da bi ih okupator držao pod kontrolom. Ali, Kašićani nisu pokleknuli. Oni i dalje aktivno nastavljaju rad i daju svoj doprinos oružanoj borbi protiv fašističkog okupatora i njegovih pomagača.

Ovo malo mjesto imalo je u toku NOR-a 35 poginulih boraca i 8 žrtava fašističkog terora.

SPOMEN-PLOČA
BANJEVCI

U OVOJ KUĆI
LISTOPADA 1943
U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI
POD RUKOVODSTVOM KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE
OSNOVAN JE
OKRUŽNI NARODNOOSLOBODILAČKI ODBOR
ŠIBENIK
ORGAN REVOLUCIONARNE VLASTI
KOVAČ BRATSTVA JEDINSTVA I BOLJE BUDUĆNOSTI RADNOG
NARODA
U BORBI PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA I NJEGOVIH POMAGAČA
NA DAN 27 SRPNJA 1953
SAVEZ BORACA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA KOTARA ŠIBENIK
POSTAVI
NA TRAJNU USPOMENU

Spomen-ploča 100 x 60 cm je postavljena na fasadu osnovne škole »PETAR ZORANIĆ«. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena. Tekst je ispisan sa urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Uporedo s razvitkom narodnooslobodilačke borbe, pod rukovodstvom KPJ, razvijali su se i narodnooslobodilački odbori, organi nove narodne i revolucionarne vlasti. Prvi NOO-i na području okruga Šibenik osnivaju se već početkom 1942.

Inicijativni Okružni NOO od 4 člana prethodio je osnivanju Okružnog NOO Šibenik. U to vrijeme na okrugu Šibenik bila su izabrana i djelovala su 3 kotarska, 9 općinskih, 1 gradski i 3 rajonska (u Šibeniku) i 77 mjesnih narodnooslobodilačkih odbora.

Okružni NOO Šibenik od 28 članova izabrali su delegati kotarskih i općinskih NOO te Gradskog NOO Šibenik. Održavanje osnivačke skupštine u Banjevcima (sada općina Benkovac) određeno je više iz praktičkih razloga. Naime, ovo mjesto je bilo otprilike centar tadašnjeg okruga Šibenik, što je predstavljalo olakšavajuću okolnost za dolazak delegata.

SPOMEN-PLOČA
BETINA

NAROD BETINE
PODIŽE SVOJ ZADRUŽNI DOM
U DANIMA PRVOG TITOVOG PETOGODIŠNJEG PLANA
I
PRIGODOM II KONGRESA K. P. HRVATSKE
POSTAVI OVU PLOČU
U SPOMEN BORCIMA
PALIM U SLAVNOJ NARODNO-OSLOBODILAČKOJ BORBI
ZA BOLJI ŽIVOT I SOCIJALIZAM
21. XI 1948.

Spomen-ploča 130 x 80 cm je postavljena na istočnu fasadu zgrade Zadružnog doma, a izrađena je iz bijelog brušenog bračkog kamena. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crvenom bojom. Ploča leži na dvjema kamenim konzolicama i betonskom masom je vezana za pročelje zgrade.

Betina, mjesto smješteno na sjeveroistočnom dijelu otoka Murtera, po svojoj arhitektonskoj kompoziciji, lokaciji i prostornoj organizaciji spada među rijetke bisere graditeljstva poznog srednjeg vijeka.

U socijalnoj strukturi stanovništva do 1941. dominirali su sitni seljački posjedi i seoska sirotinja, ali je značajno mjesto zauzimao i radničko-zanatski element. U zemljoradnji prevladavalo je maslinarstvo i vinogradarstvo, i između dva rata sve više i povrtlarstvo. Godine 1910. osnovana je u Betini prva, a 1935. druga brodograđevna zadruga, a njeni brodograditelji postaju poznati širom Dalmacije. Pošta i brzojavni ured otvoreni su 1894. a potrošačko-obrtna zadruga je osnovana 1908.

Agrarna politika, porezi, dugovi, hipoteka i kronična nezaposlenost uzrokom su pauperizacije Betinjana i njihove upućenosti na ekonomsku migraciju i emigraciju.

Kao i drugi, i oni su teško podnosili tuđinsku vlast Austro-Ugarske i nisu bili spremni boriti se za njene interese. Zato su mnogi, u prvom svjetskom ratu, odlazili u »zeleni kadar«. Talijanska okupacija je jednako teško pogodila njihov slobodarski duh, što je dovelo do krvavih obračuna već na Uskrs 1919, a u jesen 1920. grupa Betinjana bombom je napala talijansku kasarnu.

Godine 1920. *Ante Šandrić* i *Marko Mihin*, koje često policija kao dobrovoljce za obranu mlade sovjetske države vraća u rodno mjesto, osnovali su partijsku organizaciju od 11 članova. Zbog teških uvjeta ilegalnog rada, progona i hapšenja rad Partije je jenjavao i 1926. definitivno je prestao.

Težnja za ujedinjavanjem svih jugoslavenskih naroda, u čemu su i Betinjani vidjeli perspektivu, razlogom su njihova projugoslavenskog stava: Zemljoradnička i Demokratska stranka na izborima 1923. su dobile preko 88% glasova. Daljnja politička kretanja u mjestu slijedila su kretanja u Hrvatskoj jačanjem opozicionih struja u HRSS (kasnije HSS) i udruženoj opoziciji.

U periodu svjetske ekonomske krize i monarhofašističke diktature sve je više onih, naročito među omladinom, koji prihvaćaju ideje i ciljeve naprednog radničkog pokreta i Partije. Tako je komunist *Nikola Škevin*, kandidat na listi opozicije, na općinskim izborima 1935. dobio većinu, a općinsko vijeće ga je izabralo za predsjednika. Ljevičari djeluju u HSS-u gdje osnivanjem Seljačke sloge a kasnije KUD »Matija Gubec« nastoje izolirati utjecaj vodstva HSS-a. I u »Sokolu« bio je sve prisutniji utjecaj naprednih i lijevo orijentiranih Betinjana. Nije uspio ni pokušaj osnivanja Križarskog društva 1937. i 1938. godine.

Stranka radnog naroda osnovana je u Betini 1938. Godinu dana kasnije formirana je ćelija KPJ od tri člana, čiji je sekretar *Mile Jakovčev*, a krajem 1940. aktiv SKOJ-a od sedam članova. Partijska i skojevska organizacija razvile su značajnu političku aktivnost. Organizirale su antiratne demonstracije, prikupljanje »Crvene pomoći«, sakupljanje potpisa za prijateljski Savez Jugoslavije sa SSSR-om i demonstracije protiv trojnog pakta. Saznavši za smrt svog mještanina *Dragutina Bilića*, borca internacionalnih brigada, koji je herojski poginuo u obrani Madrida, omladina je na javnim mjestima istakla zastave na pola stijega i orgnizirala komemoraciju.

U danima propasti stare Jugoslavije partijska organizacija je brojila pet, a skojevska organizacija sedam članova, krajem 1941. brojile su 10 članova KP i oko 50 SKOJ. Njihova aktivnost je bila usmjerena na političke, organizacione i materijalne pripreme za oružanu borbu protiv okupatora. U svojoj ogromnoj većini Betinjani su se odmah opredijelili za NOP. Dana 15. srpnja 1941. na mobilizaciju za ustanak odazvalo se i došlo je na zborno mjesto u Zatošćici 80 drugova. Mnogi sudjeluju u prijenosu, čuvanju i održavanju oružja i municije, prikupljanju pomoći za NOP, formirane su udarne grupe, organizirano je pisanje i rasturanje vijesti i tome sl. Do kraja 1941. izvršene su sve pripreme za masovnu mobilizaciju i odlazak u partizane i ostvarena je neposredna veza i suradnja s drugovima iz susjednih mjesta.

U kolovozu 1941. u ilegalnost su prešli članovi Partije i kandidati. Početkom veljače 1942. odlazi prva grupa od 8 boraca a do svibnja još tri grupe s oko 40 boraca. Najveća grupa, njih 80, otišla je u NOV u rujnu 1942.

U svibnju 1942. na Modravama je osnovan partizanski punkt na kojem je istog mjeseca formiran prvi NOO Betine i na kojem je boravio i djelovao Općinski komitet KPH Tijesno, partijska organizacija Betine i Murtera i druge antifašističke organizacije.

U nastojanju da suzbiju, ako već ne mogu ugušiti NOP, Talijani su u više navrata jakim snagama organizirali racije na partizanske baze na Kornatima i Modravama. Hapse članove partizanskih obitelji i odvode ih u logore na Molatu i u Italiju. U jesen 1942, u dva navrata, odveli su više od 100 mještana. Vrše teror i represalije nad rodoljubima. Neke ubijaju u kućama u Betini, dok jednu veću grupu odvode u Tribunj, a drugu u Pirovac i, u kratkim vremenskim razmacima, javno strijeljaju.

Ali, sve to nije moglo slomiti slobodarski i borbeni duh Betinjana. Mladi i zdravi su odlazili u partizane, a starci, žene i djeca sklanjali su se na Kornate i druga sigurnija mjesta, da bi poslije kapitulacije Italije, njih 193, preko Visa otišlo u zbjeg.

Dolaskom Nijemaca, u mjesto se ponovno vraća nespokojstvo. Oni povremeno dolaze iz susjednih garnizona, vrše represalije, hapse i ubijaju. Ipak u Betini neprekidno do oslobođenja djeluje narodnooslobodilački odbor, skojevska organizacija i organizacija AFŽ-a.

Svojim doprinosom i masovnim sudjelovanjem u NOB-u Betinjani su, odazivajući se pozivu Partije, časno izvršili svoj dug prema domovini. U narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji sudjelovalo ih je više od 600, od kojih 304 kao borci. Samo do listopada 1942. u jedinice NOV i POJ otišlo je oko 150 boraca. Betina je imala 89 poginulih boraca i 54 žrtve fašističkog terora i žrtve rata Na Sutjesci je poginulo 29 boraca. Osim ljudskih pretrpjela je i velike materijalne štete.

SPOMEN-PLOČA
Betina, predio Jartić

U OVOJ KUĆI BILO JE 1941 SJEDIŠTE
VOJNOREVOLUCIONARNOG KOMITETA
KPJ OPĆINE TIJESNO PARTIJSKE ĆELIJE MK
I PRVE UDARNE GRUPE SKOJA MJESNOG ODBORA
NARODNE POMOĆI PROPAGANDNOG I PUNKTA
VEZA NOP-a BETINE ITD.

KUĆU SU ZAPALILI TALIJANSKI FAŠISTI
19. MAJA 1942. GODINE

MJESNI ODBOR SAVEZA BORACA
NOB-e BETINA
27. JULA 1977. GODINE

Spomen-ploča se nalazi na zapadnoj fasadi kuće Miroslava Jakovčeva. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Ploča leži na dvjema bijelim kamenim konzolicama i betonskom masom je vezana za pročelje kuće.

Funkciju Vojnorevolucionarnog komiteta KPH općine Tijesno vršila je partijska ćelija Betine koja je u to vrijeme jedina postojala i djelovala na području te općine. Aktivnost ovog Komiteta došla je do izrazitijeg značenja u srpnju 1941. prilikom dobrovoljne mobilizacije radi dizanja ustanka, kada se na poziv odazvao veliki broj omladinaca iz Betine, Murtera, Pirovca, Tijesna i Jezera. Također, Komitet je organizirao sakupljanje i pohranjivanje oružja i druge vojne opreme, formirao udarne grupe, organizirao obučavanje omladine u rukovanju oružjem i prikupljanje obavještajnih podataka i sl.

Mjesni komitet SKOJ-a Betine formiran je u listopadu 1941. Svoje djelovanje usmjeravao je na organizacijsko jačanje skojevske organizacije, na okupljanje i organiziranje omladine na liniji NOP-a, na njeno vojno obučavanje i pripremanje za akcije.

Mjesni odbor narodne pomoći prvu veću akciju sakupljanja pomoći za ilegalce organizirao je i izvršio 15. kolovoza 1941. Pored materijalnog ova akcija je imala veliko moralno-političko značenje. Naime, u toku njenog sprovođenja prišlo se svakoj kući i svakoj porodici tumačeći liniju Partije i ciljeve NOB-a.

Na propagandnom punktu umnožavale su se vijesti koje su se odnosile na organizaciju i jačanje NOP-a, na borbu koju su jedinice NOV i POJ vodile protiv okupatora i uspjehe koje su postizale, i zatim se raspačavale među stanovništvom.

Preko punkta održavali su se prije svega kontakti i veze s višim partijskim rukovodstvom, rukovodstvom i organizacijama NOP-a susjednih mjesta na općini. Povremeno su se veze održavale i s rukovodstvima NOP-a nekih mjesta susjednih općina, Biograd n/m i Benkovac.

SPOMEN-PLOČA
PROSIKA

NA OVOM PODRUČJU SU HRABRI PARTIZANSKI
BORCI OVOG KRAJA IZVRŠILI VIŠE
USPJEŠNIH AKCIJA U TOKU NOR-a
ONI SU BOREĆI SE PROTIV MNOGO
NADMOĆNIJIH NEPRIJATELJSKIH SNAGA
I NA MORU PRISILJAVALI NEPRIJATELJE
NA PREDAJU I ZAROBLJAVALI
NJIHOVE PLOVNE JEDINICE I KONVOJE

U ZNAK PRIZNANJA
O DVADESETGODIŠNJICI FORMIRANJA JRM
PODIŽE NAROD KOTARA ŠIBENIK

Spomen-ploča 100 x 85 cm je postavljena na južnoj strani fasade napuštene poljoprivredne kućice, koja se nalazi s desne strane Jadranske magistrale Šibenik — Zadar, na predjelu Prosika, a izrađena je iz bijelog brušenog bračkog kamena. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Ploča leži na dvjema kamenim bijelim konzolicama, a betonskom masom je vezana za pročelje kućice.

Spomen-ploča na Prosiki svojim tekstom i lokacijom govori o mnogim akcijama i borbama koje su se u toku NOB-a vodile na ovom području.

Za NOP područje Modrava, uključujući i Prosiku, dobilo je naročito značenje od veljače 1942, kada je jedan dio drugova ilegalaca i partijsko-političkih radnika s otoka Murtera, koji su se pred fašističkim okupatorom sklonili na Kornate, otišao u oružanu borbu, a drugi po direktivi Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju prebacio na Modrave i tu organizirao partizanski punkt kao stalnu bazu NOP-a. Preko ovog punkta je išla veza za kotar Biograd, Kornate, a preko njih i za kotar Preko, odlazili novi borci u NOV i POJ, prebacivale se i na njemu boravile partizanske jedinice, dopremao materijal i oprema za potrebe NOV-e i tome sl.

Na području Modrava talijanski okupator se prvi put pojavio u srpnju 1942, poslije akcije rušenja instalacija na ribnjaku i mosta na Prosiki i protjerivanja posade koja je osiguravala ove objekte. Talijani su više puta pokušavali uspostaviti kontrolu nad ovim područjem, vršili su česte racije, naročito u toku zime 1942/1943, ali nikad nisu uspjeli da onemoguće rad i aktivnost ove partizanske baze. Štoviše, od lipnja 1943. nisu više komunicirali cestom kroz Modrave, već ih zaobilaze koristeći brodsku vezu Zadar—Pirovac.

Od akcija i događaja vezanih za ovaj punkt značajniji su bili slijedeći: u ljeto 1942. Prva primorska četa se dva puta, tražeći izlaz iz teške situacije na kopnu, preko Modrava prebacila na Kornate; sa Modrava partizani su izvršili akciju paljenja skladišta ribe na Hramini, potopili talijanski motorni brod sa 20 vagona vina, odveli talijansku posadu sa svjetionika na otoku Prišnjaku; Primorski bataljon je 1. studenoga 1942. na Modravama okupatoru nanio teške gubitke, a 2. ožujka 1943. to isto Primorska četa; lipnja 1943. Modrave su primile dva bataljona Sjevernodalmatinskog partizanskog odreda; sa Modrava partizani su izvršili akciju na moru u kojoj su zaplijenili pet neprijateljskih motornih jedrenjaka sa hranom.

Poslije kapitulacije Italije, ovo područje je bilo uglavnom slobodno i ostalo i dalje neprohodan teren sada za njemačkog okupatora. I Nijemci su vršili racije i akcije da bi onemogućili aktivnost partizana na Modravama. Radi toga oni su početkom veljače 1944, u Murteru i Betini, sa navoza bacili u more stotinjak gajeta, odvezli ih pod Modrave i tamo potopili, zatim u svibnju zaposjeli Prosiku i postavili nagazne mine, čime su u izvjesnoj mjeri bili paralizirali rad na kanalu Kornati—Modrave. Međutim, dolaskom jedinica 19. sjevernodalmatinske divizije bliže obali, bili su prisiljeni da se povuku u garnizon u Pirovcu.

Nemoguće je brojčano iskazati što je sve kanalom Kornati — Modrave, u oba smjera, prebačeno i prevezeno. Ali, njegova važnost, osobito poslije kapitulacije Italije, dade se objasniti činjenicom da je on bitno doprinio u opremanju i popuni jedinica 19. divizije. Otuda i njegova velika uloga i doprinos borbi naroda sjeverne Dalmacije, kao i dužno priznanje drugovima koji su radili i rukovodili partizanskim punktom na Modravama.

SPOMENIK
BICINE

12. RUJNA 1944.
U SAM OSVIT NARODNOG OSLOBOĐENJA
NAJAMNICI NJEMAČKOG FAŠISTIČKOG ZAVOJEVAČA
POKLALI SU NOĆU U KUĆAMA
DVADESET I ŠESTERO DJECE ŽENA OTACA OBITELJI
OVOG MIROLJUBIVOG SELA

U ČAST 40-GODIŠNJICE SKJ I SKOJ-a
I 15-GODIŠNJICE OSLOBOĐENJA BIĆINA
OPĆINSKI ODBOR SB SKRADIN

29 NOVEMBRA 1959
POSTAVI

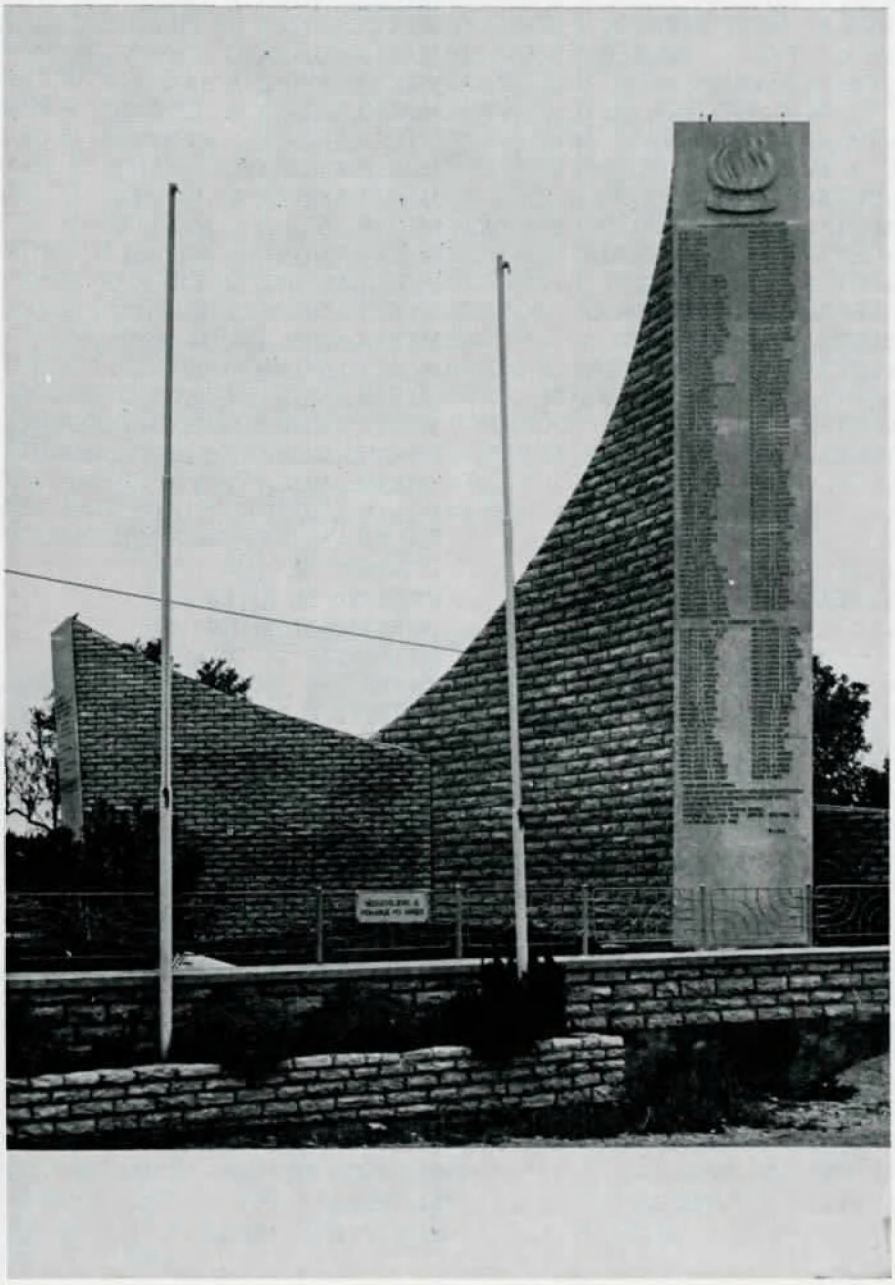
Spomenik, 120 x 180 x 40 cm, izrađen je iz fasadnog klesanog bijelog kamena, smješten je na južnom proplanku sela, s lijeve strane ceste Skradin — Bićine. Po sredini spomenika postavljena je spomen-ploča 100 x 75 cm, izrađena iz brušenog bračkog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Bićine (Velike i Male Bićine) nalaze se zapadno od rijeke Krke, u neposrednoj blizini Skradina. Uoči drugog svjetskog rata tu je živjelo 388 stanovnika koji su se pretežno bavili zemljoradnjom i stočarstvom. Samo je jedan manji broj mlađih osoba bio zaposlen u Šibeniku, ili je, u vrijeme svjetske ekonomske krize, otišao »trbuhom za kruhom« u inozemstvo.

Aprilski slom stare Jugoslavije zatekao je Bićine i njene stanovnike u situaciji sličnoj onoj u kojoj su se nalazili uoči rata. Krajem 1941, a naročito 1942. ovdje se počinju javljati organizirani oblici rada na liniji NOB-a. Mladi se postepeno uključuju u NOP, upoznaju s ciljevima narodnooslobodilačke borbe i partizanskih jedinica. Na jesen 1942. formira se prvi narodnooslobodilački odbor, stvara omladinska antifašistička organizacija i u partizane odlaze prvi borci, njih trojica. Do odlaska druge grupe boraca, njih 25, početkom 1943. nije došlo zbog četvrte neprijateljske ofanzive. Čim su uvjeti to mogućavali, omladinci Bićina napuštaju rodno ognjište i odlaze u partizane. U tome ih nisu pokolebala ni spriječila ni ubijanja ni teror koji su okupator i domaći izdajnici vršili prema stanovnicima Bićina. A oni su bili stravični. Tako poslije akcije partizana protiv četnika koji su bili locirani u Bićinama, izvršene u noći od 12. na 13. rujna 1944, četnici pale kuće i svirepo ubijaju 26 nedužnih osoba, među njima žene i djecu.

U toku narodnooslobodilačkog rata oko 90% stanovnika pomagalo je ili radilo za NOP. U vojnim jedinicama bila su 73 borca od kojih je 14 poginulo. Bićine su imale i 31 žrtvu fašističkog terora.

SPOMENIK
BILICE

Desni prednji brid spomenika

PALIM U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI

BURA J. IVE
BURA J. MILKA
BUVA K. ANTE
BUVA J. IVE
BUVA N. MARIJA
BUVA G. RADE
BUVA A. STIPE
BUVA K. TONA
ĆALETA—CAR N. ANTE
ĆALETA—CAR J. DRAGO
ĆALETA—CAR J. FRANE
ĆALETA—CAR F. IVE
ĆALETA—CAR M. IVANKA
ĆALETA—CAR N. JERE
ĆALETA—CAR J. MARICA
ĆALETA—CAR A. MARINKO
ĆALETA—CAR M. MIJO
ĆALETA—CAR Š. MIRKO
ĆALETA—CAR M. PAŠKO
ĆALETA—CAR A. SLAVKO
ĆALETA—CAR P. ŠIME
ĆALETA—CAR B. TONA
ĆALETA—CAR V. VINKA
ĆALETA Š. JAKOV
ĆALETA M. JOSO
ĆALETA I. DRAGO
ĆALETA Š. MILKA
DRAGUTIN M. ALEKSANDAR
DULIBIĆ I. ANTE
DULIBIĆ I. JANJA
DULIBIĆ Š. JERE
DULIBIĆ A. MARICA
DULIBIĆ A. MILE
DULIBIĆ I. MILKA
DULIBIĆ A. NIKO
DULIBIĆ Š. PAŠKO
DŽAJA M. JANJA
DŽAJA M. MILE
ERCEG M. JERE
ERCEG I. STIPE
GATARA I. MILE
GRUBIŠIĆ M. ANTE
GRUBIŠIĆ D. JOSO
GRUBIŠIĆ J. KRSTE
MIKULANDRA A. IVE
MIKULANDRA J. IVE
MIKULANDRA M. IVE
MIKULANDRA G. JAKOV
MIKULANDRA J. JANJA
MIKULANDRA A. JERKO
MIKULANDRA I. JERKO
MIKULANDRA L. JOSO
MIKULANDRA V. KATA
MIKULANDRA I. MILE
MIKULANDRA J. MILKA
MIKULANDRA M. MILKA
MIKULANDRA Š. MIRKO
MIKULANDRA J. MIRO
MIKULANDRA L. NIKO
MIKULANDRA A. RADE
MIKULANDRA N. RADE
MIKULANDRA I. ŠIME
MIKULANDRA A. VICE
MIKULANDRA I. VICE
MIKULANDRA I. VLADE
PERIŠIĆ M. ANA
PERIŠIĆ N. ANTE
PERIŠIĆ M. MILE
PETROVIĆ M. DRAGO
PETROVIĆ M. STIPE
PETROVIĆ Š. ŽIVKO
PILIŽOTA N. DRAGO
PILIŽOTA J. ANTE
PILIŽOTA J. MATE
RADIĆ P. STIPE
SLAVICA J. ANTE
SLAVICA Š. ANTE
SLAVICA Š. DANE
SLAVICA B. DRAGO
SLAVICA P. DRAGO
SLAVICA P. FRANA
SLAVICA S. FRANE
SLAVICA J. FRANE
SLAVICA M. FRANE
SLAVICA J. IKA
SLAVICA G. IVE
SLAVICA M. IVE
SLAVICA T. IVE
SLAVICA A. JANJA

GRUBIŠIĆ M. MARA
GRUBIŠIĆ T. STANA
GRUBIŠIĆ J. VICE
JAKŠIĆ V. FRANE
JAKŠIĆ K. MILE
JAKŠIĆ M. NIKO
JAKŠIĆ I. NIKO
JAKŠIĆ M. PAŠKO
JURAS V. ANTE
JURAS V. JOSIP
JURAS P. MARICA
KALIK Š. MILENKA
KRNIĆ J. ROKO
KRNIĆ J. STIPE
LUGOVIĆ V. ANTE
LUGOVIĆ J. DANE
MIHALJEVIĆ M. PETAR
MIHALJEVIĆ A. MILE
MIHALJEVIĆ K. NIKOLA
MIHALJEVIĆ M. PAJO
MIKULANDRA N. IVO
MIKULANDRA N. ANTE
MIKULANDRA J. DANE
MIKULANDRA J. DRAGO
MIKULANDRA K. FRANE
SLAVICA M. JERE
SLAVICA K. JOSO
SLAVICA T. JOSO
SLAVICA S. KRSTE
SLAVICA A. MARINKO
SLAVICA T. MARINKO
SLAVICA I. MARKO
SLAVICA J. MILKA
SLAVICA N. MIRKO
SLAVICA P. MLADEN
SLAVICA B. NIKO
SLAVICA J. NIKO
SLAVICA J. PAŠKO
SLAVICA A. RADE
SLAVICA T. ŠIME
SLAVICA J. ŠPIRO
SLAVICA K. ŠPIRO
SLAVICA Š. VESELA
ŠARIĆ Š. UROŠ
ŠARIĆ N. ZORKA
VUKOVIĆ Š. JOSO
VUKOVIĆ Š. MILKA
VUKOVIĆ Š. SLAVKO
VUKOVIĆ Š. VICE

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

ĆALETA—CAR P. BLAŽ
ĆALETA—CAR I. VICE
ĆALETA R. ANKA
ĆALETA Š. ANTE
ĆALETA J. FILIP
ĆALETA F. FRANE
ĆALETA M. IVAN
ĆALETA K. JERE
ĆALETA L. MARKO
ĆALETA A. MATE
ĆALETA L. PERE
ĆALETA F. PETAR
ĆALETA A. ŠIME
DULIBIĆ N. ANTE
GRUBIŠIĆ J. GRGO
GRUBIŠIĆ T. IVE
GRUBIŠIĆ M. MATE
JAKŠIĆ M. ANTE
LUGOVIĆ I. ANA
LUGOVIĆ I. JOSO
LUGOVIĆ V. MARKO
MIKULANDRA P. JERE
MIKULANDRA L. KRSTE
MIKULANDRA I. LUKA
MIKULANDRA J. LUKA
MIKULANDRA A. MARKO
MIKULANDRA M. MARKO
MIKULANDRA J. MILE
MIKULANDRA M. NIKO
MIKULANDRA Š. NIKO
MIKULANDRA K. PAŠKO
MIKULANDRA A. STIPE
MIKULANDRA N. ŠIME
PETROVIĆ A. BARE
PETROVIĆ A. BLAŽ
PETROVIĆ A. SENKA
PETROVIĆ V. ANTE
PILIŽOTA V. IVAN
PILIŽOTA J. JOSO
SLAVICA I. ANA
SLAVICA M. BLAŽ
SLAVICA A. IVE

MIHALJEVIĆ K. IVAN
MIHALJEVIĆ K. JOSO
MIHALJEVIĆ N. NIKO
MIHALJEVIĆ M. PAŠKO
MIKULANDRA A. BOŽO
MIKULANDRA Š. DANE
SLAVICA M. IVE
SLAVICA P. MARKO
SLAVICA T. MARKO
SLAVICA M. RADE
SLAVICA J. STIPE
ŠARIĆ N. NIKO

HEROJSKIM BILIĆANIMA
KOJI SU USPRKOS TERORU FAŠISTIČKOG OKUPATORA
ZA VRIJEME NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA I
NARODNE REVOLUCIJE.
STUPAJUĆI U PRVE REDOVE BORBE, POTVRDILI SLOBODARSKE
TRADICIJE NAŠIH NARODA — VJEČNA HVALA I SPOMEN
BILICE 1970

Lijevi prednji brid spomenika

»DALMATINSKO STANOVNIŠTVO«
MA KOJE RASE ILI VJERE, MA KOJOJ
POLITIČKOJ STRANCI PRIPADALO. PRIJE SVEGA
I IZNAD SVEGA NAMA JE NEPRIJATELJSKO.«
IZVJEŠTAJ TALIJANSKOG
KOMANDANTA KARABINJERA.
POTPUKOVNIKA SESTILLI — 1943. G.

26. X 1941. GODINE
PADA PRVA ŽRTVA U BILICAMA.

8. II 1943. GODINE
MASOVNO STRELJANJE, HAPŠENJE
I INTERNACIJA STANOVNIŠTVA

27. VI 1943 GODINE
HAPŠENJE STANOVNIŠTVA, PALJENJE
MJESTA I PLJAČKA ŽITARICA I STOKE.

Spomenik je podignut na raskrsnici, na kojoj je u toku više desetljeća bila javna česma kojom su se služili Biličani a u sušnim danima i mještani susjedne Dubrave, dakle, na mjestu gdje su se oni sastajali, razgovarali i međusobno razmjenjivali mišljenja. Tako je to bilo i za vrijeme okupacije.

Spomenik se sastoji od dva dijela oblikovana kao dva poluovalna krila. Manje krilo, visine pročelja 400 cm, predstavlja snage neprijatelja koje postepeno opadaju i po sredini bivaju presječene a na kraju su toliko male da se jedva zapažaju, što znači da kapituliraju. Na sivim kamenim pločama ovog krila ispisani su aluminijskim tiskanim slovima, eloksiranim u prirodnoj boji aluminija, citat komandanta talijanskih karabinijera a zatim datum prvih zlodjela koja je fašistički okupator počinio u Bilicama.

Iza ovog krila je kamenje koje predstavlja naše snage, snage bunta i otpora, u početku malo ali čvrsto vezano i koje postepeno jača i raste da bi po sredini probilo krilo neprijatelja i izbilo ispred njega, naraslo dva puta više, u visinu od 800 cm. Na bijelim mramornim pločama našeg krila ispisana su, aluminijskim slovima eloksiranim u zlatnoj boji, imena poginulih boraca i žrtava fašističkog terora, a iznad je kamena buktinja.

Poănožje spomenika podsjeća na most koji stoji na dvjema stopama i simbolizira ulogu koju su Bilice odigrale u pozadini, za vrijeme NOB-a. One su bile most između srednje i sjeverne Dalmacije preko kojeg se prebacilo nekoliko tisuća boraca.

Ispred spomenika je zvijezda petokraka, smještena u koritu (kobilici) zamišljenog broda, iz koje izbija vječna vatra što simbolizira veze preko Prokljanskog jezera koje su se održavale brodicama.

Cijeli spomenički kompleks je ograđen.

Bilice sa svojih 17 zaselaka prostiru se na površini od 20 kvadratnih kilometara. Uoči rata u njima je živjelo 210 domaćinstava sa oko 1650 stanovnika, u ogromnoj većini zemljoradnika. Samo njih 10 — 15 % bili su radnici. Iako raštrkani na dosta velikom prostoru, Biličani su odvajkada navikli na život koji ih je približavao i usmjeravao na zajedništvo i uzajamnu pomoć. Neposredna blizina i svakodnevni odlazak dijela mještana u grad stvarali su uvjete da i ovamo prodiru ideje naprednog radničkog pokreta.

Kapitulacijom Kraljevine Jugoslavije i dolaskom talijanskog okupatora, Biličani se uključuju u NOP i aktivno sudjeluju u revoluciji. U ljeto 1941. drug *Marko Rak Prka*, član KPJ, u Bilice donosi propagandne materijale koji se, preko naprednih omladinaca šire i daju na čitanje mještanima. Trećeg kolovoza on organizira, na brdu Mali Omišalj, sastanak naprednih omladinaca i predstavnika građanskih političkih stranaka radi okupljanja i organiziranja svih mještana na liniji borbe protiv okupatora. Iako ovaj sastanak nije sasvim uspio (mjesne vođe JRZ-a i HSS-a smatrali su da nema drugih mogućnosti do prihvatiti okupatora i okupaciju), ipak je imao dalekosežno značenje u sagledavanju i određivanju jedino pravilne linije, za organizaciju budućeg rada s omladinom, za stvaranje simpatizerskih grupa i pripremanje za odlazak u oružanu borbu protiv okupatora.

Prvi dobrovoljac iz Bilica, *Paško Slavica*, odlazi u partizane već 27. listopada 1941. Do masovnog odlaska biličkih dobrovoljaca u NOV dolazi u 1942. Prva grupa odlazi 29. rujna, druga od 158, među kojima i 47 žena, 9. listopada i treća, od njih 12, dana 9. prosinca 1942. Većina njih ulazi u

sastav 4. crnogorske proleterske brigade. U toku 1943. i 1944. godine priliv novih boraca u NOV se nastavlja. Njih 91 odlazi u 1943. a 109 u 1944. Ukupno su u toku NOR-a i revolucije, u operativnim jedinicama, sudjelovala 374 borca. Ako ovome dodamo broj terenskih političkih radnika, odbornika, kurira i aktivista, onda je na frontu i u pozadini aktivno radilo i sudjelovalo 434 stanovnika Bilica (320 muškaraca i 114 žena), ili više nego svaki četvrti stanovnik. Biličani su se jednako isticali i u izvršavanju pozadinskih zadataka: održavanju veza i prebacivanju materijala i boraca preko Prokljanskog jezera, smještaju i brizi i prikupljanju materijalne pomoći. Za cijelo vrijeme rata na terenu Bilica nisu prestajale akcije protiv okupatora, domaćih izdajnika i njihovih pomagača, kao ni rušenje infrastrukturnih objekata koje je koristio okupator (telefonskih i telegrafskih linija, električnih vodova, cesta).

Prvi narodnooslobodilački odbor Bilica osnovan je u prvoj polovini 1942, aktiv SKOJ-a 15. listopada 1942, a sredinom ožujka 1943. i partijska organizacija (ćelija) za Bilice i Konjevrate, u kojoj su bila i dva člana Biličana.

Neprijatelj je znao da su mještani Bilica u svojoj ogromnoj većini vezani za NOP, da ga aktivno i organizirano pomažu i da se dosta njih nalazi u NOV. Zbog toga su bile paljene i pljačkane, a njeni stanovnici hapšeni, zatvarani, internirani, mučeni i zvjerski ubijani. U toku NOR-a okupatori i domaći izdajnici su 36 puta upadali u mjesto (Talijani 19, Nijemci 4, četnici 12 i ustaše 1) vršeći teror i represalije. Tako su talijanski fašisti 8. veljače 1943. vršeći veliku raciju u Bilicama, na licu mjesta strijeljali 12 osoba, dok su ih više od stotinu uhapsili i odveli kao taoce u šibenski zatvor. Ponovno, 24. travnja strijeljaju taoce i otpočinju paljenje kuća. Slijedeće strijeljanje je izvršeno 9. lipnja na Pećinama, a 27. lipnja 1943. fašisti odreda pale domove i žitarice, hapse stanovništvo i pljačkaju materijalna dobra. Ovom prilikom spaljeno je preko 150 stambenih i 50 gospodarskih kuća. Bilice pale i četnici 29. kolovoza 1944. U toku rata ukupno je u Bilicama spaljeno 83% stambenih i 81% gospodarskih kuća.

Sve te mjere odmazde i zastrašivanje nisu pokolebale Biličane u njihovu opredjeljenju za NOP i oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Kroz zatvore, logore i robijašnice prošlo je 279 Biličana. U toku rata i revolucije Bilice su imale 139 poginulih boraca (110 muškaraca i 29 žena) i 53 žrtve fašističkog terora (49 muškaraca i 4 žene). Ti podaci rječito govore da Bilice i njeni mještani s ponosom mogu kazati da su u toku NOR-a i revolucije dale sve što su mogle dati i da su časno izvršili svoj zadatak u borbi za slobodu i socijalizam.

SPOMENIK
BILICE — Stubalj

NA OVOM MJESTU
TALIJANSKO-FAŠISTIČKI OKUPATORI
8. II 1943.
STRIJELJALI SU SURADNIKE
NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA

ČALETA ŠIMU ANTE
LAMBAŠA ANTU ANTE
BALJKAS DUMU JOSE
LAMBAŠA MARJANA JOSE
MIKULANDRA DANU ŠIME
MIKULANDRA KRSTU LUKE
MIKULANDRA IVU MARKA
MIKULANDRA MILU JAKOVA
PILIŽOTA ANTU VICE
PILIŽOTA IVU VICE
SLAVICA MARKA TOME
VUDRAG ANTU IVE

U ZNAK SJEĆANJA
OVU SPOMEN-PLOČU
9. X 1977.
MJEŠTANI BILICA
PODIGOŠE

Na betonskom platou podignut je spomenik, s postoljem izvedenim u obliku fasade starinske kuće, 179 x 160 x 103 cm, sa zvijezdom petokrakom na vrhu. Po sredini spomenika je spomen-ploča 123 x 80 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, srebrno obojenim. Dva bočna betonska zida, koja zatvaraju plato u gornjem dijelu, tako su izvedena da ostavljaju prazan prostor za sadnju cvijeća. S istočne strane, u svakom uglu, posađen je po jedan čempres.

8. veljače 1943. Biličani neće zaboraviti nikada. Toga dana, u rano jutro, talijanski fašisti, pošto su u toku noći blokirali mjesto s kopnene i morske strane, poduzeli su do tada najveću raciju sa preko 4000 vojnika u namjeri da Bilice »očiste« od ustanika i »razbiju« ovo partizansko uporište, tu u neposrednoj blizini samog Šibenika.

Ovom prilikom fašisti su uhapsili veliki broj osoba. Među uhapšenima prozvali su dvanaestoricu, osmoricu Biličana i četvoricu Šibenčana iz Razora (imena im se nalaze na spomeniku na Stublju) i nakon batinjanja i mučenja strijeljali na predjelu Stubalj pred uhapšenim i nasilno prikupljenim narodom. Ali, fašistički zlotvori se nisu ovim zadovoljili. Slijedećeg dana oni strijeljaju na groblju »Raskrižje« još četvoricu Biličana: Matu Čaletu pok. Ante, Grgu Grubišića Jakovljeva, Paška Mikulandru Krstina i Marka Mikulandru pok. Ante), 106 rodoljuba i simpatizera NOP-a su odveli u šibenski zatvor i zatim osudili na dugogodišnju robiju, a četvoricu na doživotnu, opljačkali mjesto i sa sobom odveli stoku i ponijeli vina i ulja.

Teror i strijeljanja nisu ni jednog trenutka pokolebali ili zaplašili Biličane. Njihov odgovor je bio još odlučnija borba protiv okupatora. Nakon racije u borbu je otišla i treća grupa boraca, organizacija SKOJ-a je postala brojčano i organizacijski jača, u članstvo KPJ 14. ožujka su primljeni prvi Biličani na terenu i istoga dana osnovana je prva partijska ćelija za sektor Bilice, Lozovac i Konjevrate, ojačala je organizacija antifašističke omladine, AFŽ-a, narod je još svesrdnije pomagao NOB, a veza preko Bilica je prerasla u važan partizanski punkt.

SPOMENIK
BILICE — Novo naselje

U BILICAMA DANA 8. II 1943. GOD.
POGINUŠE BORCI I RUKOVODIOCI ZA SLOBODU SVOG NARODA
U BORBI PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA

DRUGOVI
GRGUREV TONČI ČLAN K.K.K.P.H. VODICE
GOJANOVIĆ BLAŽ ČLAN K.K.K.P.H. ŠIBENIK
FRKIĆ ROKO ČLAN K.K.K.P.H. TIJESNO
CVITAN MATE
MIKULANDRA IVE
MIKULANDRA PAŠKO
SLAVICA MARKO
LOKAS IVE ZENZO

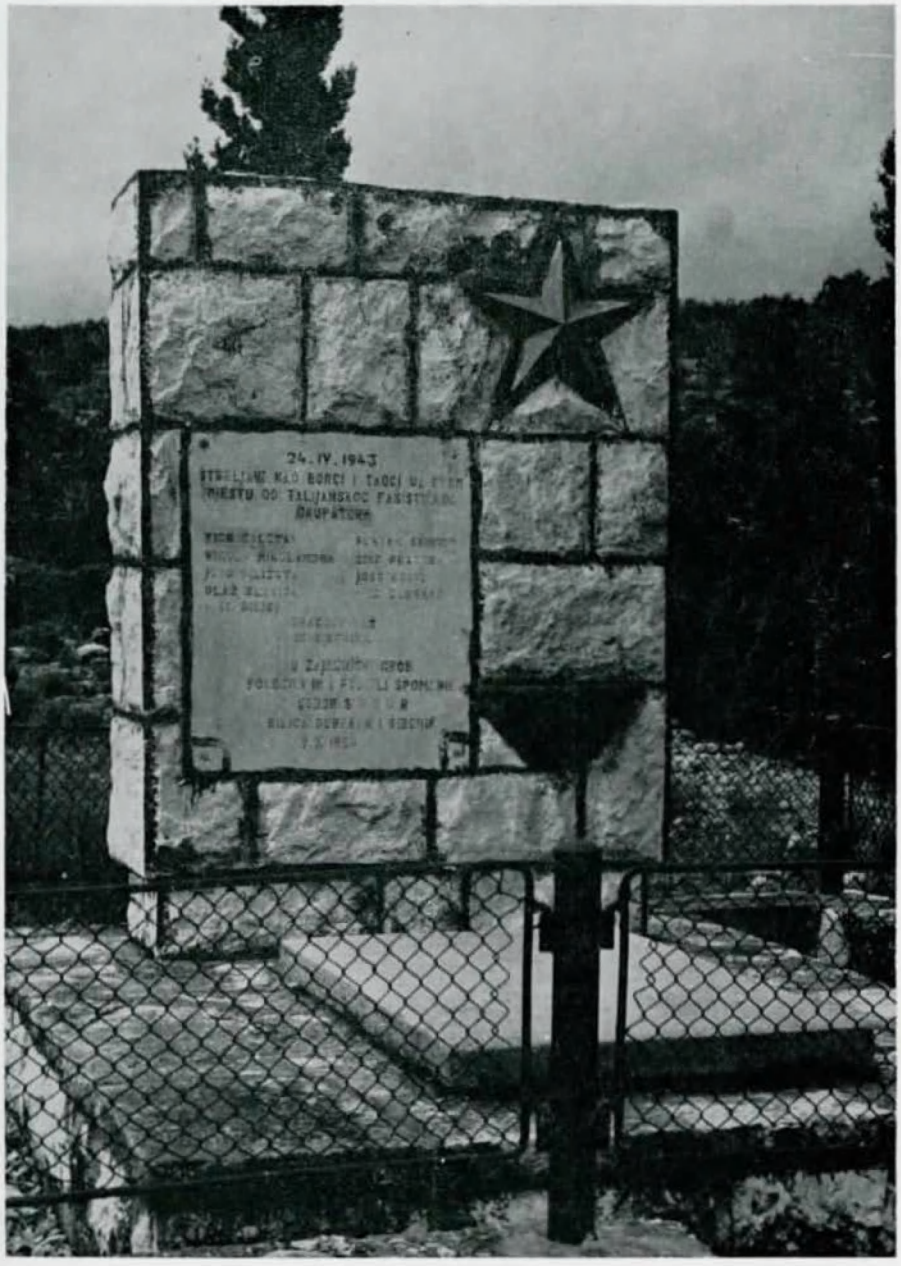
I OSTALE 24 ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA
U ZNAK SJEĆANJA POVODOM 30 GODIŠNJICE K.P.J.
OVU SPOMEN-PLOČU PODIŽE NAROD SELA BILICE 9. X 1949. GOD.

Na betonskom postolju podignut je spomenik u obliku piramide, 190 x 100 x 250 cm, s petokrakom zvijezdom na vrhu. Po sredini spomenika je spomen-ploča 108 x 83 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima.

Dana 8. veljače 1943, tog kritičnog dana kada su Talijani poduzeli raciju velikih razmjera na području Bilica, našli su se tu, na prolazu za zatonski teren, članovi Kotarskog komiteta KPH Vodice *Tonči Grgurev* i *Roko Frkić Ljutac*, član Kotarskog komiteta KPH Šibenik *Blaž Gojanović* i borci Primorske čete *Mate Cvitan Krstin, Bore Martinović Ivin* i *Drago Jurić Jerin*. U neravnopravnoj borbi i otporu koji su pružali fašistima do posljednjeg metka, hrabro i junački pali su ti drugovi i *Ive Mikulandra Markov*, rukovodilac jedne simpatizerske grupe u Bilicama, i nanijeli okupatoru gubitke s dosta mrtvih i ranjenih.

Marko Slavica Tomin i *Paško Mikulandra Krstin* ubijeni su na zvjerski način od fašističkih zlotvora 8. odnosno 9. veljače, 1943, a *Ive Lokas Zenzo* 6. prosinca 1942.

SPOMEN-KOSTURNICA
BILICE — Bosuć

24. IV. 1943.
STRELJANI KAO BORCI I TAOCI NA OVOM MJESTU OD TALIJANSKOG FAŠISTIČKOG OKUPATORA

VICE ČALETA
NIKOLA MIKULANDRA
JOSO PILIŽOTA
BLAŽ SLAVICA
IZ BILICA

SLAVKO ŠKUGOR
ŠIME PROTEGA
JOSO KOKIĆ
IZ DUBRAVE

DRAGO MILAŠ
IZ ŠIBENIKA

U ZAJEDNIČKI GROB
POLOŽILI IH I PODIGLI SPOMENIK
ODBOR S B N O R
BILICE DUBRAVA I ŠIBENIK
9. X. 1950.

Na betonskom platou, po sredini kojeg je ploča kosturnice 120 x 80 cm, podignut je kameni zid 135 x 160 x 40 cm iz bijelog fasadnog klesanog kamena, s ugrađenom zvijezdom petokrakom u desnom gornjem uglu, betonskom vazom u obliku lepeze u desnom donjem uglu i spomen-pločom 70 x 80 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, na kojoj je ispisana posveta s imenima strijeljanih.

Prostor spomen-kosturnice je ograđen.

Unaokolo, sa tri strane, zasađeno je 10 čempresa.

Kosturnica je podignuta na mjestu gdje su 22. travnja 1943. ubijena dva talijanska karabinijera. Za odmazdu Talijani su izveli iz šibenskog zatvora osmoricu talaca (imena im se nalaze na spomen-ploči), doveli na ovo mjesto i uz prisilno dovedene mještane, strijeljali 24. travnja. Tijela strijeljanih su ostala na stratištu čitava dva dana. Kada su mještani došli da ih pokopaju, karabinijeri su među njima, šestoricu uhapsili i zatvorili.

Fašisti se nisu samo zadovoljili strijeljanjem osmorice talaca, već su tom prilikom zapalili i kuće rukovodilaca NOP-a Bilica.

SPOMEN-PLOČA
BILICE — Osnovna škola

NEUSTRAŠIVIM ŽENAMA
I OMLADINKAMA BILICA KOJE DADOŠE ŽIVOTE
ZA SLOBODU I SOCIJALIZAM — HRABRIM
UČESNICAMA NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE
I SOCIJALISTIČKE REVOLUCIJE IZ TOG MJESTA
ZA PRIZNANJE I TRAJNO SJEĆANJE
ZA NJIHOV SAMOPRIJEGOR I ŽRTVE U
STVARANJU SOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE

OVAJ SPOMEN 9. X 1976. POSTAVI
KONFERENCIJA ZA DRUŠTVENU
AKTIVNOST ŽENA
OPĆINE ŠIBENIK

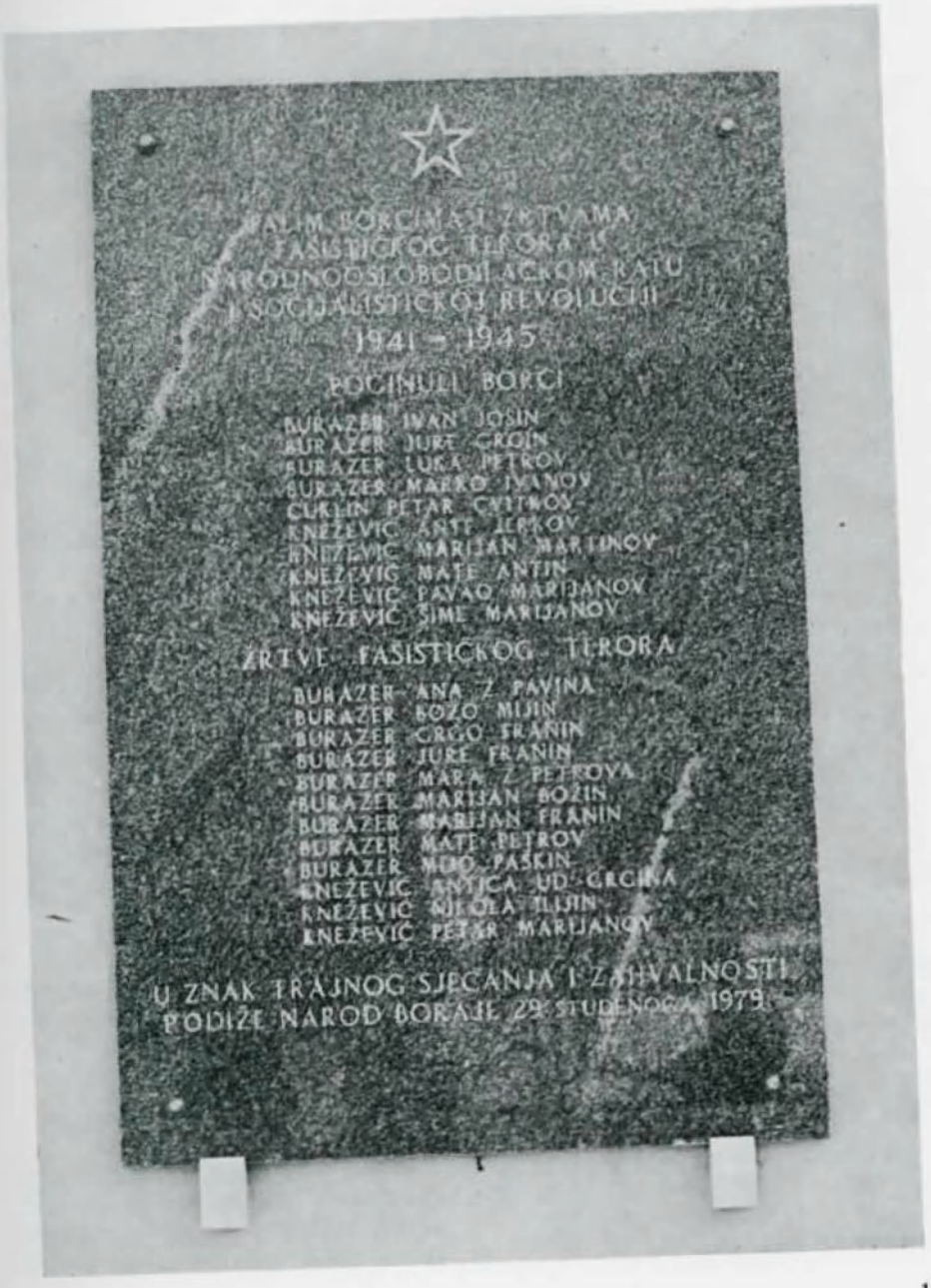
Ploča 105 x 65 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, crno obojenim. Po sredini u gornjem dijelu je zvijezda petokraka čiji su bridovi crveni.

Veliki je doprinos žena Bilica u NOR-u. Svaki zadatak, od prvih dana okupacije, prihvaćale su s oduševljenjem i izvršavale sa srcem. Prebacivale su one, s veslom u ruci, partizane i održavale vezu peko Prokljanskog jezera, prenosile oružje i propagandni materijal i vršile kurirsku službu do grada i natrag, prikupljale hranu i odjeću za partizane, njegovale ranjene i bolesne drugove. Dana 9. listopada 1942. one su masovno sa svojom braćom i očevima krenule u borbu i stupile u sastav 4. crnogorske proleterske brigade sa kojom su učestvovale u najslavnijim bitkama naše revolucije, na Neretvi i Sutjesci.

15. studenoga 1942. formiran je Prvi odbor AFŽ-a od 13 članova. Od toga vremena rad žena Bilica za NOP postajao je sve obimniji i organiziraniji.

U NOB-u je učestvovalo 78 omladinki i žena Bilica, a njih 30 je dalo svoje živote za slobodu i socijalizam. U pozadini je aktivno radilo 40 Bilićanki, kroz zatvore i logore je prošlo njih 29, a tri su pale kao žrtve fašističkog terora.

SPOMEN-PLOČA
BORAJA — zgrada ambulante

Palim borcima i žrtvama
fašističkog terora
u narodnooslobodilačkom ratu
i socijalističkoj revoluciji
1941—1945.

poginuli borci

Burazer Ivan Josin
Burazer Jure Grgin
Burazer Luka Petrov
Burazer Marko Ivanov
Čuklin Petar Cvitkov
Knežević Ante Jerkov
Knežević Marijan Martinov
Knežević Mate Antin
Knežević Pavao Marijanov
Knežević Šime Marijanov

žrtve fašističkog terora

Burazer Ana ž. Pavina
Burazer Božo Mijin
Burazer Grgo Franin
Burazer Jure Franin
Burazer Mara ž. Petrova
Burazer Marijan Božin
Burazer Marijan Franin
Burazer Mate Petrov
Burazer Mijo Paškin
Knežević Antica ud. Grgina
Knežević Nikola Ilijin
Knežević Petar Marijanov

U znak trajnog sjećanja i zahvalnosti
podiže narod Boraje 29. studenoga 1979.

Ploča 100 x 50 cm, izrađena iz crnog brušenog mramora, postavljena je na južnu fasadu ambulante, za koju je pričvršćena sa 4 mesingana vijka. Tekst i imena poginulih boraca i žrtava fašističkog terora ispisana su urezanim tiskanim slovima obojenim bijelom bojom.

Boraja, selo u kojem je prije rata živjelo oko 300 stanovnika, poljoprivrednika i stočara, nalazi se na oko 22 kilometra jugoistočno od Šibenika, uz Zagorsku cestu regionalnog značenja Šibenik—Trogir—Split. Škrta zemlja prisiljavala je njene žitelje da kao sezonski radnici traže rada i kruha van

rodnoga mjesta. U to vrijeme većina njih je bila politički uključena u Hrvatsku seljačku stranku koju vrlo brzo napuštaju zbog politike njenog rukovodstva, izdaje interesa hrvatskog naroda i otvorenog kapitulantstva prema narastajućoj fašističkoj opasnosti.

Propašću stare Jugoslavije, mještani ovog zagorskog sela počinju da se uključuju u NOP. Stalno stacioniranje najprije talijanske okupatorske vojske i četnika, a zatim Nijemaca i četnika, uz povremene upade i ustaša, nije mogla da ih pokoleba u njihovu opredjeljenju i pomaganju NOB.

Uz prisutan utjecaj i pomoć iz obližnje Lepenice i Vrsnog, ovdje se u lipnju 1942. formira aktiv SKOJ-a od 16 članova. U isto vrijeme osniva se i prvi narodnooslobodilački odbor. Do formiranja partijske organizacije — prve ćelije KPJ — dolazi tek na prelazu 1944/45.

Prvi borci (četvorica) odlaze u partizane, zajedno s prvom grupom iz Lepenice, u rujnu 1942. Druga grupa boraca stupa u NOV nakon kapitulacije Italije, a treća 1944. Boraja je dala 78 učesnika NOR-a i imala 10 poginulih boraca i 12 žrtava fašističkog terora i žrtava rata. U koncentracione logore bilo je internirano njenih 26 stanovnika.

SPOMEN-PLOČA
BRATIŠKOVCI

PEDESETPETORICI
SVOJIH SINOVA
JUNAČKI PALIM
U NARODNO OSLOBODILAČKOJ BORBI
I NARODNOJ REVOLUCIJI
1941 — 1945
NA VJEČNU USPOMENU
NAROD SELA
BRATIŠKOVCI GORICE PLASTOVO VELIKA GLAVA
1 MAJA 1952. POSTAVI

Spomen-ploča 110 x 85 cm postavljena je na fasadu zgrade osnovne škole »BRATSTVO I JEDINSTVO«. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena, a tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima crveno obojenim. Po sredini ploče je zvijezda petokraka čiji su bridovi crveno obojeni. Ploča leži na dvjema kamenim konzolicama i betonskom masom je vezana za fasadu zgrade.

Mjesta Bratiškovci, Gorice, Plastovo i Velika Glava imala su u narodno-oslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 158 aktivnih sudionika. Njih 41 su poginuli u borbi, a 17 su pali kao žrtve fašističkog terora.

SPOMENIK
BRIBIRSKE MOSTINE — Brdenjak

JULA 1942
NA OVOM MJESTU
TALIJANSKI FAŠISTIČKI ZAVOJEVAČI I NJEGOVI NAJAMNICI
UBILI SU
SEDAM OSTROVIČANA I JEDNOG DOBROPOLJCA
VJERNE SINOVE SVOG NARODA I SVOJE ZEMLJE
U ČAST 40-GODIŠNJICE SKJ i SKOJ-A
I 15-GODIŠNJICE OVOGA KRAJA
OPĆINSKI ODBOR SB-A SKRADINA
29 NOVEMBRA 1959
POSTAVI

Na betonskom postolju uzdiže se spomenik 120 x 180 x 45 cm iz fasadnog klesanog kamena, fugiranog sivim betonom, po sredini kojega je spomen-ploča 45 x 75 cm. Tekst na ploči je ispisan urezanim tiskanim slovima, crno obojenim.

Spomenik se nalazi neposredno uz cestu Zadar — Knin, između Žažvića i Bribirskih Mostina, a postavljen je u spomen strijeljanim rodoljubima iz sela Ostrovice. Na ovom mjestu 29. lipnja 1942. talijanski fašisti i njihove sluge strijeljali su: *Mačak Bogdana* pok. *Vasilja, Ciru* pok. *Prokopa, Nikolu* pok. *Gliše, Nikolu* pok. *Pavla, Ranka* pok. *Jose* i *Uroša* pok. *Vasilja,* te *Čotra Vasu* pok. *Jovana* svi iz Ostrovice, *Ponoš Glišu* pok. *Jakova* iz Dobropoljaca.

Njihovo hapšenje i strijeljanje je uslijedilo neposredno nakon što su aktivisti NOP likvidirali jednog suradnika okupatora koji je i prije rata, iako porijeklom Talijan, živio u Ostrovici. Likvidiran je stoga što je u suradnji s okupatorom omogućavao otkrivanje, prokazivanje i likvidaciju aktivista NOP.

Ta odmazda bolno je odjeknula u ovom kraju, ali okupatoru nije donijela i željeni plod, jer nije djelovala zastrašujuće na narod ovog kraja i njegovu opredijeljenost za NOP.

SPOMEN-PLOČA
BRIBIRSKE MOSTINE

U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
1941 — 1945

71 BORAC
49 ŽRTAVA FAŠISTIČKOG TERORA

SINOVA I KĆERI SLOBODOLJUBIVIH I NIKADA
POKORENIH BRIBIRA PIRAMATOVACA KRKOVIĆA
LAĐEVACA CICVARA MEĐARA ŽAŽVIĆA OSTROVICE
DALO JE SVOJE ŽIVOTE ZA SLOBODU PRAVDU
BOLJI ŽIVOT SVOJE LJUBLJENE DOMOVINE

O 20-GODIŠNJICI USTANKA NARODA JUGOSLAVIJE
SVOJIM BORCIMA JUNACIMA MUČENICIMA OPĆINSKI
ODBOR SAVEZA BORACA NOR-A SKRADIN
27 SRPNJA 1961. NA VJEČNU USPOMENU POSTAVI.

Spomen-ploča 70 x 50 cm je postavljena na fasadu zgrade Osnovne škole »Braća Ribar« u Bribirskim Mostinama. Izrađena je iz crnog mramora, a tekst na njoj ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim zlatnom bojom. Po sredini, u gornjem dijelu ploče je zvijezda petokraka sa srpom i čekićem. Ploča leži na dvjema bijelim kamenim konzolicama, a za fasadu zgrade je vezana betonskom masom.

Mjesta navedena na spomen-ploči (za Ostrovicu se podaci ne daju jer je van područja ove općine) imala su 67 poginulih boraca i 36 žrtava fašističkog terora, i to: Bribir poginulih boraca 27 i ŽFT 5, Piramatovci poginulih boraca 12 i ŽFT 2, Krković 13 poginulih boraca i 7 ŽFT, Lađevci 2 poginula borca i 4 ŽFT, Žažvić 9 poginulih boraca i 6 ŽFT, Međare 4 poginula borca i 9 ŽFT i Cicvare 3 ŽFT. Osim ljudskih, narod ovih mjesta pretrpio je i materijalne žrtve.

SPOMENIK
ČISTA MALA

U TOKU NOB 1942 I 1943 GOD.
NA OVOM MJESTU OD STRANE
TALIJANSKOG FAŠISTIČKOG ZAVOJEVAČA
STRELJANI SU RODOLJUBI
ČISTE MALE, GAĆELEZA, DRAGIŠIĆA, LAĐEVACA, GRABOVACA

BILAĆ ZORKA
BRAJKOVIĆ LOVRE
BRAJKOVIĆ PETAR
BRAJKOVIĆ ŠIME
DOBRIĆ BOŽO
ERCEG MARA
ERGIĆ VASO
IVANKOVIĆ ANĐA
KRESOVIĆ LUKA
LALIĆ ANA
LALIĆ DRAGO
LALIĆ JOVAN
LALIĆ MARKO
LALIĆ NIKOLA
LALIĆ PETAR
LALIĆ SLOBODAN
MAŽIBRADA DUŠAN
SAMARDŽIĆ STEVKA
SAMARDŽIĆ DRAGICA
ŠEVERDIJA JOSO
TABULA LUCE

ŽRTVE STE PODIVLJALE FAŠISTIČKE NEMANI
ALI MRTVI NISTE
SVAKA KAPLJA PROLIVENE VAM KRVI
RODILA JE PLODOM
VI ŽIVITE U SLOBODI SREĆI NAŠE DOMOVINE
U NJEZINOJ SVIJETLOJ BUDUĆNOSTI
VI ŽIVITE U NAMA ZA KOJE STE PALI
POVODOM 20 GODIŠNJICE USTANKA
JUGOSLAVENSKIH NARODA
OVU SPOMEN PLOČU PODIŽE
ZAHVALNI NAROD OVOG KRAJA
ČISTA MALA 9 — IV — 1961

Na kamenom postolju 126 x 70 x 76 cm podignut je spomenik iz betona 107 x 160 x 55 cm na kojem je pričvršćena spomen-ploča 85 x 140 cm sa zvijezdom petokrakom i tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Na vrhu spomenika je petokraka zvijezda izrađena iz presanog lima i obojena crveno.

Spomenik se nalazi na prostoru nasuprot osnovnoj školi.

Mjesta navedena na spomeniku nalaze se na oko 10 — 17 km od Vodica, na putu lokalnog značaja Vodice — Bribirske Mostine.

Pred drugi svjetski rat stanovnici ovih mjesta bavili su se isključivo zemljoradnjom. Živjelo se bijedno i siromašno, a slaba povezanost s centrima pogoršavala je i inače tešku ekonomsku situaciju ljudi ovog kraja.

Kapitulacijom stare Jugoslavije i dolaskom okupatora stanovništvo se orijentira i stavlja na stranu NOP-a. Preko ovog područja išle su veze iz primorja za Bukovicu i Liku, i obratno, u održavanje kojih su se uključivali aktivisti i simpatizeri NOP-a.

U toku NOR-a ova mjesta imala su 38 poginulih boraca (Čista M. 16, Gaćelezi 14, Grabovci 4, Dragišić 2 i Lađevci 2) i 79 žrtava fašističkog terora (Gaćelezi 31, Čista M. 29, Dragišić 9, Grabovci 6 i Lađevci 4). U koncentracione logore, na otoku Molatu i u Italiji, bilo je internirano više od 200 rodoljuba i simpatizera NOP-a.

SPOMENIK
DANILO GORNJE

U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
1941 — 1945
DALI SU ŽIVOTE ZA SLOBODU I BOLJI
ŽIVOT SVOJE DOMOVINE

BORCI

KLISOVIĆ MILE TOME
VUKŠIĆ MATE MARKA
SAMALUK JERKO MARKA
STRIČAN ANTE IVE
KLISOVIĆ NIKO KRSTE
KLISOVIĆ IVO KRSTE
LAPIĆ MILE IVE
ERAK DANE JURE
KLJAJIĆ IVE JOSE
KLISOVIĆ BOŽO PAJE
RAK KRSTE JURE
SPAHIJA JERKO MATE
VUKŠIĆ NIKO STIPE
VUKŠIĆ PETAR VICE
MARJAN ANTE MATE
KLISOVIĆ ANTE GRGE
KLISOVIĆ MATE JAKOVA
VUČENOVIĆ PAJO FRANE
VUČENOVIĆ PETAR STIPE
RAK ANTE JERKOV
RAK MATE PAVLA
KLISOVIĆ KRSTE PAJE
LAPIĆ ANTE IVE
LAPIĆ MATE IVE
MIKIĆ VINKO KRSTE
ERAK IVANICA NIKOLE
SPAHIJA SLAVKO KRSTE
SPAHIJA JOSO KRSTE
SPAHIJA KRSTE ANTE
VUKŠIĆ MARKO MARTINA
LAPIĆ VINKO LUKE
KLISOVIĆ LUKA IVE
VUKŠIĆ PAJO ANDRIJE
GRUBIŠIĆ ANTE LUKE

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

SAMALUK MATE JOSE

LALICA ANTE LUKE

O — 20-GODIŠNJICI USTANKA
POSTAVI MJESNI OSB — NOR-a
DANILO GORNJE 29. XI 1961.

Na povišenom betonskom podiju, do kojega vode tri stepenice, nalazi se blok zidan od bijelog tesanog kamena visine 300 cm i širine 200 cm.

Na bloku je uzidana ploča od bijelog kamena 110 x 85 cm, na kojoj je tekst ispisan tiskanim urezanim slovima crno obojenim.

S desne strane ploče, u gornjem desnom uglu kamenog bloka je reljefna petokraka zvijezda.

S lijeve i desne strane nalaze se dva neobrađena kamena bloka, a na desnom bloku je kamena vaza. Prostor oko spomenika je ograđen niskim zidom.

Danilo Gornje smješteno je na oko 15 kilometara sjeveroistočno od Šibenika, na cesti Šibenik — Danilo — Perković. U predratnom periodu stanovnici Danila su se uglavnom bavili poljoprivredom i stočarstvom.

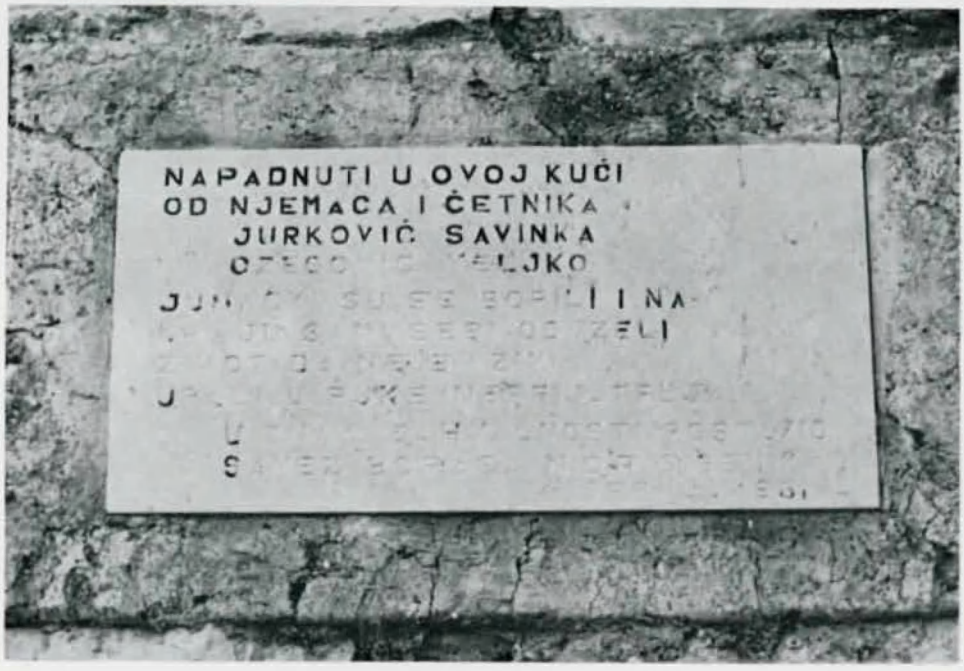
Iako se o određenom revolucionarnom djelovanju na području Danila može govoriti i u 1941. godini, ipak organiziraniji i masovniji rad počinje u prvoj polovini 1942. g. U to vrijeme gotovo cjelokupno stanovništvo bilo je uključeno u NOP, pomagalo NOB-u i njene borce, hranom, odjećom, oružjem i sanitetskim materijalom. Mnogi sudjeluju i u akcijama rušenja telefonskih linija, željezničke pruge i postavljanju prepreka na putovima.

Preko ovog područja prolazi Prvi šibenski partizanski odred početkom kolovoza 1941. godine. Tu se duže zadržavaju i logoruju borci Šibenske letuće čete, pa Šibensko-trogirskog partizanskog odreda i 8. dalmatinske brigade (šibenske). Ovuda prolaze partizanske veze i kanali od primorja za unutrašnjost, čije se funkcioniranje uspješno odvija od 1942. godine do kraja rata. Svoju opredijeljenost za NOP stanovnici Danila dokazuju i odazivom u oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Dana 4. listopada 1942. godine njih dvadesetoro odlazi u NOV, a u danima kapitulacije Italije u rujnu 1943. to isto učiniše svi za borbu sposobni.

Formiranje prvih organa narodne vlasti na Danilu vezano je za listopad 1942. godine. Pred kraj 1942. godine organiziraju se i prvi skojevci. Godine 1943. osnivaju se i odbori AFŽ, a 1944. i prve organizacije (ćelije) KPJ.

U toku NOR-a Danilo Gornje imalo je 34 poginula borca i 2 žrtve fašističkog terora. Mnogi njegovi stanovnici, zbog suradnje i pomaganja NOP-a, bili su uhapšeni i internirani u logore. Osim ljudskih žrtava narod Danila pretrpio je i materijalne žrtve. U racijama i kaznenim ekspedicijama spaljeno je dosta gospodarskih i stambenih zgrada i opljačkana mnoga materijalna dobra.

SPOMEN-PLOČA
DANILO GORNJE

NAPADNUTI U OVOJ KUĆI
OD NJEMACA I ČETNIKA
JURKOVIĆ SAVINKA
OŽEGOVIĆ VELJKO
JUNAČKI SU SE BORILI I NA
KRAJU SAMI SEBI ODUZELI
ŽIVOT DA NE BI ŽIVI
UPALI U RUKE NEPRIJATELJA
U ZNAK ZAHVALNOSTI POSTAVIO
SAVEZ BORACA NOR ŠIBENIK
4. SRPNJA 1961.

Ploča od bijelog kamena, dimenzija 30 x 60 cm, postavljena je na kuću Marka Vučenovića u Danilu Gornjem. Slova teksta na ploči urezana su i obojena crnom bojom.

Veljko Ožegović Turko i *Savinka Jurković Milica*, odbijajući da se u neravnopravnoj borbi živi predaju neprijatelju, posljednjim hicima iz pištolja oduzimaju sebi život 24. veljače 1944.

Veljko Ožegović rođen je 1920. u Šibeniku. Aktivno i organizirano uključuje se i radi za NOP od 1941. Član KPJ postaje iste godine i kao politički radnik djeluje na šibenskom području. Po kapitulaciji Italije stupa u 8. dalmatinsku brigadu (šibensku) u kojoj je na dužnosti zamjenika političkog komesara 1. bataljona.

Savinka Jurković rođena je 1920. u Šibeniku. Po dolasku Talijana opredjeljuje se za NOP za koji aktivno i organizirano radi. Član KPJ postaje 1942. i od prosinca iste godine djeluje na području šibenskog kotara kao terenski politički radnik. Bila je član Općinskog komiteta KPH Šibenik i član Okružnog odbora AFŽ Šibenik.

U veljači 1944, očekujući na području Danila napad okupatora i domaćih izdajnika, što su ovi često vršili, ovamo se prebacuju dijelovi 8. brigade. U isto vrijeme pripremao se sastanak mjesnih NOO-a za općinu Danilo—Dubrava na kojemu je, kao predstavnik NOV, trebao biti i drug Turko. S njim je tada bila i drugarica Savinka. Okupator, saznavši za prisutnost partizana u Danilu, uspijeva ih iznenaditi i svojom nadmoćnošću, prisiliti da se povuku.

Veljko i Savinka ne uspijevajući se izvući iz obruča, sklanjaju se u potkrovlje kuće *Marka Vučenovića* što nije izmaklo iz vida njemačkim slugama četnicima. Na poziv za predaju Turko i Milica odgovaraju hicima iz pištolja uz poklik: »Titov rukovodilac se ne predaje«. Vidjevši da do predaje neće doći, neprijatelj odlučuje da zapali kuću.

Obavijeni dimom, uspjevši da rane nekoliko neprijateljskih vojnika, Turko i Milica odlučuju da posljednjim hicima iz pištolja oduzmu sebi život.

SPOMENIK
DUBRAVA — RAKOVO SELO

SPOMEN PLOČA

POGINULIM DRUGOVIMA U TOKU N. O. B. IZ SELA DUBRAVE
SVOM PRVOM RUKOVODSTVU IZ GODINE 1942
KOJE JE DALO SVOJE ŽIVOTE
ZA SLOBODU NARODA I DOMOVINE

DRUGOVIMA

RAK JAKOVA MARKU
RAK JAKOVA ANTI
RAK IVANA MARINKU
RAK JAKOVA MILI
RAK NIKE JOSI
VUKOREPA IVE LENKU
VUKOREPA PAJE FRANI
RUPIĆ pk. JERKA KRSTI
LACMANOVIĆ MARKA MARINKU
KOKIĆ MIJE JOSI
KOKIĆ KRSTE NIKI
KOKIĆ pk. VICE ANTI
BELAMARIĆ NIKE PETRU
ŠKUGOR JERKA IVI
ŠKUGOR JOSE FRANI
ŠKUGOR JOSE IVI
ŠKUGOR ŠIME SLAVKU

U ZNAK PRIZNANJA PODIŽE OVU SPOMEN PLOČU
NAROD SELA DUBRAVA 1950. G.

Spomenik se nalazi u samom mjestu, na lijepom i prostranom trgu. S istočne strane trga podignuto je betonsko postolje 300 x 110 x 60 cm na kojemu je spomenik u obliku piramide 228 x 110 x 295 cm. Na vrhu spomenika je izvedeno malo postolje nad kojim je petokraka zvijezda sa srpom i čekićem.

Po sredini spomenika postavljena je ploča 120 x 88 cm, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crveno obojenim. Iznad ploče je ugrađena također petokraka zvijezda.

Dubrava i Rakovo Selo su smješteni u zaleđu Šibenika, u njegovoj neposrednoj blizini. U razdoblju između dva rata stanovništvo se bavilo i živjelo uglavnom od zemljoradnje i stočarstva, i to u najviše slučajeva radeći na zemlji bogatijih šibenskih težaka. Pojedinci, pretežno mlađi, tražeći posla i kruha, nakon prvog svjetskog rata odlaze u SAD, odakle se brzo i vraćaju jednako siromašni kao što su i otišli, ali sada politički iskusniji i bogatiji jer su stekli sliku o životu i borbi radničke klase i uzrocima njena teškog položaja. Uz ovo i zapošljavanje jednog broja osoba u Šibeniku, pretežno majstora zidara, gdje kontaktiraju i uključuju se u sindikalni pokret, dovodi do političkog gibanja u samom selu. Prijelomni događaj u političkom i uopće u životu stanovnika ovih mjesta nastaje 1932, kada je osnovana prva partijska organizacija za Dubravu i Rakovo Selo. Iako je ćelija KPJ imala samo tri člana, njen politički utjecaj je bio velik, osobito među omladinom.

Provala 1933. u partijskoj organizaciji u Dalmaciji nije mimoišla ni članove ove ćelije. Policija ih hapsi, kao i velik broj simpatizera Partije. Radi zastrašivanja, policija vodi komuniste, krvave i u lancima, kroz sela. Međutim, zapaljenu iskru više nitko ne može ugasiti.

U revoltu protiv postojećeg stanja, novoosnovana Hrvatska seljačka stranka sa svojim obećanjima i programom uspijeva oko sebe okupiti mnoge mještane koji listom i glasaju za nju. Ali razočarani i prevareni, jer od obećanja nije ostalo ništa, oni je i napuštaju. U takvoj situaciji Partiji nije bilo teško dokazati učinjenu nepravdu i organizirati mlade za akcije u ostvarivanju ideja. Rezultat toga je veliko jedinstvo naroda u borbi protiv fašističkog okupatora. Skuplja se i pohranjuje oružje i municija, organizira obuka u rukovanju njime, formiraju se i prvi aktivi SKOJ-a. U jesen 1941. prve grupe boraca iz Šibenika odlaze u partizane preko Rakova Sela i Dubrave. I iz Rakova Sela bila je spremna grupa omladinaca da pođe u partizane u studenome 1941, ali tada dolazi do odgađanja. Dvadeset omladinaca iz Rakova Sela i Dubrave odlazi 20. veljače 1942. u NOB-u, u Liku.

Krajem travnja 1942. talijanski fašisti su uspjeli uhapsiti organizatora NOP-a druga *Marka Raka Prku* koji je nakon mučenja osuđen na robiju koju izdržava u Italiji. Ali NOP ne jenjava. Partija i SKOJ su aktivni. Ni okupator ne miruje. Početkom srpnja vrši raciju, hapsi partizanske obitelji i simpatizere NOP-a i odvodi u logore na otoku Molatu i u Italiju. Sredinom srpnja u partizane odlazi druga grupa, a 10. listopada 1942. najveća grupa boraca. Krajem ove godine formirani su odbori AFŽ, a početkom 1943. i organi narodne vlasti.

U toku NOB-a preko ovog terena su prolazili kuriri, politički terenski radnici i prebacivani ranjenici, materijal i oprema. Na njemu je boravilo i radilo rukovodstvo ratne općine Dubrava—Danilo.

Upadali su ovdje četnici i ustaše, batinali, pljačkali i ubijali. Ali, usprkos represalijama narod je uvijek izlazio kao pobjednik. Od ukupno 650 stanovnika Rakova Sela, u NOB-i s puškom u ruci je sudjelovalo 150 boraca, a od njih 52 je dalo život u borbi za slobodu i socijalizam. U logorima i zatvorima bilo je oko 80 stanovnika, u zbjegu u Africi preko 60. Njih 14 su pali kao žrtve fašističkog terora i žrtve rata.

Od ukupno 1300 stanovnika Dubrave, u NOB-i s puškom u ruci sudjelovalo je 200 boraca, a od njih 60 je palo u borbi za slobodu i socijalizam. U logorima i zatvorima bilo je 65 stanovnika, u zbjegu 15. Njih 28 su pali kao žrtve fašističkog terora i žrtve rata.

SPOMEN-PLOČA
BUJE, ISTRA

U BORBI ZA SLOBODU I SOCIJALISTIČKU
IZGRADNJU NAŠE DOMOVINE NA OVOME
MJESTU 29. III 1945. GODINE NA ZVJERSKI
NAČIN UBIJEN JE OD FAŠISTA DRUG
RAK MARKO SEKRETAR KOTARSKOG
KOMITETA KP ZA BUJE
19. IV 1959. GOD. NAROD GROŽNJANŠTINE

Marko Rak Prka Jakovljev rođen je 21. listopada 1914. u Rakovu Selu, Dubrava, u siromašnoj seljačkoj obitelji.

Već od rane mladosti počeo je zarađivati za život. Radio je izvan sela na raznim gradilištima. Povratkom kući zaposlio se kao manuelni radnik u tvornici u Crnici, a zatim u tvornici u Lozovcu.

Kao mladi radnik uključuje se u napredni radnički pokret. Sudjeluje u mnogim demonstracijama protiv nenarodnog režima i u štrajkovima za prava radničke klase. Međutim, njegova potpuna i organizirana politička aktivnost počinje 1936, a godinu dana kasnije postaje član KP. Aktivno djeluje među radnicima na prikupljanju materijalne pomoći za antifašističke borce u Španjolskoj, a uz to je pripremao grupe dobrovoljaca za odlazak u tu zemlju.

Kao mladi komunist stalno je politički radio među seoskom omladinom i mladim radnicima. Organizirao je sportske i pjevačke grupe u okolnim selima u kojima se okupljala napredna omladina. Na tu omladinu Partija je imala snažan utjecaj. Pred sam rat organizirao je omladinske čete s kojima se održavala obuka u vojnim vještinama.

U vrijeme kapitulacije stare Jugoslavije organizirao je omladinu na prikupljanju oružja, municije, sanitetskog i drugog materijala. Čitav sakupljeni materijal sklanjao se na sigurno mjesto koje je mnogo ranije bilo pripremljeno. Odmah u to vrijeme organizirao je više omladinskih i skojevskih borbenih grupa protiv talijanskog agresora.

U proljeće 1942, 27. travnja, odlazeći na jedan sastanak u Šibenik, uhapšen je od talijanskih fašista. U zatvoru je zvjerski zlostavljan a zatim u rujnu iste godine osuđen na 6 godina robije. Najprije je odveden u zatvor u Kopru, a potom je prebačen u Italiju na daljnje izdržavanje kazne.

Nakon sloma fašističke Italije pobjegao je iz zatvora i uspio se prebaciti u Istru. Odmah se priključuje partizanskim borcima na terenu općine Buje, gdje postaje jedan od istaknutih političkih rukovodilaca.

Poginuo je u travnju 1945. na dužnosti organizacijskog sekretara KP za kotar Buje. Naime, poslije održanog sastanka u okolici Buja dočekan je u zasjedi i zatim je mučki ubijen od neprijatelja.

Za njegove zasluge u borbi protiv fašističkog okupatora narod Buja mu je odao veliko priznanje — jedna škola nosi njegovo ime, a postavljenc mu je i spomen-poprsje.

SPOMEN-PLOČA
DUBRAVICE

NA TRAJNU USPOMENU
64 PALA BORCA I 16 ŽRTAVA FAŠISTIČKOG TERORA
KOJI U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI
1941 — 1945
DADOŠE SVOJE ŽIVOTE
ZA SLOBODU SVOJE DOMOVINE
SRPNJA 1954
NAROD SELA DUBRAVICA
POSTAVI

Ploča 90 x 70 cm je postavljena na fasadu područne škole »Pap Pavle Šilje«. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena, a tekst ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Po sredini ploče, u gornjem dijelu, urezana je zvijezda petokraka čiji su bridovi obojeni također crnom bojom.

Dubravice su smještene sjeverno od Skradina, na oko 10 — 12 km. Poslije prvog svjetskog rata u njima je otvoren rudnik mrkog uglja koji je, s prekidima, radio tridesetak godina. Zahvaljujući toj činjenici, Dubravice su osim poljoprivrednog stanovništva imale i industrijske radnike, u kojih se mijenja mentalitet i budi klasna svijest o potrebi organiziranosti radi jedinstvenog nastupanja u borbi za slobodu i bolje uvjete rada i života. Na izborima 1935. i 1938. oni jedinstveno istupaju i glasaju za opoziciju, štrajkaju radi povećanja plaća i poboljšanja radnih uvjeta, što dovodi do zatvaranja rudnika za vrijeme od 14 mjeseci. Tako su, napokon, prisilili poslodavce da usvoje djelomično njihove zahtjeve, pored već postojećih HRS-ovih stvaraju podružnicu URS-ovih sindikata i dr. Pa ipak u takvoj radničkoj sredini prije rata nema ni partijske ni skojevske organizacije.

Kapitulacijom stare Jugoslavije i okupacijom zemlje ovamo dolaze Talijani koji preuzimaju rudnička postrojenja, dovode svoje rukovodeće ljude, podižu poslovne i stambene objekte, uspostavljaju garnizon jačine 120 — 180 vojnika i podižu fortifikacijske objekte radi zaštite rudničkih postrojenja. Sve to oni čine da bi zadržali proizvodnju uglja za svoje potrebe.

Narod Dubravica se opredjeljuje za NOP i aktivno sudjeluje u narodnooslobodilačkoj borbi. Sudjeluje u prikupljanju materijalne pomoći, oružja i eksploziva. Od polovine 1942. do proljeća 1943. sakupljeno je 10 pušaka, 10 pištolja, 25 lovačkih pušaka, izvjesna količina ručnih bombi i eksploziva koji su rudari iznosili iz rudnika i koji se otpremao našim jedinicama za diverzantske akcije. Radi povremenih zaustavljanja pogona rudnika, aktivisti i simpatizeri NOP-a često prekidaju vodove visokog napona i onesposobljavaju kamione za transport uglja iz Dubravica u Skradin.

Uporedo s tim organizira se i politički rad među mještanima. U jesen 1942. u Dubravicama su osnovani Prvi narodnooslobodilački odbor i aktiv SKOJ-a, a u proljeće i ljeto 1943. organizacija AFŽ-a i omladinska organizacija USAOH, preko koje su se mladi upoznavali s ciljevima NOB-a i pripremali za odlazak u NOV.

U proljeće 1943. u Dubravicama je vladala klima za masovni odlazak u partizane. Tako sa jednog sastanka omladinaca, njih 27 odlazi u NOV. Dvije grupe dobrovoljaca, koje su već bile krenule i od kojih je jedna stigla do Bilica a druga do Danila Kraljice, morale su se vratiti uslijed nemogućnosti daljnjeg probijanja (to je vrijeme IV i V neprijateljske ofenzive). Pojavom partizanskih jedinica u sjevernoj Dalmaciji došlo je do masovnijeg odlaska u NOV.

U narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji aktivno je sudjelovalo 185 boraca. Njih 64 su dali svoje živote za slobodu i socijalizam. Ni mjesto, čiji su se mještani opredijelili i svesrdno pomagali NOP, nije bilo pošteđeno neprijateljskih zločina. Imalo je 16 žrtava fašističkog terora, a mnogi su bili hapšeni, zatvarani i zlostavljani.

SPOMENIK
DUBRAVICE

NA OVOME MJESTU 23. SIJEČNJA 1943.
PRVOBORAC NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA
MARKO BILUŠIĆ
IZ ZATONA
POGINUO JE JUNAČKOM SMRĆU U BORBI
PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA
O 20-GODIŠNJICI USTANKA NARODA
JUGOSLAVIJE JUNAKU PRVOBORCU ZA
SLOBODU DOMOVINE OPĆINSKI ODBOR
SAVEZA BORACA NOR-A SKRADIN 27. SRPNJA
1961. NA VJEČNU USPOMENU POSTAVI.

Spomenik 120 x 190 x 40 cm je izgrađen iz fasadnog sivog klesanog kamena po sredini kojega je postavljena spomen-ploča 62 x 47 cm s tekstom i zvijezdom petokrakom. Tekst i bridovi zvijezde obojeni su bijelom bojom. Spomenik se nalazi uz cestu Skradin — Dubravice, s lijeve strane, na predjelu »Jurino Pode«.

Marko Bilušić je rođen 1913. u Zatonu. Bio je zemljoradnik. Vrlo rano se opredijelio za napredni radnički pokret. Zbog iskazane političke aktivnosti dolazio je u sukob s režimom i bio hapšen. U članstvo KPJ je primljen 1941. Poslije okupacije zemlje aktivno se uključuje u pripreme za oružanu borbu protiv okupatora i jedan je od organizatora narodnog ustanka u Zatonu. Bio je član Općinskog komiteta KPH Vodice. Po partijskom zadatku upućen je na područje Skradina radi pomoći u organiziranju oružane borbe protiv okupatora. Izvršavajući partijski zadatak poginuo je u borbi protiv domaćih izdajnika u siječnju 1943. U znak sjećanja i zahvalnosti na ovog prekaljenog druga i komunista podignut je ovaj spomenik.

SPOMEN-PLOČA
DUBRAVICE

U OVOME MJESTU 7. OŽUJKA 1943
FORMIRANA JE PRVA ORGANIZACIJA
KOMUNISTIČKE PARTIJE NA PODRUČJU
SKRADINSKE OPĆINE

U ČAST 40-GODIŠNJICE KPJ
OPĆINSKI KOMITET SK SKRADIN
NA TRAJNU USPOMENU POSTAVI
27. VII. 1959.

Spomen-ploča 60 x 40 cm postavljena je na fasadu zgrade Doma omladine. Napravljena je iz bijelog brušenog bračkog kamena, a tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Prva organizacija KPJ na općini Skradin formirana je 7. ožujka 1943. u Dubravicama, zaselak Čulišić, i brojila je 4 člana a do kraja te godine brojčano se povećala na 10 članova. U momentu oslobođenja Skradina 1. studenoga 1944. na području općine djelovalo je više od 30 članova Partije organiziranih u tri osnovne organizacije. Na osnovi toga, kao i naraslih potreba dalje organizacije i rada NOP-a i Partije, po odluci Kotarskog komiteta KPH Kistanje (općina Skradin je tada bila u sastavu kotara Kistanje) formiran je 7. studenoga 1944. Općinski komitet KPH Skradin.

SPOMENIK
GORIŠ

Na spomen-zidu 460 x 160 cm iz klesanog fasadnog bijelog kamena nalazi se 5 bijelih, od bračkog kamena brušenih ploča 400 x 110 cm, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, crno obojenim. S lijeve strane je ugravirana vojnička puška s lovorom grančicom čiji su bridovi obojeni crno. Na vrhu spomen-zida je željezna zvijezda petokraka obojena crveno.

Cijeli spomenički kompleks je ograđen betonskim zidom obloženim fasadnim klesanim kamenom. Unutar ovog kompleksa, s desne strane od ulaza, nalazi se betonska fontana obložena također klesanim kamenom.

Goriš se nalazi oko 18 km od Šibenika, 2 km od ceste Šibenik—Drniš—Knin. Prije rata je brojio 64 domaćinstva sa oko 335 stanovnika, čije je osnovno zanimanje bila zemljoradnja. Od 1937. jedan se dio zaposlio u Tvornici aluminija u Lozovcu, što je imalo odraza na formiranje njihove svijesti.

Okupacijom zemlje stanovništvo se opredijelilo za NOP i borbu protiv fašističkog okupatora. Dana 4. listopada 1942, na poziv Partije, 33 druga i drugarice su otišli u partizane i stupili u redove 1. proleterske brigade. Do kraja rata ukupno su u NOB-u stupila 64 Gorišana od kojih je 20 poginulo (šest na Sutjesci). Goriš je imao i 3 žrtve fašističkog terora.

U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941. — 1945.
PROTIV TALIJANSKOG I NJEMAČKOG ZAVOJEVAČA
DALI SU SVOJE ŽIVOTE

VI PADOSTE ŽRTVOM
I DADOSTE SVE
KRV ŽIVOT MLADOST
RADI SLOBODE

B O R C I ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

FRANE ĐAKOVIĆ
ANTE ĐAKOVIĆ
ANTE ĐAKOVIĆ
MARKO ĐAKOVIĆ
PAJO ĐAKOVIĆ
ANTE LABOR
JERE LABOR
MARKO LABOR
MATE LABOR
MATE LABOR
JERE LABOR
NIKOLA LABOR
NIKOLA LABOR
ANDRIJA MANDIĆ
ANTE MANDIĆ
IVAN MANDIĆ
JOSO MANDIĆ
KREŠO MANDIĆ
JERE RADAK
MARKO RADAK
ANTE LABOR
MARKO LABOR
MATE RADAK

SVOJIM SINOVIMA JUNACIMA I
MUČENICIMA ODBOR SAVEZA BORACA
NOR-a GORIŠA 1950.
NA VJEČNU USPOMENU POSTAVI.

SPOMEN-PLOČA
GRAČAC

NA TRAJNU USPOMENU
40 PALIH BORACA I 23 ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA
KOJI DADOŠE SVOJE ŽIVOTE
U BORBI PROTIV OKUPATORA
ZA STVARANJE SOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE

SRPNJA 1954
NAROD SELA SONKOVIĆA I GRAČACA
POSTAVI

Spomen-ploča 90 x 70 cm, od bijelog bračkog brušenog kamena, postavljena je na fasadu »Zadružnog doma«. Tekst na ploči je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. U njenom vrhu i po sredini izgravirana je zvijezda petokraka čiji su bridovi također crno obojeni.

Sonković i Gračac, smješteni u samom zaleđu Skradina, imali su neposredno pred rat oko 1150 stanovnika koji su se bavili isključivo poljoprivredom. Ogromna većina ih je živjela u bijedi i siromaštvu. Ovako tešku situaciju činila je još težom činjenica da je oko 90% seljaka bilo do grla zaduženo kod skradinskih trgovaca koji su ih eksploatirali i u bescjenje uzimali njihove proizvode.

U oba ova sela živjeli su, pomiješano, Srbi i Hrvati. Isti socijalni i ekonomski problemi prirodno su ih zbližavali i usmjeravali na zajednički život (kumstvo, ženidba, pobratimstvo, ispomaganje u obradi zemlje i sl.). Međutim, nenarodna vlast i političke građanske stranke nastojale su da ih raspirivanjem nacionalne i vjerske mržnje politički razjedine.

U vrijeme kapitulacije stare Jugoslavije, bez direktiva od bilo koga, ljudi su prikupljali i skrivali oružje i municiju. Kako u ovim selima, pa i šire, nije postojala ne samo skojevska i partijska organizacija već nije bilo niti jednog člana ovih organizacija, to je i masovnije opredjeljivanje i uključivanje u NOP ovdje otpočelo tek u drugoj polovini 1942, kada dolazi do formiranja NOO-a, prikupljanja materijalne pomoći i odlaska prvih dobrovoljaca u NOV: u partizane je otišlo 17 omladinaca. Hapšenja, zatvaranja i strijeljanja koja je zatim poduzimao talijanski okupator nisu imali efekta. Narod je i dalje pomagao NOP. Za 1942. i do jeseni 1943. karakteristično je jedinstvo mještana, koje je pojavom četništva u izvjesnoj mjeri poljuljano.

Oseka NOP-a bila je privremena. Stanovništvo u svojoj većini nije nasjelo četničkoj propagandi i politici stvaranja razdora i mržnje. Odlazak u partizane novih boraca nije se prekidao. Od 1942. do 1945. iz ova dva mjesta otišlo je u partizane, ne računajući pozadinske radnike i organizirane aktiviste, 187 boraca od kojih je u toku NOR-a poginulo 38. Sonković i Gračac imali su i 27 žrtava fašističkog terora. Zbog terora okupatora i njegovih slugu, u zbjeg u Afriku i Italiju je bilo upućeno 39 obitelji sa 108 članova, većinom djeca i starci, od kojih se 8 nisu vratili.

SPOMENIK
GREBASTICA

U NARODNO-OSLOBODILAČKOM RATU
1941 — 1945
DALI SU SVOJE ŽIVOTE BORCI

BAĆELIĆ JOSO J.
BAĆELIĆ VICE F.
BAĆELIĆ IVE F.
BAĆELIĆ ANTE F.
BAĆELIĆ JOZO F.
BAĆELIĆ JOSO L.
BAĆELIĆ JERE S.
BAĆELIĆ MATE G.
BAĆELIĆ TOME P.
BAĆELIĆ ĐANI
BANOVAC JURE L.
BANOVAC VICE N.
BELAK IVAN M.
BELAKUŠIĆ JOSO M.
SVIRČIĆ MIJO M.
SVIRČIĆ ANTE G.
MRDEŽA ANTE S.
MRDEŽA ANDRIJA M.
JAKOVLJEVIĆ TOME I.
PERAN STIPE T.
PERAN ROKO V.
PERAN MIJO F.
PERAN MATE I.
PERAN IVE T.
TOMIKA IVAN A.

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

BAĆELIĆ ANTE J.
BELAKUŠIĆ ANTE S.
BAĆELIĆ STIPE N.
PERAN MATE I.
PERAN TOME J.
PERAN LOVRE J.
SVIRČIĆ STANEND I.
ŠPARADA ROKO B.
ŠPARADA JERKO F.

GREBAŠTICA 4. 7. 1968.

Spomenik je podignut u selu, s desne strane od seoske lokve, na malom brežuljku. Na kamenom zidu, 376 x 180 x 40 cm, s desne je strane spomen-ploča 100 x 110 cm izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. U vrhu i po sredini ploče urezana je zvijezda petokraka čiji su bridovi crno obojeni. Na vrhu zida je metalna petokraka zvijezda obojena u crveno.

Uoči II svjetskog rata u Grebaštici je živjelo 107 domaćinstava s oko 1150 stanovnika koji su se bavili zemljoradnjom i stočarstvom. Bilo je jedno od najsiromašnijih sela šibenske općine. Nije imalo ni osnovne škole. Da bi donekle poboljšali uvjete svog vrlo teškog života, svi sposobni muškarci, za vrijeme proljetnih i ljetnih radova, nadničarili su na zemlji šibenskih težaka.

Od početka 1942. stanovnici ovog sela se postepeno uključuju u NOP i pomažu ga. U veljači 1942, u zaseoku Brnjaci, osnovan je prvi mjesni NOO, koji u 1943. organizira odlazak u NOV grupe od 18 boraca. U toku NOB-a preko ovog terena su išle veze a u drugoj polovici 1943. i u 1944. prebacivan i materijal za potrebe NOV-a, u čemu su sudjelovali aktivisti i stanovnici Grebaštice. U NOB-i je s puškom u ruci sudjelovalo 97 drugova od kojih je 25 poginulo. Grebaštica je imala i 9 ŽFT. U koncentracionim logorima bilo je 7 njenih stanovnika.

SPOMENIK
JADRTOVAC

U NARODNO OSLOBODILAČKOJ BORBI OD 1941. DO 1945. GODINE
PROTIV OKUPATORA I DOMAĆIH IZDAJNIKA
DALI SU SVOJE ŽIVOTE

B O R C I

BUMBAK ANTE pok. MARTINA	ROĐEN	1924.	POGINUO	1943.	GOD.
MOROVIĆ MARKO pok. JOSE	"	1920.	"	1944.	"
PIVAC JERKO IVE	"	1927.	"	1944.	"
GOVIĆ ŠIME pok. PERE	"	1904.	"	1944.	"
BUMBAK MILAN NIKE	"	1926.	"	1945.	"

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

MOROVIĆ VLADIMIR pok. STIPE	ROĐEN	1914.	STRELJAN	1942.	GOD.
MOROVIĆ PETAR pok. STIPE	"	1904.	"	1943.	"
BUMBAK IVAN PETRA	"	1914.	"	1943.	"
GOVIĆ FRANE pok. ROKE	"	1911.	POGINUO	1943.	"
GOVIĆ JOSO pok. MIJE	"	1921.	OBJEŠEN	1944.	"
GOVIĆ JOSO pok. STIPE	"	1904.	POGINUO	1944.	"

OVU SPOMEN PLOČU PODIŽE — ODBOR SAVEZA BORACA JADRTOVAC
J A D R T O V A C — 29. XI 1960.

Spomenik je podignut u središtu mjesta, na predjelu Koralište. Na betonskom platou podiže se kameno postolje, 190 x 140 x 105 cm, iz fasadnog kamena, na kojem je spomen-ploča, 120 x 104 x 40 cm, iz bijelog bračkog brušenog kamena i uokvirena kamenim obrubom, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim. Na gornji dio ploče postavljene su tri kamene kugle s petokrakom zvijezdom iznad srednje kugle.

Prije drugog svjetskog rata u Jadrtovcu su živjela 43 domaćinstva sa oko 270 stanovnika kojima je zemljoradnja bila osnovno zanimanje, a nekima od njih ribolov kao dopunsko.

Svi Jadrtovčani su u toku NOR-a bili na strani NOP-a, a mjesto je bilo partizanski punkt preko kojega se prebacivalo oružje, sanitetski materijal, hrana, otpremalo i upućivalo pojedince i grupe u NOV-u. Od 1941. uspostavljena je veza s gradom i održavao se kontakt s terenskim političkim radnicima, čime su se stvorili uvjeti za rad na okupljanju i organiziranju omladine i ostalog stanovništva na liniji NOP-a.

Za NOP aktivno i organizirano su radila 84 mještana, a s onima koji su pomagali NOP taj se broj penje na 126.U NOB-i su sudjelovala 42 Jadrtovčana, od kojih je 6 poginulo. Jadrtovac je imao i 6 žrtava fašističkog terora.

SPOMEN-KOSTURNICA
JADRTOVAC — Groblje sv. Lovre

B O R C I
ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA
POGINULI 1941 — 1945.

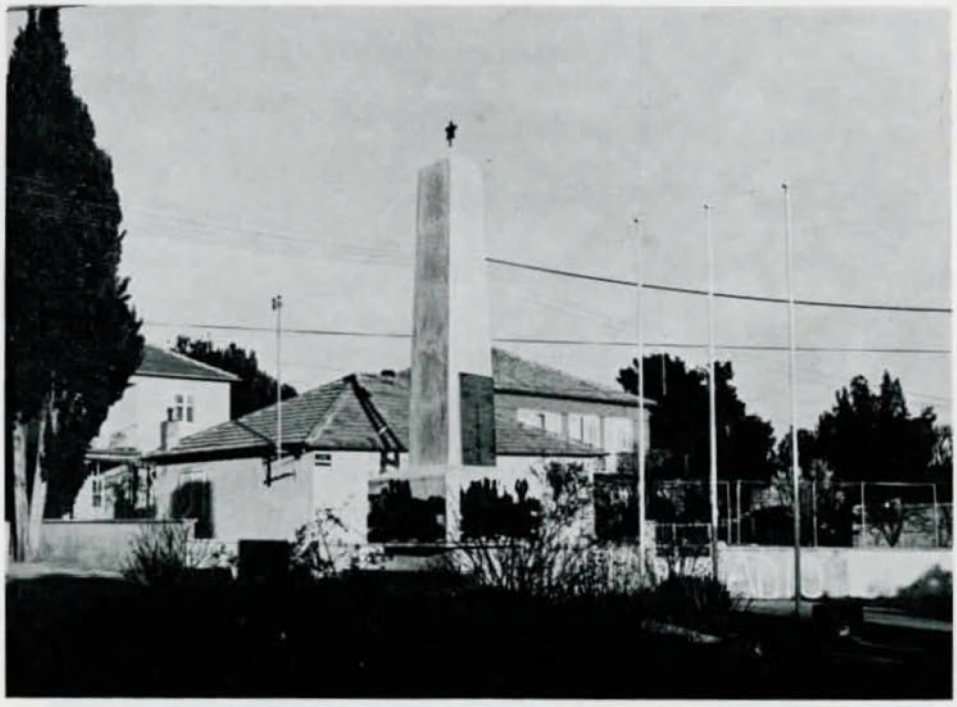
BUMBAK MILAN
MOROVIĆ VLADIMIR
MOROVIĆ PETAR
BUMBAK IVAN
GOVIĆ JOSO

ZA VJEČNU USPOMENU ODBOR
SAVEZA BORACA JADRTOVCA
26. III 1961.

Spomen-kosturnica 170 x 250 x 40 cm je izrađena iz betona, a njene obrusne strane su obložene bijelim fasadnim klesanim kamenom. U gornjem dijelu kosturnice se podiže kameno postolje i na njemu betonski zid, 150 x 80 x 10 cm, u svom gornjem dijelu u obliku polukruga i s petokrakom zvijezdom po sredini. Betonski zid je obložen spomen-pločom 100 x 72 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, obojenim crno.

U spomen-kosturnicu su prenijeti posmrtni ostaci petorice Jadrtovčana, i to četvorice koje su fašistički okupatori, zbog pomaganja NOP-a, uhapsili i strijeljali 1942, 1943. i 1944. godine u Jadrtovcu, Boraji i Žaboriću, i Milana Bumbaka, borca 12. dalmatinske brigade, koji je poginuo početkom svibnja 1945. u borbama za oslobođenje Istre.

SPOMENIK
JEZERA

HRABRIM SINOVIMA I KĆERIMA
BORCIMA I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA
PALIM U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI
1941 — 1945

U ZNAK TRAJNOG SJEĆANJA I ZAHVALNOSTI
PODIŽE NAROD JEZERA
29. XI 1978.

POGINULI BORCI JEZERA

BILAN SVETOZAR IVE	1924-1943	LAPOV MATE BENE	1912-1943
BILAN ŠIME ANTE	1900-1944	LAPOV BARE JAKOVA	1882-1943
BAREŠIĆ IVE GRGE	1921-1943	LAPOV MILOŠ BARE	1920-1943
BRAČANOV ANTE LOVRE	1919-1943	LAPOV RUDOLF STIPE	1914-1944
ČULIN JOSO ANTE	1928-1943	MILIN LEONARDO MIŠE	1901-1944
ČULIN ANDRIJA FILIPA	1918-1944	MILIN JOSO JERKA	1922-1944
FRIGAN KARLO MATE	1917-1943	MILIN-UNGAR IVE ŠIME	1924-1943
FRIGAN ANTE MATE	1914-1943	MILIN PAVE ANTE	1925-1944

FRIGAN-KALEB MARA	1915-1944	MILIN TOME ANTE	1921-1944
KLARIN DINKO VICE	1919-1944	MILIN DAMJAN ZVONKA	1924-1943
KLARIN GOJKO MARKA	1925-1944	PETRINA ROKO ŠIME	1923-1944
KLARIN GRGO MARKA	1925-1944	RASTE MARTIN BARE	1921-1944
KLARIN JULIJA MARKA	1922-1944	RASTE SREĆKO VICE	1922-1944
KLARIN ANTE MATE	1922-1943	STROPIN VLADO JERE	1921-1943
KLARIN ČEDOMIR MATE	1921-1943	TOMIN PAVE BARE	1912-1944
KLARIN MILIVOJ PAVE	1927-1944	TOMIN JAKOV STIPE	1915-1943
KLARIN IVE VICE	1928-1945	UKAS IVE ANTE	1920-1943
LAPOV BRUNO MARKA	1920-1943	UKAS IVE STIPE	1912-1944

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

CAREV ANDRIJA ANTE	1893-1944	KLARIN MATE STIPE	1901-1943
CRVELIN JERE MARKA	1901-1943	KLARIN ROKO GRGE	1922-1944
FRIGAN KRSTE MATE	1921-1944	KOVAČEV RUDOLF ŽIVKA	1924-1944
GRUBIŠIĆ-KALEB DRAGICA	1911-1944	PETROVIĆ ŠIME JOVANA	1907-1944
GRUBIŠIĆ MARKO MATE	1911-1944	PETROVIC ANTE ŠIME	1932-1944

Na povišenom kamenom platou je kamena gromada, 235 x 100 cm, u obliku kvadrata iznad koje se izdiže spomenik u obliku piramide, visine 420 cm. Spomenik je izrađen iz bijelog klesanog kamena.

Na kamenoj gromadi, sa sve četiri strane, ugrađeni su reljefi, lijevani iz bronze, koji simboliziraju partizanske minere na moru. Na spomeniku je spomen-ploča 109 x 90 cm, iz crnog mramora, s tekstom i imenima ispisanim urezanim tiskanim slovima.

Autor spomenika je akademski kipar Vlade Petković iz Šibenika.

Jezera, mjesto na jugozapadnom dijelu otoka Murtera, imala su u predratnoj Jugoslaviji od 1000 do 1200 stanovnika sa oko 200 obiteljskih kuća. Njihovo osnovno zanimanje je bila poljoprivreda i sitno ribarstvo. Oko 15% sposobne muške radne snage plovilo je na brodovima trgovačke mornarice, a oko 10% izbivalo je u raznim zemljama svijeta za kruhom i zaradom. Kako škrta zemlja, pogodna jedino za uzgoj vinove loze i masline, nije mogla osigurati osnovna sredstva za život, to je u mjestu carevala bijeda i neimaština. Težak ekonomski položaj omogućio je Jezeranima da shvate odakle potječu nedaće koje ih pritišću. Počinje da se budi svijest, naročito među onima koji su, ploveći na brodovima, imali prilike da dođu u dodir sa stranim svijetom, a posebno i zbog toga što su oni svi bili organizirani u URS-ovim sindikatima. Sve je to pozitivno utjecalo na raspoloženje i buđenje svijesti stanovnika ovog mjesta, što je bilo odlučujuće u orijentaciji i opredjeljenjima u sudbonosnim danima 1941. i dalje u toku NOB-a i socijalističke revolucije.

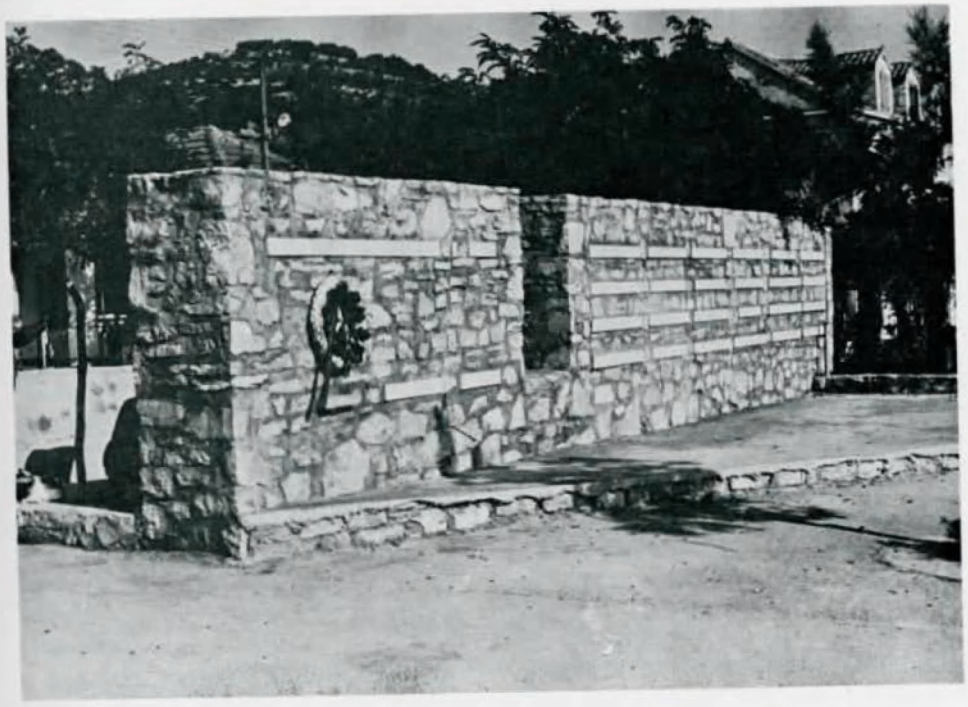
Stanovnici Jezera bili su listom na strani NOP-a. Ovo je tim značajnije kada se zna da u mjestu u staroj Jugoslaviji nije postojala ni partijska ni skojevska organizacija. Prva partijska ćelija od 3 člana formirana je tek krajem 1941. Neposredno poslije njena formiranja, osnovana je i organizacija

SKOJ-a — aktiv od 14 članova. Narodnooslobodilački odbor, organ nove revolucionarne vlasti, osnovan je početkom listopada 1942.

U jedinicama NOV i POJ sudjelovalo je 116 Jezerana od kojih je 36 palo u borbi za slobodu i socijalizam. Jezera su imala i 10 žrtava fašističkog terora i rata.

Velik broj njenih stanovnika aktivno i organizirano je radio za NOP, pomažući ga materijalno i moralno. Između ostalog, oni sačinjavaju i posade brodova koji saobraćaju između kopna i otoka, prebacuju jedinice i ranjenike, zbjegove, prevoze ratni i drugi materijal za potrebe partizanskih jedinica i sl.

SPOMENIK
KAPRIJE

PALIM ZA SLOBODU I ŽIVOT DOSTOJAN ČOVJEKA 1941 — 1945
MJESTANI KAPRIJA 1966

JELOVČIĆ MARKA NIKOLA
RADOVČIĆ MARKA ANTE
RADOVČIĆ LOVRE CVITAN
JELOVČIĆ GRGE DRAGUTIN
RADOVČIĆ MATE KRSTE
RADOVČIĆ BARE IVE
LAKOŠ JAKOVA ROMAN
LAKOŠ DUME GRGO
RADOVČIĆ ROKA JOSO
RADOVČIĆ ŠIME ŠIME
RADOVČIĆ IVE ANĐELIN
RADOVČIĆ JOSE MARIJA
RADOVČIĆ JOSE VINKO
RADOVČIĆ BARE ANTE
LAKOŠ MATE IVE
RADOVČIĆ ROKA SREĆKO
JELOVČIĆ ŠIME VINKO
RADOVČIĆ JAKOVA ROMAN
RADOVČIĆ GUŠTE AUGUSTIN
RADOVČIĆ VICE DANICA
RADOVČIĆ ANDRIJE STIPE
RADOVČIĆ ANTE PERE
RADOVČIĆ STIPE JERKA
RADOVČIĆ ANTE PAŠKO

Na betonskom platou 125 x 570 x 20 cm u obliku trokuta podiže se kameni zid 1100 x 200 x 70 cm, izrađen iz benkovačkog fasadnog kamena, na koji je postavljeno 28 bijelih kamenih ploča na kojima su pojedinačno ispisana imena poginulih.

Kaprije je između dva rata imalo oko 800 stanovnika. U selu bez revolucionarne tradicije, u aprilskim danima 1941. stara seoska uprava bila je najaktivnija u prikupljanju oružja, zaostalog iza jedne čete šibenskog mobilnog puka u rasulu, koje je u cijelosti predano talijanskom okupatoru. Svega desetak pušaka i dva puškomitraljeza bila su pohranjena brigom nekolicine naprednih omladinaca.

Već u jesen 1941. terenski politički radnici Vodica i Tribunja počinju kontaktirati s Kaprijem radi osnivanja skojevske organizacije, koju je tek sredinom veljače 1942. osnovao član Okružnog komiteta SKOJ-a *Venco Vlahov*, u predjelu Nozdre. Organizacija je brojila 30 članova. Mjesec dana kasnije osnovana je i partijska organizacija od pet članova. U svibnju 1942. osnovan je Mjesni narodnooslobodilački odbor, pa je tako na Kapriju bila uspostavljena snažna organizacija NOP-a, koja je, koristeći odsutnost okupatora u samome mjestu, radila veoma dobro. U početku orijentirana na prikupljanje oružja, municije i sredstava narodne pomoći, ona je u ljeto 1942. preuzela brigu oko opskrbe minerske partizanske jedinice, kao i oko prebacivanja izvađenih morskih mina iz Kornata na kopno radi čega je izdvojila zasebnu lađu s odabranom ekipom mornara, članova Partije i SKOJ-a, što je bilo od velike važnosti za uspješan rad minerske partizanske ekipe u cjelini. Ta sprega drugova iz Kaprija s ekipom minera trajala je do 5. prosinca 1942, kada su jake kombinirane vojne snage okupatora izvršile desant na otok i pokupile sve aktiviste NOP-a, njih 30-ak, kojima je sudio okupatorski sud u Šibeniku i dosudio kaznu teške robije, nekima i do 30 godina. Svi osuđenici bili su početkom svibnja 1943. odvedeni u robijašnice Italije, a odatle neki u Njemačku gdje su petorica izgubila život.

Ovo je nenadoknadiv gubitak za organizaciju NOP-a na Kapriju, koja se poslije toga teško oporavlja. Tek u padu talijanskog fašizma, rad je ponovno oživio osnivanjem novog Mjesnog odbora i skojevske organizacije, kada su krenuli i prvi dobrovoljci u oružanu borbu.

Po kapitulaciji Italije, Kaprije su oslobođeni teritorij na kome je izvršena totalna mobilizacija ljudstva za NOV. Jedan dio je krenuo u operativne jedinice na kopno, dok se drugi zadržao na otoku koji je poslužio kao prihvatna baza na uspostavljenom partizanskom kanalu s otoka Žirja na kopno. Sve do 19. travnja 1944, kad svu brigu nad kanalom preuzimlje Lučka kapetanija Šibenik sa svojom vozarskom četom lociranom na otoku Kaknu, Kaprijani su snosili glavni teret rada na tome kanalu. A i otada su Kaprijani u sastavu vozarske čete, kao najbrojniji i iskusni pomorci, dali najviše za redovit saobraćaj na tom kanalu od životne važnosti za kotar Vodice pa i širu regiju. Višak neboračkog stanovništva bio je sredinom lipnja 1944. upućen u zbjeg, pa su na otoku ostali samo oni koji su bili neophodni za njegovo funkcioniranje i eventualnu obranu. Time je osigurana najveća konspiracija i sačuvan tajanstveni veo oko svega što se na Kapriju i oko njega

zbivalo. Radi potrebnih informacija, Nijemci su bili prisiljeni upućivati u blizinu Kaprija posebna izviđačka odjeljenja, pa i pojedince izviđače, ali su takvi zaslugom Kaprijana redovito bili otkriveni i pohvatani. Samo su se jednom Nijemci improvizirano, noću 24. srpnja 1944, iskrcali na Kaprije, sa koga su se mjesna vlast i izviđački odred blagovremeno prebacili na otok Kakan, pa udarivši u prazno u toku te iste noći vratili u Šibenik opljačkavši 11 kuća.

U NOR-u i socijalističkoj revoluciji sudjelovalo je preko 200 stanovnika Kaprija, koji su se pretežno borili na moru, gdje je odlučnost i umješnost bila odlučujući faktor za izvršenje zadataka, na čemu ih neprijatelj nije uspijevao zaskočiti ni omesti. Kaprije su imale 11 poginulih boraca i 21 žrtvu fašističkog terora i žrtvu rata.

SPOMENIK

KONJEVRATE — zaselak Čvrljevo, predio Vlaka

B O R C I
1941 — 1945
GODINE NEĆE
IZBRISATI
USPOMENU NA
VAŠ ŽIVOT
BORBU I SMRT

ŠENETA P. A. PETAR
ŠENETA P. A. DANE
ĆVRLJAK P. M. PETAR
ĆVRLJAK P. M. PAŠKO
ĆVRLJAK P. M. IVAN
ĆVRLJAK P. N. IVAN
ĆVRLJAK M. PETAR
ĆVRLJAK J. PETAR
ĆVRLJAK P. A. MATIJA
ĆVRLJAK P. K. ANA
ĆVRLJAK P. K. IVAN
ĆVRLJAK Š. JOSO
ĆVRLJAK Š. TONA
ĆVRLJAK M. ŠIME
VRCIĆ P. K. ANTE
VRCIĆ P. ŠIME
VRCIĆ J. VICE
VRCIĆ J. SLAVKO
VRCIĆ P. N. MIJO
VRANČIĆ J. JERE
VRANČIĆ J. MIRKO
BADŽIN M. PAŠKO
BADŽIN P. A. MARKO
BADŽIN P. A. IVO

Ž R T V E F A Š I Z M A

ŠENETA P. L. JOSO
ŠENETA P. L. ŠIME
ŠENETA P. L. STIPE
ŠENETA P. L. BLAŽ
ŠENETA P. A. JERE
ĆVRLJAK P. N. PAŠKO
ĆVRLJAK Ž. J. ANA
ĆVRLJAK P. A. ANTE
ĆVRLJAK S. MARKO
VRCIĆ P. J. NIKO
VRCIĆ P. S. ANTE
BADŽIN P. K. MARKO
BADŽIN P. N. TONA

OSN. ORGANIZACIJA
S. B. ĆVRLJEVO
4 - OKTOBRA - 1962

Na betonskom postolju 360 x 200 cm podignut je spomenik 125 x 220 cm od klesanog fasadnog kamena na kojemu su dvije spomen-ploče 100 x 35 cm od bijelog bračkog brušenog kamena na kojima je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima, obojenim crno.

Po sredini, na samom vrhu, izrađena je iz betona zvijezda petokraka obojena crvenom bojom.

Cijeli spomenički kompleks je ograđen zidom. Između ogradnog zida i spomenika nalazi se velika zelena aleja na kojoj je posađeno 6 borova i jedna vrba.

Čvrljevo se nalazi na oko 18 km sjeveroistočno od Šibenika, na 3,5 — 4 km desno od komunikacije Šibenik—Drniš—Knin. Neposredno prije rata ovdje su živjela 53 domaćinstva sa 275 stanovnika kojima je zemljoradnja bila osnovno zanimanje. Od 1937. jedan broj Čvrljevljana se zaposlio u Tvornici aluminija u Lozovcu, gdje dolaze u kontakt sa sindikalno organiziranim i napredno orijentiranim radnicima koji na njih vrše utjecaj i upoznaju ih s ciljevima Partije.

Dolaskom fašističkog okupatora Čvrljevljani su se opredijelili i uključili u NOP. Na poziv Partije 4. listopada 1942. njih 29 odlaze u NOV i stupaju u redove 1. proleterske brigade. Do kraja NOR-a Čvrljevo je dalo ukupno 45 boraca, od kojih su 24 poginula (na Sutjesci devet). Okupator je strijeljao 13 rodoljuba i simpatizera NOP-a.

SPOMEN-PLOČA
KONJEVRATE

POGINULIM BORCIMA
U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA
1941 — 1945.

B O R C I

KOŠTAN MARKO JOSIN
KOŠTAN MILE MARKOV
KOŠTAN PETAR JOSIN
KOŠTAN VICE IVIN
KRNIĆ ANTE IVIN
KRNIĆ ANTE LUKIN
KRNIĆ ANTE PETROV
KRNIĆ DRAGO JOSIN
KRNIĆ FRANE BLAŽEV
KRNIĆ IVE MATIN
KRNIĆ IVE STIPIN
KRNIĆ MATE JOSIN
KRNIĆ PAŠKO BLAŽEV
KRNIĆ PAVE NIKIN
KRNIĆ STIPE MIJIN
KRNIĆ ŠIME IVIN
KRNIĆ TOME TOMIN
KRNIĆ VICE ANTIN
ŠIRKO DUŠAN LUKIN
ŠULJAK JOSO NIKIN
ŠUPE MARKO MILIN
TULIĆ MIRKO MATIN

KRNIĆ IVE ŠIMIN
KRNIĆ IVE TOMIN
KRNIĆ JAKOV NIKIN
KRNIĆ JOSO ANDRIJIN
KRNIĆ JOSO ANTIN
KRNIĆ JOSO MATIN
KRNIĆ MARKO ANTIN
VULINOVIĆ BOŽO MITROV
VULINOVIĆ DUŠAN MARKOV
VULINOVIĆ MARKO MARKOV
VULINOVIĆ MILOŠ TOMIN
VULINOVIĆ MITAR TODIN
VULINOVIĆ ŠPIRO MARKOV
VRLJEVIĆ BRANKO JOVIN
VRLJEVIĆ MIHAJLO JOVIN

ŽRTVE

KOŠTAN BLAŽ LUKIN
KOŠTAN STIPE IVIN
KOŠTAN ŠIME MARKOV
KRNIĆ IVE ANTIN
KRNIĆ LOVRE JOSIN
MILOVAC DRAGO MARKOV
VRANČIĆ IVE IVIN
VRLJEVIĆ DANICA STANKOVA
VULINOVIĆ MARKO MITROV

U ZNAK TRAJNOG SJEĆANJA PODIŽE
NAROD SREDNJIH KONJEVRATA
4. listopada 1975.

Spomen-ploča 100 x 150 cm nalazi se na fasadi zgrade Zadružnog doma za koju je pričvršćena sa 4 željezna vijka. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima, obojenim crno. Po sredini ploče, u gornjem dijelu je zvijezda petokraka čiji su bridovi crne boje.

Konjevrate su smještene uz cestu Šibenik—Drniš—Knin, na udaljenosti 10—16 km od Šibenika. Ovdje je prije drugog svjetskog rata živjelo 126 domaćinstava sa oko 850 stanovnika koji su se bavili obradom škrte i siromašne krške zemlje. Izgradnjom tvornice aluminija u Lozovcu, ovdje se od 1937. zaposlio manji broj stanovnika Konjevrata, što je uz rad i aktivnost sindikata djelovalo na formiranje njihove svijesti a time i na upoznavanje ostalih mještana s naprednim idejama.

U toku NOR-a Konjevraćani su se opredijelili za NOP. Na poziv Partije, 4. listopada 1942. u partizane odlaze 64 druga i drugarice koji stupaju u redove boraca 1. i 2. proleterske brigade. Do kraja NOR-a u redove NOV i POJ stupilo je 126 boraca, od kojih je 37 poginulo (jedanaest na Sutjesci). Konjevrate su imale i 10 žrtava fašističkog terora.

SPOMENIK
KRAPANJ

OVAJ SPOMENIK
PODIŽE
NAROD KRAPNJA
SVOJIM HEROJSKIM
BORCIMA KOJI SU DALI
SVOJE ŽIVOTE ZA SLOBODU
DOMOVINE
KRAPANJ dne 1. V.
o 1949 o

Spomenik se nalazi u prekrasnom parku na predjelu »Gornja loža« na otoku Krapnju. Izrađen je iz kamenih blokova u obliku piramide, dimenzija 77 x 35 x 420 cm, sa zvijezdom petokrakom na vrhu. Oko njega, na četiri kamena stupa 50 x 50 x 70 cm, postavljene su četiri kamene vaze iz kojih izlaze buktinje. Na prednjoj strani spomenika ispisana je posveta s urezanim tiskanim slovima obojenim crvenom bojom i uklesan je lik partizana sa zastavom u ruci.

Autor spomenika je kipar Ante Skokandić iz Žrnova, otok Korčula.

Krapanj se nalazi na istoimenom otoku, 6 km jugozapadno od Šibenika. Prije drugog svjetskog rata u njemu je živjelo oko 1700 stanovnika. Većini je osnovno zanimanje bila zemljoradnja, dok su njih 264 bili zaposleni kao ronioci-spužvari, ribari i pomorci. Samo jedan mali broj, oko pedesetak, radili su širom zemlje.

Stanovništvo je, u većini, živjelo u teškim uvjetima. Zemlja im uz sav mukotrpan rad nije mogla osigurati egzistenciju a vlasnici osnovnih sredstava u spužvarstvu i ribarstvu izvlačili su sebi profite na račun niskih plaća zaposlene radne snage. Ovakvi uvjeti života i rada pogodovali su da se šire i prihvaćaju revolucionarne ideje koje su prenosili oni Krapljani koji su radili u drugim mjestima u zemlji, a i pomorci i ronioci. U ovu svrhu koristila se »Seljačka sloga«, tamburaško društvo i čitaonica gdje su se okupljali mladi, i u kojima su kao organizatori i rukovodioci bili simpatizeri KPJ.

Godine 1935. dolaskom iz Beograda druga *Ante Milutina*, člana Partije, stvoreni su povoljniji uvjeti za organiziraniji rad. Osniva se prva grupa simpatizera Partije koja je posebnu pažnju posvetila radu s omladinom kojoj daje na čitanje naprednu literaturu, organiziraju se čitalačke grupe i prikupljaju novčani prilozi za crvenu pomoć. Zahvaljujući ovome moglo se prići i formiranju partijske organizacije u Krapnju. U prvoj polovini 1939. osnovana je ćelija KPJ, a u drugoj se prišlo čvršćem povezivanju prve grupe omladinaca. Koristeći legalne forme rada,članovi Partije, simpatizeri i napredni omladinci svojim političkim djelovanjem uspjeli su kod većine raskrinkati

reakcionarnu politiku vodstva HSS i uvjeriti mještane da se bolji život može osigurati samo u savezu seljaka i radnika. U demonstracijama koje komunisti organiziraju povodom napada Hitlerove Njemačke na Poljsku sudjelovali su masovno i mještani. Aktiv SKOJ-a i grupa naprednih žena formirani su 1940.

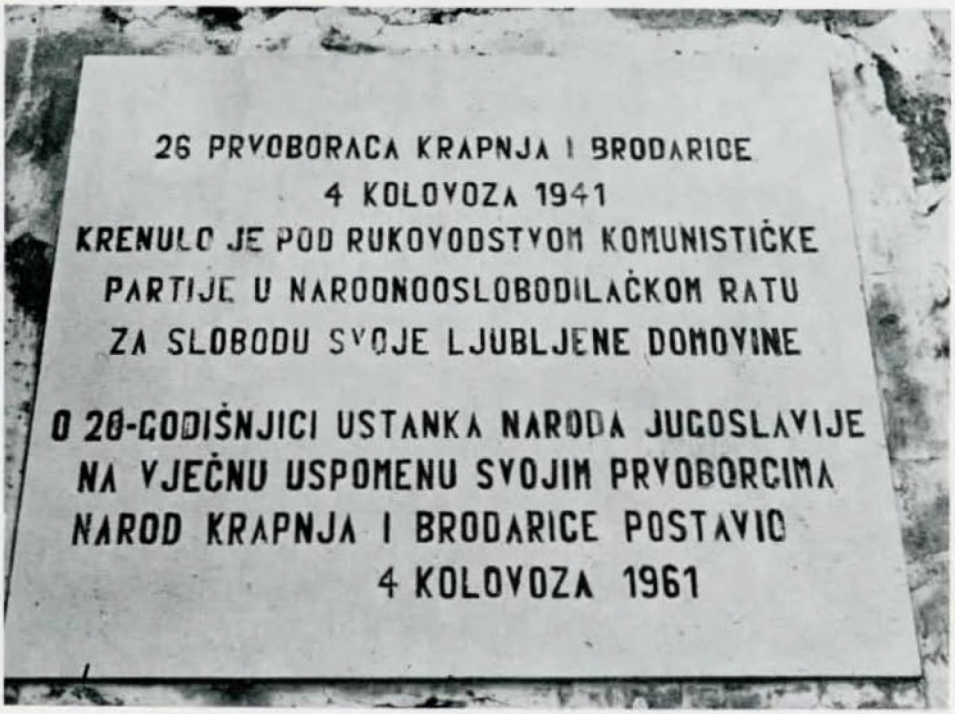
Napad na Jugoslaviju članovi Partije i SKOJ-a dočekali su organizirano i spremno. Objavom kapitulacije oni donose odluku da se sakuplja oružje i municija. Sakupili su desetak pušaka, određene količine municije i četiri sanduka ručnih bombi. Dolaskom okupatora u mjesto narod iskazuje mržnju prema njemu i pruža mu pasivan otpor. Bojkotira svečanost dizanja i spuštanja zastave, organizira se proslava 1. maja, lijepe plakati i rasturaju leci. Neposredna blizina Šibenika pružala je mogućnosti češćih kontakata s partijskim i skojevskim rukovodstvom u gradu. Sve je ovo stvaralo uvjete za odlazak Krapljana u oružanu borbu protiv okupatora.

Primivši direktivu za dizanje ustanka, komunisti i skojevci 2. kolovoza 1941. održavaju sastanak na kojem se dogovaraju o odlasku u partizane. Dva dana kasnije, 4. kolovoza poslije podne, 26 Krapljana u dvije gajete prebacuju se na vrh uvale Grebaštice, odakle su krenuli u pravcu Gornjeg Primoštena da bi sa grupom dobrovoljaca iz Primoštena formirali odred koji je zatim trebao da se prebaci u Bosnu. Kako odredu koji je došao do Lepeničkog gaja nije uspjelo da se probije dalje, to je odlučeno da se nekompromitirani drugovi vrate svojim kućama i čekaju dalje naređenje. Izvjestan broj ovih drugova Talijani su uhvatili i osudili na robiju.

I pored nastalih teškoća izazvanih hapšenjem i odlaskom grupe drugova u ilegalnost, organizirani rad za NOP nije prestajao. Narod sudjeluje i svesrdno pomaže u sakupljanju materijalne pomoći za borce i jedinice. U lipnju 1942. formiran je prvi narodnooslobodilački odbor. U povodu proslave Dana oktobarske revolucije izvedena je diverzija presjecanja telegrafske i telefonske veze sa Šibenikom. Nastavlja se odlazak u partizane pojedinačno i grupno, posebno u 1943. Poslije kapitulacije Italije pa do svibnja 1944. Krapljani održavaju pomorsku vezu između Krapnja — Grebaštice i Žirja kojom se prebacuju ranjenici i zbjeg, a povratno hrana i municija za potrebe jedinica. Oni formiraju i ronilačke ekipe koje su u sastavu III pomorskog obalskog sektora vadile hranu iz potopljenih njemačkih brodova na području Dugog otoka i Kornata. Na Visu, od tri ronilačke ekipe iz Krapnja, formirana je ronilačka četa. Po oslobođenju Splita i Šibenika sakupljenom opremom za deset ronilačkih ekipa i ronilačkom četom formira se Odred za spasavanje brodova pri komandi RM, u čijem je sastavu 80% ljudi, opreme i brodova bilo iz Krapnja.

Okupator je poduzimao represalije, hapsio i zatvarao. Ali sve to kao ni svirepi zločini koje je počinio u samom mjestu, na otoku Dvainka i u Zablaću nisu pokolebali mještane Krapnja u njihovu odlučnom opredjeljenju za NOP, u kojem su aktivno sudjelovali u apsolutnoj većini. U toku narodnooslobodilačkog rata u jedinicama NOV i POJ sudjelovalo je oko 250 boraca, od kojih 28 poginulo, Krapanj je imao i 19 žrtava fašističkog terora. U fašističkim logorima i zatvorima bilo je 66 osoba.

SPOMEN-PLOČA
KRAPANJ

26 PRVOBORACA KRAPNJA I BRODARICE
4. KOLOVOZA 1941.
KRENULO JE POD RUKOVODSTVOM KOMUNISTIČKE
PARTIJE U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
ZA SLOBODU SVOJE LJUBLJENE DOMOVINE
O 20—GODIŠNJICI USTANKA NARODA JUGOSLAVIJE
NA VJEČNU USPOMENU SVOJIM PRVOBORCIMA
NAROD KRAPNJA I BRODARICE POSTAVIO
4 KOLOVOZA 1961

Spomen-ploča 80 x 70 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Postavljena je u predjelu »Donja loža« na zid zgrade Frane Jurića za koju je vezana betonskom masom.

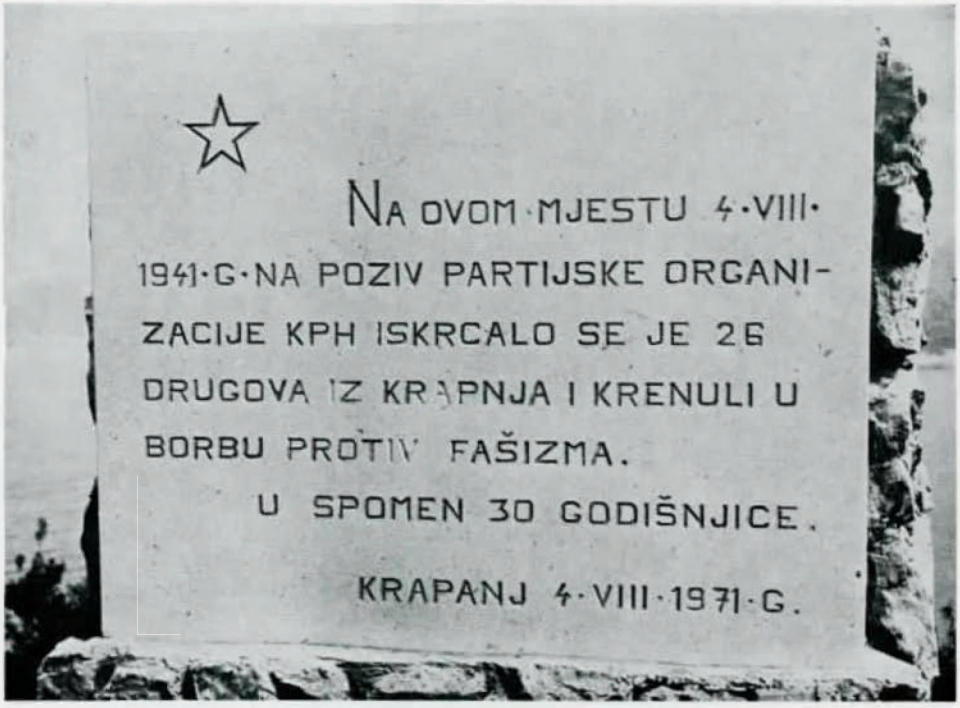
Tu pred ovom kućom, dan-dva prije odlaska u partizane, sastali su se mladi i nečujno jedan drugog upoznavali s odlukom Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju o dizanju oružanog ustanka protiv fašističkih okupatora.

»Spremi, druže, stvari i budi spreman za pokret. Zborno mjesto će biti saopćeno neposredno pred polazak«, bila je poruka za svakog od njih.

A onda, eto, i očekivane odluke partijske ćelije: »Dan polaska je 4. kolovoza, a zborno mjesto »Donje more«.

Tako je 26 mladih i kršnih momaka iz Krapnja 4. kolovoza 1941. napustilo mjesto da bi stupili u sastav partizanskog odreda, čiji je zadatak bio da se probije u Kninsku krajinu i dalje u Bosnu.

SPOMEN-PLOČA
GREBASTICA

NA OVOM MJESTU 4. VIII.
1941. G. NA POZIV PARTIJSKE ORGANI-
ZACIJE KPH ISKRCALO SE JE 26
DRUGOVA IZ KRAPNJA I KRENULI U
BORBU PROTIV FAŠIZMA.
U SPOMEN 30 GODIŠNJICE.
KRAPANJ 4. VIII. 1971. G.

Spomen-ploča 100 x 80 cm, izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, podignuta je uz Jadransku magistralu, u zaseoku Šparadići. Tekst na ploči ispisan je urezanim tiskanim slovima obojenim crveno, kao i zvijezda petokraka urezana u njenom lijevom gornjem uglu.

SPOMEN-PLOČA
DONJE POLJE, kod sv. Jurja

NA IZVRŠENJU PARTIJSKOG
ZADATKA 17 - X - 1942 GOD.
NA OVOM MJESTU OD
TALIJANSKE ZASJEDE
RANJEN, UHVAĆEN I NAKON
TRI DANA STRELJAN
PRVOBORAC
JARAM MIRKO
S. U. B. N. O. R. KRAPANJ

Na ogradnom zidu vinograda podignuto je betonsko postolje 75 x 64 cm na koje je postavljena spomen-ploča 55 x 40 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim u crnoj boji.

Kao član Rajonskog komiteta KPH Šibenik drug *Miro Jaram*, pri izvršenju zadatka, na putu Donje Polje — Brodarica upao je u dobro pripremljenu zasjedu talijanskih karabinijera.

Suočen s neočekivanom situacijom, on i drug koji je bio s njim, na povik da se predaju pokušali su da se spase bijegom. Međutim, Jaramu to nije uspjelo. Ranjen u nogu i ruku, srušio se i onesvijestio. Tako ranjenog karabinijeri su ga uhvatili i odveli u šibenski zatvor, gdje su ga podvrgli teškim mučenjima u namjeri da od njega saznaju podatke o aktivistima i suradnicima NOP-a. Kada im to nije uspjelo, oni su ga nakon nekoliko dana provedenih u zatvoru odveli na groblje na Raskrižje i tu strijeljali.

Do posljednjeg trenutka imao je držanje dostojno člana KPJ. Prije nego što je pao pred mecima talijanskih fašista, uzviknuo je: »Živjela Komunistička partija Jugoslavije!«, »Živio narodnooslobodilački pokret!«.

SPOMEN-PLOČA
BRODARICA

ANTE MILUTIN RADE
U OVOJ KUĆI JE ŽIVIO
OSNIVAČ PRVE PARTIJSKE ĆELIJE U KRAPNJU
PRVOBORAC U NARODNOM USTANKU 1941
I HRABAR BORAC U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
U KOJEM JE 1943 NA TLU BOSNE
DAO SVOJ ŽIVOT
ZA SLOBODU I BOLJI ŽIVOT SVOJE DOMOVINE
O 20-GODIŠNJICI USTANKA NARODA JUGOSLAVIJE
NA VJEČNU USPOMENU SVOM OSNIVAČU I DRUGU
NAROD KRAPNJA I BRODARICE
POSTAVIO 4 KOLOVOZA 1961

Spomen-ploča 80 x 70 cm je postavljena na južni zid kuće Stane Gović br. 114, uz morsku obalu na Brodarici. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Ovu ploču postavili su mještani Krapnja i Brodarice u znak sjećanja i zahvalnosti svom prvom članu KPJ, dosljednom borcu i propagatoru ideja marksizma u predratnom periodu, organizatoru ustanka, ratniku — komunistu, stvaraocu bratstva i jedinstva naroda i narodnosti socijalističke Jugoslavije.

*Rade Milutin** je rođen 1885. U predratnoj Jugoslaviji radio je u Beogradu kao mornar na riječnom brodarstvu. Član KPJ je od 1932. Zbog svoje aktivnosti često je dolazio u sukob s režimom, a 1933. bio zatvoren u beogradskoj Glavnjači. Poslije izdržane kazne, dolazi u rodno mjesto gdje je nastavio svoju političku aktivnost. Bio je prvi sekretar partijske ćelije u Krapnju.

Po kapitulaciji bivše Jugoslavije sudjelovao je u pripremanju ustanka. S grupom od 26 mještana krenuo je 4. kolovoza 1941. u partizane. Pošto se grupa nije uspjela probiti za Bosnu, vraća se na teren i tu radi u ilegalnosti do lipnja 1942, kada odlazi u partizane u sastav 4. operativne zone. Poginuo je u borbama kod Livna, u travnju 1943.

* Ante Milutin

SPOMEN-PLOČA
Cesta Šibenik — Vrpolje, na Gorici kod crkve

KAO TAOCI UHVAĆENI
I OBJEŠENI OD NJEMACA
NA OVOM MJESTU
6 - IV - 1944. GOD.
KALAIS JERKO
JURIĆ MARKO
S. U. B. N. O. R. KRAPANJ

Postolje na kojemu je spomen-ploča izrađeno je iz tri betonska bloka. Pri vrhu trećeg bloka je urezana zvijezda petokraka obojena crveno. Na njihovu vrhu je spomen-ploča 54 x 40 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

U jednoj od racija, koje su Nijemci i četnici često vršili u 1944, uhvaćeni su u Krapnju *Jerko Kalais* i *Marko Jurić*, simpatizeri NOP-a, a zatim obješeni u borovoj šumi uz samu cestu Šibenik — Vrpolje, s desne strane. Sahranjeni su na mjesnom groblju u Vrpolju.

SPOMEN-PLOČA
OTOK DVAINKA

U IZVRŠAVANJU SVOJIH
TERENSKIH ZADATAKA, PREBACIVANJA
RANJENIKA I VIŠE GRUPA ZBJEGA ZA
ŽIRJE I VIS, NA OVOM MJESTU 23. V
1944. G. MUĆKI SU UBIJENI OD ČETNI-
KA I BAČENI U MORE:

ŠPANJA JAKOV
CUROVIĆ PERE
VUKOV SREĆKA

MILUTIN JERKO
LUŠA ROKO

KRAPANJ 23. V. 1974. G.

Na kamenoj gromadi podignut je betonski zid u obliku trapeza na kojemu je spomen-ploča 100 x 80 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena s ispisanom posvetom i imenima urezanim tiskanim slovima obojenim crvenom bojom. S lijeve strane, u gornjem dijelu, urezana je petokraka zvijezda s bridovima također u crvenoj boji.

Osim kanala na liniji kopno — otok Žirje i obratno, krajem 1943. uspostavljen je još jedan koji je od Krapnja preko otoka Dvainka (3 km jugozapadno od Krapnja) vodio za Žirje. I ovim kanalom prebacivao se materijal za potrebe NOV, kao i ranjenici i zbjeg.

Na ovom zadatku bili su angažirani aktivisti NOP-a iz Krapnja. Funkcioniranje ove veze teklo je besprijekorno sve do svibnja 1944, kada je okupator uspio otkriti njeno postojanje.

U noći 23. svibnja 1944. dijelovi njemačkog »trupa« iz Zablaća s grupom koljača četnika postavili su zasjedu na otoku Dvainka i uspjeli uhvatiti *Petra Španju*, člana SKOJ-a, *Jerka Milutina*, člana KPJ, *Roka Lušu*, kandidata za člana KPJ i *Peru Curovića*. Nakon strahovitog mučenja fašisti su ih masakrirali i bacili u more. Nakon nekoliko dana, njihova tijela bez glave i udova su pronađena nedaleko od otoka Dvainka.

Tom prilikom na isti način su postupili i prema *Srećki Vukov*, rođenoj 1888, ženi svjetioničara koja se tada zatekla na tom otoku.

SPOMEN-PLOČA
KRAPANJ

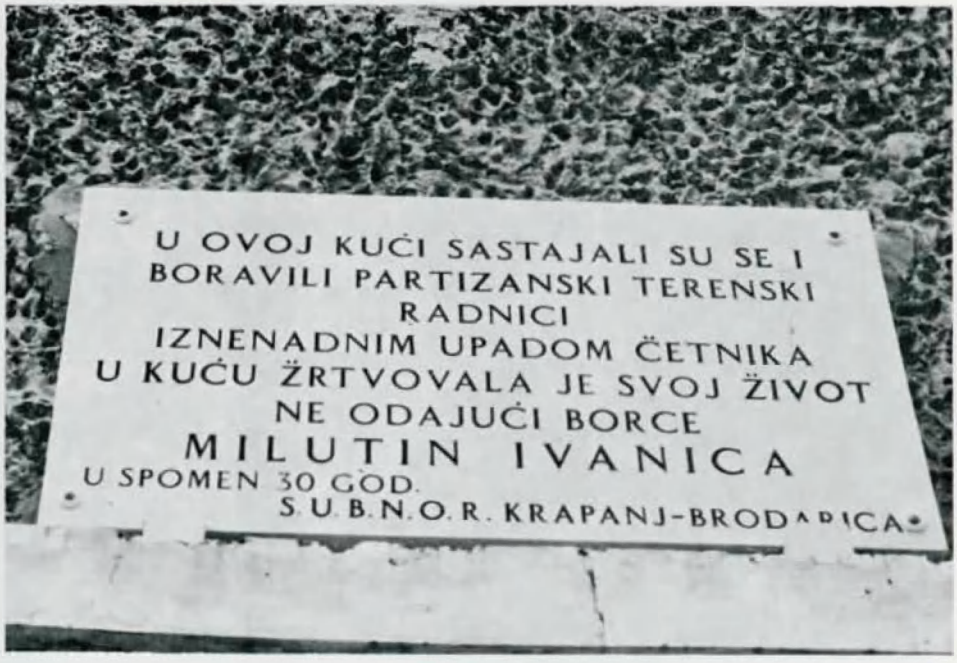

VRŠEĆI TERENSKE ZADATKE PO NALOGU
PARTIJE DANA 24. 5. 1944. PRVOBORAC
TANFARA RUDOLF IVE
NA OVOM MJESTU BIO JE RANJEN,
PROKAZAN, UHVAĆEN, ZVJERSKI MUČEN
I U ZABLAĆU OD GESTAPOA UBIJEN.
SUBNOR KRAPANJ — BRODARICA

Spomen-ploča 80 x 68 cm, izrađena iz sivog brušenog mramora, postavljena je na betonsko postolje ogradnog zida, predjel Mučić, na putu za Morinje. Tekst na ploči ispisan je urezanim tiskanim slovima bijelo obojenim. Iznad njega je, po sredini, urezana zvijezda petokraka također bijelo obojena.

Rudolf Tanfara Ivin rođen je 1912. u Krapnju. Kao simpatizer Komunističke partije bio je 1940. hapšen i zatvaran. Za NOP aktivno i organizirano radi od kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, a u partizane odlazi 4. kolovoza 1941. Radio je kao politički radnik na terenu, a zatim se nalazio na dužnosti komandanta partizanskog punkta. Izvršavajući partijske zadatke bio je ranjen i uhvaćen od Nijemaca i poslije zvjerskog mučenja ubijen u Zablaću 24. svibnja 1944.

SPOMEN-PLOČA
KRAPANJ

U OVOJ KUĆI SASTAJALI SU SE I
BORAVILI PARTIZANSKI TERENSKI
RADNICI
IZNENADNIM UPADOM ČETNIKA
U KUĆU ŽRTVOVALA JE SVOJ ŽIVOT
NE ODAJUĆI BORCE
MILUTIN IVANICA
U SPOMEN 30 GOD.
S. U. B. N. O. R. KRAPANJ — BRODARICA

Spomen-ploča 78 x 44 cm je postavljena na sjeverni zid kuće Petra Velnića, na obali otoka Krapnja. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Hrabra majka Ivanica 24. svibnja 1944. izdržala je strahovita mučenja, ali nije odala skrivenu grupu partizana, političkih radnika. Kroz stisnute zube rekla je fašistima: »Ne znam ništa, ubijte me!«

Razjareni gestapovci i četnici uhvatili su je za noge i vukli niz stepenice, tako da je potiljkom udarala po svakoj stepenici. Onesviještenu i gotovo mrtvu ostavili su je da dođe k sebi. A onda su je odveli u svoje mučilište, u Zablaće, gdje su nastavili torturu. S visine od jednog metra, u vojničkim cokulama, skakali su na polumrtvu Ivanicu tražeći od nje podatke o simpatizerima NOP-a. Ostala je dosljedna i nijema. Dok je još davala znakove života, razulareni i krvoločni fašisti njeno već iznakaženo i krvlju obliveno tijelo vezali su u vreću i bacili u more, gdje je u najstrašnijim mukama 25. svibnja 1944. prestalo kucati hrabro srce majke partizanke.

SPOMEN-PLOČA
KRAPANJ

NA OVOM MJESTU 26 - V - 1944. G.
OD ČETNIKA ZAKLAN
PREDSJEDNIK M. N. O. KRAPANJ
TANFARA ŠIME

Spomen-ploča 78 x 44 cm je postavljena na sjeverni zid kuće Slavka Jurića pok. Grge na otoku Krapnju. Izrađena je iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Šime Tanfara, član KPJ, predsjednik mjesnog NOO Krapanj, obilazio je posljednji put svoje mjesto da bi upozorio mještane da se sklone pred dolaskom njemačkog »trupa« i četničkih koljača iz Zablaća.

Izvršavajući ovaj zadatak, iznenada je upao u klopku. Trojica na jednog, ali se Šime ne da; rve se i guša s njima. U jednom trenutku, naglim

pokretom, oborio ih je na zemlju i uspio pobjeći. Ali bježeći upao je u zasjedu druge veće grupe kojoj se nije mogao odrvati. Fašistički zlotvori snažno ga zahvaćaju i prelamaju preko jednog ogradnog zida držeći ga tako da umire u strašnim mukama. Pored toga krvnici su se takmičili tko će više uboda kamom zadati u njegovo izmučeno tijelo da bi bili sigurni da je žrtva dokrajčena. To se zbilo dana 26. svibnja 1944.

Ali, to im nije bilo dosta. Otkidaju mu prst da bi se domogli vjenčane burme. Zatvaraju i njegovu drugaricu Mariju kojoj, nakon maltretiranja i ponižavanja, pokazuju burmu i podrugljivo dobacuju da više ne živi onaj tko ju je nosio. I na kraju, nakon mučenja odvode je u koncentracioni logor.

SPOMEN-KOSTURNICA
LAŠKOVICA

OVDJE JE SAHRANJENO
12 BORACA
SJEVERODALMATINSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
9 BORACA
V BRIGADE XIX UDARNE DIVIZIJE
NEZNANIH JUNAKA
SINOVA KRŠNE DALMACIJE
KOJI SU
1943 I 1944
U BORBAMA PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA
NA PODRUČJU RUPA I IĆEVA
DALI SVOJE ŽIVOTE
ZA SLOBODU I BOLJI ŽIVOT
SVOJE LJUBLJENE DOMOVINE
O 13-GODIŠNJICI USTANKA NARODA JUGOSLAVIJE
OVU SPOMEN-KOSTURNICU SVOJIM PALIM JUNACIMA
27 SRPNJA 1954 NAROD RUPA I IĆEVA POSTAVI.

Spomen-kosturnica, podignuta u Laškovici na raskrsnici puta Rupe-Ićevo, sastoji se od betonske nadgrobne ploče 100 x 197 x 16 cm i kamenog spomenika 107 x 175 x 40 cm na koji je postavljena spomen-ploča 55 x 68 cm s tekstom i zvijezdom petokrakom. Tekst i bridovi zvijezde obojeni su zlatnom bojom. Na ograđenom prostoru spomen-kosturnice zasađeno je 16 stabala.

SPOMENIK
LEPENICA

1941.—1945. G. U NOB-i BOREĆI SE ZA SLOBODU
I
SOCIJALNU PRAVDU POGINUŠE:

LUČIĆ T. BOŽE
MARČIĆ A. BARE
MRDEŽA J. NIKOLA
MRDEŽA J. BOŽO
MRDEŽA J. MIJO
MRDEŽA J. KRSTE
MRDEŽA M. MATE
MRDEŽA A. MARIJAN
VUČIĆ M. MARKO
MARIĆIĆ M. MIJO
PAŠKALIN G. ANTE
PAŠKALIN A. LUKA
MRDEŽA I. NIKOLA
MRDEŽA I. KRSTE
MRDEŽA S. MATE
MRDEŽA I. JAKOV
MARČIĆ M. JERKO

NA NJIHOVU TRAJNU USPOMENU
PODIŽE ODBOR SB LEPENICE
UZ ZAHVALNU POMOĆ SUSJEDNIH SELA

LEPENICA 3. IX 1961.

U malom izduženom i ograđenom prostoru, zasađenom čempresima, nalazi se spomenik izrađen od kamenih blokova, do kojega vode dvije kamene stepenice. Na bloku je ploča od bijelog kamena, na dvjema kamenim konzolama, iznad koje je reljefna zvijezda petokraka. Blok od tesanog kamena ima dimenzije 210 x 140 x 45 cm, a ploča 120 x 67 cm.

Tekst na ploči je ispisan tiskanim slovima, kojima su urezi ispunjeni olovom.

Lepenica je smještena oko 25 kilometara jugoistočno od Šibenika, neposredno uz zagorsku regionalnu cestu Šibenik—Trogir—Split. Pred rat ovdje je živjelo oko 120 stanovnika od kojih su mnogi, kao sezonski radnici, bili zaposleni u Splitu i Kaštelima. Zahvaljujući upravo njima, ovamo dosta rano prodiru ideje naprednog radničkog pokreta. Posebne zasluge za to pripadaju drugu *Boži Lučiću* pok. *Tome*, članu KPJ od 1932. godine, kojega policija 1934. godine zbog pripadnosti KPJ i iskazane revolucionarne aktivnosti hapsi, zatvara i osuđuje na robiju koju izdržava u Lepoglavi. Po dolasku s robije Božo nastavlja svoj revolucionarni rad u Splitu, ali i u rodnoj Lepenici.

U danima sloma stare Jugoslavije, u travnju 1941. Lepeničani se uključuju u akciju sakupljanja i čuvanja oružja i druge vojne opreme.

Na poziv Partije o otpočinjanju oružane borbe, u Lepenici se pod neposrednim rukovodstvom *Bože Lučića* organizira i priprema odlazak prve grupe boraca u partizane, njih trinaestorice. Međutim, grupi ne uspijeva da se probije u unutrašnjost. Ono što nije uspjelo 1941, to uspijeva u rujnu 1942. kada njeni borci stupaju u redove 1. i 2. proleterske i 1. dalmatinske brigade.

Godine 1943, poslije kapitulacije Italije, odlazi druga grupa boraca u NOV. U toku 1944. godine dolazi do pojedinačnih odlazaka u partizane.

Partijska organizacija — partijska ćelija od 9 članova čiji je prvi sekretar *Božo Lučić* (ubijen od Talijana 9. rujna 1941. u rodnoj Lepenici) — osnovana je u Lepenici 1941, a aktiv SKOJ-a, također od 9 članova, u lipnju 1942. Prvi Mjesni NOO osnovan je polovinom, a odbor AFŽ krajem 1942.

Stanovnici Lepenice uključili su se u NOP i aktivno radili od samog početka NOB-a. Lepenica i njena bliža okolica su teren preko kojega su u toku NOR-a išli transporti oružja, hrane, sanitetskog i drugog materijala Ovuda je prošao i Primoštensko-rogoznički partizanski odred početkom kolovoza 1941. U Lepeničkom gaju borci ovog odreda su predanili i od stanovnika ovog kraja bili zbrinuti organiziranom ishranom.

Lepenica je dala 39 učesnika NOR-a, od kojih je 17 poginulo u borbi protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika. Dala je i dvije žrtve fašističkog terora.

SPOMENIK
LOZOVAC — Tromilja

HRABRIM SINOVIMA I KĆERIMA
PALIM BORCIMA I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA
U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI
1941—1945
U ZNAK TRAJNOG SJEĆANJA I ZAHVALNOSTI
PODIŽE NAROD
LOZOVCA
GRADINE
KONJEVRATA
ČVRLJEVA
GORIŠA I BRNJICE
27. SRPNJA 1975.

BADŽIM IVE ANTIN
BADŽIM MARKO ANTIN
BADŽIM PAJO MATIN
BRKIĆ BOGDAN STEVIN
BRKIĆ BRANKO TOMIN
BRKIĆ ŽIVKO NIKIN
BUKIĆ ANTE MARKOV
BUKIĆ ANTE ŠIMIN
BUKIĆ JAKOV JERKOV
BUKIĆ NIKICA MARKOV
BUKIĆ NIKOLA MIJIN
ČEKO ANTE ŠIMIN
ČEKO FRANE ŠIMIN
ČEKO JOSO LUKIN
ČEKO JOSO MARKOV
ČEKO MARIJA MATINA
ČEKO MARKO LUKIN
ČEKO NIKO ŠIMIN
ČEKO PETAR JOSIN
ČEKO VINKO IVIN
ČVRLJAK ANA KRSTINA
ČVRLJAK IVE KRSTIN
ČVRLJAK IVE MATIN
ČVRLJAK IVE NIKIN
ČVRLJAK JOSO ŠIMIN
ČVRLJAK MARIJA ANTINA
ČVRLJAK PAŠKO MATIN
ČVRLJAK PETAR JERIN
ČVRLJAK PETAR MARKOV
ČVRLJAK PETAR MILIN
ČVRLJAK ŠIME MARKOV
ČVRLJAK TONA ŠIMINA
ČOGELJA MARKO ŠIMIN
ČOGELJA ANTE NIKIN
ČOGELJA IVANKA MATINA
ČOGELJA IVE NIKIN
ČOGELJA JAKOV VICIN
ČOGELJA JERE MATIN
ČOGELJA JOSO PAJIN
ČOGELJA KRSTE VICIN
ČOGELJA MARKO ŠIMIN
ČOGELJA NIKOLA VICIN
ČOGELJA PETAR VICIN
ĆORIĆ ADAM MILIN
ĐAKOVIĆ ANTE MARKOV
ĐAKOVIĆ KRSTE MARKOV
ĐAKOVIĆ MARKO JOSIN
ĐAKOVIĆ PAJO MATIN
ERCEG JOSO JAKOVA
ERCEG KRSTE ANTIN
ERCEG PETAR JAKOVA
ELEZ ANTE PETROV
GULIN ANTE IVIN
GULIN ANTE MARKOV
GULIN DANE JOSIN
GULIN DANE MOJIĆ
GULIN DANE RUDILO
GULIN DANE ŠIMIN
GULIN DINKO ANTIN
GULIN FRANE MARKOV
GULIN IVE NIKIN
GULIN IVE STIPIN
GULIN JAKOV FRANE
GULIN JERE ANTIN
GULIN JERE IVANOV
GULIN JERE STIPIN

GULIN JOSO JERIN
GULIN JOSO STIPIN
GULIN MATE ŠIMIN
GULIN MILAN JOSIN
GULIN MIRKO ANTIN
GULIN MIRKO MATIN
GULIN NIKO ANTIN
GULIN NIKO IVANA
GULIN ŠIME MARKOV
GULIN ZORKA ANTINA
KALAUZ ANTE MATIN
KALAUZ IVANKA JOSE
KONJEVODA MARICA ANTINA
KONJEVODA MARIJA ŠIMINA
KONJEVODA MILENA ANTINA
KONJEVODA MILKA KRSTINA
KONJEVODA PETAR NIKIN
KONJEVODA VESELA ANTINA
KRNIĆ ANTE IVIN
KRNIĆ ANTE LUKIN
KRNIĆ ANTE PETROV
KRNIĆ DRAGO JOSIN
KRNIĆ FRANE BLAŽA
KRNIĆ IVE MATIN

KALAUZ IVE BOŽIN
KALAUZ JERE IVIN
KALAUZ JERE MATIN
KALAUZ MARIJA MATINA
KALAUZ MATE TOMIN
KALAUZ MILAN IVANOV
KALAUZ NIKICA ANTIN
KALAUZ PETAR MARKOV
KALAUZ ROKO IVIN
KALAUZ RUDOLF NIKIN
KALAUZ TONA NIKINA
KALAUZ VELE STANKOV
KONJEVODA ANTE KRSTIN
KONJEVODA ANTE MILIN
KONJEVODA ANTE NIKE
KONJEVODA BLAŽ NIKIN
KONJEVODA DINKO NIKIN
KONJEVODA KRSTE MILE
KONJEVODA IKA JAKOVA
KRNIĆ IVE STIPIN
KRNIĆ IVE ŠIMIN
KRNIĆ IVE TOMIN
KRNIĆ JAKOV NIKIN
KRNIĆ JOSO MATIN
KRNIĆ MARKO ANTE
KRNIĆ MATE JOSIN
KRNIĆ JOSO ANTE
KRNIĆ PAŠKO BLAŽA
KRNIĆ PAVE NIKIN
KRNIĆ STIPE MIJIN
KRNIĆ ŠIME IVIN
KRNIĆ TOME TOMIN
KOŠTAN MARKO JOSIN
KOŠTAN MILE MARKOV
KOŠTAN PETAR MARKOV
KOŠTAN VICE IVIN
LABOR ANTE MARKOV
LABOR ANTE MATIN
LABOR JERE ANTIN
LABOR JERE MARKOV
LABOR MATE MARKOV
LABOR MARKO MATIN
LABOR MATE NIKIN
LABOR NIKO IVANOV
LABOR NIKO MARKOV
MILKOVIĆ ANTE JOSIN
MILKOVIĆ STIPE MATIN
MILKOVIĆ VICE JOSIN
MRNDŽE ANTE MARKOV
MRNDŽE MILKA JOSINA
MRNDŽE ŠIME ANTIN
MANDIĆ ANTE MARKOV
MANDIĆ IVICA KRSTIN
MANDIĆ JANDRO KRSTIN
MANDIĆ JOSO LUKIN
MANDIĆ KREŠO ŠIMIN
PEKAS ANTE IVIN
PEKAS BLAŽ JAKOVA
PEKAS MARKO ŠIMIN
PEKAS MIRKO VICIN
PEKAS STANA MARKOVA
RADAK JERE NIKIN
RADAK MARKO NIKIN
SLAVICA ANTE JERIN
SLAVICA ANTE MARKOV
ŠUPE ANDRIJA IVANOV
ŠUPE ANDRIJA PETROV
ŠUPE ANTE JAKOVA
ŠUPE ANTE ŠIMIN
ŠUPE BOJA PETROVA
ŠUPE DARINKA STIPINA
ŠUPE IVE MATIN
ŠUPE IVE PETROV
ŠUPE KRSTE JOSIN
ŠUPE MARICA ANTINA
ŠUPE MARINKO ANTIN
ŠUPE MARKO MILIN
ŠUPE MATE IVIN
ŠUPE STANA MARKOVA
ŠUPE STIPE TOMIN
ŠUPE ŠIME MATIN
ŠENETA DANE ANTIN
ŠENETA PETAR ANTIN
ŠULJAK JOSO NIKIN
ŠIRKO DUŠAN LUKIN
TULIĆ MIRKO MATIN
VRANČIĆ JERE JOSIN
VRANČIĆ MIRKO JOSIN
VRCIĆ MIJO NIKIN
VRCIĆ SLAVKA JURINA
VRCIĆ ŠIME PAJIN
VRCIĆ VICE JURIN

SLAVICA ANTE MIRKOV
SLAVICA MARKO JOSIN
SLAVICA STIPE JURIN
SLAVICA VICE IVANOV
VULINOVIĆ BOŽO MITROV
VULINOVIĆ DUŠAN MARKOV
VULINOVIĆ MARKO MARKOV
VULINOVIĆ MILOŠ TOMIN

VULINOVIĆ MITAR TODE
VULINOVIĆ ŠPIRO MARKOV
VRLJEVIĆ BRANKO JOVIN
VRLJEVIĆ MIHAJLO JOVE
BUKIĆ ANTE MARKOV
ĐAKOVIĆ ANTE IVIN
ĐAKOVIĆ FRANE ANTE
LABOR MARKO JAKOVA.

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

BADŽIM MARKO KRSTIN
BADŽIM TOME MARKOV
ČEKO MATE NIKIN
ĆOGELJA JELA ŠIMINA
ĆOGELJA ZORKA MARKOVA
ĆVRLJAK ANA MITROVA
ĆVRLJAK ANTE ANTIN
ĆVRLJAK MARKO ŠIMIN
ĆVRLJAK PAŠKO NIKIN
ĐAKOVIĆ FRANE ANTIN
GULIN ANKA JERINA
GULIN IVE JOSIN
GULIN JERE JOSIN
GULIN NIKO PETROV
GULIN PETAR PETROV
GULIN ZDRAVKO JERIN
JELIĆ VASO PETROV
KNEŽIĆ ĐURO KRSTIN
KNEŽIĆ ĐURO SIMIN
KNEŽIĆ MARKO MARKOV
KNEŽIĆ MIJO JOVIN
KNEŽIĆ NIKO ĐURIN
KNEŽIĆ NIKOLA SIMIN
KNEŽIĆ SRBOBRAN NIKIN
KNEŽIĆ VLADIMIR PETROV
KNEŽIĆ STEVO NIKIN
KOŠTAN BLAŽ LUKIN
KOŠTAN STIPE IVIN
KOŠTAN ŠIME MARKOV
KRNIĆ IVE ANTIN
KRNIĆ JOSO ANDRIJE
KRNIĆ LOVRE JOSIN
KRNIĆ VICE ANTIN
LABOR ANTE ANTIN
LJUBIĆ PAŠKO PAJIN
MILOVAC DRAGO MARKOV
PEKAS DANE NIKIN
PEKAS JERE VICIN
PEKAS KRSTE ŠIMIN
PEKAS ŠIME PAŠKIN
PEKAS VICE ANTIN
RADAK MATE STIPIN
ŠENETA BLAŽ LUKIN
ŠENETA JERE ANTIN
ŠENETA JOSO LUKIN
ŠENETA STIPE LUKIN
ŠENETA ŠIME LUKIN
ŠENETA ANTE MARKOV
ŠUPE IVAN ANDRIJE
ŠUPE MARKO MATIN
VRANČIĆ IVE IVIN
VRCIĆ ANTE STIPIN
VRCIĆ NIKO JOSIN
VRLJEVIĆ DANICA STANKA
VULINOVIĆ MARKO MITROV

Spomenik je podignut na dosta velikoj površini koja je u prednjem dijelu zasađena raznim raslinjem i cvijećem, a na sjevernoj strani se nalazi borova šuma u ovećem kompleksu. Ispred spomenika, s desne strane, postavljena je česma s pitkom vodom.

Spomenik se sastoji od dva dijela:

— kamenog postolja 100 x 90 cm iz brušenog bijelog bračkog kamena, na kojem je borac, visine 200 cm, s puškom u desnoj ruci, izliven u bronzi, i

— pozadi, od betonskog postolja 440 x 70 cm na kojem se, u obliku paćetvorine, podiže betonski zid 660 x 200 x 120 cm obložen sa 6 ploča iz bijelog brušenog bračkog kamena, svaka 110 x 190 cm, na kojima je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnim olovnim cementom.

Cijeli spomenički kompleks je ograđen.

Autor je »Borca« akademski kipar Antun Jović a ostalog dijela spomenika akademski kipar Vlade Petković iz Šibenika.

Lozovac, Gradina, Konjevrate, Čvrljevo, Goriš i Brnjica, sa svojih desetak i više zaselaka, smješteni su pored ceste Šibenik — Drniš i Šibenik — Skradin — Slapovi Krke. Spomenički kompleks na Tromilji podignut je u slavu i na sjećanje na poginule borce i žrtve fašističkog terora koje je narod ovih sela dao u NOR-u i socijalističkoj revoluciji.

Prije rata ovdje je živjelo 475 domaćinstava sa ukupno oko 2.780 stanovnika koji su se bavili zemljoradnjom i stočarstvom. Samo jedan mali broj, njih oko 100, povremeno ili stalno je radio u Šibeniku, dok je desetak otišlo u inozemstvo za poslom i kruhom. Utjecaj naprednih ideja revolucionarnog radničkog pokreta, unatoč blizini Šibenika, počeo se jače osjećati tek od 1937, puštanjem u rad Tvornice aluminija na Lozovcu, kada se u njoj zaposlio veći broj radnika iz obližnjih sela, koji upoznaju i prihvaćaju te ideje. U tvornici je postojala i aktivno djelovala organizacija KPJ.

Utjecaj građanskih političkih stranaka, naročito HSS-a, postajao je sve slabiji, a pokušaji raznih reakcionarnih elemenata, pri čemu nije izostala ni crkva sa svojom propagandom protiv KPJ-e, da se nacionalne i vjerske razlike koriste za izazivanje mržnje između Hrvata i Srba i da se narod isključi iz revolucionarnih zbivanja, nisu imali uspjeha. Zaposleni u tvornici, u većini, pristupili su URS-ovim sindikatima, sudjelovali u akcijama koje je sindikat organizirao, te je utjecaj Partije na njih bio sve prisutniji, uključivanje u politički život sve intenzivnije, što se počinje prenositi i osjećati i među njihovim suseljanima.

Poslije propasti stare Jugoslavije, ljudi ovog kraja počeli su se uključivati u rad za NOP. Prikupljali su oružje, municiju i drugi materijal, preko partijskih aktivista iz Šibenika upoznavali su se s ciljevima NOB-a, pri kraju 1941. formirali su se, u nekim selima, prvi aktivi SKOJ-a, organizirale udarne grupe i vršile pripreme za odlazak u partizane.

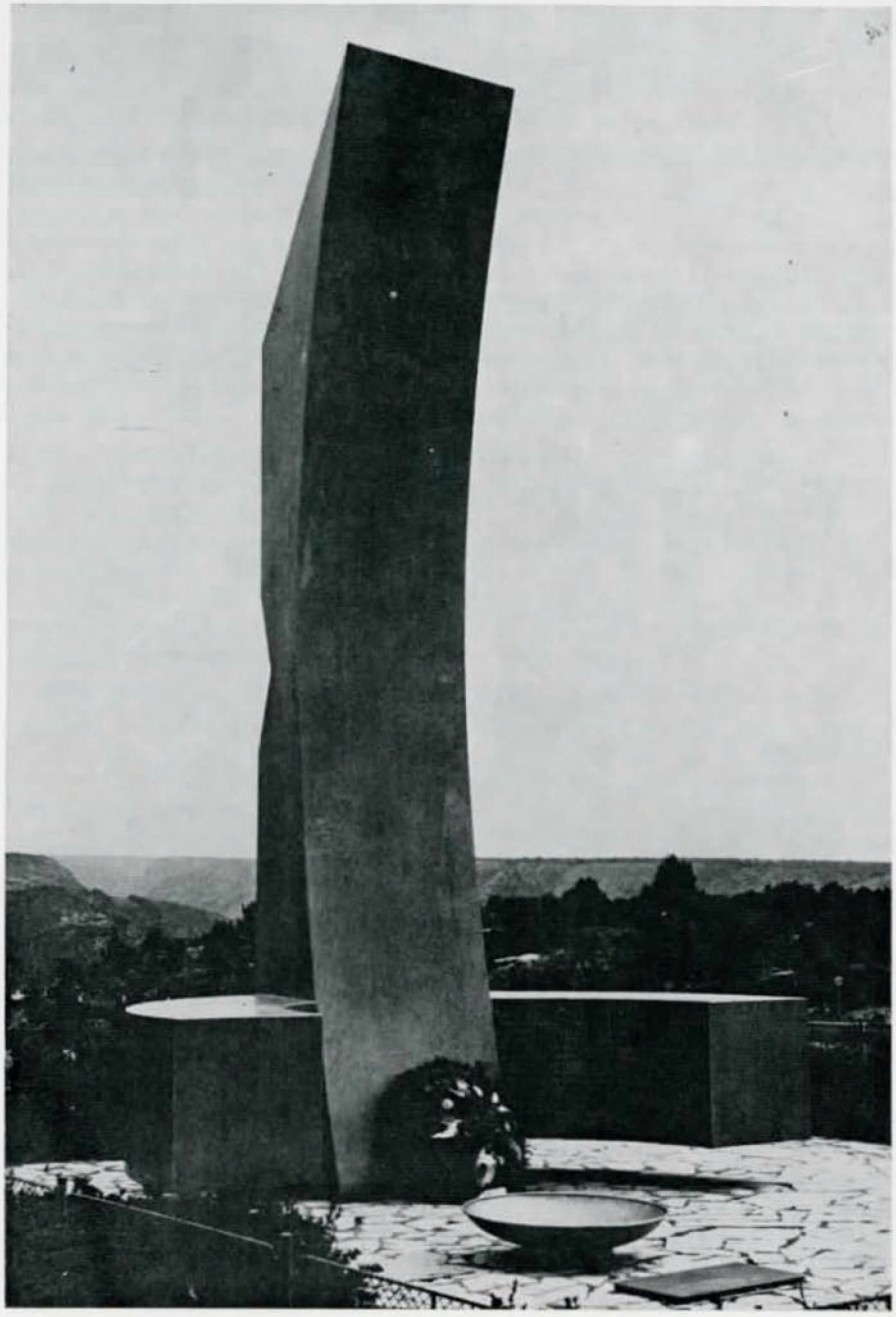
Uspostavljanje talijanskih garnizona u tvornici u Lozovcu, na Slapovima Krke, Konjevratima i povremeno na Tromilji, sa ukupno 500 — 700 vojnika, uz karabinijersku stanicu u Lozovcu i stalnu propagandu okupatora, a poslije kapitulacije Italije i pojačanu aktivnost četnika, ni jednog momenta nisu pokolebali narod ovog kraja da se u svojoj ogromnoj većini odlučno i bezrezervno opredijelio za NOP i aktivno sudjelovao u svim zbivanjima u toku NOR-a.

Preko ovog područja sigurno su se održavale i prolazile veze iz primorja za unutrašnjost i srednju Dalmaciju i prebačeno je na stotine boraca. Na ovom terenu uspješno je izvodila svoje akcije Šibenska leteća četa 1942. i Šibensko-trogirski odred 1944. godine, izvršene su brojne uspješne akcije rušenja dalekovoda i telefonskih linija, napadi na patrole i transporte okupatora i na četnike, rušene su komunikacije i sl.

Prvi mjesni NOO-i izabrani su u drugoj polovini 1942, kada su formirani i odbori AFŽ-a, a krajem godine i prva partijska ćelija za Lozovac, Konjevrate i Bilice. Organizacija SKOJ-a postala je organizacijski i brojčano jača.

Narod ovih sela dao je dostojan doprinos u toku NOR-a i socijalističke revolucije. Početkom listopada 1942, upravo 4. i 7. listopada, na poziv Komunističke partije odlazi u NOV 307 drugova i drugarica, koji popunjavaju i bore se u redovima 1. i 2. proleterske brigade, u čijim redovima sudjeluju u svim bitkama koje su ove slavne jedinice vodile do oslobođenja zemlje. U toku NOR-a ovaj kraj je dao 516 boraca od kojih je 198 poginulo. U bici na Sutjesci sudjelovalo je njih 180, a 55 poginulo. Fašistički okupatori i domaći izdajnici strijeljali su 55 rodoljuba i simpatizera NOP-a. Velik broj osoba bio je odveden u logore fašističke Italije i Njemačke. Osim ljudskih, stanovnici ovih sela podnijeli su i velike materijalne žrtve.

SPOMENIK
LOZOVAC — Tvornica aluminija

ZEMLJI SU DALI I SNOVE I ŽIVOTE
BESMRTNI U DJELU BESMRTNE LJEPOTE
SA ZAHVALNOŠĆU KOLEKTIV TVORNICE
10. VI 1967.

ALFIREV J. ROBERT
BELAMARIĆ F. MIRKO
BELAMARIĆ Š. STIPE
BUKIĆ M. ANTE
BUKIĆ M. ANTE
BUKIĆ Š. ANTE
BULAT P. IVAN
ČEKO L. JOSO
ČEKO M. JOSO
ČEKO L. MARKO
ČEKO Š. NIKO
ČVRLJAK N. IVE
ČVRLJAK M. PAŠKO
ČVRLJAK M. PETAR
ČVRLJAK M. ŠIME
ČVRLJAK Š. JOSO
DODIG M. MILE
ELEZ P. ANTE
ERCEG J. JOSO
ERCEG A. KRSTE
ERCEG J. PETAR
ERCEG F. FRANE
ERCEG F. MILENKO
GOJANOVIĆ B. BLAŽ
GOLEŠ R. ANTE
GULIN M. ANTE
GULIN J. DANE
GULIN Š. DANE
GULIN M. FRANE
GULIN N. IVE
GULIN F. JAKOV
GULIN A. JERE
GULIN I. JERE
GULIN S. JERE
GULIN A. JOSO
GULIN I. JOSO
GULIN I. NIKO
GULIN Š. MATE
GULIN J. MILAN
GULIN A. MIRKO
GULIN M. TEO
GUBERINA V. PAŠKO
GUBERINA Š. RAIN
KALAUZ M. ANTE
KALAUZ I. JERE
KALAUZ M. JERE
KALAUZ T. MATE
KALAUZ I. MILE
KALAUZ A. NIKO
KALAUZ I. ROKO
KALAUZ N. RUDOLF
KALAUZ S. VELIMIR
KARARA N. ZDRAVKO
KONJEVODA K. ANTE
KONJEVODA N. BLAŽ
KONJEVODA N. DINKO

KONJEVODA N. PETAR
KOŠTAN M. PETAR
KRNIĆ I. ANTE
KRNIĆ Š. IVE
KRNIĆ T. IVE
KRNIĆ A. MARKO
KRNIĆ N. PAVE
KRNIĆ T. TOME
MARTINČEVIĆ N. JOSO
MATULIĆ K. ANĐELKO
MIHALJEVIĆ A. MILE
MILIČIĆ D. JOSO
MILKOVIĆ J. ANTE
MILKOVIĆ M. STIPE
MILKOVIĆ J. VICE
MRNDŽE A. ŠIME
PEKAS J. BLAŽ
POPOVIĆ ALEKSANDAR
RONČEVIĆ Đ. DANE
RUPIĆ M. DANE
SEKULIĆ K. SIMO
SLAVICA M. ANTE
SLAVICA M. ANTE
SLAVICA J. MARKO
SLAVICA J. NIKO
SLAVICA J. STIPE
SLAVICA K. ŠPIRO
SLAVICA I. VICE

ŠULJAK N. JOSO
ŠUPE P. IVE
VRCIĆ N. MIJO
VULELIJA B. HRVOJE
VULINOVIĆ T. MILOŠ

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

ČOGELJA Š. MARKO
KONJEVODA N. ANTE
KOŠTAN L. BLAŽ
KOŠTAN I. STIPE
KOŠTAN M. ŠIME
KRNIĆ A. JOVO
KRNIĆ A. VICE
MILJUŠ K. DRAGO
PEKAS N. DANE
PEKAS Š. KRSTE
PERIĆ P. JOSO
SLAVICA A. IVE

Spomenik je podignut u povodu 30-godišnjice postojanja tvornice Lozovac. Izgrađen je na predjelu »Vrh Brine« u Novom naselju, s lijeve strane ceste koja vodi u pravcu Slapova Krke.

Na postolju spomenika, u obliku polukruga, ispisana su imena poginulih boraca i žrtava fašističkog terora, radnika tvornice aluminija. Po sredini postolja se uzdiže spomenik 820 x 150 x 120 cm u obliku aluminijskog ingota.

Na platou, ispred spomenika su poluvaze za vječni plamen i spomen-ploča 100 x 50 cm.

Svi elemnti spomenika su izrađeni iz aluminija. Cijeli spomenički kompleks je ograđen.

Autor spomenika je Niđo Erceg, radnik TLM »Boris Kidrič«.

Izgradnja Tvornice glinice i aluminija Lozovac započela je 1936, a prve količine aluminija proizvedene su krajem prvog polugodišta 1937.

Snagu radničke klase u tvornici predstavljao je URS-ov sindikat. Preko njega je Partija podizala klasnu svijest radnika, organizirala štrajk 1937, koji je uspješno završen, zatim proslave Oktobarske revolucije, 1. maja itd. Nije bilo akcije za poboljšanje ekonomskih i političkih prava radničke klase, a da u njoj nisu sudjelovali i radnici tvornice. Oni su se isticali i u sakupljanju crvene pomoći.

Uporedo s tim akcijama rasla je sve više svijest i organiziranost radničke klase a time su stvarani i uvjeti za formiranje partijske organizacije u tvornici, do čega je došlo u drugoj polovini 1940. godine, što je omogućilo još življi i neposredniji politički rad u tvornici. Partijska organizacija brojno je rasla, vršila snažan utjecaj na radnike i pripremala svoje kadrove i simpatizere, kao i cijeli kolektiv za teške dane koji su dolazili.

Dolaskom talijanskog okupatora, u tvornici se organiziraju otpori i izvode sabotaže kako bi proizvodnja aluminija bila što manja.

Dana 4. i 7. listopada 1942, na poziv Partije, radnici masovno odlaze u partizane, tako da je 9. listopada tvornica ostala gotovo bez radnika. Hapšenja, maltretiranja, mučenja i strijeljanja koja vrše Talijani nisu uspjela zastrašiti radnike u njihovoj odlučnosti da istraju u borbi protiv fašističkog okupatora.

Nakon masovnog odlaska radnika u partizane, trebalo je onesposobiti tvornicu za daljnji rad. Diverziju širih razmjera uspješno su izvršili dvojica radnika hidroelektrane na Slapovima Krke dana 31. listopada 1942. miniranjem HE »Jaruga«. Elektrana je onesposobljena, a u tvornici je rad stao. Napori Talijana da se potpale kotlovi kaloričnе centrale nisu dali rezultata, jer su radnici, poštujući partijske direktive, usporavali loženje tako da su se sve peći u elektrolizi zamrzle.

Pokušaj Talijana da puste u pogon 10 novih peći također je propao jer je 8. studenoga 1942. srušen dalekovod HE »Manojlovac« — Lozovac, a zatim 19. siječnja 1943. izvršeno miniranje kablova, koji spajaju HE »Jaruga« s tvornicom, i spaljivanje sabirnica u kaloričnoj centrali. Ovim akcijama izvršen je zadatak i postignut cilj. Proizvodnja tvornice je definitivno prestala.

Doprinos radnika tvornice Lozovac narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji bio je velik. Od ukupno tada zaposlenih oko 360, njih 101 ugradili su svoj život u temelje socijalističke samoupravne Jugoslavije. Podignut spomenik ostaje kao trajna uspomena na njih i njihovo djelo.

SPOMENIK
LOZOVAC — GRADINA

BORCI

VAŠ ĆE ŽIVOT BORBA I SMRT BITI
TRAJNI IZVOR ZA SNAGU I PRIMJER
U BORBI DANAŠNJIH I BUDUĆIH
GRADITELJA SOCIJALISTIČKE
JUGOSLAVIJE
1941—1945

KONJEVODA PETAR
KONJEVODA KRSTE
KONJEVODA MILKA
KONJEVODA MARA
KONJEVODA IKA
KONJEVODA DINKO
KONJEVODA N. ANTE
KONJEVODA K. ANTE
KONJEVODA M. ANTE
KONJEVODA BLAŽ
ĆOGELJA NIKOLA
ĆOGELJA JAKIŠA
ĆOGELJA IVANKA
ĆOGELJA JERKO
ĆOGELJA MARKO
ĆOGELJA KRSTE
ĆOGELJA PERE
ĆOGELJA IVE
ĆOGELJA ANTE
ĆOGELJA JOSO
BRKIĆ BRANKO
BRKIĆ ŽIVKO
PEKAS MARKO
PEKAS ANTE
PEKAS MIRKO
PEKAS BLAŽ
PEKAS IVE
PEKAS DANE
ŠUPE DARINKA
ŠUPE MARINKO
ŠUPE P. ANDRIJA
ŠUPE I. ANDRIJA
ŠUPE M. IVE
ŠUPE P. IVE
ŠUPE J. ANTE
ŠUPE Š. ANTE
ŠUPE KRSTE
ŠUPE MATE
ŠUPE ŠIME
ŠUPE MARICA
ŠUPE STANA
ŠUPE BOJA
ŠUPE STIPE
MRNDŽE ANTE
MRNDŽE ŠIME
MRNDŽE MILKA
LABOR ANTE
ČEKO M. JOSO
ČEKO J. JOSO
ČEKO MARKO
ČEKO PETAR
ČEKO DINKO
ČEKO MARIJA
ČEKO FRANE
ČEKO NIKO
ČEKO ANTE

ŽRTVE FAŠIZMA 1941—1945 GOD.

KNEŽIĆ SRBOBRAN
KNEŽIĆ MARKO
KNEŽIĆ STEVO
KNEŽIĆ MIRKO
KNEŽIĆ MIJO
KNEŽIĆ S. ĐURO
KNEŽIĆ K. ĐURO
KNEŽIĆ S. NIKOLA
KNEŽIĆ D. NIKO
ĆOGELJA MARKO
JELIĆ VASO
ŽURA JERE
ŠUPE ANTE
ŠUPE MARKO
PEKAS KRSTE
PEKAS VICE
PEKAS ŠIME
PEKAS JERE

ORGANIZACIJA SAVEZA BORACA N. O. R.
GRADINA 1962.

Spomenik je podignut u zaseoku Šupe-Čogelja, na takozvanom mjestu »Ravanj«. Sastoji se od dva uzidana stupa 240 x 45 cm i 350 x 45 cm iz klesanog bijelog kamena. Između dva kamena stupa postavljena je spomen-ploča 200 x 55 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, na kojoj je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Na većem kamenom stupu, pri samom vrhu, ističe se zvijezda petokraka obojena crvenom bojom.

Cijeli spomenički kompleks je ograđen. S unutrašnje strane ograde, u desnom uglu nalazi se fontana 105 x 105 cm izrađena od betona u obliku trapeza.

Gradina je smještena svega 10 km sjeveroistočno od Šibenika, nedaleko od ceste Šibenik — Drniš — Knin. Pred rat je ovdje živjelo 99 domaćinstava sa oko 530 stanovnika koji su se uglavnom bavili zemljoradnjom. Međutim, jedan broj njih je bio zaposlen u tvornici u Crnici i kod šibenskih trgovaca i obrtnika. Izgradnjom Tvornice aluminija u Lozovcu mnogi su našli zaposlenje u ovoj tvornici.

Preko sindikata i u kontaktu s napredno-orijentiranim i organiziranim radnicima, oni se upoznaju s ciljevima naprednog radničkog pokreta koje postepeno prenose i među svoje mještane.

Okupacijom zemlje, stanovnici Gradine se opredjeljuju za NOP, sudjeluju u prikupljanju oružja, municije i drugog materijala.

Na poziv Partije, 4. listopada 1942, njih 93 su otišli u NOV i POJ i stupili u redove 1. proleterske brigade. Do kraja NOR-a ukupno je u NOB-i sudjelovalo 126 drugova i drugarica, od kojih je 59 svoje živote ostavilo na bojištima širom zemlje, od kojih 18 na Sutjesci. Fašistički okupator i domaći izdajnici strijeljali su 21 rodoljuba i simpatizera NOP-a.

SPOMEN-PLOČA
LOZOVAC

NA DAN 4. X 1942. GODINE ODAZIVAJUĆI SE POZIVU
SLAVNE KPJ KRENULA JE PRVA GRUPA OD 73 MLADIH LJUDI
IZ LOZOVCA PUTEVIMA SLAVE PRIDRUŽUJUĆI SE NOV I NOB
RADI VISOKIH IDEALA SLOBODE PRAVDE I SOCIJALIZMA
NJIH 52 POLOŽI SVOJ ŽIVOT ZA TE IDEALE
OVU PLOČU PODIŽE NAROD SELA LOZOVCA U ZNAK
ZAHVALNOSTI PREŽIVJELIM I PALIM BORCIMA POVODOM
20-GODIŠNJICE USTANKA

LOZOVAC 4. X 1961.

Spomen-ploča 90 x 70 cm postavljena je na istočni zid zgrade osnovne škole u Lozovcu. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Po njenoj sredini, u gornjem dijelu, kamena je zvijezda petokraka obojena crvenom bojom.

Uoči rata u Lozovcu su živjela 133 domaćinstva sa oko 730 stanovnika. Pored obrade škrte zemlje, jedan broj njih je povremeno ili stalno radio u tvornici u Crnici (Šibenik), HE »Jaruga« na Slapovima Krke i kod šibenskih obrtnika. Izgradnjom Tvornice aluminija 1937, veći broj se ovdje zaposlio. Najveći broj zaposlenih uključio se u napredni radnički pokret čije ideje i ciljeve prenose i na ostalo stanovništvo.

Okupacijom zemlje, iako smješten na samoj komunikaciji, s talijanskim garnizonom u selu i na Slapovima Krke, stanovnici Lozovca su se opredijelili za NOP i aktivno sudjelovali u NOB-i.

Na poziv Partije, 88 drugova i drugarica 4. i 7. listopada 1942. ostavili su svoje domove i otišli u partizane. Stupili su u sastav 1. i 2. proleterske brigade. Do kraja NOR-a Lozovac je dao 154 borca. Njih 58 je palo u borbi za slobodu i socijalizam, od kojih 11 na Sutjesci. Fašistički okupator i domaći izdajnici strijeljali su 8 rodoljuba.

SPOMENIK
MEĐARE

U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI I
SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI 1941—1945
BOREĆI SE PROTIV OKUPATORA
I DOMAĆIH IZDAJNIKA
DALI SU SVOJE ŽIVOTE

POGINULI BORCI

BORAK PETAR MARKOV
DRAGANIĆ NIKOLA DANIN
GLADOVIĆ LAZO ĐURIN
GLADOVIĆ MILAN SAVIN
GLADOVIĆ RADE ĐURIN
GLADOVIĆ TODOR BOŽIN
KALANJ LJUBO ĐURIN
KALANJ SPASO VASIN
MACURA MIHAJLO GLIŠIN
MIJALICA MILAN ILIJIN
MIJALICA PETAR SIMIN
TOMASOVIĆ MILAN ĐURIN

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

BJELANOVIĆ MILIVOJ LAZIN
DRAKULA STEVAN JANDRIN
GADŽIĆ TODOR TODOROV
GLADOVIĆ DMITAR BOŽIN
GLADOVIĆ ĐURO SAVIN
GLADOVIĆ GLIŠO PETROV
GLADOVIĆ MIRKO ĐURIN
MANDIĆ JOVAN TODOROV
MANDIĆ SIMO JOVANOV
MATIJEVIĆ JOVAN JOVANOV
MATIJEVIĆ MANDA VASILJEVA
MIJALICA ĐURO JOŠIN
MIJALICA ILIJA JOVANOV
MIJALICA SLAVKA MILANOVA
MIJALICA SLAVKO MILANOV
MIJALICA STEVAN ILIJIN
POPOVIĆ DUŠAN DUŠANOV
RELIĆ NIKOLA MARKOV

U ZNAK ZAHVALNOSTI
MJEŠTANI MEĐARA ŽAŽVIĆA I CICVARA
PODIGOŠE 29. XI 1977.

Spomenik 170 x 258 x 54 cm je podignut pored ceste Međare — Žažvić, s lijeve strane, u selu Međare. Izrađen je iz benkovačkog fasadnog sivog kamena, fugiran betonom. Po njegovoj sredini je spomen-ploča 70 x 150 cm iz crnog mramora, na kojoj je tekst ispisan tiskanim slovima ispunjenim srebrenom bojom. Na samom vrhu spomenika je uzidan grb SFRJ, izrađen iz bijelog brušenog kamena, a po sredini je metalna petokraka zvijezda obojena crvenom bojom.

Spomenik je podignut zajedničkim naporima i akcijom stanovnika Međara, Žažvića i Cicvara.

U vrijeme sloma stare Jugoslavije u selima Međare, Žažvić i Cicvare, koja se nalaze na oko 35 km od Šibenika, u blizini ceste regionalnog značenja Šibenik — Bribirske Mostine — Benkovac, živjelo je 385 stanovnika, uglavnom siromašnih zemljoradnika. Ekonomska zaostalost i nepismenost bile su karakteristika njihova života. Ni u jednom ovom selu nije bilo škole, a ako ju je netko i posjećivao u nekom nešto udaljenijem mjestu, onda je to bila privilegija samo djece nekoliko imućnijih seljaka.

U toku NOR-a i socijalističke revolucije ljudi ovog kraja se dosta rano uključuju u NOP. Naime, kako je ovuda išla veza prema Bukovici i dalje u unutrašnjost, to su drugovi iz Primorja u 1941. ovdje imali ne mali broj suradnika i aktivista na koje su se mogli u potpunosti oslanjati i njihovu pomoć koristiti. Postojanje ovih veza stvaralo je povoljnim političku atmosferu za razvoj NOP. Osim prikupljanja oružja i drugog ratnog materijala, zatim pomoći u hrani i tome sl., ovdje su 1941. formirane tri udarne grupe. U 1942, koju karakterizira masovnije učešće u NOP, osnovani su mjesni NOO, formirana organizacija SKOJ-a i odbori AFŽ-a. Partizanski borci iz primorja, na svom putu prema unutrašnjosti, bili su ovdje srdačno primani, nahranjeni i snabdijevani, čime su stanovnici ovih mjesta na djelu gradili bratstvo i jedinstvo između hrvatskog i srpskog življa.

Ovakvo raspoloženje ovih ljudi nije ostalo nepoznato fašističkom okupatoru i domaćim izdajicama, koji nastoje da ih za to »zasluženo« kazne. Ali, ni hapšenje, zvjersko mučenje i ubijanje 18 simpatizera, koje je talijanski fašistički okupator izvršio 1942, nisu ih pokolebali u njihovu opredjeljenju za NOP, što potvrđuju odlaskom u NOV i POJ.

Od 31 poginulog borca i ŽFT, Međare su imale 4 poginula borca i 9 ŽFT, Žažvić 9 poginulih boraca i 5 ŽFT i Cicvare 4 ŽFT.

SPOMENIK
MURTER, Trg 2. dalmatinske

IZ OVOGA MJESTA
POGINULO JE U
NARODNO
OSLOBODILAČKOJ
BORBI
94 BORCA
I 40 ŽRTAVA
FAŠISTIČKOG TERORA

NEKA JE VJEČNA
SLAVA PALIM
BORCIMA!
PODIŽU MJEŠTANI
MURTERA 1966.

Na betonskom podiju 420 x 325 x 30 cm, obloženom bijelim klesanim pločama, nalazi se blok 168 x 190 x 70 cm iz bijelog bračkog tesanog kamena sa statuom borca 200 x 164 cm iz lijevane bronze. S istočne strane bloka je reljef partizanskog broda 148 x 60 cm iz lijevane bronze, a u podnožju su urezana tiskana slova s posvetom. Na južnoj strani bloka je ploča iz crnog mramora s ispisanim urezanim slovima bijelo obojenim, sa zvijezdom petokrakom po sredini.

Spomenik je rad akademskog kipara V l a d e P e t k o v i ć a iz Šibenika.

Političke prilike u Murteru prije rata bile su manje-više odraz djelovanja građanskih političkih stranaka. Tu je bila prisutna aktivnost Sokola, HSS-a i Seljačke sloge, jugoslavenskih nacionalista i radikala i Križarskog bratstva. Međutim, njihov utjecaj je slabio u onoj mjeri u kojoj su njihova obećanja ostajala samo propagandne fraze a konkretna politika vodila zemlju u izdaju. U takvoj situaciji u Murteru je sve više naprednih, lijevo orijentiranih ljudi koji su svoje simpatije i ljubav prema naprednom radničkom pokretu i KPJ javno ispoljavali. Početkom 1941. osnovano je ovdje »Društvo prijatelja Sovjetskog Saveza«. *Ive Vodopija* i grupa omladinaca oko njega politički djeluje među mještanima objašnjavajući politička zbivanja u svijetu i zemlji, a *Ive Šikić Mrvica*, predratni revolucionar i član KPJ, svaki svoj povremeni dolazak iz Zagreba u rodno mjesto koristi za donošenje i širenje napredne literature i za upoznavanje s ulogom i ciljevima Partije u borbi protiv nenarodnih režima i rastuće fašističke opasnosti.

Omladino iz sela Murtera,
Pjevaj pjesmu svojih proletera
I kroz pjesmu žali ih do smrti
Jer su mnogi od njih sada mrtvi.

Još najbolji naši omladinci
Krv su lili po Bosni i Lici,
Po Srbiji i po Crnoj Gori,
Na Sutjesci i na Zelengori.

To su dvije od stotinjak strofa pjesme što ih još za ratnih dana murterske skojevke ispjevaše svojim proleterima u znak priznanja i zahvalnosti za njihov doprinos narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji. Čitava pjesma, inače, na razgovjetan način govori o izuzetno pozitivnom raspoloženju i opredjeljenju stanovnika mjesta Murtera u najtežim i najsvjetlijim godinama naše slavne povijesti.

Predratni Murter sa 2.500 stanovnika dao je 96 palih boraca, 30 žrtava fašističkog terora i žrtava rata, 59 interniranih članova obitelji boraca, 110 interniranih muškaraca sposobnih za borbu, 158 otpremljenih u zbjeg, više od 300 boraca i još toliko onih što su aktivno pomagali NOP. Pola je mjesta na različite načine dalo svoj doprinos NOB-u i socijalističkoj revoluciji. Druga polovina, pak, bile su žene, djeca, starci.

Dolazak talijanskog okupatora mještani su dočekali s prezirom i otvorenim bojkotom. Mržnja prema osvajaču i ljubav za rodnu grudu u tim teškim danima došli su do punog izražaja. Premda u vrijeme sloma stare Jugoslavije u mjestu nije postojala KP i SKOJ, već početkom kolovoza 1941. bilo je spremno 15 omladinaca za odlazak u borbu protiv okupatora. To je vrijeme kad se formira Odbor crvene pomoći koji će krajem 1941. postati Odbor za pomoć narodnooslobodilačkom pokretu. Dana 13. rujna 1941. osnovana je prva ćelija KPJ od 6 članova, a nedugo potom i organizacija SKOJ-a koja je brojila dvadesetak članova. NOP u Murteru je postajao sve organiziraniji i jači za što posebnu zaslugu ima drug Ive Vodopija Srećko, koji postaje glavni i odgovorni rukovodilac i organizator narodnooslobodilačkog pokreta u mjestu.

Prva grupa Murterana, njih 4, odlazi u partizane u veljači 1942, a zatim 13. travnja i 11. lipnja iste godine još devetorica. Krajem lipnja formiran je Narodnooslobodilački odbor, klica nove narodne revolucionarne vlasti, a u kolovozu 1942. i Odbor antifašističkog fronta žena. Dani što prethode — 14. listopada 1942. u Murteru nalikuju praznicima. Omladina razdragano i veselo priprema se za odlazak u partizane. Ne samo oni što odlaze već i ostali, osobito skojevke koje prikupljaju odjeću i opremu za nove borce. Čitavom mjestu je to poznato, ali nije okupatoru, pa nesmetano odlazi u partizane 14. listopada 50 omladinaca, a tri dana kasnije još 18.

Da bi spriječio daljnje masovno odlaženje u partizane, okupator odvodi članove obitelji boraca i muškarce sposobne za borbu u svoje logore. Mnogi bježe iz logora i odlaze u partizane, a preostali se uključuju u jedinice NOVJ nakon kapitulacije fašističke Italije.

Premda je talijanski, a kasnije njemački okupator stalno bio prisutan i kontrolirao čitavo područje, komunisti, skojevci, aktivisti, simpatizeri NOP-a prkosili su mu pred nosom. Spomena su vrijedne brojne akcije, a iznijet ćemo u ovoj prilici akciju »Malin«. Riječ je o skladištu na Hramini u kojem je bilo nekoliko vagona slanih srdela, soli i maslinova ulja. Znajući da je ta roba namijenjena okupatoru, rukovodstvo NOP-a je donijelo odluku da se odnese koliko može, a ostalo uništi. U akciji je s uspjehom sudjelovalo 50 mladinaca. Riba je iznesena, a skladište spaljeno u noći između 18 i 19. rujna 1942.

Ogromna je uloga Kornatskih otoka u NOB-u. Murterani su svojim ribarskim brodovima vadili podmorske mine, razmontirali ih i eksploziv prebacivali na kopno za potrebe jedinica NOVJ, održavali vezu s tim arhipelagom, prenosili hranu, obuću, i odjeću, municiju u oba pravca. Radili su na tome deseci aktivista NOP-a. Na predjelu Modrava, pak, bio je već početkom 1942. formiran partizanski punkt koji je bio veza između vodičkog i biogradskog terena, te Pašmana i Murtera i Kornata. Služio je za prihvat boraca i ranjenika, a kasnije i zbjega. Velike količine materijala i opreme prešle su preko Modrava za potrebe naših jedinica.

Moglo bi se još mnogo toga nabrojiti. Zasad je i ovo dovoljno. Svjedoči o snazi, masovnosti i jedinstvu NOP-a u Murteru. Govori o ogromnom doprinosu murterskih ribara i maslinara narodnooslobodilačkoj borbi, socijalističkoj revoluciji, ljepšoj, sretnijoj i pravednijoj budućnosti za koju su pale ogromne žrtve, za koju je narod Murtera podnio mnoga stradanja. Rezultati su danas vidljivi i sve ono o čemu su sanjali, čemu su se nadali, za što su se borili njegovi najbolji sinovi i kćeri, kojima skojevke čitavu pjesmu ispjevaše, iz koje jedna strofa glasi:

Samo onda sretni ćemo biti
Ako ovo budemo c'jeniti
Što su nama naši borci dali,
Ki' su hrabro za slobodu pali.

SPOMENIK
OTOK SMOKVICA — KORNATI

NA OVOM JE PODRUČJU
ZA VRIJEME II SVJETSKOG RATA
PRVA PARTIZANSKA MINERSKA JEDINICA
MINSKO POLJE TALIJANSKOG OKUPATORA
U VREMENU
OD JULA DO DECEMBRA 1942 GODINE
POTPUNO ONESPOSOBILA IZVADIVŠI
IZ MORA 105 MORSKIH MINA
ČIJI JE EKSPLOZIV DOSTAVLJEN
JEDINICAMA NARODNOOSLOBODILAČKE
VOJSKE NA KOPNU
U ZNAK PRIZNANJA SVOJIM PRVIM MINERIMA
O DVADESETOGODIŠNJICI
JUGOSLAVENSKE RATNE MORNARICE
10 IX 1962 GODINE
NAROD KOTARA ŠIBENIK POSTAVI

Na jugozapadnoj strani otoka, na kamenoj litici, podignuto je betonsko postolje 270 x 160 x 50 cm na kojem je ploča 80 x 120 cm izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima crno obojenim. Ploča je pričvršćena sa 4 mesingana vijka. Iznad teksta, po sredini, urezana je zvijezda petokraka.

Kad se polovinom 1942. rasplamsala oružana borba protiv okupatora na tlu sjeverne Dalmacije, po naredbi Štaba Sjevernodalmatinskog partizanskog odreda iz sastava bataljona »Bude Borjan« izdvojeno je 5 boraca, mahom ribara s otoka Prvića, od kojih je formirana prva partizanska minerska jedinica sa zadatkom da razminira obalu i dostavlja izvađeni eksploziv operativnim jedinicama u unutrašnjost. Posadu su sačinjavali: *Dušan Vlahov, Dinko Antić, Martin Vladić, Ante Lučev Seljo* i komandir *Joso Grubelić.*

Početkom srpnja, pošto se jedinica prethodno formirala u luci Birikovici na otoku Žutu, spomenuta petorka otkrila je u predjelu između otoka Kornata, Škulja i Smokvice polje potopljenih mina još iz vremena stare Jugoslavije. Početak rada bio je dosta težak i pogibeljan kako zbog nedovoljne stručnosti ekipe tako i zbog stalnog nadzora talijanskih patrolnih brodova. Iz ovih razloga desetak dana je utrošeno u vježbanju ekipe i na proučavanju ambijenta u Kornatima. Potom je bio organiziran rad, obavljan na licu mjesta u samome minskom polju, pod zaštitom stražara na vrhu otoka Škulja. Podvodna pećina na otoku Maloj Prdusi poslužila je kao privremeno skladište za 30-tak buradi eksploziva. Već sredinom srpnja trebalo je prebaciti na kopno prvi kontigent od 10 buradi. Put je vodio preko otoka Kaprija gdje je organizacija NOP-a za izvršenje ovog zadatka stavila na raspolaganje jednu gajetu i 6 dobrih veslača, organiziranih u Partiji i SKOJ-u.

Minerska ekipa formacijski je pripadala Primorskoj četi kao njeno mornaričko odjeljenje i od nje je povremeno dobivala zadatke. Jedan od takvih zadataka bilo je pristajanje minerske gajete u noći od 13. na 14. srpnja 1942. na otok Žirje, gdje je od odgovornih drugova preuzela 30 pušaka, 2 puškomitraljeza, 2 sanduka municije i 60 ručnih bombi za potrebe Primorske čete.

Revna i NOP-u odana mladost Kaprija redovito je rasterećivala minersku ekipu izvađenih mina vozeći ih na kopno u pratnji jednog od minera. Tamo u uvali Sovlje, gdje je najviše mina istovareno, otvarala se željezna burad i iz njih vadio eksploziv. Omladinke Sovlja i Tribunja pravile su uprtače od jutenih vreća i starih jedara, u kojima je omladina iz primorja nosila od 15 do 20 kg eksploziva do prve relejne stanice na skradinskoj općini, gdje je materijal bio prihvaćen i proslijeđen dalje za Bukovicu.

Izvršenje zadataka minerske grupe bilo je praćeno i izloženo stalnim opasnostima. Ne jednom su mineri imali s neprijateljem neželjene susrete koji su, samo zahvaljujući partizanskoj prisebnosti i snalažljivosti, prošli bez posljedica. Jedan i to posljednji takav susret minera s okupatorom desio se početkom prosinca 1942. na Kapriju kad su se pred seoskom gostionicom našli oči u oči s pripadnicima talijanske artiljerijske posade s otoka Kakna.

Tada do sukoba nije došlo, samo su neprijatelji izmijenili oštre poglede i otišli svaki na svoju stranu. Ovaj susret s partizanima na Kapriju fašisti sa Kakna su uzeli kao povod najprije za dvodnevno bombardiranje mjesta i njegova okoliša a zatim i za raciju koju su proveli 5. prosinca na Kapriju kada su uhapsili sve aktiviste NOP-a.

Za vrijeme ove racije minerska gajeta bila je pod vodom potopljena ispod otoka Zmajana, ali se više nije digla na površinu jer ju je uragansko jugo u noći od 5. na 6. prosinca 1942. razlupalo. Time je bio okončan rad prve partizanske minerske jedinice na Jadranu, čije značenje nije toliko u kontigentu od stotinjak izvađenih mina koliko u samoj njenoj pojavi i u sposobnosti da se održi na šibenskom primorju usprkos apsolutnoj dominaciji talijanskog okupatora i njegovoj stalnoj prisutnosti.

SPOMENIK
OTOK ŽUT — KORNATI

NA ROĐENOJ ZEMLJI PRKOSEĆI OKUPATORU
PADOŠE OD RUKU FAŠISTIČKIH ZLOČINACA
17. 8. 1942. GODINE

VODOPIJA LJUBO
VODOPIJA EVA
VODOPIJA DRAGO
VODOPIJA BARE
SLADIĆ IVE
BILIĆ MATE
KAPOV MARKO

Spomenik je izveden u obliku piramide 350 x 250 iz sivog ogradnog kamena.

Na zapadnoj strani piramide, s lijeve strane, postavljena je ploča 90 x 30 cm iz bijelog bračkog klesanog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crvenom bojom. Ovo spomen-obilježje se nalazi na zapadnom dijelu otoka Žuta.

SPOMEN-KOSTURNICA
OTOK PIŠKERA — KORNATI

DRUGOVIMA I DRUGARICAMA
PALIM U TOKU NOB-e
NA PODRUČJU KORNATA
PODIŽE OVU SPOMEN PLOČU

KOTARSKI ODBOR
SAVEZA BORACA NOR-a
ŠIBENIK

27. VII 1955.

Na betonskom platou spomen-kosturnice 75 x 170 cm, ograđenom kamenim zidom, podiže se spomen-zid u obliku piramide 320 x 200 x 35 cm, na čijem je vrhu zvijezda petokraka. Po sredini piramide je ploča 80 x 60 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima.

Talijanski okupator, okupiravši u travnju 1941. dalmatinsku obalu i otoke, kornatsko područje nije stavio pod specijalni režim jer se s te strane smatrao sigurnim. Radi toga već od prvih ustaničkih dana Kornati za ilegalce Murtera predstavljaju pogodan teritorij, kako za ustaničku djelatnost tako i za njihovu osobnu sigurnost. Međutim, odlaskom grupe ilegalaca iz Kornata, početkom veljače 1942, u oružanu borbu u Liku, broj ilegalaca sveden je na svega par njih zaduženih za održavanje veze, morskim putem, s kotarom Preko. Baza im je bio otok Žut. O aktivnosti na Žutu, kao i o masi izbjeglog naroda koji se tamo sklonio bio je obaviješten i fašistički okupator, pa je 16. kolovoza 1942. poduzeo dvodnevnu raciju jakim snagama. Tom prilikom su ubijeni rodoljubi *Ljubo Vodopija*, žena mu Eva i sinovi Drago i Bare iz Murtera, te *Mate Bilić* pok. *Nikole*, *Marko Kapov* i *Ive Sladić* iz Betine. U uvali Lupiškoj, u donjim Kornatima, ubijena su dva brata *Šandrića: Joso* i *Jakov*.

1. studenoga 1942. nespretno rukujući oko demontiranja morske mine, u donjim Kornatima izgubili su živote simpatizeri i pomagači NOP-a iz Murtera: *Marko Kulušić* pok. *Grge*, *Krešo Bašić* pok. *Luke*, *Nikola Mitrov* pok. *Ante* i *Ivan Šikić* pok. *Ante*.

Strategijska važnost Kornata, kako za NOP i NOV tako i za okupatora, došla je do punog izražaja tek poslije kapitulacije Italije osnivanjem 3. pomorskog obalskog sektora koji je već krajem 1943. raspolagao s jakim plovnim parkom prevoznih i naoružanih brodova radi održavanja i osiguranja glavnog pomorskog kanala od Visa za sjevernu Dalmaciju.

Od sredine veljače 1944. kanalom kopno — Kornati — Vis počela je, pred terorom neprijatelja, teći rijeka izbjeglog naroda iz sjeverne Dalmacije i donje Like. U to vrijeme Kornate su stalno nadlijetali i bombardirali njemački avioni koji su prouzrokovali dosta žrtava. Dana 7. travnja ubijeni su *Nikola Bašić* pok. *Jose* i *Danka Bašić* žena *Vjeke* iz Murtera; 3. svibnja

1944. od bombardiranja njemačke avijacije na Ravnom Žaknu poginulo je 16, a ranjeno 17 osoba kninskog zbjega. Tada je poginuo i američki mornarički kapetan *Nick Mircovich*, rodom Beograđanin, i jedan partizanski borac. Sve civilne žrtve bile su pokopane na otočiću Velika Krpeljina, a partizanski borac i kapetan Mircovich u Piškeri.

10. svibnja 1944. grupa savezničkih aviona zabunom je mitraljirala jedan leut u predjelu Male Proverse pun benkovačkog zbjega i tom prilikom je bilo 17 mrtvih i 25 ranjenih. Mrtvi su sahranjeni u Maloj Proversi, a nekoliko njih koji su podlegli ranama kod crkve u Piškeri.

Već sutradan 11. svibnja, opet zabunom, snage RAF-a napale su partizansku bazu u Lavsi gdje su poginula tri partizana, od kojih *Benjamin Udovičić* iz Vodica, intendant Komande šibenskog područja. Mrtvi su bili sahranjeni u Lavsi.

Posljednja žrtva rata u Kornatima bio je američki avijatičar koji je u kolovozu 1944. skočio s padobranom iz rušećeg »Liberatora« u more kod otoka Žuta i utopio se.

Evidentirane žrtve pale u toku NOB-a na području Kornata i tu sahranjene, poslije oslobođenja su ekshumirane a njihovi posmrtni ostaci prenijeti u njihova mjesta, osim trojice anonimnih koji počivaju na Piškeri u Spomen-kosturnici podignutoj 1955.

SPOMEN-POPRSJE
MURTER

Poprsje revolucionara I v e V o d o p i j e S r e ć k a nalazi se na predjelu Hramina, u mjesnom parku, na raskrsnici ulica Maršala Tita i Veljka Vlahovića. Lijevano je u bronzi i postavljeno na postolje 80 x 40 na koje je nasađena ploča 40 x 26 cm od bijelog bračkog brušenog kamena s ovim natpisom:

VODOPIJA IVO - SREĆKO
(1919—1944)
ORGANIZATOR USTANKA
NOR-A U MURTERU

Poprsje 60 x 38 cm je otkriveno 10. 5. 1966. godine. Rad je akademskog kipara Mile Grgasa iz Zablaća, Šibenik.

Ivo Vodopija Srećko rodio se 1919. u Murteru u siromašnoj seoskoj obitelji. Bavio se zemljoradnjom i ribolovom. Pripadao je naprednom radničkom pokretu i stalno se družio s progresivnim omladincima u mjestu.

Kapitulacija stare Jugoslavije zatekla ga je u Makarskoj na odsluženju vojnog roka u mornarici. Nakon što je uspio izbjeći zarobljavanje, probio se do svog mjesta i odmah se povezuje s organizacijom KP iz susjedne Betine. Početkom listopada 1941. osnovana je partijska organizacija u Murteru, a za njena sekretara postavljen je drug *Ivo Vodopija Srećko.*

U kolovozu 1941. u Murteru je pod njegovim rukovodstvom osnovana organizacija SKOJ-a, u kojoj se u početku nalazilo 40 omladinaca i omladinki i koja je u 1942. znatno brojčano ojačala. Poklanjao je veliku brigu političkom odgoju omladine, ali nije zapostavljao ni rad sa starijima. Tako se još u toku 1941. radilo na okupljanju simpatizerskih grupa među ženama. U 1942. od tih grupa se formirala organizacija AFŽ. U veljači 1942. prišlo se formiranju NOO-a u Murteru.

U prosincu 1941. energično se suprotstavio grupici oportunista u KP koja nije bila spremna da odmah stupi u oružanu borbu protiv fašističkog okupatora. Zahvaljujući njegovu ispravnom političkom držanju, došlo je do naglog širenja NOP-a u mjestu. Tako je od početka 1942. do kraja iste godine iz Murtera otišlo u borbene jedinice u Liku, Bosnu i druge krajeve zemlje oko 120 boraca, pretežno omladine.

Obavljao je dužnost sekretara Okružnog komiteta SKOJ-a Zadar, a ujedno je bio član Okružnog komiteta KPH Zadar.

Manifestirao je često svoju upornost i neustrašivost u borbi protiv omraženog okupatora i njegovih domaćih slugu. Sa skojevcima, zatim članovima KP i ostalim rodoljubima iz Murtera nanosio je teške gubitke nepri-

jatelju. Fašisti su zbog toga nastojali da ga uhvate, ali kako u tome nisu uspjeli, raspisali su potjernicu za opasnim protivnikom. Također su poduzimali teške represalije protiv njegove porodice.

U kolovozu 1942. Talijani su svojim slugama, antikomunističkom bandom, poduzeli su veliku raciju čišćenja na otoku Žutu, na Kornatima. Tom prigodom fašisti su uhvatili njegovu porodicu. Nakon zvjerskog mučenja Talijani su ubili njegova oca, majku i dva brata 17. kolovoza 1942.

Teško je bio pogođen gubitkom svojih najmilijih. Taj događaj samo je učvrstio njegovu mržnju prema fašističkom okupatoru i domaćim izdajnicima. Zbog toga je izrazio želju da se bori u operativnoj jedinici. Nešto kasnije upućen je u Sjevernodalmatinski partizanski odred, u kojem je obavljao dužnost političkog komesara. Na toj dužnosti hrabro je poginuo u borbi s nadmoćnijim njemačkim jedinicama, i to na terenu između Zatona i Vodica, početkom srpnja 1944. Njegova pogibija bila je težak gubitak za sve njegove mještane, kao i za one koji su ga poznavali i s njim surađivali.

SPOMEN-POPRSJE
MURTER, Ulica Ive Vodopije Srećka

Poprsje revolucionara Milana Jurana Žute nalazi se u dvorištu Osnovne škole u Murteru »Juran Milan Žute«. Lijevano je u bronzi i postavljeno na postolje 88 x 40 cm, od granitnog crno-bijelog brušenog kamena, u koje je nasađena ploča 40 x 26 cm, s natpisom:

JURAN MILAN - ŽUTE
(1920—1944)
PRVI SEKRETAR
SKOJ-a U MURTERU

Poprsje 60 x 38 cm je otkriveno 10. 5. 1966. godine. Rad je akademskog kipara Mile Grgasa iz Zablaća, Šibenik.

Milan Juran Žute rođen je u Murteru 1920. Već u najranijoj mladosti kod njega se osjeća duh borbenosti i izraženi osjećaj bliskosti i drugarstva. Uslijed loših materijalnih uvjeta i mogućnosti porodice, odlučio se za podoficirsku školu. Zbog svoje revolucionarnosti i sklonosti idejama KPJ, Milan je kao podoficir bio proganjan i konačno protjeran iz vojske stare Jugoslavije.

Od početka okupacije naše zemlje aktivno se uključio u narodnooslobodilački pokret. Bio je vrlo aktivan u radu s omladinom koju je organizirao i pripremao za borbu protiv fašističkog okupatora. Član KPJ je postao krajem 1941, kada je primio dužnost prvog sekretara SKOJ-a u Murteru. U partizane je otišao s prvom grupom mještana 4. veljače 1942. u Liku, gdje je, nešto kasnije, postao borac 1. proleterskog bataljona Hrvatske. Poginuo je 1944. u borbama u Lici kao komandir čete.

U znak trajnog sjećanja na svog prvog sekretara SKOJ-a, omladina i narod Murtera, postavljanjem spomen-poprsja, odali su *Milanu Juranu* priznanje i zahvalnost za njegov revolucionarni rad i doprinos borbi protiv fašističkog okupatora i domaćih izdajnika.

SPOMEN-PLOČA

MURTER, Ulica Ive Vodopije Srećka br. 14

U OVOJ KUĆI ROĐEN JE 1911 GODINE
IVAN ŠIKIĆ-MRVICA
PREDRATNI RUKOVODILAC URS-OVIH SINDIKATA I ČLAN KPJ OD
1937 GODINE ZBOG SVOG REVOLUCIONARNOG RADA U ZAGREBU
UBRZO JE OTKRIVEN OD STRANE USTAŠA TE UHAPŠEN I
STRELJAN 27 LIPNJA 1941 GODINE NA DOTRŠĆINI U ZAGREBU
U POVODU PROSLAVE 30 GODIŠNJICE OSLOBOĐENJA NAŠE ZEMLJE
OVU SPOMEN PLOČU POSTAVLJAJU
KOLEKTIV IVAN ŠIKIĆ ZAGREB — MJESNI ODBOR SUBNOR-a MURTER
MURTER — 29 - 11 - 1975

Ploča 100 x 71 cm je izrađena iz crnog mramora s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim bijelom bojom. U njenom gornjem dijelu, po sredini, urezana je zvijezda petokraka obojena bijelom bojom. Ploča je postavljena na pročelje fasade rodne kuće druga Ive Šikića Mrvice, pričvršćena na betonsku masu sa 4 željezna vijka.

Ivan Šikić Mrvica rođen je u Murteru 1911. Još kao naučnik, na izučavanju zanata u Zagrebu, Ivan je osjetio mukotrpni život radnika i sve oblike eksploatacije. U napredni radnički i revolucionarni pokret uključio se vrlo mlad. Članom KPJ postao je 1937. Bio je aktivan član i rukovodilac URS-ovih sindikata u Zagrebu gdje je organizirano djelovao u radničkim štrajkovima i demonstracijama zbog čega su ga često zatvarali i ostavljali bez posla.

Po kapitulaciji stare Jugoslavije, aktivno se uključio u pripreme za oružanu borbu. Sudjelovao je u mnogim akcijama u Zagrebu koje je organizirala Partija. U jednoj akciji dijeljenja propagandnih materijala i letaka uhvaćen je od ustaške policije. Zlostavljanja, ni mučenja ustaških krvnika nisu uspjela slomiti ni pokolebati njegov duh i vjeru u opravdanost puta koji je izabrao. Ustaški prijeki sud osudio ga je 27. srpnja 1941. na kaznu smrti strijeljanjem koja je istoga dana i izvršena na Dotrščini u Zagrebu. Posljednje riječi koje je uputio svojoj drugarici bile su: »Kaži drugovima da nisam nikoga odao i da mi nije žao poginuti kad znam da će drugovi nastaviti moje djelo i osvetiti mene i moje drugove.«

Udruženje boraca NOR-a Murter i DPO tvornice lustera Zagreb, koja nosi njegovo ime, postavili su spomen-ploču na rodnu kuću *Ivana Šikića Mrvice* da bi sačuvali trajnu uspomenu na lik ovog hrabrog metalca, revolucionara i člana KPJ.

SPOMEN-PLOČA
OTOK ŽUT — KORNATI

NA OVOM MJESTU 16. VIII 1942
NA ZVIJERSKI NAČIN TALIJANSKI
FAŠISTI STRELJALI SU ČITAVU
OBITELJ IVE VODOPIJA-SREĆKA
OCA LJUBU
MAJKU EVU
BRAĆU DRAGU I BARU
OVU SPOMEN PLOČU PODIŽE
MJES. ORGANIZACIJA U MURTERU
SAVEZ BORACA N. O. R. a
MURTER 29. XI 1969

Ploča 50 x 30 cm se nalazi na otoku Žutu, na zapadnoj fasadi ribarske kućice obitelji L j u b e V o d o p i j e. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima obojenim crnom bojom.

Otoci kornatskog arhipelaga bili su u toku NOR-a partizansko uporište i baza. Preko Kornata se održavala veza, prebacivao materijal i ljudstvo.

I ovo područje ulazi u plan detaljnih pretresa od strane talijanskog okupatora radi hvatanja ilegalaca i njihovih simpatizera, da se spale kuće i unište dobra koja bi mogla biti od koristi za NOP. Raciju većih razmjera na Kornatskom otočju, u kojoj su sudjelovali pripadnici antikomunističke bande, Talijani su poduzeli u kolovozu 1942.

16. kolovoza iskrcale su se jače snage okupatora i domaćih izdajnika na otok Žut i Kornat i pretresale teren ostavljajući za sobom paljevinu i pustoš. U tom zvjerskom orgijanju okupator je uspio da na otoku Žutu pronađe skloniste obitelji *Ive Vodopije*, prvoborca i organizatora ustanka u Murteru, u kojem su se nalazili otac *Ljubo*, majka *Eva* i braća *Drago i Bare*, koje zvjerski ubija i iznakažene mrtvace ostavlja na mjestu zločina.

U toku ove racije okupatoru je pošlo za rukom da uhvati i na licu mjesta strijelja i ilegalce iz Betine i to 17. kolovoza *Marka Kapova* i *Matu Bilića Nikolina*, a 18. kolovoza i *Ivana Sladića* čiji su sinovi već bili u NOV.

Fašistička banda je orgijala nad nevinim žrtvama i isticala kako sve što je partizansko treba pobiti, a naročito one koji nose prezime *Vodopija*. Dakako žrtava bi bilo i više da se narod nije uspio blagovremeno skloniti.

SPOMEN-PLOČA
OTOK PIŠKERA — KORNATI

NA OVOM JE MJESTU
U TOKU NAR. OSL. BORBE
BILO PRIHVATILIŠTE I BOLNICA
RANJENIH PARTIZANA
SPOMEN PLOČU PODIGAO
27. VII 1955. G. — KOT. ODBOR S. B. N. O. R. A.
ŠIBENIK

Ploča 80 x 60 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima i sa zvijezdom petokrakom iznad. Postavljena je sa zapadne strane crkve Mala Gospa.

Formiranjem Komande 3. pomorskog obalskog sektora sa sjedištem u Salima na Dugom otoku, istovremeno je uspostavljena i ambulanta za potrebe te Komande. Nju je organizirao dr *Vuk Vujasinović*, dodijeljen od Štaba 19. divizije. Zbog opasnosti od njemačke avijacije, koja je redovno nadlijetala Sali, ambulanta je premještena na Žman.

Početkom 1944, otvaranjem kanala sjeverna Dalmacija — Vis, na području ovog sektora otpočinje aktivnost koja dovodi do ofenzive njemačkih kopnenih snaga 31. siječnja 1944. na Dugi otok i na Kornate. Snage 3. sektora skupa s ambulantom povukle su se na Vis.

Povratkom sa Visa, 14. veljače Štab 3. POS-a je naredio dru Vujasinoviću da se ambulanta premjesti u Kornate. Kao prva lokacija izabran je otok Levrnaka. Nijemci su ubrzo otkrili ambulantu, bombardirali uvalu Levrnake i tom prilikom potopili nekoliko partizanskih brodova. Ambulanta je zatim premještena u luku Kravljačicu na Kornatu a malo kasnije na otok Ravni Žakan. Ovdje je ambulanta brzo prerasla svoje okvire i postala prava partizanska bolnica u kojoj se, tokom ožujka i travnja, ukazivalo ranjenicima pomoć, vršeni su i manji operacijski zahvati. U noći od 3. na 4. svibnja, poslije bombardiranja Ravnog Žakna i teških gubitaka kninskog zbjega, bolnica se preselila u Piškeru i smjestila u tamošnjoj crkvici, koja je do tada služila kao štala ili spremište zimnice za stoku. Ovdje je bolnica radila s punim kapacitetom zbrinjavajući kako ranjene borce tako i pripadnike zbjega, stradale od njemačke avijacije koja je dnevno nadlijetala sektor i tukla žive ciljeve.

U namjeri da spriječi aktivnost partizanskih jedinica i ustanova. Nijemci su 1. lipnja 1944. iskrcali na Dugi otok i na Kornate jake kopnene snage, a prema Visu postavili zasjedu jednog diviziona torpednih čamaca. Postupivši po naređenju Štaba sektora, dr Vujasinović je te noći ukrcao bolničko osoblje i pacijente u motorni leut K-35 i u koloni partizanskog brodovlja krenuo u pravcu Visa. Negdje na otvorenom moru, ispred Blitvenice, ovo brodovlje je postalo plijenom neprijatelja u zasjedi koji je brodovlje potopio a ljudstvo, kao zarobljenike, doveo u Split, i zatvorio u tvrđavu na Gripama. Poslije nekoliko dana dr Vujasinović je odvezen njemačkom kolonom u Beograd, u logor, gdje je dočekao oslobođenje i ponovno stupio u NOV. Poslije ove njemačke ofenzive stanje se na Sektoru veoma brzo normaliziralo, pa je već 6. lipnja Štab sektora uputio u Piškeru dra Slavka Poljanića radi uspostavljanja nove partizanske bolnice koja je tokom lipnja potpuno obnovljena dodjelom osoblja i materijala sa Visa i Dugog otoka. U obnovljenoj bolnici prostirku slame zamijenili su pravi bolnički kreveti. Sastav bolnice su sačinjavali: upravitelj, dva apotekara, četiri bolničarke, higijeničar, ekonom, kuhar i nekoliko stražara.

Od polovine srpnja prestaje svaka aktivnost njemačke avijacije u sjevernoj Dalmaciji pa je obnovljena bolnica mogla raditi u potpuno normalnim uvjetima. Njen rad u Kornatima trajao je do 1. studenoga 1944. kada se premjestila u oslobođeni Zadar.

Teško je procijeniti koliki je broj bolesnih i ranjenih primila ova bolnica od svoga osnutka do prestanka rada, jer je najveći dio posla obavila pod rukovođenjem dra Vujasinovića koji je prilikom zarobljavanja uništio dokumentaciju. Međutim, sa sigurnošću može se tvrditi da je ona u cijelosti izvršila zadatak prihvata i liječenja bolesnih i ranjenih pripadnika NOV-e koji su se borili na tlu sjeverne Dalmacije. Time su partizani, tome starom i obeščašćenom svetištu ribara u Kornatima, povratili izgubljenu čast preobrazivši ga u najhumaniju ustanovu sa zadatkom spašavanja života ljudi koji su se borili za najviše ljudske ideale, a ugradivši mu, poslije rata, na pročelju i historijsko obilježje, stavili ga pod zaštitu Zakona o historijskim spomenicima.

SPOMEN-PLOČA
OTOK KORNAT — uvala Vrulje

U OVOJ UVALI NALAZILA SE U TOKU
NOR-a REMONTNA BAZA RM NOVJ
A U OVOJ KUĆI RADIONICA BAZE
IZ OVE BAZE RAZVIO SE
MTRZ »VELIMIR ŠKORPIK«
KOJI I POSTAVLJA OVU PLOČU U POVODU
30 - GOD. R. M.

Ploča 82 x 63 cm izrađena iz crnog brušenog mramora s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima, bijelo obojenim, s petokrakom zvijezdom iznad teksta. Nalazi se u uvali Vrulje, postavljena na kući Andrije Turčinova pok. Jure.

Postavljanjem spomen-ploče i biste narodnog heroja *Velimira Škorpika* u luci Velike Vrulje na otoku Kornatu, obilježeno je mjesto na kome je u toku NOB-a bila locirana i radila partizanska radionica za popravak brodova i motora.

Potreba za takvom radionicom ukazala se naročito po kapitulaciji fašističke Italije kada su gotovo svi jadranski otoci i veći dio naše obale bili

oslobođeni i između kojih se uspostavio živ pomorski saobraćaj. Otok Vis je bio glavna i polazna baza partizanskim brodovima do najbližih mjesta prihvata na kopnu, odnosno na otocima kao što je bio slučaj u Kornatima, gdje je Treći pomorski obalni sektor (3. POS) imao svoje prihvatne baze. Od početka 1944. ove su baze bile pod stalnom kontrolom i djelovanjem neprijateljske avijacije. Da ih unište, Nijemci su 1. veljače 1944. poduzeli ofenzivu na Dugi otok i na Kornate, te su se snage 3. POS-a povukle na Vis, a Nijemci uništili 7 zatečenih brodova u Kornatima.

Još prije ove ofenzive, upravo 12. siječnja 1944. održan je pri Komandi šibenskog područja sastanak s predstavnicima Okružnog NOO-a Šibenik i Štaba 3. POS-a na kome je zaključeno da se zbog otklanjanja kvarova i oštećenja na brodovima i motorima osnuje remontna radionica u Kornatima. U sprovedbi ovog zaključka protekla su dva puna mjeseca. Radionica je počela rad sredinom ožujka 1944. Imala je jedan navoz i jedne saonice za izvlačenje brodova do 70 tona nosivosti, a sav rad se obavljao ručno. Na dan 27. svibnja 1944. u radionici su radila 23 radnika, brodograditelja i mehaničara. U njoj su se, pored oštećenih brodova, popravljali i potopljeni, na čijem su vađenju radile dvije ronilačke ekipe.

Da onemoguće boravak i aktivnost partizana u Kornatima, Nijemci su u noći od 30/31. svibnja 1944. poduzeli još jednu ofenzivu pod nazivom »željezna kliješta« na 3. POS iskrcavši tom prilikom na središnji dio Kornata, s njegove sjeverne strane, preko 200 vojnika. Cilj njihova napada je bila luka Vrulje. Partizani na vrijeme obaviješteni o nailasku Nijemaca od kornatskih čobana, čamcima su se prebacili pod otok Lavsu, centar okupljanja za slučaj povlačenja. Do večeri se tu našlo desetak partizanskih brodova i čamaca kojima je komesar Lučke kapetanije Šibenik odredio pravac povlačenja prema otoku Žirju. Međutim, suprotno ovoj direktivi, posade i ljudstvo ukrcano na ostale brodove i čamce, svrstani u konvoj bez pratnje naoružanih brodova, krenuli su pravo prema Visu. Tu je bio i motorni leut radionice iz Vrulja i dvije gajete ronilaca. Ali nisu dospjeli daleko. Postali su žrtvama njemačkih torpednih čamaca (u zasjedi na otvorenom moru ispod Kornata) koji su ljudstvo zarobili i odveli u Split, a brodove potopili. Nakon par dana provedenih u logoru na Gripama zarobljenici su krenuli njemačkom kolonom u unutrašnjost, pravcem preko Šibenika, o čemu je blagovremeno bila obaviještena partizanska komanda. Kolonu su dočekali i napali na Bosuću u Bilicama borci 3. bataljona 8. šibenske brigade i time omogućili zarobljenicima da se bijegom oslobode njemačkog ropstva. Ali, na žalost, svega 12 odvažnijih uspjelo je pobjeći, među kojima je bilo nekoliko radnika radionice Vrulje i članova ronilačkih ekipa koji su se odmah javili na dužnost 3. POS-u i bili određeni kao jezgro za obnavljanje remontne radionice.

Uz pomoć Štaba 3. POS-a i rukovodstva NOP-a na terenu, radionica u Vruljama je brzo obnovljena i otpočela rad. Ovome je išla u prilog činjenica da je njezina zgrada, zbog plehanog krovišta, ostala pošteđena požara u zadnjoj ofenzivi kada su Nijemci zapalili 17 kuća i potopili 14 gajeta zatečenih u Vruljama.

Obnovljena remontna radionica u Kornatima, dobro ekipirana i opremljena, radila je neprekidno do oslobođenja Zadra i Šibenika, kada je bila reorganizirana, a jedan dio njenog ljudstva i opreme prebačen u Šibenik kao zametak budućeg remontnog zavoda.

SPOMEN-PLOČA
MURTER, Ulica Ive Vodopije Srećka br. 68

OVDJE JE ROĐEN
SEKRETAR OKRUŽNOG KOMITETA SKOJ-A ZADAR
DRUG IVE VODOPIJA - SREĆKO
KOJI JE POGINUO
U VII NEPRIJATELJSKOJ OFENZIVI
U ZNAK PRIZNANJA PODIŽE MU SPOMEN PLOČU
OMLADINA KOTARA ŠIBENIK
MURTER 9. X 1949. GODINE

Ploča 80 x 40 cm je izrađena od bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crveno obojenim. Postavljena je s istočne strane zgrade.

SPOMEN-PLOČA
MURTER — Trg 2. dalmatinske

DRUG TITO JE BIO
NAJMILIJI GOST KOJI JE
POSJETIO MURTER SVIBNJA
1966. POSLIJE JEDNE
VELIKE MISIJE MIRA.

NAJVEĆEM SINU NAŠIH
NARODA I VELIKOM GRAĐANINU
SVIJETA U ZNAK ZAHVALNOSTI
PODIŽU MJEŠTANI MURTERA
JUBILARNE 1977. GODINE

Ploča 85 x 95 cm izrađena od bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, crveno obojenim. U njenom gornjem dijelu, po sredini, urezana je zvijezda petokraka obojena crvenom bojom.

11. svibnja 1966. za Murter je bio i bit će najsvečaniji dan, veliki praznik. Tada je to mjesto posjetio predsjednik Republike Josip Broz Tito.

Jutro je bilo tmurno. Kiša je lila kao iz kabla. Oko podneva je nestalo oblaka, zasjalo je sunce, kao da je znalo da u mjesto dolazi najugledniji gost, najveći sin naših naroda i narodnosti. U rekordnom roku mještani su kao jedan okitili čitavo selo, a sva su srca zakucala jače kad je stigao Predsjednik.

Sve živo skupilo se tog popodneva na murterskim ulicama da pozdravi Predsjednika, da mu u svom mjestu iskaže neizmjernu ljubav, poštovanje i odanost.

Predsjednik Tito je tom prilikom razgovarao s rukovodiocima i preživjelim borcima, a panoramu Murtera s okolnim otocima i otočićima je razgledao s vidikovca Sv. Rok. Tih nekoliko sati u društvu s Predsjednikom začas je prošlo.

Murterani se ponose danom 11. svibnja 1966. godine.

SPOMENIK
PIROVAC

HRABRIM SINOVIMA I KĆERIMA
PALIM BORCIMA I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA
U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU I SOCIJALISTIČKOJ
REVOLUCIJI 1941—1945.
U ZNAK TRAJNOG SJEĆANJA I ZAHVALNOSTI
PODIŽE NAROD PIROVCA
4. SRPNJA 1977.

POGINULI BORCI

BARIĆ DUŠAN MARKOV
BARIĆ JERE P. ŠIME
BARIĆ KONSTANTIN P. FRANE
BARIĆ MARIJA Ž. JERE
BARIĆ MARKO P. MATE
BARIĆ PETAR P. FRANE
BARIĆ VENKO P. FRANE
BAUS DUJO P. MATE
BAUS MARKO P. JOSE
BRADAŠ ŠIME P. ŠIME
ĆUBRIĆ ANTE P. JOSE
MEIĆ ZVONKO ANTIN
MEIĆ SIDIĆ JERE P. MATE
PETROVIĆ JAKOV P. ANDRIJE
ŠINKIĆ MILAN ANTE
ŠINKIĆ MILAN P. MARKA
ŠPARICA ANTE A. JURE
TROŠIĆ ANKA Ž. P. MARKA
TROŠIĆ ANTE P. RADE
TROŠIĆ MATILDA ROKOVA
TROŠIĆ NIKOLA P. NIKOLE
TROŠIĆ ŠIME P. ŠIME

ĆUBRIĆ ANTE P. NIKOLE
ĆUBRIĆ DUŠAN P. JAKOVA
ĆUBRIĆ JOSO P. JOSE
ĆUBRIĆ MARKO P. MARKA
ĆUBRIĆ MARKO P. ŠIME
ĆUBRIĆ MILAN P. JURE
ĆUBRIĆ ŠIME P. STIPE
ERAK ANTE P. ŠIME
ERAK DRAGO P. JOSE
ERAK MIĆE P. VICE
ERAK ŠIME P. ŠIME
GULAM JOSO P. ANTE
GULAM VICA P. ANTE
JELUŠIĆ RIKARDO P. ŠIME
KOSTIĆ PETAR P. NIKOLE
MEIĆ ANTE P. ŠIME
MEIĆ JOSO P. JURE
MEIĆ ŠIME P. MATE
MEIĆ ŠIME P. ŠIME
UREM ANTE ŠIMIN
UREM FRANE P. IVE
UREM JERE P. STIPE
UREM MARKO P. NIKOLE
URODA ANTE P. PAVE
URODA ĆIRO P. ŠIME
URODA JOSO STANIN
URODA PETAR P. NIKOLE
URODA VINKO P. VICE
VUKMAN ANTE P. JOSE
VUKMAN ANTE P. STIPE
LIVAJIĆ ANTE VICIN
LIVAJIĆ SLAVKO P. ANTE
MEIĆ ANDJELKO P. JOSE
MEIĆ ANTE P. MARKA
VUKMAN JOSO P. MATE
VUKMAN MARTIN P. JOSE
VUKMAN SLAVKO P. JOSE
VUKMAN VJEKO P. ANTE

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

BARIĆ JAKOV P. TOME
BARIĆ JERE P. MATE
BAŠIĆ KATA Ž. PETRA
BAUS MATIJA Ž. ANTE
BAUS MILAN PETROV
ĆUBRIĆ ANTICA Ž. JAKOVA
ERAK ANA Ž. PETRA
ERAK JURE P. MARKA
GULAM MIĆE P. MATE
KOSTIĆ FRANE JURIN
LETICA IVANKA Ž. ŠIME
MEIĆ SREĆKO MATIN
MEIĆ SIDIĆ IVAN P. STIPE
MEIĆ SIDIĆ MATE P. IVANA
ŠLJUKA MATE P. JAKOVA
TROŠIĆ ANTE P. ANTE
TROŠIĆ MARKO P. ROKA
UREM JERE P. JOSE
UREM JERE P. TOME
UREM JOSO P. TOME
UREM JOSO P. TOME
URODA EMILIJA P. ŠIME
URODA PAVE P. VICE
VUKMAN MARIJA Ž. JURE
VUKMAN MATE P. ANTE

Pri ulazu u mjesto, u prekrasnom parku s desne strane, podignut je spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora, izveden u obliku stepenaste piramide, dimenzije 384 x 200 x 105 cm. S lijeve strane spomenika je spomen-poprsje J o s i p u Ć u b r i ć u.

Na donjem dijelu spomenika je spomen-ploča 130 x 180 cm, izvedena iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Iznad ploče je postavljen bijeli kamen s uklesanim likom partizana s puškomitraljezom i zvijezdom petokrakom iznad.

Autor spomenika je kipar B r a n k o V u k o r e p a iz Šibenika.

Pirovac, mjesto udaljeno oko 20 km od Šibenika, nalazi se uz magistralnu cestu Šibenik — Zadar. Prije rata veoma siromašno stanovništvo bavilo se uglavnom zemljoradnjom, prije svega vinogradarstvom. Dio stanovništva, prije svega mladi, bio je zaposlen u unutrašnjosti zemlje, ili je otišao na rad u inozemstvo.

Političke prilike između dva rata bile su manje-više slične onima u obližnjim i susjednim mjestima. Političke snage su se polarizirale naročito poslije sporazuma Maček-Cvetković, manji dio uz režim a većina za HSS.

Okupaciju zemlje Pirovac je dočekao bez organiziranih snaga, bez partijske i skojevske organizacije. Iako je okupator odmah uspostavio svoj dosta jak garnizon i počeo sprovoditi politiku talijanizacije, Pirovčani se, po tradiciji buntovni i slobodoljubivi, time ne mire. Povratkom onih koji su bili na radu širom zemlje i uz aktivnu pomoć komunista iz Betine počinje organizirani rad i otpor prema talijanskom okupatoru. Organiziraju se ilegalne grupe sa zadatkom da pronalaze i sakupljaju oružje i vojnu opremu, da agitiraju za NOP, raskrinkavaju domaće izdajnike i prenose vijesti o borbi protiv okupatora u zemlji i s Istočnog fronta. Zaslugom tih grupa već je mjeseca lipnja u rad bilo uključeno preko 100 omladinaca. 16. srpnja 1941. njih 60 odazvalo se pozivu Partije i direktivi Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju na ustanak u borbu protiv okupatora.

Ocjenjujući potrebu organizacije, Okružni komitet KPH je uputio na pirovački teren svog delegata radi obavljanja svih priprema oko osnivanja partijske organizacije. Kako je i inače politička situacija bila dobra, to je u prosincu 1941. u Pirovcu osnovana prva partijska ćelija od 5 članova. Osnivanjem partijske organizacije učvršćena je već postojeća organizacija NOP-a i nastavljen je još aktivniji i organiziraniji rad s mladima i ostalim naprednijim ljudima. Ovim su bili stvoreni uvjeti za formiranje organizacije SKOJ-a, USAOH-a, AFŽ-a i organa narodne vlasti u mjestu.

Na pojačanu aktivnost NOP-a Talijani su odgovorili progonima svih vrsta od hapšenja, odvođenja u internaciju pa sve do strijeljanja. Prve žrtve padaju 14. lipnja 1942. Mjesto je opasano bodljikavom žicom i minskim poljima. Ali, sve to nije slabilo moral i odlučnost većine Pirovčana da se još aktivnije uključe i istraju u borbi.

Na terenu Pirovca, za vrijeme rata, nisu prestajale akcije protiv okupatora, domaćih izdajnika i njihovih pomagača. Od 1942. sve je više dobrovoljaca koji odlaze u partizane. Mjeseca srpnja formira se partizanski punkt preko kojeg se vrši mobilizacija novih boraca (samo u toku 1942. preko ovog punkta je otišlo u partizane oko 100 boraca), obavlja se kurirska služba, prikuplja vojna oprema i materijalna pomoć, prikupljaju obavještajni podaci o neprijatelju, prihvaćaju ranjeni i bolesni borci, vrše manje diverzantske akcije i sl. U 1943. dolazi do masovnog odlaska u partizane.

U toku NOR-a i socijalističke revolucije Pirovac je dao 320 aktivnih boraca s puškom u ruci. Više od 400 njegovih stanovnika okupator je otjerao u koncentracione logore. Svaki treći njegov stanovnik je sudjelovao u oružanoj borbi ili prošao kroz zatvore i logore. U toku rata je poginulo 60 boraca, a 14 rodoljuba je palo kao žrtve fašističkog terora. Pirovac je imao i 10 žrtava rata. Pretrpio je znatne materijalne štete. Konačna bilanca rječito govori da je ovo ustaničko mjesto časno izvršilo svoj dug prema Partiji i domovini.

SPOMEN-KOSTURNICA
PIROVAC

SPOMEN PLOČU
SVOJIM PALIM BORCIMA
KOJI SU DALI SVOJE
ŽIVOTE ZA OSLOBOĐENJE
DOMOVINE U NOB-i OD
1941—1945 GOD. PODIŽE
ORGANIZACIJA SAVEZA
BORACA NARODNO-
OSLOBODILAČKOG RATA
MJESTA PIROVAC NA DAN
USTANKA U DALMACIJI —
14. VIII 1950. GODINE

Spomen kosturnica se nalazi uz cestu Pirovac — Stankovci, s lijeve strane na predjelu »Griža«, u borovoj šumi. Plato na kojemu je sazidana izrađen je iz betona, a obrub kosturnice iz klesanog običnog kamena. Na betonskom postolju podignut je spomenik 137 x 78 cm, iz brušenog betona, čiji je obrub izveden u obliku ornamenta iz kojeg na samom vrhu izlazi krug i u njemu zvijezda petokraka. Tekst na spomeniku je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crvenom bojom.

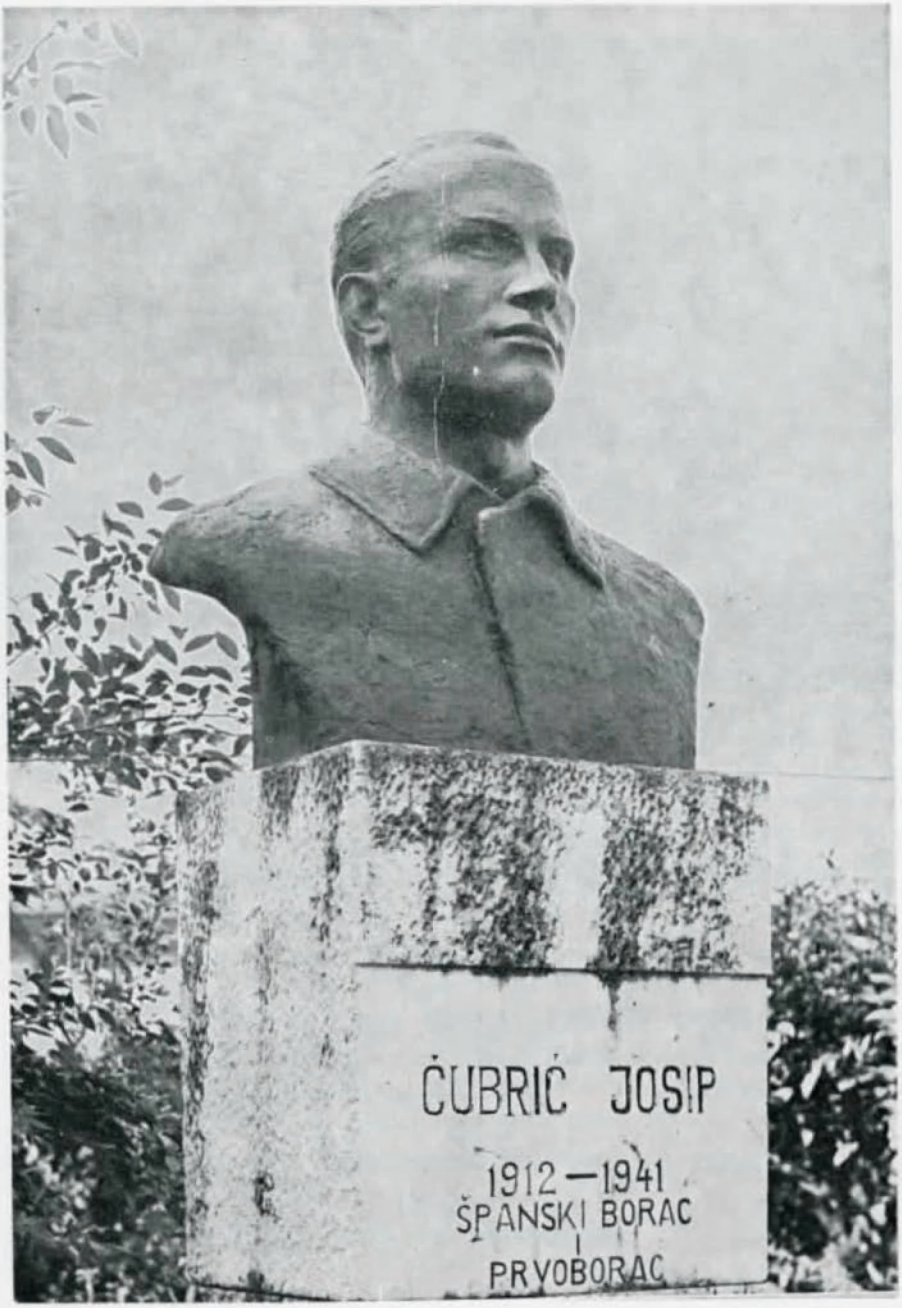
SPOMEN-GROBNICA
PIROVAC, mjesno groblje

ŠPANSKI BORAC
I PRVOBORAC N O R-a
ĆUBRIĆ JOSIP
1912 — 1941

Na platou nalazi se spomen-grobnica izrađena od betona s brušenim teracinom u obliku piramide. Postolje 110 x 25 x 23 cm i sam spomenik 71 x 106 x 68 x 72 cm su iz klesanog bijelog kamena. Na spomeniku je ploča u obliku romboida 70 x 54 x 47 cm na čijoj je desnoj strani, u samom vrhu, zvijezda petokraka. S lijeve strane spomenika je vaza izrađena iz bijelog brušenog kamena. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

SPOMEN-POPRSJE
PIROVAC, Trg žrtava fašizma

Poprsje revolucionara i španjolskog borca Josipa Čubrića nalazi se u sklopu spomenika poginulih boraca i žrtava fašističkog terora. Lijevano je u bronzi i postavljeno na kameno postolje 48 x 130 x 40 cm. Na ploči 47 x 30 cm, ugrađenoj na kamenom postolju, uklesan je natpis:

ČUBRIĆ JOSIP
1912—1941
ŠPANSKI BORAC
I
PRVOBORAC

Poprsje 65 x 70 cm otkriveno je u povodu Dana ustanka naroda Hrvatske 27. 7. 1965, a rad je akademskog kipara Vinka Matkovića iz Rijeke.

JOSO ČUBRIĆ Josin rođen je 9. ožujka 1912. u Pirovcu u siromašnoj zemljoradničkoj obitelji. Poslije završene osnovne škole i dva razreda gimnazije bavio se kovačkim zanatom.

Budući da njegova porodica nije mogla da živi od škrte zemlje, odlučio je da joj materijalno pomogne odlaskom na rad u inozemstvo. U listopadu 1929. otišao je u Belgiju, gdje radi teške fizičke poslove u tvornicama i rudnicima. Tamo se opredijelio za napredni radnički pokret. Nakon što je pokazao veliku aktivnost među radnicima boreći se posebno za njihova prava, postaje sindikalni rukovodilac. U Belgiji sudjeluje u brojnim radničkim štrajkovima i potom je primljen u KP Belgije, sekcija za Jugoslaviju.

U Španjolsku je otišao 30. siječnja 1937, gdje je boravio u bataljonu »Dimitrov« i tada je bio ranjen. Nakon ozdravljenja upućen je u travnju 1937. na oficirski kurs, a poslije je unaprijeđen u čin poručnika. U kolovozu iste godine postaje politički komesar konjičke brigade, a zatim je instruktor internacionalnih brigada. Krajem 1938. dospio je u logor u Francuskoj, gdje ostaje do lipnja 1941, kada je prebačen u Njemačku. Poslije dva mjeseca pobiegao je iz njemačkog logora i vratio se u zemlju. Tada se povezao sa CK KPH u Zagrebu pa je zatim upućen u Sarajevo, a odatle na Romaniju, gdje je raspoređen na dužnost političkog komesara Partizanskog odreda »Zvijezda«.

Poginuo je krajem prosinca 1941. u selu Tišovcu prilikom borbe za Vareš. Nakon oslobođenja posmrtni ostaci prenijeti su i svečano sahranjeni u rodnom Pirovcu.

SPOMEN-PLOČA
PIROVAC

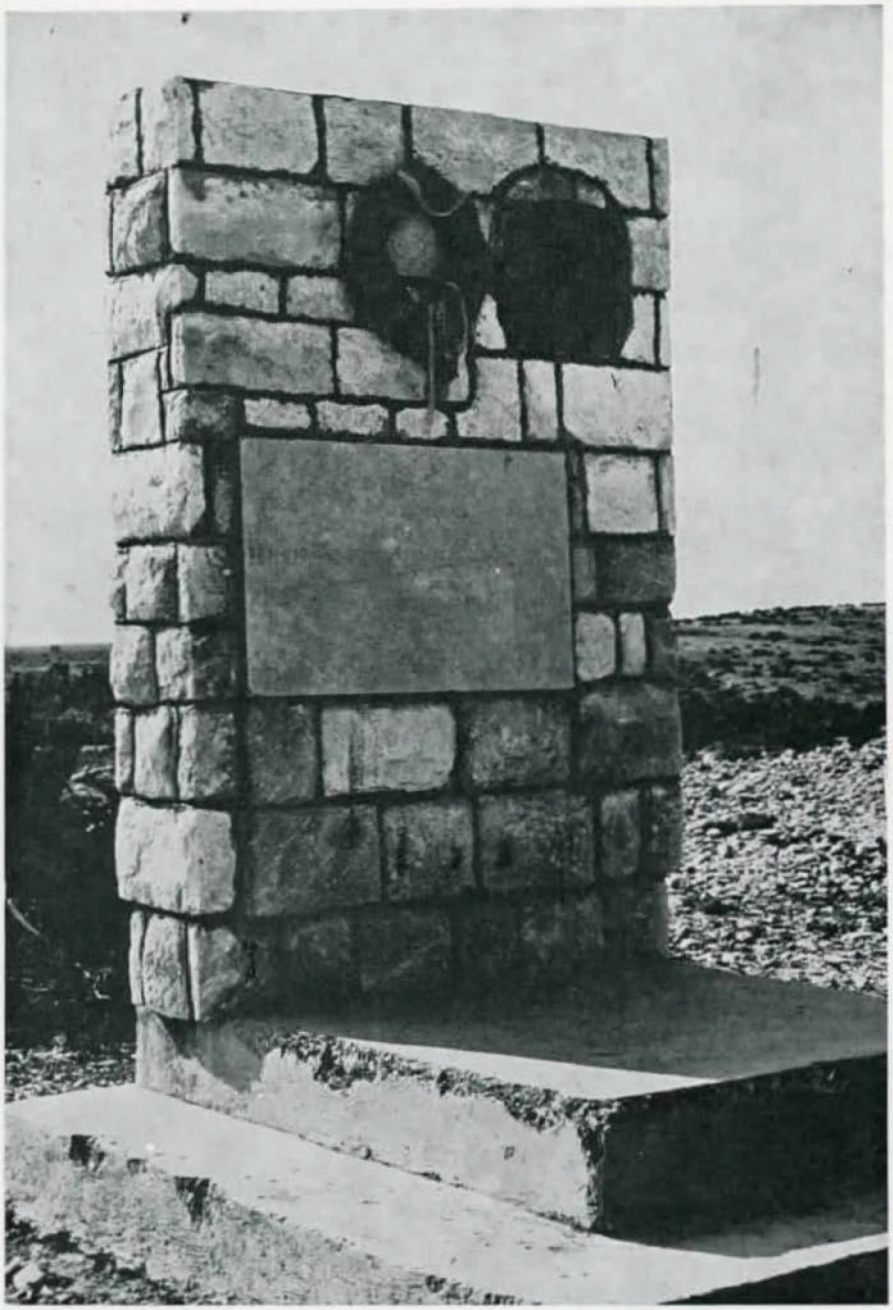

U OVOJ KUĆI
RUJNA 1943.
U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI
POD RUKOVODSTVOM KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE
OSNOVAN JE
KOTARSKI NARODNOOSLOBODILAČKI ODBOR
V O D I C E
ORGAN REVOLUCIONARNE NARODNE VLASTI
KOVAČ BRATSTVA JEDINSTVA I BOLJE BUDUĆNOSTI RADNOG NARODA
U BORBI PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA
NA DAN 27 SRPNJA 1953
SAVEZ BORACA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA KOTARA ŠIBENIK
POSTAVI
NA TRAJNU USPOMENU

Ploča 90 x 60 cm je postavljena na istočnu fasadu lijevog ugla kuće u Ulici Jose Čubrića Španca broj 1. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crvenom bojom. Na fasadi zgrade je učvršćena betonskom masom.

Kotarski narodnooslobodilački odbor Vodice osnovan je 15. rujna 1943. za područje bivših općina Vodice, Tijesno i Stankovci s privremenim sjedištem u Pirovcu. Nepuna dva mjeseca kasnije, 7. prosinca 1943. održana je Prva izborna konferencija Narodnooslobodilačkog kotara Vodice u Banjevcima u prisutnosti 63 delegirana odbornika i predstavnika NOV-e i društveno-političkih organizacija.

Područje kotara Vodice, sa nekoliko neprijateljskih garnizona u većim mjestima, predstavljalo je tipičan primjer poluoslobođenog teritorija, pa je prema tome i funkcija kotarskog NOO bila specifična. U vrijeme kada je preko ovog područja vodio put prema Kornatskom otočju, Visu i Italiji, Kotarski NOO Vodice je dao ogroman doprinos u svim vidovima života, od mobilizacije ljudstva za NOV-u i ishrane prolazećih jedinica do preuzimanja brige oko ranjenika i zbjega i vođenja civilnih poslova pa čak i sudovanja. Postepeno se osnivaju, razvijaju i usavršavaju pojedini sektori rada kao što su unutrašnji poslovi, trgovina, snabdijevanje, zdravstvo, socijalna skrb, poljoprivreda, školstvo, prosvjeta, financije i drugi.

SPOMENIK
PLASTOVO

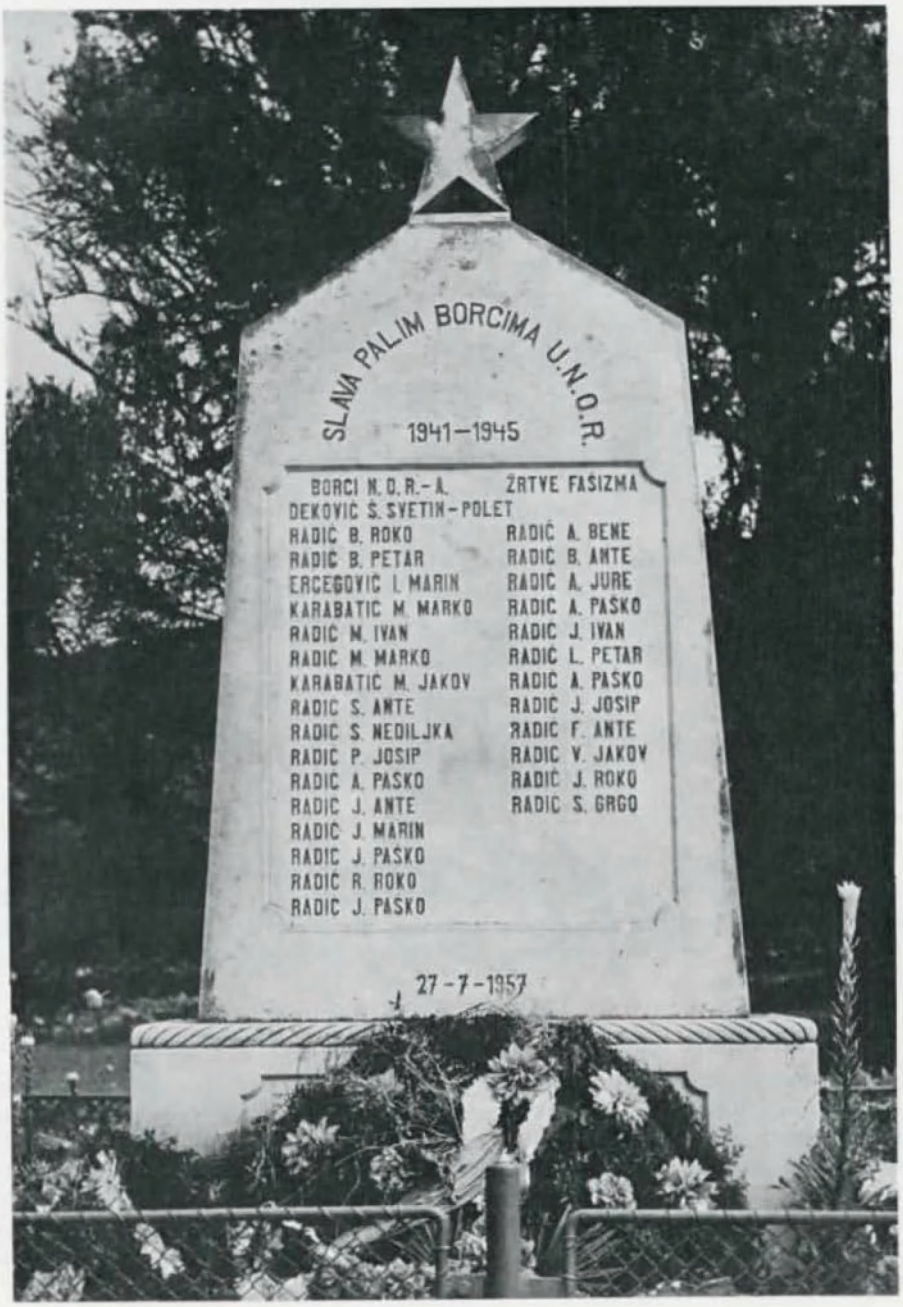
NA OVOME MJESTU
14. IX. 1942.
FORMIRAN JE
PRVI NARODNO-OSLOBODILAČKI ODBOR OPĆINE SKRADIN
U ČAST 40-GODIŠNJICE KPJ I SKOJ-A.
OPĆINSKI ODBOR SSRN. SKRADIN
4. VII. 1959. NA TRAJNU USPOMENU POSTAVI

Na betonskom postolju je spomenik, 125 x 180 x 35 cm, iz fasadnog bijelog kamena, sa spomen-pločom 80 x 50 cm na kojoj je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima crveno obojenim. U desnom gornjem dijelu spomenika je zvijezda petokraka izrađena iz kamena.

Spomenik se nalazi na predjelu zvanom »Glavica Kuzmanović«.

Proljeća i ljeta 1942. u većini mjesta ondašnje općine Skradin bili su formirani narodnooslobodilački odbori. U takvoj situaciji neminovno se pojavila potreba formiranja organa narodne vlasti na nivou općine koji bi objedinjavao i usmjeravao rad mjesnih NOO na sve brojnijim i odgovornijim zadacima koje je nametao razvoj NOP-a na ovom području. U Plastovu, u zaseoku Kuzmanovići, 14. IX 1942. formiran je Općinski NOO Skradin koji je za sve vrijeme rata efikasno djelovao i ostvarivao svoju ulogu.

SPOMENIK
PODORLJAK

SLAVA PALIM BORCIMA U N. O. R.
1941 — 1945

BORCI N. O. R. - A.	ŽRTVE FAŠIZMA
DEKOVIĆ Š. SVETIN POLET	RADIĆ A. BENE
RADIĆ B. ROKO	RADIĆ B. ANTE
RADIĆ B. PETAR	RADIĆ A. JURE
ERCEGOVIĆ I. MARIN	RADIĆ A. PAŠKO
KARABATIĆ M. MARKO	RADIĆ U. IVAN
RADIĆ M. IVAN	RADIĆ L. PETAR
RADIĆ M. MARKO	RADIĆ A. PAŠKO
KARABATIĆ M. JAKOV	RADIĆ J. JOSIP
RADIĆ S. ANTE	RADIĆ F. ANTE
RADIĆ S. NEDILJKA	RADIĆ V. JAKOV
RADIĆ P. JOSIP	RADIĆ J. ROKO
RADIĆ A. PAŠKO	RADIĆ S. GRGO
RADIĆ J. ANTE	
RADIĆ J. MARIN	
RADIĆ J. PAŠKO	
RADIĆ R. ROKO	
RADIĆ J. PAŠKO	

27 — 7 — 1957
U ZNAK SJEĆANJA I TRAJNU USPOMENU
NA PALE DRUGOVE U NARODNO
OSLOBODILAČKOJ BORBI
I ŽRTVE FAŠIZMA
NAROD SELA PODORLJAKA
NA ČELU ORGANIZACIJE SAVEZA KOMUNISTA
PODIŽE OVU SPOMEN PLOČU

Spomenik 100 x 147 x 45 cm, u obliku piramide, podignut je na samoj Jadranskoj magistrali. Po sredini piramide postavljena je spomen-ploča izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crno obojenim, a na vrhu je zvijezda petokraka od bijelog brušenog kamena.

Podorljak se smjestio na krajnjem jugoistočnom dijelu općine Šibenik. U predratnom periodu njegovi stanovici bavili su se uglavnom zemljoradnjom, sastavljajući jedva kraj s krajem. Svega nekolicina, kao najamni radnici, bili su zaposleni van sela, dok su pojedinci ostavili rodni dom, otišli u svijet i radili u rudnicima nekih zemalja zapadne Evrope. Napredne socijalističke ideje prodirale su ovamo sporo. Radnici zaposleni vani, povremeno posjećujući rodni kraj, prenosili su vijesti o borbi radnih ljudi za ekonomska i politička prava.

U toku NOR-a stavnovnici ovog malog sela opredijelili su se za NOP. Već u drugoj polovici 1941. formirane su prve simpatizerske grupe, a među omladinom i prvi aktivisti SKOJ-a. U 1942. osnovana je prva partijska organizacija i mjesni NOO. Kako se NOP razvijao, tako je postepeno čitavo stanovništvo stalo uz NOB i KP, usprkos teroru, represalijama i racijama koje je fašistički okupator sprovodio.

Preko ovog terena išla je veza od otoka i primorja k unutrašnjosti kojom su se prebacivali borci i materijal za partizanske jedinice, u čemu su i Podorljačani dali svoj veliki doprinos. Mnogi stanovnici Podorljaka dočekali su kraj NOR-a kao borci NOV-e a 28 njih (17 poginulih boraca i 11 žrtava fašističkog terora) dali su život u borbi za slobodu zemlje, na čast i ponos svome rodnom kraju, svom zavičaju.

SPOMEN-PLOČA
PRIMOŠTEN, Ulica Primoštenskog odreda 66

SVIBNJA MJESECA 1941.
U OVOJ KUĆI FORMIRAN JE
PRVI AKTIV SKOJ-A PRIMOŠTEN.

U ZNAK SJEĆANJA
OVU SPOMEN PLOČU
POSTAVI M. U. — SUBNOR-A.
28. X 1977.

Ploča 80 x 50 cm, izrađena iz prilepskog crnog brušenog kamena, postavljena je na fasadu kuće Gabre Petra pok. Ante. Drže je dvije kamene bijele brušene konzolice. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima bijelo obojenim. Po sredini ploče je zvijezda petokraka, s bridovima također bijelo obojenim.

Polovinom 30-ih godina u Primoštenu se javljaju prvi počeci utjecaja KPJ i naprednog radničkog pokreta, i to preko napredne (socijalističke) štampe koju, prije svega, prihvaćaju mladi. Tih godina, pod utjecajem drugova iz Šibenika, osnivaju se omladinske čitalačke grupe na kojima se čitaju književna djela socijalnog sadržaja i ilegalna partijska štampa.

U lipnju 1938. u Primoštenu je osnovano omladinsko pjevačko društvo kojemu vlasti, zbog njegove napredne i revolucionarne orijentacije, ne dozvoljavaju rad. U rujnu 1940, na godišnjicu izbijanja drugog svjetskog rata, napredni omladinci ispisuju antiimperijalističke i antiratne parole. Oni sudjeluju u sakupljanju »crvene pomoći« i u osnivanju Društva prijatelja SSSR-a.

U momentu kapitulacije stare Jugoslavije omladina sudjeluje u sakupljanju oružja i municije. Razdoblje poslije kapitulacije ispunjeno je intenzivnim organiziranim političkim radom među mladima i pripremama za oružanu borbu.

U takvoj situaciji, polovinom svibnja 1941, sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a za sjevernu Dalmaciju, *Miro Višić*, postavio je zadatak da se pripreme 4 — 5 omladinaca od kojih bi se formirao skojevski aktiv. Par dana kasnije, uz prisutnost *Zdravka Bege*, člana Mjesnog komiteta SKOJ-a Šibenik, formiran je prvi aktiv SKOJ-a u Primoštenu od 5 članova. U toku lipnja i srpnja primljeni su novi članovi, tako da su u srpnju 1941. u Primoštenu postojala već 4 aktiva sa 27 čianova i Mjesni komitet SKOJ-a.

SPOMEN-PLOČA
PRIMOSTEN

U OVOJ KUĆI
U VRIJEME TALIJANSKO — FAŠISTIČKE OKUPACIJE
1. XI 1941. GOD. OSNOVANA JE
PRVA ĆELIJA K P H
ZA PODRUČJE PRIMOŠTENA
U ZNAK SJEĆANJA
OVU SPOMEN PLOČU POSTAVI
MJESNO UDRUŽENJE SUBNOR-A PRIMOŠTEN
29. XI 1978.

Spomen-ploča 96 x 60 cm, izrađena iz prilepskog crnog brušenog kamena, pričvršćena je sa 4 željezna klina na fasadi seoske kućice S i v e Ć u k e, u zaseoku Šupljak. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima, obojenim u bijelo. Iznad teksta je urezana petokraka zvijezda s bridovima crveno obojenim.

Nakon povlačenja partizanskog odreda i hapšenja drugova, u kolovozu 1941, na čitavom području Primoštena pojačan je agitaciono-propagandni rad. Uporedo s tim organizirane su brojne simpatizerske grupe, formirani odbori omladine, žena i Odbor narodne pomoći i nastavilo se prikupljanje oružja, municije i drugog materijala. Veza s OK KPH u Šibeniku bila je stalna i od njega su se dobivale direktive za dalji rad. Ocjenjujući potrebu i mogućnost formiranja partijske ćelije, Okružni komitet je odlučio da se u članstvo KP prime još neki drugovi s toga područja. Dana 1. studenoga 1941. u prisutnosti delegata Okružnog komiteta primljena su u Partiju trojica drugova, i tako formirana prva partijska ćelija na području Primoštena od 4 člana.

SPOMENIK
BURNJI PRIMOSTEN

BORCI POGINULI U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU OD 1941 — 1945 GODINE

BOGDAN IVAN P. JERE
BOGDAN JERE P. FILIPA
BOGDAN JURE P. RAFAJELA
ĆOBANOV ANTE P. STIPE
ĆOBANOV ANTE P. ŠIME
ĆOBANOV IVAN ANTIN
ĆOBANOV JOSO P. IVANA
ĆOBANOV SREĆKO P. JERKA
FURČIĆ ANTE P. PAŠKA
FUŠTIN ANTE JOSIN
FUŠTIN ANTE P. STIPE
GAŠPEROV JURE P. ANTE
GAŠPEROV MATE P. PAŠKA
GRAĆIN ANTE P. JURE
GRAĆIN JERE ANTIN
GRAĆIN JOSO P. ROKA
GRAĆIN KRSTE P. JURE
ĆOBANOV SVETIN JURE
GRAĆIN SVETIN P. STIPE
GRUJA BOŽO P. JERE
JADRIJEVIĆ IVE P. ANTE
JURIĆ JURE P. STIPE
JURIĆ SVETIN P. PAŠKA
JURIĆ SVETINKA P. ANTE
MARINOV MARIJA P. JAKOVA
MIKELIN ANTE P. BOŽE
MIKELIN IVAN P. JERKA
MIKELIN IVAN P. FELICIJA
PERKOV BOŽO P. BOŽE
PERKOV JOSO P. IVE
PERKOV MARTIN P. JURE
PERKOV MLADIN P. FILICIJA
PERKOVIĆ IVAN P. MARKA
PRGIN JERE P. ANTE
SKORIĆ MLADIN P. ANTE

MJEŠTANI BURNOG PRIMOŠTENA 27. srpnja 1973.

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA POGINULIH OD 1941—1945.

BOLANČA VANA UD. JERKA
ĆOBANOV ANTE P. MATE
ĆOBANOV ANTICA SVETINOVA
ĆOBANOV JERE JOSIN
ĆOBANOV JERKO P. BOŽE
ĆOBANOV MATE P. ŠIME
ĆOBANOV PAŠKO P. MARKA
ĆOBANOV ROKO P. PAŠKA
ĆOBANOV ROKO P. ŠIME
ĆOBANOV TOME P. JURE
ĆUKA PAŠKO P. JURE
ĆUKA RAFAJELO P. ROKA
ĆUKA ROKO P. PAŠKE
DJEREK MIJO P. MATE
DJEREK KRIŽAN P. MIJE
FUŠTIN JERE IVANOV
FUŠTIN ŠPIRO P. NIKOLE
GAŠPEROV PAŠKO P. ANTE
GAŠPEROV SVETIN P. MATE
JADRIJEVIĆ IVE P. PAŠKA
MARINOV ANTE P. JOSE
MARINOV ANTE P. ROKA
MARINOV JERE P. ROKA
PERKOV FILICIJO P. STIPE
PERKOV JERE P. ROKA
PERKOV JERKA UD. JERE
PERKOV JOSIP P. JURE
PERKOV JOSIP P. ROKA
PERKOV JOSIPA P. JERE
PERKOV JURE P. IVIN
PERKOV JURE P. JERE
PERKOV JURE P. MATE
PERKOV JURE P. MATE
PERKOV MARKO P. FILIPA
PERKOV ROKO P. MATE
PERKOV ROZARIJO P. JERE
PRGIN IVAN P. PAŠKA
PRGIN JERE P. STIPE
PRGIN JOSO P. JERKA
PRGIN MARTIN P. ROKA
PRGIN PAŠKO P. ŠPIRA
SKORIĆ JERKA P. FILICIJA
SKORIĆ JURE P. STIPE
SKORIĆ MARIJA UD. FILICIJA
SKORIĆ STANA Ž. JOSE
SKORIĆ STIPE P. ŠIMUNA

MARINOV PAŠKO P. ROKA
MIKELIN BOŽE P. MARKA
MIKELIN JERKO P. MARKA
PERKOV ANTE IVIN
PERKOV ANTE P. JURE
PERKOV BOŽO P. ANTE
PERKOV BOŽO P. ROKA
PERKOV FILA UD. ROKA
SKORIĆ SVETIN P. JURE
SKORIĆ ŠIMUN P. PAŠKA
SKORIĆ ANTE P. JERKA
SKORIĆ JERKO P. JURE
ŽARKOV ANDJA P. ROKA
ŽARKOV BLAGODARNA P. ROKA
ŽARKOV JOSIPA P. ROKA
ŽARKOV ROKO P. ANTE

MJEŠTANI BURNOG PRIMOŠTENA 27. srpnja 1973.

BOGDAN IVAN
ANTIN
BOGDAN STANKO
P. STIPE
BOLANČA STIPE
P. IVE
FUŠTIN JERE
SVETINA
FUŠTIN MARKIOL
SVETINA
FUŠTIN STIPE
P. JERKA
GAŠPEROV JOSO
JURIN
JADRIJEVIĆ JURKA
P. ANTE
JURIĆ IVANICA
Ud. PAŠKA
JURIĆ JERE
P. SVETINA
PERKOV JOSO
JURIN

Spomenik se nalazi u Burnjem Primoštenu, nasuprot osnovnoj školi. Na betonskom postolju je podignut spomenik u obliku slova »L« dimenzija: donji dio 485 x 317 x 70 cm i povišeni dio 350 x 158 x 52 cm. Na povišenom dijelu je spomen-ploča 135x100 cm s imenima poginulih boraca, iznad nje u kamenom krugu isklesani lik partizana i na samom vrhu zvijezda petokraka.

Na donjem dijelu, s desne strane, dvije su spomen-ploče 138 x 159 cm i 138 x 60 cm s imenima žrtava fašističkog terora iznad kojih je u kamenu isklesan list palme. Ploče su izrađene iz bijelog bračkog brušenog kamena, a tekst na njima ispisan urezanim tiskanim slovima ispunjenim crnim olovnim cementom. Cijeli spomenički kompleks je ograđen.

U Burnjem Primoštenu, sa svojih desetak zaselaka, živjelo je prije rata oko 1300 stanovnika, zemljoradnika čiji je život bio krajnje težak i bijedan. Siromašna kršna zemlja, na kojoj se radilo od jutra do mraka, pružala je tek toliko da se sačuva goli život. Mnogi među ovim ljudima su se interesirali za politička zbivanja u zemlji i svijetu, pratili kretanja u revolucionarnom radničkom pokretu i, mada ovdje nije bilo članova Partije, bili njegovi simpatizeri. Od 1938. ovdje je djelovao odbor »Crvene pomoći« koji je poslije kapitulacije stare Jugoslavije prerastao u Odbor za sakupljanje oružja i radio na pripremama za borbu protiv okupatora.

Od samog početka NOB-a narod ovog kraja se opredijelio za NOP. U kolovozu 1941. na ovom je terenu boravio Primoštensko-krapljanski partizanski odred, stanovnici organizirano prikupljali hranu i odjeću, održavali kurirske veze, sudjelovali u akcijama rušenja telefonskih linija, cesta i sl. Do kraja 1941. formiran je prvi aktiv SKOJ-a od 5 članova i radom za NOP je bilo obuhvaćen najveći dio omladine. Prvi organi narodne vlasti su osnovani u travnju 1942, i to: NOO za Burnji Primošten, NOO za srednji Primošten i NOO za Krčulj. Organiziraju se i izvode oružane akcije na okupatora. Prva takva akcija je izvedena početkom svibnja 1942. na Jelinjaku, kada je napadnuta grupa talijanskih fašista i nekolicina njihovih pristalica, a druga 13. studenoga 1942, također na Jelinjaku na kamion okupatorskih vojnika kojom prilikom je ubijeno 17 talijanskih vojnika.

Trećeg dana poslije druge akcije stanovnici Burnjeg Primoštena su doživjeli najteži dan u svojoj historiji. Talijanski okupator 16. studenoga, kao odmazdu za pomenutu akciju, izvršio je masovan pokolj nad nedužnim stanovništvom. Ubio je pedeset i dvoje staraca, žena i djece; zapalio 105 kuća; ubio i otjerao dosta stoke, uništio sve do čega je došao; 43 osobe je internirao u logore od kojih se njih 11 nije vratilo svojim kućama.

Ali, okupator se ljuto prevario ako je mislio da će ovim represalijama zaplašiti narod Burnjeg Primoštena, koji je sada sa još više snage i volje nastavio borbu protiv okupatora. Prihvatio je partizanske jedinice, osiguravao smještaj i ishranu, brinuo se za ranjene borce. U prvoj polovini 1943. na ovom je terenu formiran Općinski NOO Primošten — Rogoznica, a zatim u Krčulju i Kotarski NOO Šibenik. Sve što je bilo sposobno otišlo je u NOB-u.

Partijska organizacija je u Burnjem Primoštenu formirana tek u kolovozu 1944. i u vrlo kratkom vremenu broj članova se popeo na 50.

U toku NOR-a u operativnim jedinicama je bio 181 borac, a njih 35 je poginulo. Burnji Primošten je imao i 73 žrtve fašističkog terora. Osim ljudskih žrtava narod ovog kraja je pretrpio i teške materijalne žrtve. Okupator je spalio 169 kuća i opljačkao materijalna dobra.

SPOMEN-PLOČA
BURNJI PRIMOŠTEN

S OVOGA MJESTA
DANA 4. KOLOVOZA 1941. GOD.
PRVI PRIMOŠTENSKI ODRED
OD 18 BORACA POD RUKOVODSTVOM
PETRA GRUBIŠIĆA-PJERA KRENUO JE
U BORBU PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA
U ZNAK SJEĆANJA
OVU SPOMEN PLOČU POSTAVI
MJESNO UDRUŽENJE SUBNOR-A PRIMOŠTEN
29. XI 1978.

Spomen-ploča 96 x 60 cm, izrađena iz prilepskog crnog brušenog kamena, postavljena je na fasadi zgrade uljare, pri samom gornjem bridu. Ploča leži na dvjema kamenim bijelim brušenim konzolicama. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima, bijelo obojenim, iznad kojega je urezana zvijezda petokraka čiji su bridovi obojeni u crveno.

Događaji koji su slijedili 1941, dočekani su na primoštenskom području spremno i organizirano. Samo u momentu kapitulacije stare Jugoslavije sakupljeno je ovdje 25 pušaka sa oko 5000 metaka, 2 puškomitraljeza, 7 pištolja sa 160 metaka i 54 ručne bombe. Nastavljen je organizirani politički rad među stanovništvom. U toku lipnja formirano je pet udarnih desetina, po teritorijalnom principu, u sastav kojih je ušlo po nekoliko skojevaca i simpatizera Partije. Istovremeno je počelo obučavanje u rukovanju oružjem. Sve je to doprinijelo podizanju borbenog duha i spremnosti ljudi ovog kraja za oružanu borbu protiv okupatora.

Na osnovi direktiva za otpočinjanje oružane borbe, odlučeno je da se s primoštenskog područja pozovu najbolji skojevci, spremni da se late oružja, da se okupe i s drugovima iz Krapnja i Rogoznice formiraju prvi partizanski odred koji će 4. kolovoza krenuti u pravcu Drvara. Na zbornom mjestu iznad primoštenskog zaseoka Grlić stiglo je 18 Primoštenaca sa 18 pušaka, 2 puškomitraljeza i svaki po dvije ručne bombe. Komandant odreda je bio *Petar Grubišić Pjero*, član KP od 1934. i član OK KPH. Međutim, kako su Talijani saznali o kretanju odreda i blokirali područje uz željezničku prugu sve do Perkovića, to su borbci, umjesto da krenu prema zapadnoj Bosni, bili primorani vratiti se iz Lepeničkog gaja na svoj teren. Primoštenci su se vratili i ulogorili na mjesto zvano »Dubrava« kod zaseoka Šarića Kotelja. Na osnovi direktive OK KPH da se svi nekompromitirani do daljnjega vrate u svoja mjesta,to su se drugovi iz Primoštena vratili u svoje mjesto. Njih devetoricu koji su se vratili u Primošten Talijani su sačekali i uhapsili već 15. kolovoza 1941.

Poslije ovoga, do odlaska prvih boraca s primoštenskog područja došlo je krajem studenoga 1941. Oni odlaze u Liku i stupaju u sastav bataljona »Marko Orešković«.

SPOMEN-PLOČA
JADRANSKA MAGISTRALA — nasuprot luci Peleš (kod Primoštena)

14 RUJNA 1943.
SINOVI OVOGA KRAJA ZAUZELI SU NA JURIŠ
UTVRDU ZEĆEVO A POTOM RADUĆU MOVAR I OSTALE
ZAPLIJENJENIM TOPOVIMA TUKLI NEPRIJATELJSKE PLOVNE
JEDINICE
PRISILJAVALI IH NA PREDAJU ILI POTAPALI

LUKA PELEŠ

U GODINAMA OSLOBODILAČKOG RATA
BILA JE VAŽNA BAZA PARTIZANSKA
STALNA VEZA KOPNA SA ŽIRJEM I VISOM
U NJU JE BRODOVIMA DOVOŽEN RATNI MATERIJAL
I NA GOLIM LEĐIMA SINOVA OVOG KRAJA
PREKO PLIĆAKA PREBACIVAN NA KOPNO
UTOVAREN I OTPREMAN U UNUTRAŠNJOST ZEMLJE
NARODNOOSLOBODILAČKOJ VOJSCI JUGOSLAVIJE
PREKO NJE PREBACIVANI SU BRODOVIMA
RANJENI I BOLESNI BORCI NA VIS I DRUGA MJESTA

OVU SPOMEN-PLOČU NA TRAJNU USPOMENU JUNAČKE BORBE
NARODA PRIMOŠTENA I ROGOZNICE KOJI JE MASOVNO
UČESTVOVAO U NARODNOOSLOBODILAČKOM POKRETU
I U TEMELJE SOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE UGRADIO
443 ŽIVOTA SVOJIH SINOVA I KĆERI
14 RUJNA 1963 ODBOR ZA PROSLAVU 21-GODIŠNJICE
JUGOSLAVENSKE RATNE MORNARICE I PRIMOŠTENA POSTAVI

Spomen-ploča 120 x 210 cm (sastavljena iz dva dijela) izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena i pričvršćena je sa 6 željeznih vijaka na velikoj kamenoj litici.

Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crvenom bojom. Na gornjem dijelu ploče uklesana su dva simbola: ribarska jedra i petokraka zvijezda.

Za vrijeme NOB-a primoštensko-rogozničko područje bilo je na udaru jačih okupatorskih snaga, kako talijanskih tako kasnije i njemačkih, zbog masovnosti NOP-a i stalne prisutnosti partizanskih jedinica.

Dok su Talijani ovom području poklanjali pažnju kao integralnom dijelu anektirane Dalmacije, Nijemci su po kapitulaciji Italije njegov značaj više cijenili u sklopu svoje globalne strategije na istočnoj obali Jadrana. Naime, pojavom manjih savezničkih pomorsko-desantnih jedinica na Visu, krajem 1943. Nijemci su živjeli u uvjerenju da će ovaj otok poslužiti kao baza za invaziju savezničkih snaga na području srednje Dalmacije.

Dosljedni takvoj koncepciji, Nijemci su od 1. ožujka 1944. posjeli jakim snagama sve istaknutije točke na obali od Šibenika do Trogira, otpočeli izgradnju vatrenih položaja i njihovo utvrđivanje.

Nekako od tog vremena prestao je da funkcionira i pomorski kanal od Visa do uvale Sičenice kraj Sevida u trogirskom primorju, čime je u dobroj mjeri dovedeno u pitanje opskrbljivanje jedinica 8. korpusa, koje su tom kanalu gravitirale, kao i prebacivanje ranjenika na Vis.

9. travnja 1944. došlo je do sastanka u Komandi mjesta Šibenik (nalazila se u Koteljima) s predstavnicima Komandi mjesta Split i Trogir. Komande pozadine 8. korpusa i Komande područja Šibenik, na kojem je Komandi mjesta Šibenik dato u zadatak da razmotri mogućnost uspostavljanja veze od otoka Žirja do Primoštena kao nadoknade za kanal Sičenica—Vis. I već iduće noći, tako reći pred nosom njemačkog stražara, odvezen je s obale u Zečevu čamac kojim su se dvojica odvažnih mornara prebacili na Žirje i tako uspostavili novu plovnu vezu.

Poslije prekida pomorskog kanala otok Žirje — otok Dvainka — Krapanj, uspostavljen je kanal Žirje — luka Peleš koji je održavalo svake mračne noći 9 hrabrih mornara, ukrcanih u dva broda ukupne nosivosti 10 t, na vesla i jedra i relaciji od 24 morske milje u oba pravca.

Za vrijeme petomjesečnog rada ovog kanala (računa se da je svakog mjeseca bilo 10 plovnih noći) prebačeno je sa Žirja u Peleš oko 500 t tereta koji je odatle, uz osiguranje čete pri Komandi mjesta Šibenik, karavanom tovarnih grla prebacivan u unutrašnjost.

Pored ove postojala je i veza Trećeg POS-a, tj. pomorskog obalskog sektora, koji su istovremeno održavali na relaciji Žirje — Peleš tri veslača iz Primoštena i četiri iz Rogoznice prevozeći pretežno ljudstvo i poštu. Ovom vezom je prebacivan zbjeg s područja općine Primošten — Rogoznica, kao i ranjeni i bolesni borci.

Iako se to sve dešavalo u najneposrednijoj blizini neprijateljskih položaja, nikad neprijatelju nije uspjelo da poremeti vezu u ovom kanalu. Naše mornare je krasila snalažljivost, a budnost i oprez su im bili glavno oružje.

SPOMENIK
BURNJI PRIMOŠTEN — Šarićeva kapela

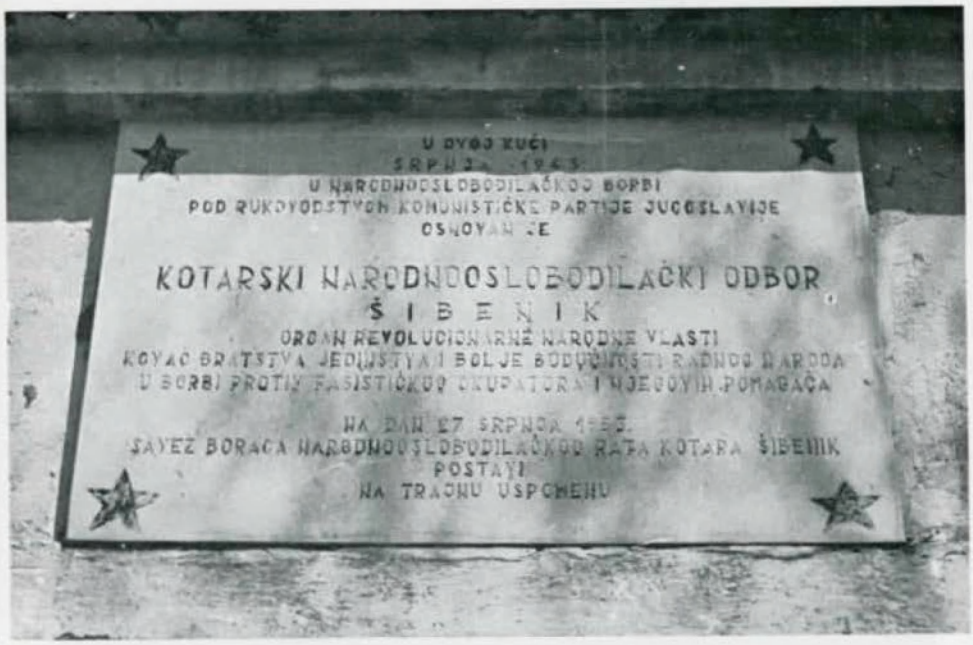
SLAVA PALOM PRVOBORCU
BURNJEG PRIMOŠTENA
DRUGU BOGDAN JURI ROĐ. 1912. GOD.
KOJI JE PAO ZA SLOBODU
NARODA DANA 12. VI 1942. GODINE OD
ITALIJANA I DOMAĆIH IZRODA

Na betonskom platou 140 x 100 cm postavljen je spomenik 134 x 120 x 58 cm s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, obojenim crno, s petokrakom na vrhu, ispupčenom i crveno obojenom.

Jure Bogdan je rođen 1912. u Prhovu, Burnji Primošten. Odmah nakon dolaska fašističkog okupatora uključio se aktivno u NOP, pa je već početkom kolovoza 1941. morao preći u ilegalnost i od tada je kao politički radnik djelovao na terenu. Član Partije je postao 1942. Prokazan od domaćih izdajnika Talijani su ga uspjeli uhvatiti.

Nakon zvjerskog mučenja strijeljali su ga 1942. u uvali Mala Raduća kod Primoštena.

SPOMEN-PLOČA
KRČULJ — zgrada bivše osnovne škole

U OVOJ KUĆI
SRPNJA — 1943
U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI
POD RUKOVODSTVOM KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE
OSNOVAN JE
KOTARSKI NARODNOOSLOBODILAČKI ODBOR
Š I B E N I K
ORGAN REVOLUCIONARNE NARODNE VLASTI
KOVAČ BRATSTVA JEDINSTVA I BOLJE BUDUĆNOSTI RADNOG NARODA
U BORBI PROTIV FAŠISTIČKOG OKUPATORA I NJEGOVIH POMAGAČA
NA DAN 27 SRPNJA 1953.
SAVEZ BORACA NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA KOTARA ŠIBENIK
POSTAVI
NA TRAJNU USPOMENU

Spomen-ploča 100 x 65 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, crveno obojenim. U sva njena četiri ugla nalazi se po jedna urezana zvijezda petokraka, čiji su bridovi obojeni crvenom bojom.

Uspjesi postignuti u oružanoj borbi i stvaranje brojnih krupnih vojnih jedinica tražilo je hitno stvaranje organa narodne vlasti koja će se starati o pozadini i snabdijevanju partizanskih odreda.

Polovinom 1942. godine formira se Gradski NOO Šibenik, a nešto kasnije osnivaju se i općinski NOO-i Vodice, Tijesno, Primošten — Rogoznica i Dubrava — Danilo.

Kotarski NOO Šibenik formiran je krajem srpnja 1943. Prva izborna kotarska konferencija održana je 24. kolovoza 1943. u Krčulju uz prisutnost delegata predstavnika mjesnih i općinskih NOO. Poslije referata, u diskusiji su sudjelovali brojni delegati. Bilo je dosta govora o stanju NOO u općinama Primošten—Rogoznica i Danilo—Dubrava, gdje je baš u to vrijeme bjesnio neviđeni teror okupatora. Na kraju su donesene važne odluke o borbi i otporu protiv okupatora, učvršćivanju NOO, snabdijevanju NOV, pomoći ugroženima, unapređenju zdravstva i prosvjete.

Pri Kotarskom NOO Šibenik formirana su povjereništva za upravno-administrativne, privredno-financijske, prometne, zdravstvene, socijalne, kulturno-prosvjetne i propagandne poslove.

Uz to formirane su i razne komisije, kao na primjer: za sjetvu i žetvu, prehranu, ribarstvo, zbjeg i sl.

Izabran je Kotarski NOO, od sedam članova, s predsjednikom *Markom Rupićem.*

SPOMENIK
JUŽNI PRIMOŠTEN

OVAJ SPOMENIK PODIŽE
SUBNOR
JUŽNI PRIMOŠTEN
U ZNAK VJEČNOG PRIZNANJA
PALIM BORCIMA ZA SLOBODU
1941 — 1945

BOLANČA G. ANTE
BOLANČA M. JOSO
BELAK M. MARKO
ERCEGOVIĆ S. ANTE
ERCEGOVIĆ S. PAŠKO
ERCEGOVIĆ A. MARIN
ERCEGOVIĆ I. MARIN
ERCEGOVIĆ S. MATE
ERCEGOVIĆ I. STIPE
GAČINA P. PETAR
GAČINA S. TOME
GAČINA I. STIPE
GAČINA I. ROKO
GAČINA J. ANTE
GAČINA B. JOSO
GAČINA A. STIPE
GOLEŠ P. SVETIN
GRACIN J. ANTE
GRACIN J. JOSIP
GRACIN M. SVETIN
GRACIN J. JOSIP
GRACIN I. ANĐELKO
GRACIN A. ADAM

GAŠPEROV N. JOSIP
GRUJA N. BLAŽ
HULJEV S. JERKO
HULJEV S. ANTE
HULJEV S. MARIJA
HULJEV A. GAŠPER
HULJEV J. ROKO
HULJEV A. MARIJAN
MARINOV N. IVAN
MARINOV N. PAŠKO
MARINOV B. SVETIN
MRLIĆ M. STIPE
MARKOČ J. BLAŽ
MIJALIĆ J. IVAN
MIJALIĆ J. NIKOLA
MIJALIĆ B. MARIN
MIJALIĆ J. ANTE
MILIŠA A. PAŠKO
MILIŠA I. ANTE
ŠARIN A. ROKO

NEKA JE VJEČNA SLAVA PALIM BORCIMA ZA SLOBODU
PODIGNUT 1958

Spomenički kompleks je podignut na predjelu Bratski dolac, u prekrasnom ograđenom parku. Na betonskom platou 182 x 90 x 57 cm dva su postolja iz bijelog bračkog brušenog kamena. Na drugom postolju 128 x 224 x x 35 cm imena su poginulih boraca i žrtava fašističkog terora, a po sredini je u kamenu isklesan lik partizana 159 x 74 cm, iznad kojeg je okrugli kameni vijenac sa zvijezdom petokrakom, a ispod tekst posvete. Imena i posveta su ispisani urezanim tiskanim slovima crne boje.

Južni Primošten sa svojih devet zaselaka smješten je na jugoistočnom dijelu općine Šibenik, u zaleđu Rogoznice. Prije rata tu je živjelo oko 1500 stanovnika koji su se od pamtivijeka bavili poljoprivredom — vinogradarstvom i stočarstvom. Živjelo se vrlo siromašno. Škrta zemlja iziskivala je dugotrajan i mukotrpan rad da bi se nekako preživjelo. Situaciju je pogoršavala i slaba povezanost ovog kraja s općinskim centrom i drugim većim mjestima. Naime, ako je netko i imao nešto za prodaju, teško je to mogao i ostvariti.

U političkom životu ljudi ovog kraja, u predratnom periodu, bila je prisutna aktivnost građanskih stranaka, naročito HSS-a. Socijalističke ideje sporije su prodirale. Međutim, u doba svjetske ekonomske krize i pojavom agresivnog fašizma, a naročito poslije 1937, dolazi do preokreta. Stvaraju se uvjeti da se dio stanovnika orijentira na put borbe protiv fašizma i kapitalističke eksploatacije. Širenju naprednih ideja doprinijela je i, ne mala, ekonomska emigracija u inozemstvu, naročito u Belgiji, gdje su mnogi s ovog područja radili u tamošnjim rudnicima uglja te su povremenim dolaskom u rodni kraj širili ideje i istinu o borbi i ciljevima radničke klase.

Odmah nakon kapitulacije stare Jugoslavije stanovnici ovog kraja opredjeljuju se za NOP. Već u danima sloma bivše jugoslavenske vojske mnogi se vraćaju svojim kućama s oružjem koje će kasnije poslužiti za naoružavanje prvih partizanskih odreda. Od napada fašističke Njemačke na SSSR i proglasa CK KPJ o početku oružane borbe, rad za NOP postaje sve organiziraniji. Početkom siječnja 1942. u Širokama je održan prvi sastanak aktivista NOP-a na kojem su doneseni zaključci o širenju NOB-e i aktivnijem uključivanju u pokret te zaključci o radu s omladinom. Tokom 1942. formirani su aktivi SKOJ-a i odbori antifašističkog fronta žena. Također je formirana i partijska organizacija i prvi narodnooslobodilački odbor.

Narod Južnog Primoštena je bio potpuno na strani NOP-a. Ovo područje je bilo sigurna baza stalnog ili povremenog boravka partizanskih jedinica i političkog rukovodstva. Na njemu su boravili: Leteća četa, Trogirsko-šibenski odred, Komanda mjesta Šibenik, Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju i Šibenik i drugi.

Velik je doprinos naroda ovog kraja NOR-u i socijalističkoj revoluciji. Više od trećine stanovnika je aktivno i organizirano sudjelovalo u NOP-u. Racije i teror fašističkog okupatora nisu uspjeli ni za trenutak da ga pokolebaju i pasiviziraju. Sve teškoće i iskušenja podnio je hrabro. Južni Primošten je dao 238 boraca od kojih su 43 dala svoje živote za slobodu i sretniju budućnost. Imao je 28 žrtava fašističkog terora i 13 žrtava rata. U zatvorima i logorima Italije i Njemačke bilo je njih 128. Pretrpio je i velike materijalne žrtve.

SPOMEN-PLOČA
PRVIĆ LUKA — predio »Punta«

NA OVOM SU MJESTU
HRABRI BORCI 2. ČETE II. BATALJONA VI DALMATINSKE BRIGADE
SINOVI OVOG KRAJA
OSLOBODIVŠI PRETHODNO OTOK PRVIĆ OD TALIJANSKOG OKUPATORA
VODILI BORBU 13 RUJNA 1943
OD PODNEVA DO VEČERI POD ZAŠTITOM VATRE
TVRĐAVSKE ARTILJERIJE S BRIJEGA VITKOVIĆA
BORBU SA NJEMCIMA I ODBILI POKUŠAJ INVAZIJE
KOJU SU PODUZELI SA 4 RATNA BRODA PODPOMOGNUTA VATROM
16 HAUBICA IZ ŠIBENIKA I 17 AVIONA ŠTUKA IZ ZRAKA
ODBRANA PRVIĆA OSUJETILA JE TIME NJEMAČKI PLAN
HITNOG ZAUZIMANJA TERITORIJA ZAPADNO OD RIJEKE KRKE
I OMOGUĆILA MASOVAN PRILIV NOVIH BORACA
U NARODNOOSLOBODILAČKU VOJSKU

U ZNAK PRIZNANJA BORCIMA I RUKOVODIOCIMA O
20-GODIŠNJICI JUGOSLAVENSKE RATNE MORNARICE
10. IX 1962 NAROD KOTARA ŠIBENIK POSTAVI

Na kamenoj gromadi, uz samo more, postavljeno je betonsko postolje 480 x 230 x 20 cm iznad kojeg se podiže betonski zid 190 x 190 x 33 cm. Na njemu je spomen-ploča 100 x 100 cm izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim tiskanim slovima crveno bojenim. S obje strane betonskog zida nalaze se dva betonska korita za cvijeće.

Po kapitulaciji Italije, partizani su uz pomoć naoružanog naroda na Prviću 11. rujna 1943. oslobodili taj jako utvrđeni otok zarobivši 150 fašističkih vojnika. Nijemcima, koji su istog dana svojim kolonama prodrli u Šibenik, Prvić u rukama partizana bio je velika smetnja pa su ga istog popodneva avionima nadlijetali. Utvrđeni Prvić značio je mnogo u strategijskom planu partizana. Otok je trebalo uporno braniti i zadržati u svojim rukama. Dana 13. rujna su se nenadano iz pravca Šibenika pojavila četiri ratna broda puna njemačke pješadije i ustremila se prema Prviću pod zaštitom dvaju aviona tipa »štuka«. Malo zatim zagrmio je partizanski top s brda Vitkovića koji je s nekoliko ispaljenih granata poremetio red u koloni njemačkih brodova koji su, odgovarajući vatrom, potražili zaklon iza otoka Lupca. Međutim, vatra s brodova i aktivnost avijacije bili su efektni pa je došlo do zastoja na partizanskom artiljerijskom položaju jer je bio ranjen komandir posade topa. Taj nastali kraći zastoj branilaca Prvića odmah su primijetili Nijemci pa su u dva navrata pokušali da se probiju prema Prviću. Zahvaljujući brzom otklanjanju posljedica, partizanski top je opet počeo da uspješno djeluje i prisilio njemačke brodove da se opet povuku iza Lupca. Uz pomoć stanovništva brzo se prebacila i popunila zaliha artiljerijske municije, čime je i položaj branilaca Prvića postao stabilniji.

U nastavku borbe Nijemci su aktivizirali i jedan divizion teških haubica iz Šibenika koje su zasipale granatama Prvić do večeri. I pored uraganske vatre artiljerije iz Šibenika, Nijemci su dali glavnu riječ svojoj avijaciji koja je od podneva do večeri dolijetala svaki put u pojačanom sastavu. Ne obazirući se na vatru jednog usamljenog partizanskog mitraljeza, »štuke« su se obrušavale gotovo do zemlje mitraljirajući i bacajući bombe, ne bi li uništili partizansku obranu. Ali uzalud!

Zadnjim svojim napadom, u kome je sudjelovalo i 7 »štuka«, Nijemci su bili uvjereni da će partizani kapitulirati. Ali to se nije dogodilo jer se Prvić branio zadivljujućom upornošću. Ovaj neuspjeh Nijemaca u borbi na Prviću ravan je porazu, prvom od njihova prodora na našu obalu. Oni obrukani iza Lupca, iskoristili su prvi sumrak da se maksimalnom brzinom vrate prema Šibeniku popraćeni s nekoliko ispaljenih partizanskih granata.

Branioci Prvića u borbi od 13. rujna 1943. imali su jednog mrtvog i jednog ranjenog. Svojim junačkim otporom Nijemcima su dali takvu lekciju da se oni punih 40 dana nisu osudili izaći iz Šibenika na slobodan teritorij put zapada, na kome su partizani i narod imali dovoljno vremena da se solidno organiziraju i pripreme za nastavak oružane borbe do konačne pobjede.

Prvić-Luka, mjesto zemljoradnika, ribara i pomoraca, imala je pred drugi svjetski rat oko 1050 stanovnika. Napredne revolucionarne ideje ovdje su prisutne dosta rano, a prenosili su ih i tumačili moreplovci i povratnici iz prvog svjetskog rata, od kojih su neki sudjelovali u pobuni bokeljskih mornara ili u Oktobarskoj revoluciji. Oni su bili i prvi osnivači Nezavisne radničke partije početkom 1923, koja je te iste godine samostalno istupila na ožujskim izborima i dobila 16 glasova. Od zabrane njena rada krajem 1924. pa sve do 1930, što se poklapa s povratkom u mjesto s naukovanja soboslikarskog radnika *Ante Jurlina*, člana KPJ, i još nekih drugova, u Luci prestaje svaki oblik političke aktivnosti na liniji programa komunista. Krajem 1930. na otoku Prviću je formirana prva, a početkom 1932. i druga partijska organizacija.

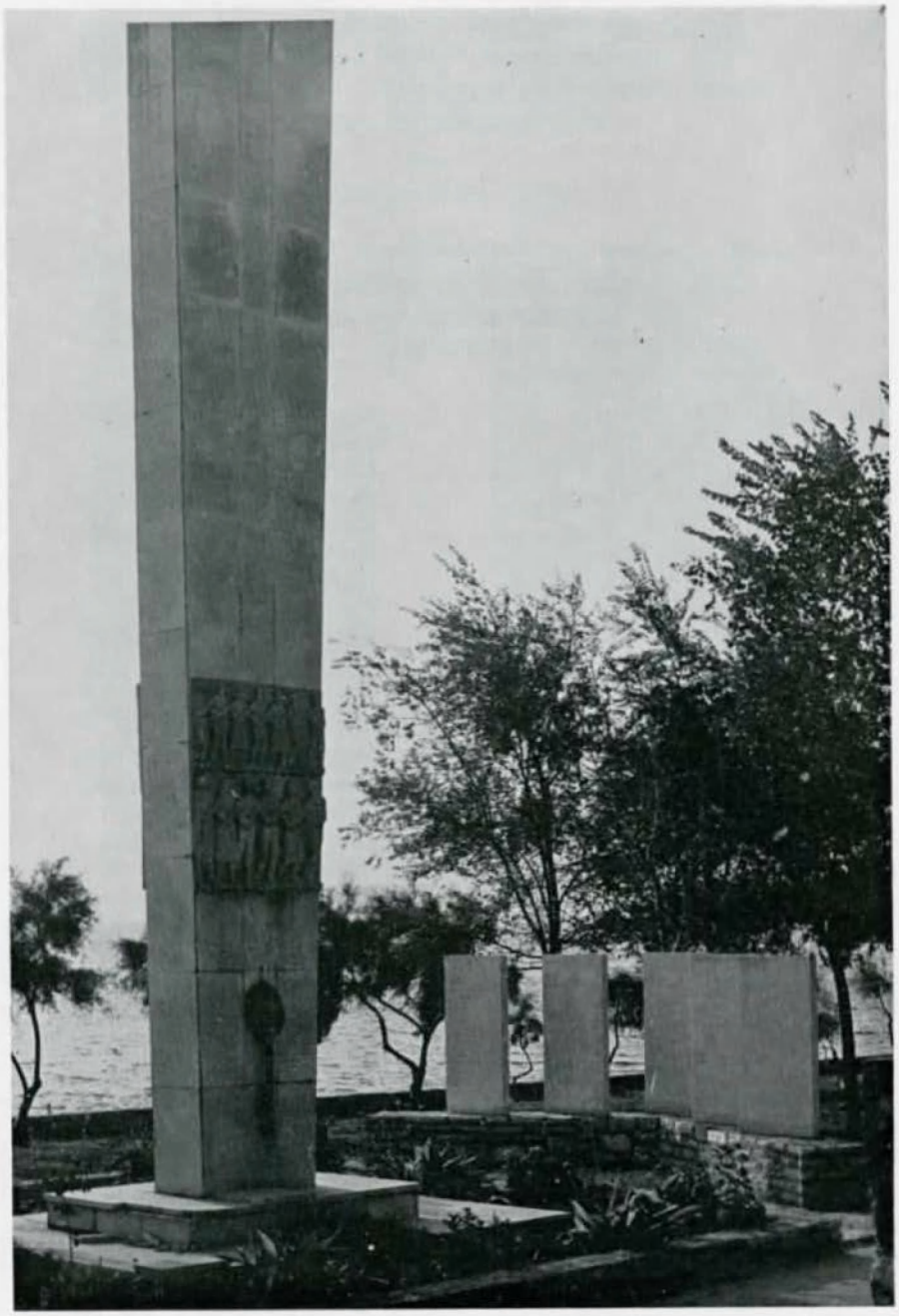
Provala u partijskoj organizaciji 1933. na šibenskom području imala je posljedice i na rad komunista na Prviću. Politička aktivnost je stagnirala. Obnovila se 1935. a 1936. i organizacijski proširila. Komunisti su se smjelije orijentirali na rad s omladinom koja je prihvaćala program revolucionarne borbe, borbe za mir, kruh i slobodu, za prava radnog čovjeka. I uspjeh nije izostao. U veljači 1937. grupa dobrovoljaca čekala je da je ukrca m/b »Dupin« i poveze do odredišta za odlazak u Španjolsku. U kolovozu 1938. omladina s pristaništa u mjestu istjerala je kamenjem mornare dvaju talijanskih bojnih brodova koji su se, po odobrenju vlade Cincar—Marković, nalazili u posjetu našim jadranskim lukama i bili usidreni nedaleko od otoka Lupac. Omladina je 1. rujna 1940. masovno sudjelovala u demonstracijama protiv rata i fašizma.

Kapitulaciju stare Jugoslavije Prvić-Luka dočekuje sa 13 članova Partije i 25 skojevaca. Kao jedina politička snaga u mjestu Partija je onemogućila proustaškim elementima pristup na vojne objekte i došla u posjed 50 pušaka, 6 puškomitraljeza, 10.000 metaka i 200 ručnih bombi. Ovo revolucionarno mjesto se opredijelilo za NOP i borbu protiv okupatora. Poziv OK KPH za sjevernu Dalmaciju za oružani ustanak omladina Luke je dočekala s veseljem i već 15. srpnja 1941. bila je na terenu Srime postrojena četa od 60 naoružanih dobrovoljaca, spremna za odlazak u unutrašnjost. Ali, tada, kao ni s ponovljenim pozivom od 2. kolovoza, do toga nije došlo zbog nastale krize ustanka na ovom području, koja je prebrođena tek u studenome 1941. odlaskom prvih grupa dobrovoljaca iz primorja u Liku. Do sredine 1942. Luka je dala u NOV 48 boraca zbog čega su Talijani odveli u logor na otoku Molat stotinjak članova njihovih obitelji.

U momentu kapitulacije Italije grupa od 35 naoružanih omladinaca Lučana s borcima jedinice koji su se prebacili iz Vodica zauzela je artiljerijski položaj baterije i 13. rujna spriječila iskrcavanje Nijemaca na otok Prvić.

Do oslobođenja zemlje Prvić-Luka je dala 201 aktivnog borca, među kojima 30 žena. Za slobodu zemlje 51 borac je pao na bojnom polju, dok je 31 Lučanin stradao kao žrtva fašističkog terora i žrtva rata.

SPOMENIK
PRVIĆ - ŠEPURINA — mjesni park

TU SMO U KAMENU I
VAŠIM ZJENAMA
I LETIMO NA KRILIMA
VAŠEG LETA,
I RASTEMO S VAMA,
OBASJANI VIDOM I
SVJETLOŠĆU JOŠ
NEDOSTIGNUTIH LJETA

Poginuli borci
u narodnooslobodilačkoj borbi
i socijalističkoj revoluciji
1941 — 1945

Antić Ante Dujin
Antić Ante Tomin
Antić Dragutin Josin
Antić Eduard Matin
Antić Ferde Jerin
Antić Jere Matin
Antić Roko Markov
Antulov Ivan Matin
Antulov Markiol Andrijin
Antulov Petar Šimin
Antulov Šime Matin
Antulov Šime Stipin
Cukrov Anđelo Antin
Cukrov Ante Krstin
Cukrov Ante Matin
Cukrov Ernest Tomin
Cukrov Jakov Petrov
Cukrov Karmelo Antin
Cukrov Marinko Grgin
Cukrov Uroš Vicin
Demikeli Jakov Lovrin
Franić Josip Antin
Franić Leon Dinkov
Grubelić Ante Nikolin
Grubelić Bonifacije Grgin
Grubelić Ive Ferdin
Grubelić Josip Rokov
Grubelić Marija Antina
Grubelić Mate Šimin
Grubelić Roko Petrov
Grubelić Šime Stipin
Jurat Mate Andrijin
Kursar Ante Markiolov
Kursar Ante Šimin
Kursar Bogdan Markov
Kursar Frane Markiolov
Kursar Karmelo Šimin
Kursar Krste Vicin
Kursar Šime Šimin
Mačukat Ante Josin
Mijat Bosiljko Dinkov
Mijat Ivan Nikolin
Mijat Mijo Antin
Miškić Stipe Antin
Mišurac Križan Andrijin
Mišurac Mate Križanov
Mišurac Stipe Antin
Mišurac Tome Cvitkov
Palada Ante Josin
Paškov Ante Tomin
Paškov Marijan Stipin
Paškov Miro Jakovljev
Petković Branivoj Antin
Radovčić Ante Lovrin
Radovčić Božo Antin
Skroza Bogdan Matin
Skroza Eduard Matin
Skroza Josip Matin
Skroza Karlo Andrijin
Skroza Petar Antin
Tikulin Vojislav Antin
Ukić Ante Barin
Ukić Ante Romanov

Ukić Karmelo Matin
Ukić Marija Antina
Vlahov Ante Antin
Vlahov Ante Tomin
Vlahov Bogdan Matin
Vlahov Branko Filipov
Vlahov Dušan Filipov
Vlahov Grgo Tomin
Vlahov Ive Felicijev
Vlahov Lino Marijanov
Vlahov Roko Matin
Vlahov Roman Srećkov
Vlahov Stipe Antin
Vlahov Šime Josipov
Vlahov Vergilio Felicijev
Vlahov Zvonko Dušanov

Žrtve
fašističkog terora i rata

Antić Ante Šimin
Antić Fabijan Jurin
Antić Marko Andrijin
Antić Nataša Nirova
Antić Tiha Šimina
Antić Josip Lovrin
Antulov Drina Fabijanova
Antulov Lovre Antin
Antulov Marko Matin
Antulov Mira Matina
Antulov Stipe Franin
Antulov Šime Petrov
Cukrov Fabijan Stipin
Cukrov Milka Tomina
Franić Marija Leonova
Grbelja Jere Tomin
Grubelić Gorki Miljenkov
Grubelić Miljenko Antin
Grubelić Roko Stipin
Jurat Roko Stipin
Kursar Janka Šimina
Kursar Markiol Antišin
Mačukat Valentina Josina
Mijat Ratka Bosiljkova
Mišurac Ante Stipin
Mišurac Stanka Antina
Paškov Luka Antin
Paškov Tome Ivin
Skroza Ivo Matin
Ukić Bare Matin
Vlahov Andrija Tomin
Vlahov Ante Bogdanov
Vlahov Bene Nikolin
Vlahov Felicio Antin

Na vječnu uspomenu
podižu
2. kolovoza 1980.
mještani Šepurine

Spomenik je izrađen u obliku obeliska 840 x 150 x 52 cm; postavljen je na betonsko postolje 370 x 276 cm. Sve je to obloženo bijelim brušenim bračkim kamenim pločama.

Na obelisku sa zapadne strane je reljef minera s brodom, 110 x 140 cm, izliven iz aluminija. Iznad reljefa je posveta ispisana tiskanim slovima obojenim crno, a iznad nje je kamena petokraka zvijezda sa srpom i čekićem. Na istočnoj strani obeliska se nalaze dva reljefa, izlivena iz aluminija, koji predstavljaju kolo bratimljenja 1941 — 1945.

S lijeve strane obeliska je 5 kamenih ploča, svaka 152,5 x 75 x 10 cm, s imenima poginulih boraca, ŽFT i ŽR ispisanim tiskanim urezanim slovima.

Spomenik je djelo kipara Dražena Cukrova iz Prvić Šepurine.

Selo Šepurina, na otoku Prviću, ima petovjekovnu prošlost. Ono svoj opstanak i razvoj duguje žuljevitim rukama koje su u nekultiviranom i suhom kršu stvorile minimalne uvjete za egzistenciju.

Između dva rata Šepurina je brojila oko 1800 stanovnika koje su porezi i druge dažbine, zemljoradnički dugovi i neriješeni agrarni odnosi doveli do očaja, ali i do prvog otvorenog bunta kada su pred masom 1931. ustuknuli poreski egzekutori. U takvoj buntovnoj sredini počela je politički djelovati tek osnovana partijska organizacija pod čijim se utjecajem omladina postepeno oslobađala tradicionalnog poimanja vlasništva smatrajući ga intelektualnim opterećenjem, kočnicom razvitka klasne svijesti i revolucionarnog političkog opredjeljenja, pa rješenje svojih vitalnih problema nije nalazila u sitnoj individualnoj svojini, nego u zajedništvu s armijom revolucionarnog proletarijata kome se idejno sve više bližila. Vjerna svojim idejama, po organiziranim akcijama i revolucionarnom zanosu ona je prednjačila u šibenskoj okolici. Od 1937. politička aktivnost mladih počinje poprimati organizacijske oblike, a 1939. osnovana je snažna organizacija SKOJ-a i proširena partijska. Mladi su ovdje izvršili presudan politički utjecaj na svoje starije kojima je kompromis srpske gospode s hrvatskom pod vodstvom Mačeka otvorio oči. Od 1940. komunisti na čelu naroda počinju ovdje otvorenu borbu za vlast, osobito poslije zabranjenih općinskih izbora, pa su se potajno nabavljali pištolji, čistile kubure i ostroguše. To je oružje bilo u potaji i 1. rujna 1940. za vrijeme najvećih demonstracija protiv imperijalizma i rata kada je povorku, od preko 300 mladih ljudi, desetina žandara nijemo promatrala.

U travnju 1941. talijanski okupator suočio se ovdje s jakom organizacijom komunista koju su sačinjavali 24 člana Partije, 10 kandidata i 62 skojevca. Prethodno je ta organizacija, u kapitulaciji stare Jugoslavije, došla u posjed oko 160 pušaka, 6 puškomitraljeza, 30.000 metaka i 120 ručnih bombi. Najveći dio ovog naoružanja oduzela je skojevska organizacija mjesnoj vlasti.

Napadom Hitlera na SSSR 22. lipnja 1941. Srima je primila prve ilegalce s Prvića, a 15. srpnja i četu od 70 ustanika iz Šepurine u sastavu Prvićko-srimskog bataljona pod rukovodstvom *Frane Kursara*, člana Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju, da bi ih u kolovozu bilo više od stotine. Ali tada, kao uostalom ni iz drugih okolnih mjesta, nije došlo ni do odlaska Šepurinjana u unutrašnjost. U međuvremenu grupa ustanika iz Srime i Šepurine, njih 7-orica, u noći su od 25. na 26. listopada izvršili prvu uspješnu organiziranu oružanu akciju na neprijateljsku patrolu na cesti Vodice—Martinska. Tek 17. studenoga *Frane Kursar*, umjesto bataljona ustanika Prvića i Srime, predveo je u Liku jedan vod u čijem je sastavu bilo i 7 Šepurinjana.

Umjesto da je spremnost za borbu šepurinske omladine već 1941. postala stvarnost, ona je ostala samo želja koja se s razvitkom NOP-a na području sjeverne Dalmacije postepeno ostvarivala, pa je tako do 7. lipnja 1942. (dana primjene Bastianinijeva dekreta) Šepurina imala pod oružjem 72 borca, zbog čega je okupator odveo u internaciju, u logor na otok Molat 147 članova njihovih obitelji. Do kapitulacije Italije još je otišlo u borbu 30 ribara — dobrovoljaca.

U momentu kapitulacije Italije na otoku Prviću je bilo 150 talijanskih vojnika. Aktivisti NOP-a pokušali su pregovorima doći do oružja i zarobljenika, a kad im to nije uspjelo, pomogli su im u tome borci iz jedinice koji su

se prebacili iz Vodica i donijeli potrebno rezervno oružje. Tako su udruženim snagama razoružani Talijani i topovi obalske artiljerije na Prviću došli u ruke partizana. Pokušaj Nijemaca da ovladaju Prvićem već 13. rujna 1943. propao je zbog odlučnog otpora. Toga dana krenulo je iz Šepurine u partizane u sastav 5. dalmatinske brigade i Sjevernodalmatinske grupe bataljona 150 Šepurinjana, a do konca ratnih operacija i oslobođenja zemlje, njih 347 sudjelovalo je u NOV.

Šepurina je dala mnogo: 79 poginulih boraca i 34 žrtve fašističkog terora i žrtve rata. Izginuo je cvijet njene mladosti koja je krenula u borbu relativno rano i bila dugi i teški boj.

Pjesnički citat na impozantnom spomeniku podignutom u čast palim borcima ovog ustaničkog mjesta govori o njihovoj stalnoj prisutnosti tu, o prisutnosti duha prožetog idejama humanizma i progresa za koje su tako nesebično dali svoje živote. To je ujedno i poruka nasljeđu o viziji još nedostignutoj što će ostvariti buduća pokoljenja koja će slijediti njihov put.

SPOMEN-PLOČA

PRVIĆ — ogradni zid s lijeve strane puta Šepurina — Prvić-Luka

PRVA ĆELIJA KPJ
ZA OTOK PRVIĆ
OSNOVANA JE LISTOPADA 1930.
U BUNJI NEDALEKO OVOG MJESTA

POVODOM 50 GODIŠNJICE SKJ OVU SPOMEN
PLOČU POSTAVI NAROD PRVIĆA KOLOVOZA 1969.

Spomen-ploča 100 x 50 cm je izrađena iz crnog brušenog mramora s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima bijelo obojenim. S lijeve strane, iznad teksta, urezana je zvijezda petokraka sa srpom i čekićem. Ploča je vezana betonskom masom uz ogradni zid.

Organizacija radničkog pokreta na otoku Prviću vuče tradiciju još od 1923, kad je u selu Prvić-Luci osnovana Nezavisna radnička partija od pet članova pod rukovodstvom brodograditelja *Petra Zafranovića*. Ova je organizacija 18. ožujka 1923. izašla samostalno na izbore i dobila 16 glasova.

Kada su krajem 1924. odredbe »Obznane« bile primjenjivane i na dotada Nezavisnu radniču partiju, prestaje i politička aktivnost udruženih radnika na Prviću. To traje do druge polovine 1930,kada se u Prvić-Luci pojavio soboslikar, član KPJ *Ante Jurlin*, protjeran iz Beograda poslije izdržanog zatvora od godine dana u Glavnjači, a u Šepurini, član KPJ *Ante Vlahov*, trgovački pomoćnik, također poslije izdržane godine zatvora u Zagrebu.

Dva prognanika brzo su se našla i već u listopadu 1930. osnovali ilegalnu partijsku ćeliju jedinstvenu za oba mjesta, u koju su kao trećeg člana obuhvatili ribara *Josu Šantića iz Luke*. Osnivački sastanak održan je u predjelu Trstevice, na međi između dvaju mjesta. Kako je u vrijeme ovog sastanka padala kišica a istodobno u dnu Trstevice primijećena žandarmerijska patrola, to su se spomenuta trojica sklonila malo podalje od puta u jedan ćemer (tzv. Manjolovu bunju) u kome su završili svoj prvi sastanak. Sekretar prve partijske ćelije je bio *Ante Jurlin*.

Za nepunu godinu dana organizacija komunista na otoku znatno se proširila, pa je došlo do osnivanja dviju partijskih ćelija. Ovom u Luci je rukovodio Jurlin, a onom u Šepurini *Frane Kursar*, izučeni zanatlija — drvodjelac.

U toku 1932. obje su organizacije sudjelovale u dvjema javnim manifestacijama: 1. kolovoza povodom dana međunarodne radničke solidarnosti protiv imperijalizma i rata, i povodom proslave 15-godišnjice Oktobarske socijalističke revolucije, kada su bili bačeni leci, izlijepljeni plakati i zalepršale crvene zastave.

Ali ni reakcionarni režim nije mirovao, pa je već u siječnju 1933. isprebijano 11 omladinaca iz Luke, a u veljači je došlo do provale partijske organizacije. Tada su uhapšeni *Ante Jurlin* i *Mile Lučev* iz Luke, a *Frane Kursar* i *Bene Cukrov* iz Šepurine. Trojica su bili osuđeni na godinu, a Jurlin na godinu i pol zatvora.

Hapšenje i zatvaranje komunista obaju mjesta nije obeshrabrilo revolucionarnu omladinu. Ona je nastavila politički rad uhapšenih komunista. Tako je, između ostalog, bio formiran fond crvene pomoći za pomoć uhapšenima i njihovim nezbrinutim obiteljima.

Do obnove partijske organizacije na Prviću došlo je odmah po izlasku ovih drugova iz zatvora.

SPOMEN-PLOČA
PRVIĆ-ŠEPURINA — zgrada Zadružnog doma

IZ OVOG MESTA I SA DRUGIH OTOČKIH LUKA I NASELJA
NA PODRUČJU SREDNJEG JADRANA BORCI NOV PRVI MINERI
RATNE MORNARICE DEMONTIRAJUĆI I VADEĆI MORSKE MINE
OD 1942 DO KRAJA RATA SNABDEVALI SU EKSPLOZIVOM
NE SAMO PRIMORSKE JEDINICE VEĆ I BRIGADE U UNUTRAŠNJOSTI
SA OVOG OTOKA DALI SU SVOJE ŽIVOTE PRVI MINERI RATNE MORNARICE

JOSIP GRUBELIĆ	1912 — 1943
DUŠAN VLAHOV	1911 — 1944
ANTE LUČEV	1911 — 1944
KARMELO KURSAR	1919 — 1944

DELA HRABRIH MINERA I SVIH ONIH ZNANIH I NEZNANIH
PALIH I ŽIVIH OBELEŽENIH OVIM SPOMENOM
UĆI ĆE U RIZNICU POMORSKE TRADICIJE NAŠIH NARODA DA NADAHNJUJE POKOLENJA
KAKO SE VOLI ROĐENA GRUDA ZEMLJE SVOJE I NAŠ PRELEPI JADRAN
OVAJ SPOMEN PODIŽE NA DAN DESETOGODIŠNJICE MORNARICE
JEDINICE SREDNJEG JADRANA

Spomen-ploča 165 x 80 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim tiskanim slovima crno obojenim. Iznad teksta je zvijezda petokraka čiji su bridovi crni. Ploča je vezana za fasadu betonskom masom.

Četvorica palih minera čija se imena spominju na spomen-ploči ustanici su od 1941, ali im je bila data stvarna mogućnost tek na proljeće 1942. da stupe u oružanu borbu.

Tri mjeseca prije negoli je drug Tito dao naređenje za osnivanje partizanske ratne mornarice, prva trojica drugova bili su na svom borbenom zadatku u Kornatima, u sastavu prve minerske ekipe. Komandir je bio *Josip Grubelić*, ribar iz Šepurine, koga je na dužnost postavio osobno komesar Sjevernodalmatinskog odreda drug *Ante Jurlin*. Ribar Grubelić, predratni član Partije, više je noći probdio negoli je prospavao, a boraveći više na moru nego na suhom, do u tančine je poznavao podmorje i obalu šibenskog regiona. Njegova lađica, specijalne konstrukcije i namjene, često mu je poslužila kao krov nad glavom pri dočeku nevremena na pustom otoku kad bi koje od njegovih vrlo razvijenih osjetila zatajilo. Postavši komandir partizanske plovne jedinice, cijela sebe je prenio u ratne uvjete s pojačanim osjećajem odgovornosti za živote povjerenih mu ljudi i za zadatke koga se je, po naređenju Partije, prihvatio. Kad su mu drugovi prilikom preuzimanja male gajete od 16 stopa dužine i 2 tone nosivosti spočitavali zbog nedovoljnog brodskog prostora za peteročlanu posadu, on im je odgovorio: »Manja gajeta, manja meta, a veća manevarska sposobnost«. U ovome je bila ukratko sažeta sva taktika i strategija koju je na sebi svojstven način u radu primjenjivao. Za šest mjeseci neprekidnog boravka na moru, u zoni najstrože okupatorske kontrole, nikada zatečen ni otkriven na vađenju stotine komada morskih mina, miner Grubelić bio je za talijanskog okupatora rebus bez rješenja. Bio je kudikamo sigurniji na moru nego na kopnu zbog svoje relativno slabe tjelesne pokretljivosti, što je uostalom pokazala i njegova smrt na terenu Vodica za vrijeme velike ožujske ofenzive 1943. godine.

Međutim, *Dušan Vlahov* nije imao takve osobine pomorca. Volio je više tvrdo tlo pod nogama pa je za vrijeme operacija vađenja mina redovito vršio dužnost izviđača na vrhu obližnjeg otoka. Njegov oštar vid i pogled u daljinu na vrijeme bi otkrivao neprijatelja pa bi ugovorenim znakom najavio njegov dolazak, rad se prekidao i poduzimale se potrebne mjere prema nastaloj situaciji. Iznenađenja su bila rijetka. Po prestanku rada minerske ekipe u prosincu 1942, Vlahov je opet borac na kopnu sve do kapitulacije Italije, kada je kao iskusan Titov mornar, po potrebi službe, premješten u 4. pomorski obalni sektor. Bio je ukrcan na naoružanom brodu »Kornat« na kome je i poginuo u borbi s Nijemcima ispod Biokova jedne ožujske noći 1944.

Ante Lučev, predratni lađar JRB plovio je Dunavom do 6. travnja 1941, kada je napustio posao i ubrzo se našao kod kuće, gdje se uključio u NOP. Kao borac bataljona »Bude Borjan« Lučev je postao miner po izboru komandira Grubelića zbog odvažnosti i sposobnosti pomorca. Bio je specijalno zadužen za prebacivanje izvađenog eksploziva na kopno, što je besprijekorno

izvršavao. Po prestanku rada ekipe, Lučev je opet borac Sjevernodalmatinskog partizanskog odreda sve do pada Italije, kada je premješten na Vis u 4. pomorski obalni sektor, gdje je na jednom od njegovih naoružanih brodova vršio dužnost mornara i mitraljesca. Poginuo je u nekom noćnom sukobu sa savezničkim pomorskim jedinicama, do koga je došlo nesporazumom, jedne lipanjske noći 1944.

Karmelo Kursar, pun zdravlja i neobične fizičke kondicije, crnobakrenaste puti, bio je kao od litice odvaljen. Bio je neobično odvažan. Za Boforovu ljestvicu nije znao pa je snagu vjetra mjerio letom galeba ili kutom nagiba svoje lađe u jedrenju. Takav je bio mladić s nadimkom Ruski, skojevac od 1940, ustanik 1941. i mitraljezac Prve dalmatinske brigade. Kad je njegova brigada došla u sastav 26. divizije, Ruski je isposlovao da ga vrate njegovoj kolijevci — moru pa se krajem svibnja 1944. pojavio u 3. pomorskom obalnom sektoru, gdje je dobio zadatak da osnuje novu minersku ekipu, što je i učinio okupivši sebi ravna 4 ribara s kojima je operirao u jednoj gajeti korčulanske građe. Ruski je brzo očistio od podvodnih mina sve uske prolaze na potezu Žirje—Kornati, čime je omogućio ulazak savezničkim jedinicama u naše unutrašnje vode radi ometanja njemačkog pomorskog saobraćaja. Razminirao je mnoge pristupe i mjesta na obali koja su minirali Nijemci. Na takvom zadatku našla ga je i smrt kad je na svom rođenom Prviću, po odlasku Nijemaca, nagazio na minu krajem rujna 1944.

SPOMEN-PLOČA

PRVIĆ-ŠEPURINA — zgrada Markijola Kursara pok. Antiše

U OVOJ KUĆI 1912. GOD. RODIO SE
PRVOBORAC I RATNI KOMESAR
FRANE KURSAR
KOJI JE POGINUO U NOB-I A U PREDRATNIM
GODINAMA STARE JUGOSLAVIJE MEĐU PRVIMA
POČEO NAPAJATI OMLADINU OVOG SELA
IDEJAMA MARKSA I LENJINA I TAKO DOPRINIO
DA NAŠE SELO POSTANE U PREDRATNOM
RAZDOBLJU ŽARIŠTE BORBE ZA PRAVA
POTLAČENOG RADNOG ČOVJEKA A U RATU
JEDINSTVENO U BORBI PROTIV OKUPATORA
OVU SPOMEN PLOČU PODIŽU NJEGOVI MJEŠTANI
I DRUGOVI U ZNAK ZAHVALNOSTI
ŠEPURINE 1968.

Spomen-ploča 100 x 75 cm je izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima crno obojenim. Za fasadu stambene zgrade vezana je betonskom masom.

Frane Kursar (Darinkin) rodio se u Šepurini 29. studenoga 1912. Po završenoj osnovnoj školi u rodnom mjestu i četverogodišnjeg stolarskog izučavanja zanata u okolici Zagreba, početkom 1932. vratio se u selo marksistički izobražen, te je odmah primljen u Partiju i preuzima dužnost sekretara ćelije. Bio je organizator dviju političkih manifestacija 1932, zbog čega je bio hapšen, maltretiran i batinan, a u općoj provali partijske organizacije na okrugu Šibenik 1933. bio osuđen na godinu dana zatvora. Izdržavši zatvor i odsluživši vojni rok u mornarici, u Šepurinu se vratio tek 1936, kada je obnovio partijsku organizaciju i opet bio sekretar.Od 1937. politički djeluje i izvan Šepurine pa osniva partijsku organizaciju na Srimi. Kod kuće neumorno radi s omladinom kojoj daje na čitanje partijsku štampu, organizira društvo esperantista, rukovodi kulturno-prosvjetnim i političkim radom i postiže zavidne rezultate. Tako je 1939. osnovao jaku skojevsku organizaciju, proširio partijsku organizaciju mlađim kadrovima a 1940. osnovao i Mjesni komitet SKOJ-a. Od 1940. sekretar je Sektorskog komiteta Partije za otočnu općinu Zlarin i član Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju. Dolaskom talijanskog okupatora, među prvima stupa u ilegalnost na teren Srime odakle rukovodi partijskim radom na sektoru i odlazi često na konzultacije s odgovornim drugovima u Šibeniku koje je podržavao u politici dizanja ustanka 1941. na okrugu.

U drugoj polovini studenoga 1941. na čelu druge grupe boraca iz Primorja, njih 28, krenuo je u Liku i stupio u 3. dalmatinsku četu bataljona »Marko Orešković« u kojoj je bio postavljen na dužnost zamjenika komesara čete.

U ožujku 1942. po zadatku dolazi u sjevernu Dalmaciju gdje je u formiranju bataljona »Bude Borjan« preuzeo dužnost komesara čete, a malo zatim zamjenika komesara istog bataljona s kojim je u rujnu 1942. ušao u sastav Prve dalmatinske brigade, i tako prošao najslavnije epopeje naše NOB-e i socijalističke revolucije, 4. i 5. neprijateljsku ofenzivu. Fizički iscrpljen, poslije Pete ofenzive upućen je u Semberiju na oporavak, poslije toga je na Majevici, kod sela Trnave, primio dužnost komesara bolnice pri Glavnom štabu Vojvodine. U njemačko-četničkoj ofenzivi u travnju 1944. na tom teritoriju bio je otkriven u jednom skloništu s grupom ranjenika, pa da ne padne živ u ruke neprijatelju, sebi je oduzeo život.

SPOMEN-PLOČA
PUTIĆANJE

PALIM BORCIMA
I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA U NOR-U
1941 ———— 1945

B O R C I

KARTELO A. IVAN	MORIĆ M. IVAN
JAJAŠ J. ŠIME	KONJEVIĆ P. ANTE
KONJEVIĆ N. MIRKO	SMOLIĆ A. IVAN
PETROVIĆ L. LUKA	SMOLIĆ A. STIPAN

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

KARTELO J. ANTE	KONJEVIĆ I. LUKA
KARTELO J. TOMA	KONJEVIĆ M. NIKOLA
JAJAŠ P. JOSIP	BEGIĆ N. FILIP
BEGIĆ N. ZAKARIO	MODRINIĆ P. FRANE

OVU PLOČU U ZNAK SJEĆANJA PODIGOŠE MJEŠTANI
SELA P U T I Ć A N J I G. 1966

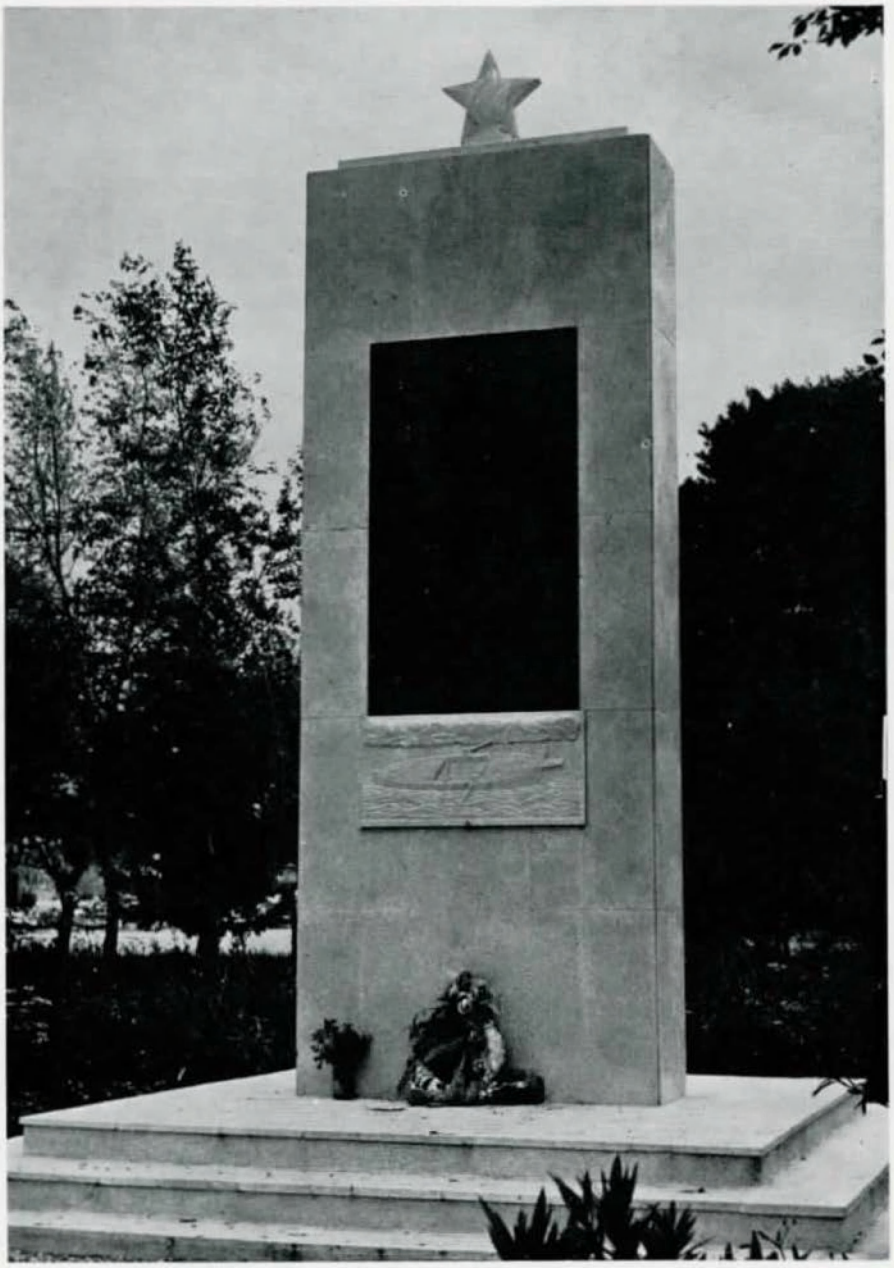
Ploča 85 x 60 cm je postavljena na fasadi zgrade bivše osnovne škole u Putičanjima. Izrađena je iz bijelog brušenog bračkog kamena, a tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crno. Po sredini i iznad ploče je zvijezda petokraka izrađena iz bijelog brušenog kamena. Ploča leži na dvjema bijelim kamenim konzolicama, a za fasadu zgrade je vezana betonom.

Putičanje se nalaze 11 kilometara sjeveroistočno od Pirovca, na cesti lokalnog značenja Pirovac — Čista M. — Bribirske Mostine. Pred rat ovdje su živjele 32 obitelji sa 184 stanovnika koji su se bavili zemljoradnjom i stočarstvom. Živjeli su vrlo siromašno i kako ih vlastita zemlja nije mogla prehraniti, morali su, kao najamni radnici, obrađivati zemlju imućnijih težaka okolnih mjesta da bi nekako vezali kraj s krajem.

U toku NOR-a i revolucije svi stanovnici Putičanja bili su za NOP. U drugoj polovini 1942. odlazi u partizane prva grupa dobrovoljaca. Selo je pružalo svu pomoć i sigurnost našim jedinicama, pozadinskim organima, partijskim i političkim rukovodstvima za vrijeme njihova boravka u njemu. Talijanski okupator, znajući za ovakav odnos, vršio je represalije prema Putičanjcima. Tako poslije odlaska prve grupe dobrovoljaca fašisti su uhapsili 25 stanovnika i 1. studenoga 1942. sproveli ih u koncentracioni logor na Molatu. U 1943, poslije odlaska novih dobrovoljaca, sve stanovništvo okupator je iselio »u žicu«, u Pirovac, opljačkao stoku i sve kuće do temelja spalio. Tom prilikom fašisti su, na najbrutalniji način, tukli i tjerali u Pirovac starce i starice i majke s djecom u naručju.

U NOR-u, s puškom u ruci, borilo se 36 boraca od kojih je 8 poginulo. Putičanje su imale i 8 žrtava fašističkog terora.

SPOMENIK
RASLINA

U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI 1941—1945
ZA SLOBODU DOMOVINE DALI SU SVOJE ŽIVOTE

B O R C I

ALVIŽ J. MATE
BEROVIĆ J. BOŽO
BEROVIĆ S. MATE
BUJAS P. JAKOV
BUJAS P. PETAR
GRBELJA J. MILE
GRBELJA J. PETAR
GULIN S. MARKO
KURSAR N. JERE
KURSAR N. MIRO
LOKAS Š. AMBROZ
LOKAS B. BLAŽ
LOKAS J. IVE
LOKAS Š. IVE
LOKAS J. JAKOV
LOKAS N. JAKOV
LOKAS M. JOSO
LOKAS B. KRSTE
LOKAS Š. LUKA
LOKAS J. MARKO
LOKAS I. PETAR
LOKAS P. STIPE
LOKAS M. ŠIME
MAKARIN M. IVE
MAKARIN I. MATE
RAJIĆ M. EMANUEL
RAČUNICA T. LJUBO
ŽIVKOVIĆ Š. JURE

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

ALVIŽ J. FRANA
ALVIŽ J. JAKOV
BUJAS N. PAŠKO
ALVIŽ M. JOSO
BUJAS J. VICE
GRBELJA S. ANĐELKA
GRBELJA S. ANTE
GRBELJA S. IKA
GRBELJA M. IVE
GRBELJA M. STIPE
GRBELJA N. STIPE
LOKAS J. MARA
LOKAS N. MILAN
LOKAS J. NIKO
LOKAS D. NIKO
LOKAS J. PAVE
LOKAS N. PERKA
LOKAS A. STANA
LOKAS M. STANA
LOKAS J. ŠIME
LOKAS M. ŠIME
LOKAS F. ŠIME
GULIN S. IVANKA
KURSAR J. MATE
LOKAS M. ANTE
LOKAS A. DUNKO
LOKAS N. DUNKO
LOKAS N. IVE
LOKAS S. JANJA
RAČUNICA Š. JANJA
RAČUNICA T. LJUBICA
RAČUNICA B. ŠPIRO
RAJIĆ N. MARA
ŽIVKOVIĆ Š. MATE
ŽIVKOVIĆ Š. STIPE

U OVOM MJESTU
U GODINAMA NARODNOOSLOBODILAČKOG
RATA OD GLADI I PATNJI
UMRLO JE JOŠ PEDESET I SEDMERO RASLINJANA
I SVE KUĆE BILE SU PRETVORENE U ZGARIŠTA.

NA VJEČNI SPOMEN I SLAVU
SVOJIM SINOVIMA I KĆERIMA
4. SRPNJA 1974.
ZAHVALNI MJEŠTANI RASLINE
PODIGOŠE

Na postolju, izvedenom u obliku tri stepenice, izrađen je spomenik 142 x 385 x 50 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena po sredini kojeg je mramorna ploča 90 x 155 cm s posvetom i imenima ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim bijelom bojom. Ispod ploče je u kamenu uklesan reljef ribarskog broda. Na vrhu spomenika je zvijezda petokraka izrađena iz bijelog brušenog kamena.

Spomenik se nalazi u prekrasnom parku u neposrednoj blizini obale.

Raslina, smještena na obali Prokljanskog jezera, imala je prije rata oko 700 stanovnika, uglavnom zemljoradnika. Njeni siromašni ali vrijedni ljudi težili su za pravdom i bili nepomirljivi prema svakoj eksploataciji. Napredni pojedinci, povezani s komunistima iz Zatona, sukobljavali su se sa žandarima. Otpor nenarodnom režimu pružala je i omladina. Utjecaj naprednih snaga postajao je sve veći i Raslinjani su uspjeli da za seoskog glavara izaberu komunista *Matu Makarinu.*

Dolaskom fašističkog okupatora, kod mještana se budi slobodarski duh, jača mržnja i otpor prema neprijatelju, iz dana u dan sve ih se više uključuje i radi za NOP. Godine 1942. u Raslini je formiran Prvi narodnooslobodilački odbor i aktiv SKOJ-a. U drugoj polovini 1942, točnije 3. listopada, cijelo mjesto je ispratilo prvu grupu svojih mještana, njih 16, u partizane, koji stupaju u 2. dalmatinsku brigadu, a sedam dana kasnije otišla je i druga grupa, njih 15, u sastav proleterskih brigada.

U toku NOR-a Raslina je postala organizirano partizansko područje koje je povezivalo sjevernu i srednju Dalmaciju. Preko nje je samo u periodu druge polovine 1942. i prve polovine 1943. prebačeno preko 1800 boraca. Raslinjani su prebacivali oružje i drugi materijal potreban našoj vojsci, političke radnike, održavali vezu i sl. Pomoć borcima manifestirali su snažno više puta. Prihvaćali su borce i pružali im sve što su imali i mogli pružiti.

Fašistički okupator i njegovi sluge, četnici, ustaše i pripadnici antikomunističke bande, pokušavali su ubijanjem, hapšenjem, interniranjem i glađu da zaplaše Raslinjane, ali oni su ostali nepokolebljivo vezani za NOP. Prve žrtve padaju pred puščanim cijevima talijanskih fašista 1. kolovoza 1942. Raslina je nekoliko puta paljena a 18. ožujka 1943. bila je sva pretvorena u zgarište.

U toku NOR-a Raslina je dala 93 borca, od kojih je 28 ostavilo svoje živote na Neretvi i Sutjesci i drugim bojištima širom naše domovine. Kao žrtve fašističkog terora palo je njih 35, a od gladi je umrlo 57 mještana, djece i žena. U logore na Molatu, u Italiji i Njemačkoj bilo je interenirano preko 100 osoba. U zbjegu El Šatu je otišlo 55 osoba. Sto dvadeset poginulih boraca, žrtava fašističkog terora i žrtava rata, ili svaki šesti stanovnik, dao je život za slobodu i socijalizam.

SPOMENIK
SAPINA DOCA

ERCEGOVIĆ

J. VICKO — A. JOSIP
A. ANTE — I. JOSIP
L. JERKO — K. JOSIP
V. KATICA — A. MARIN
A. NIKOLA — P. MARIN
B. MARIN — A. STIPE
S. JOSIP — G. MARKO
T. JOSIP — T. ANTE

DEKOVIĆ

A. IVAN

GOLEŠ

M. TUDOR — J. ANTE
J. ANTE — J. IVAN
I. ANTE — A. JOSIP
M. JOSIP — J. PAŠKO

GOLEŠ

J. MARIN — I. ANTE
I. JERKO — N. SVETIN
M. ANTE

ŽUPANOVIĆ

P. JOSIP — R. ANTE
A. MLADEN — A. STIPE
S. ANTE — S. JERKO
B. JAKOV

ŽRTVE FAŠIZMA

ERCEGOVIĆ

M. JOSIP — Ž. I. TADE

GOLEŠ

M. IVAN — M. ANTE
Š. JOSIP

ŽUPANOVIĆ

A. NIKOLA

U ZNAK VJEČNE ZAHVALNOSTI
I SJEĆANJA NA PALE BORCE U
N. O. R. 1941 — 45.
OVAJ SPOMENIK PODIŽE NAROD
SAPINA DOCA I OKOLICE
27. VII. 1957.

U ograđenom spomeničkom kompleksu podiže se kameno postolje 180 x 46 cm na kojem su, sa svake strane, po jedna kamena kolona 104 x 45 x 24 cm s imenima poginulih boraca i žrtava fašističkog terora. Između njih je ploča 80 x 40 cm s posvetom a iznad nje u kamenu 130 x 96 cm uklesan lik partizana s puškom u položaju kako baca bombu.

Na vrhu spomenika je zvijezda petokraka sa srpom i čekićem, a na svakoj kamenoj koloni lepeza s buktinjom, izrađena iz kamena.

Imena i posveta ispisani su urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Sapina Doca sa svojih sedam zaselaka nalaze se na krajnjem jugoistočnom dijelu šibenske općine. Na ovom je području prije rata živjelo oko 450 stanovnika koji su se bavili zemljoradnjom i stočarstvom. Zbog siromaštva i besposlice jedan broj njih je bio prisiljen napustiti rodni kraj i tražiti posao u inozemstvu. Prema podacima iz 1939, oko 200 stanovnika s rogozničko-primoštenskog terena je bilo na radu u zemljama zapadne Evrope i Australije, a od kojih ne mali broj upravo je bio porijeklom iz Sapinih Doca i okolnih zaselaka.

Ravolucionarne tradicije ljudi ovog kraja sežu od prvih desetljeća ovog vijeka. U bokokotorskoj pobuni mornara austro-ugarske flote 1918. aktivno sudjeluju i mornari iz ovog kraja *(Lovre Goleš-Šarić pok. Ivana* i *Svetin Županović)*. U razdoblju između dva rata, a naročito pred drugi svjetski rat, napredne ideje stječu ovdje sve više simpatizera. Utjecaj u tom pravcu je dolazio iz Šibenika i Trogira. Ideje revolucionarnog radničkog pokreta i KPJ-u sve su se više prihvaćale, posebno od omladine. Ujedno se stvaralo i raslo antifašističko raspoloženje.

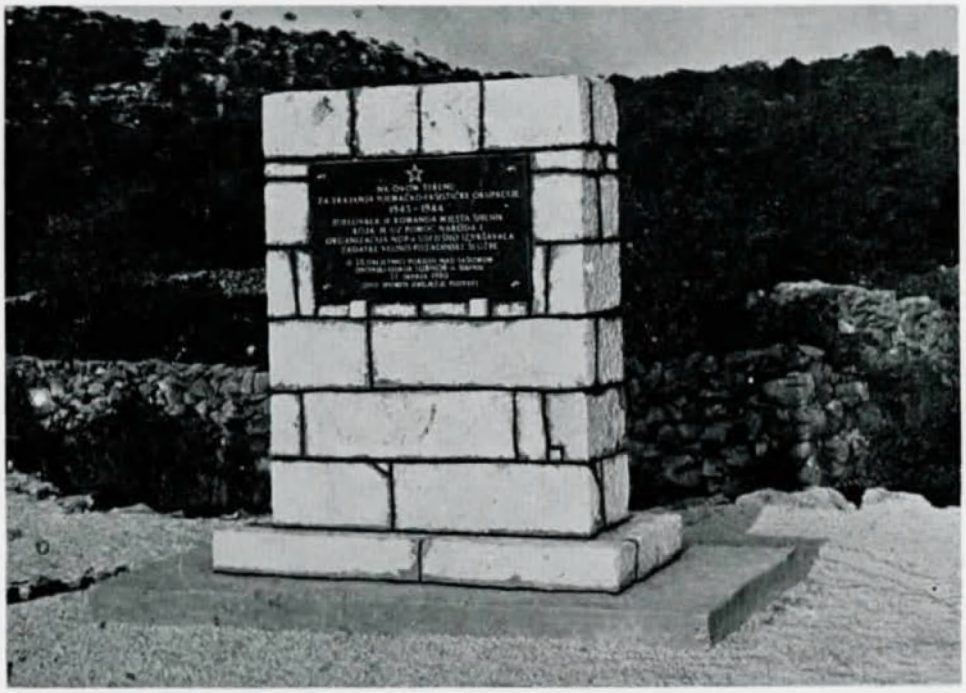
Kapitulacijom stare Jugoslavije i dolaskom talijanskog fašističkog okupatora, ljudi ovog kraja se opredjeljuju i rade za NOP. Ovdje, već od ljeta 1941, sigurno borave i vrše pripreme za oružanu borbu partijsko-politički radnici i aktivisti NOP-a s trogirskog i šibenskog područja. Oni uz pomoć nekoliko grupa organizirane omladine grade skrovišta i bunkere u koja pohranjuju oružje i drugi materijal i opremu. Veći zamah NOP-a na ovom području osjeća se od ljeta 1942, kada se formiraju i djeluju partijska i skojevska organizacija i organizacija antifašističkog fronta žena. Od 1942. djeluje i narodnooslobodilački odbor. Zbog potpunog opredjeljenja naroda i njegova aktivnog i nesebičnog sudjelovanja u NOP-u na ovom području od 1942. često borave, djeluju i rukovode narodnooslobodilačkom borbom partijska i druga rukovodstva kotara Šibenika i okruga sjeverne Dalmacije, odnosno okruga Šibenik. Ovdje dolaze i zadržavaju se i partizanske jedinice.

Poslije kapitulacije Italije, ovo područje je bilo važna karika u organizaciji i održavanju veze na liniji Bosna—Vis—Italija. Preko njega je prebačeno mnogo ranjenika, oružja i hrane. Ova veza gotovo nikada nije bila prekinuta i funkcionirala je besprijekorno sve do oslobođenja, usprkos pokušaju neprijatelja da je prekine.

Stanovništvo ovog područja bilo je u potpunosti za NOP. Svi sposobni za borbu bili su pod oružjem, kao borci partizanskih jedinica. Brojne ofenzive, racije i represalije koje su poduzimali talijanski i njemački okupatori i koje je najneposrednije osjetio narod, nisu uspjele slomiti ni pokolebati njegov moral. Naprotiv, njegova odlučnost da istraje u borbi postajala je sve izraženija i jača.

U toku NOB-a i socijalističke revolucije Sapina Doca su imala 38 poginulih boraca, od kojih je jednaest palo u toku Pete neprijateljske ofenzive u borbama na Sutjesci. Desetorica su pali kao žrtve fašističkog terora. Osim ljudskih, narod ovog kraja je podnio i znatne materijalne žrtve.

SPOMENIK
SAPINA DOCA

NA OVOM TERENU
ZA TRAJANJA NJEMAČKO-FAŠISTIČKE OKUPACIJE
1943 — 1944.
DJELOVALA JE KOMANDA MJESTA ŠIBENIK
KOJA JE UZ POMOĆ NARODA I
ORGANIZACIJA NOP-a USPJEŠNO IZVRŠAVALA
ZADATKE VOJNO-POZADINSKE SLUŽBE
O 35. OBLJETNICI POBJEDE NAD FAŠIZMOM
OPĆINSKI ODBOR SUBNOR-a ŠIBENIK
27. SRPNJA 1980.

OVO SPOMEN OBILJEŽJE POSTAVI

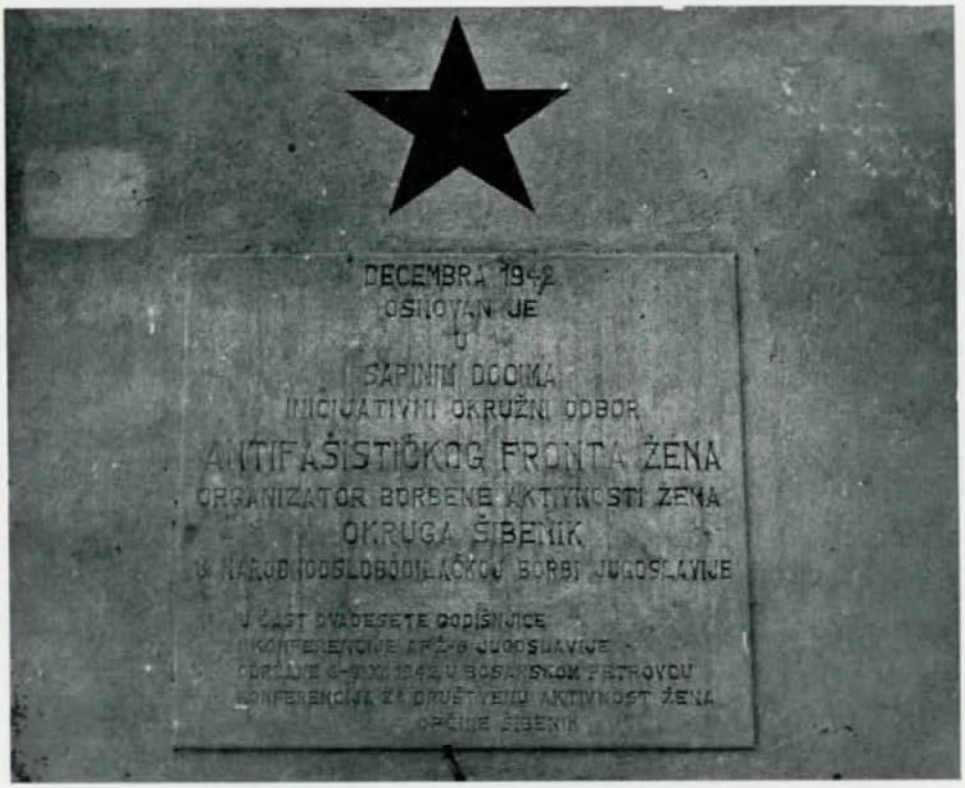
Na kamenom postolju 182 x 95 cm podignut je spomenik 146 x 194 x 50 cm, izrađen iz bijelog klesanog kamena, na čijem je gornjem dijelu sa 4 mesingana vijka pričvršćena ploča 100 x 60 cm iz sivog makedonskog mramornog kamena s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima.

Spomenik se nalazi na raskrižju za zaselak Šarićeva Kotelja.

U danima kapitulacije Italije zbog naraslih potreba razvoja NOB-a formirana je Komanda mjesta Šibenik pred kojom su stajali mnogobrojni zadaci vojno-pozadinskog karaktera. Ova komanda sa svojim formacijskim elementima, relativno malobrojna, zadatke prihvata i prebacivanja ranjenika i materijala, snabdijevanja jedinica i održavanja veza s Visom izvršavala je u uvjetima okupacije i blokade obale od Krapnja do Rogoznice od strane njemačkog okupatora koji se trudio da onemogući i prekine kanal kopno — otok Vis. I onda kada je okupator mislio da je u tome uspio, Komanda mjesta Šibenik uspjela je uspostaviti i održavati vezu s Visom preko otoka Žirja i noću, u neposrednoj blizini njemačkih straža, prebacivati ljudstvo i materijal. Mračnih noći, pod vrlo teškim uvjetima, stanovnici su sa stotinjak i više tovarnih grla s vodičima silazili na obalu i prebacivali materijal. I nikada nisu bili iznenađeni od okupatora.

Komanda mjesta Šibenik mogla je svoje zadatke uspješno izvršavati samo zahvaljujući nesebičnoj podršci, pomoći i suradnji stanovnika i organizacija NOP-a ovog kraja što kao historijska istina, zabilježena tekstom na ploči, ostaje kao primjer i nadahnuće mladima za vječna vremena.

SPOMEN-PLOČA
SAPINA DOCA - zgrada Zadružnog doma

DECEMBRA 1942
OSNOVAN JE
U
SAPINIM DOCIMA

INICIJATIVNI OKRUŽNI ODBOR

ANTIFAŠISTIČKOG FRONTA ŽENA

ORGANIZATOR BORBENE AKTIVNOSTI ŽENA
OKRUGA ŠIBENIK
U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI JUGOSLAVIJE

U ČAST DVADESETE GODIŠNJICE
I KONFERENCIJE AFŽ-a JUGOSLAVIJE
ODRŽANE 6 - 8. XII 1942. U BOSANSKOM PETROVCU
KONFERENCIJA ZA DRUŠTVENU AKTIVNOST ŽENA
OPĆINE ŠIBENIK

Spomen-ploča 90 x 80 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima. Iznad ploče, na fasadi zgrade je zvijezda petokraka, crveno obojena.

Šire uključivanje žena u rad Partije, SKOJ-a, URS-a i raznih društava i organizacija u Šibeniku poklapa se s Titovim dolaskom na čelo KP Jugoslavije i angažiranjem svih naprednih snaga u borbi protiv nastupajućeg fašizma.

Dobar dio od oko 300 članova što ih je SKOJ imao 1941. čine baš omladinke iz redova srednjoškolske, radničke i seoske omladine.

1940. žene u Šibeniku sudjeluju u demonstracijama protiv skupoće. URS-ovi sindikati organiziraju štrajkove u tekstilnoj tvornici, izbijaju protestne demonstracije. Tom prilikom uhapšeno je 6 drugarica.

Neposredna opasnost od rata bila je uzrok da je KPJ ženskim organizacijama stavila u zadatak sistematsko pripremanje za obranu. U Šibeniku i u njegovu području uključuju se žene u tečajeve prve pomoći i sakupljanju »crvene pomoći«. Ovakvom upornom borbom i ustrajnošću žene našeg kraja i čitave zemlje postale su snaga koja se jedinstveno i samopožrtvovno uključila u sudbonosne događaje koji su nastali upadom fašističkih sila u našu zemlju.

U okupiranom gradu kao i na čitavom području bujao je ilegalni rad za NOP. U drugoj polovici 1941. sastaje se aktiv žena komunista sa zadatkom da se priđe masovnom organiziranju žena u Antifašistički front žena. Pokret je okupio antifašistkinje svih društvenih slojeva bez obzira na političku opredijeljenost.

Dolazi do osnivanja Inicijativnog mjesnog odbora od 7 članova. Poslije Mjesnog odbora AFŽ u Šibeniku se formiraju i 2 rajonska.

U isto vrijeme osnivaju se organizacije AFŽ-a po mjestima i selima šibenskog kraja. Širenje mreže AFŽ na čitavom okrugu Šibenika i sve važniji zadaci koje su izvršavale žene nalagali su potrebu stvaranja Kotarskih i Okružnih odbora AFŽ-a radi koordiniranja i rukovođenja.

U tim uvjetima dolazi do formiranja Inicijativnog Okružnog odbora AFŽ-a Šibenik u Sapinim Docima od 5 članova.

U to vrijeme na šibenskom području gotovo da nije bilo mjesta bez organizacije AFŽ.

Kolika je bila masovnost sudjelovanja žena ovog područja u NOP-u, svjedoči i činjenica da je na Prvoj zemaljskoj konferenciji AFŽ-a Jugoslavije u Bosanskom Petrovcu 6. prosinca 1942. bilo s ovog terena 7 predstavnica — delegata. Po njihovu povratku s konferencije, organizacija AFŽ-a dobiva još veći zamah, razvijaju se i učvršćuju novi oblici rada na okupljanju žena na liniji NOP-a i NOB-a.

SPOMENIK
KOTELJA

NA OVOM MJESTU KONCEM MARTA 1942 GODINE
FORMIRANA JE TROGIRSKO-ROGOZNIČKA ČETA
SPOMEN PLOČU POSTAVIO JE
OPĆINSKI SUBNOR-A TROGIR — ŠIBENIK
U ZAJEDNICI SUBNOR-A SAPIN DOCA

Na kamenom postolju podiže se obelisk u obliku trapeza 120 x 190 x 80 cm čiji je gornji dio trokuta. Obelisk je izrađen iz sivog klesanog kamena fugiranog betonom. U samom vrhu je spomen-ploča 82 x 60 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, crno obojenim, i zvijezdom petokrakom po sredini.

Spomenik je podignut u zaseoku Šarićeva Kotelja.

Još krajem prosinca 1941. od ilegalaca, koji se poslije raspada prvih odreda nisu vratili u Trogir, formirana je u selu Kotelja Prva trogirsko-rogoznička partizanska grupa, čija se aktivnost svodila uglavnom na politički rad među narodom.

Dolaskom novih boraca, ova grupa u veljači 1942. prerasta u Trogirsko-rogozničku četu sa oko 40 boraca.

Krajem ožujka četa je izvela značajnu ekonomsku akciju u selu Vinišće kada je iz jednog talijanskog magazina odnijela 10 hektolitara ulja, od čega je veća količina upućena u Dinaru.

Nakon uspostavljanja i funkcioniranja partizanskog pomorskog kanala Vis—Rogoznica, dolaze novi borci tako da Trogirsko-rogoznička četa u svibnju broji oko 80 boraca. Osim političkog rada među narodom okolnih sela, borci ove čete likvidiraju i nekoliko domaćih izdajnika koji su se stavili u službu talijanskog okupatora.

13. lipnja 1942. po naredbi Štaba IV operativne zone, Trogirsko-rogoznička četa je preko Moseća i Svilaje krenula u Dinaru gdje je od nje i Mosorske čete formiran Drugi dalmatinski bataljon.

Prije napuštanja svoga područja bilo je odlučeno da četa na terenu ostavi jedan vod boraca kao jezgro za formiranje nove Trogirsko-rogozničke čete do čega je, prilivom novih boraca s otoka Šolte i Visa i terena Rogoznice i Trogira, došlo već u ljeto 1942.

SPOMENIK
KOTELJA

NA OVOM MJESTU
HEROJSKI POGINUO
ZA TEŠKOG DOMOVINSKOG RATA
U BORBI S NADMOĆNIM
NJEMAČKIM OKUPATORSKIM SNAGAMA
NENAD RAVLIĆ
ROĐ. U SPLITU 11 - V - 1924 GOD.
POGINUO 5 - VII - 1944 GOD.
POLITIČKI KOMESAR
ŠIBENSKO-TROGIRSKOG P. O.
NESEBIČAN I NEUSTRAŠIV BORAC
PLEMENITI TJEŠITELJ STRADALACA
NEUMORNI RADNIK NA NARODNOJ NJIVI
VJERAN SVOJIM IDEALIMA
LJUBAVI I ŽRTVOVANJU
ZA NAROD

Spomenik 100 x 180 x 50 cm je podignut na puteljku koji vodi od Kotelja u pravcu Rastovca s desne strane, na predjelu Grkov Dolac. Izgrađen je iz fasadnog sivog klesanog kamena. U gornjem dijelu je izveden u obliku polukruga. Po sredini spomenika je postavljena spomen-ploča 65 x 90 cm s tekstom ispisanim tiskanim slovima. U vrhu je zvijezda petokraka obojena crvenom bojom.

Nenad Ravlić Jakšin rođen je 1924. u Splitu.

Već u najranijoj mladosti kod njega je primjetno izražen osjećaj protiv nepravde i razvijen duh drugarstva.

Od prvih dana fašističke okupacije zemlje on se uključuje u NOP i razvija političku aktivnost na splitskoj muškoj realnoj gimnaziji. Član SKOJ-a je postao 1941. Sudjeluje u raznim akcijama, prenosi i širi ilegalnu štampu i sl. Iste godine postaje jedan od rukovodilaca srednjoškolske omladine i rukovodilac srednjoškolskog omladinskog aktiva. Zbog aktivnosti omladine na liniji NOP, početkom 1943. talijanske školske vlasti optužuju Nenada i fašisti ga hapse. Zbog nedostatka dokaza, protiv njega primjenjuju samo mjeru privremenog istjerivanja iz gimnazije.

Praćen od agenata talijanske policije i pod prijetnjom hapšenja, on prelazi u ilegalnost i u svibnju 1943. napustio je Split i otišao u partizane.

Na terenu trogirske zagore najprije djeluje kao terenski politički radnik, a zatim je postavljen za komesara Šibensko-trogirskog partizanskog odreda.

Početkom srpnja 1944. kada se štab odreda sa tridesetak boraca nalazio u Koteljima, Nijemci su opkolili selo i razvila se žestoka borba. Kada je ocijenio da se u borbi neće moći održati, Ravlić je naredio borcima da se povlače dok će im on mitraljezom štititi odstupnicu. U toj borbi je bio teško ranjen. Kada je istrošio sve metke, razbio je puškomitraljez i, da ne bi pao živ u ruke Nijemaca, posljednjim metkom iz pištolja sebi je oduzeo život.

Tako je 5. srpnja 1944. prestalo da kuca u 20-oj godini života hrabro srce komesara Šibensko-trogirskog odreda *Nenada Ravlića.*

SPOMEN-PLOČA
KOTELJA

NA OVOM MJESTU DJELOVAO JE OKRUŽNI
KOMITET KPH-e ZA SJEVERNU DALMACIJU
KROZ GODINU 1942. I U PRVOJ POLOVINI 1943.
GODINE. A OD TADA DO OSLOBOĐENJA
OKRUŽNI KOMITET KPH-e ŠIBENIK
SPOMEN PLOČU PODIŽE KK SKH-e ŠIBENIK
POVODOM 40. GODIŠNJICE KPJ.

Spomen-ploča 85 x 60 cm je postavljena na pročelje zgrade Danice Goleš u zaseoku Šarićeva Kotelja. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima.

U toku 1942. i do ožujka 1943. ovdje se nalazio i djelovao Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju sa svojom tehnikom.

Na osnovi razvoja NOB-a i potrebe da se neposrednije rukovodi radom partijskih organizacija, u ožujku 1943. je došlo do formiranja dvaju komiteta: Okružnog komiteta KPH Zadar i Okružnog komiteta KPH Šibenik koji je i dalje pretežno ostao na ovom mjestu sve do oslobođenja Šibenika.

U sasvim sigurnim uvjetima, uz potpunu opredijeljenost i odanost naroda NOB-i i revoluciji, Okružni komitet KPH za sjevernu Dalmaciju a zatim Okružni komitet KPH Šibenik mogli su nesmetano razvijati svoju aktivnost i rukovoditi oslobodilačkom borbom na području svoga djelovanja.

SPOMEN-PLOČA
SKRADIN

NA TRAJNU USPOMENU
47 PALIH BORACA I 23 ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA
KOJI U BORBI PROTIV OKUPATORA
POLOŽIŠE SVOJE ŽIVOTE ZA SLOBODU NARODA
I STVARANJE SOCIJALISTIČKE JUGOSLAVIJE

SRPNJA 1954
NAROD SKRADINA SKRADINSKOG POLJA I BIĆINA
PODIŽE

Spomen-ploča 93 x 70 cm je postavljena na fasadni zid osnovne škole »Pap Pavle — Šilje«. Izrađena je iz bijelog bračkog brušenog kamena, a tekst ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Po sredini ploče, u vrhu, zvijezda je petokraka čiji su bridovi ispunjeni također crnom bojom. Ploča leži na dvjema kamenim bijelim konzolicama i betonskom masom je vezana za fasadu škole.

Skradin, smješten na ušću rijeke Krke, brojio je prije rata oko 950 stanovnika i bio politički, ekonomski i kulturni centar općine koja je obuhvaćala preko 30 sela. Po nacionalnoj strukturi u Skradinu i na općini živjeli su pomiješano Srbi i Hrvati, a po socijalnoj strukturi osim zemljoradnika, u njemu je bilo trgovaca, obrtnika, činovnika i vrlo mali broj radnika. Utjecaj građanskih političkih stranaka, u prvom redu JRZ, SDS i HSS, bio je dosta prisutan. Politička polarizacija, stvorena na nacionalnoj pripadnosti stanovništva, korištena je u prvom redu za razbijanje jedinstva naroda ovog kraja u borbi za nacionalne i demokratske slobode i bolje uvjete života. S druge strane, utjecaj Komunističke partije i naprednog radničkog pokreta bio je slab. Tek tu negdje pred rat među radnicima zaposlenim u separaciji ugljena u Skradinu i u tvornici aluminija u Lozovcu, bilo je članova URS-ovih sindikata.

Teški uvjeti života i neimaština koja je pritiskala većinu stvarali su kod naroda nezadovoljstvo i mržnju kako prema režimu tako i prema građanskim strankama u čijoj je propagandi narod vidio samo političku igru od koje on nije imao nikakve koristi.

U momentu kapitulacije stare Jugoslavije u Skradinu i na općini nije bilo ni partijske ni skojevske organizacije, što je imalo na ovom području posljedica za organizaciju NOP-a u 1941. i do proljeća 1942. Do organiziranijeg razvoja NOP-a dolazi pod utjecajem pojedinih drugova članova KP iz Šibenika, zaposlenih u tvornici na Lozovcu i uz pomoć terenskih političkih radnika iz Zatona, Vodica i Bukovice, naročito od druge polovine 1942, kada je organizirani rad na liniji NOP-a počeo dobijati svoju pravu fizionomiju. Kao rezultat toga rada imamo formiranje jedne kandidatske grupe u Skradinu, odlazak u NOV, u jesen 1942, prvih dobrovoljaca iz Skradina, Skradinskog Polja i Bićina, formiranje mjesnih NOO i Općinskog NOO u rujnu 1942. i odlazak u ožujku 1943. grupe od 65 dobrovoljaca koji su, zbog trajanja IV neprijateljske ofenzive i nemogućnosti probijanja do operativnih jedinica, vraćeni na teren do daljnjega. Prva partijska organizacija na području općine formirana je u ožujku 1943, Općinski komitet SKOJ-a početkom 1944, a Općinski komitet KPH u studenome 1944. Uporedo s razvojem NOP-a stvarane su i antifašističke organizacije omladine i žena.

Uz razvoj NOP-a bili su prisutni nastojanje i aktivnost okupatora da razbije NOP na ovom području, da koristeći nacionalne razlike od njega odvoji i pasivizira stanovništvo, štoviše da stvaranjem vojnih formacija stvori uvjete za mržnju, razdor i bratoubilačku borbu. Tako je talijanski okupator, krajem 1942. i početkom 1943, u nekim selima uspio formirati antikomunističke jedinice (bande) koje je koristio u borbi protiv NOP-a i parti-

zanskih jedinica. U ljeto 1943. prisutan je bio pokušaj četničkog pokreta da u nekim selima izvrši prisilnu mobilizaciju za formiranje četničkih jedinica u čemu je samo djelomično uspio. Međutim, poslije kapitulacije Italije, dolaskom u Skradin četničkih jedinica iz drugih krajeva i jakom propagandom, četnički pokret je uspio mobilizirati dio stanovništva. Uz to okupator i domaći izdajnici represalijama i zvjerskim ubijanjem simpatizera NOP-a koja su počinili u nekim mjestima, pokušali su zastrašiti narod i odvojiti ga od borbe za ciljeve NOR-a i socijalističke revolucije. Dolaskom i pojačanim prisustvom naših jedinica na ovom području ove kvislinške formacije brzo su bile razbijene i raspadale su se, a mnogi njihovi pripadnici, zavedeni i oni koji se svojim postupcima nisu ogriješili o NOP i NOB, stupili su u redove NOV.

U toku NOR-a Skradin, Skradinsko Polje i Bićine dali su 175 boraca, od kojih je 49 poginulo u borbi za slobodu. Ova mjesta imala su i 38 žrtava fašističkog terora.

SPOMENIK
SKRADIN

OVDJE SU STRELJANI
PAVLE PAP ŠILJE ČLAN
CENTR. KOM. KOM. PAR.
JUGOSLAVIJE I DRUG
PAŠKO TRLAJA ZA
SLOBODU
NARODA
15/8
1941. G.
U ČAST 10 GODINA
USTANKA HRVATSKE
PODIGNU SPOMENIK
STRELJANIM
KOLEKTIV KREČANE

Spomenik 100 x 55 x 17 cm je postavljen na predjelu »BAĐANA«, s lijeve strane ceste Skradin — Dubravice, na samim padinama brda s istočne strane. Izrađen je u obliku piramide. Tekst na njemu je ispisan tiskanim urezanim slovima obojenim crvenom bojom, a na vrhu je zvijezda petokraka čiji su bridovi obojeni zlatnom bojom. Ispod zvijezde je iz betona izrađen vijenac na čijim krajevima izlazi po jedna ruža.

SPOMEN-GROBNICA
SKRADIN

P A V L E
PAP »ŠILJE«
ČLAN C. K. K. P. J.
I DRUG PAŠKO
TRLAJA PALI
U BORBI PROTIV
OKUPATORA
ZA SLOBODU
NARODA
16/8. 1941. G.

Spomen-grobnica 170 x 104 cm nalazi se na mjesnom groblju Sv. Jere, uz ogradni zid sa zapadne strane. Na postolje izrađen iz sivog klesanog kamena, postavljen je spomenik 68 x 43 x 22 cm u vidu piramide sa zvijezdom petokrakom na vrhu. Tekst je ispisan tiskanim urezanim slovima obojenim crnom bojom, a petokraka zvijezda obojena crvenom bojom.

Pavle Pap Šilja je rođen 9. siječnja 1914. u Perlezu, Banat, Vojvodina. Poslije osnovne škole i gimnazije, koje je završio u Novom Sadu, upisao se 1931. na medicinski fakultet u Beogradu.

Kao student isticao se revolucionarnom aktivnošću među omladinom, naročito među studentima. Član SKOJ-a postao je u jesen 1932, a član KPJ 1933. godine. Na medicinskom fakultetu je sekretar SKOJ-a i jedan od istaknutih rukovodilaca studentske omladine na beogradskom univerzitetu. Početkom 1934. pokrenuo je i uređivao list »Medicinar«, u veljači je član MK SKOJ-a za Beograd, a u ožujku član jezgre PK SKOJ-a za Srbiju. Organizirao je štampanje i bio glavni urednik »Mladog Komuniste«, organa PK SKOJ-a.

Godine 1934, u provali partijske i skojevske organizacije u Beogradu, uhapšen je i od Suda za zaštitu države 20. prosinca osuđen na 3 godine robije koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici. Na robiji je izučavao marksizam — lenjinizam i bio jedan od najodlučnijih boraca za poboljšanje uvjeta života političkih zatvorenika.

Po izlasku s robije, 9. srpnja 1937, nastavio je revolucionarnu aktivnost u Vojvodini i Beogradu. Iste godine je postao član CK SKOJ-a. Piše članke »Problemi omladine« i »Front mlade generacije«, koji su umnožavani i rasturani po cijeloj zemlji.

Mjeseca lipnja 1938, pošto je policija za njim raspisala potjernicu zbog »komunističke propagande«, prelazi u potpunu ilegalnost. U studenome iste godine, iako mu nije suđeno, Sud za zaštitu države osudio ga je, u odsutnosti, na 15 godina robije. Krajem godine,po direktivi CK KPJ, prešao je u Zagreb gdje je u strogoj ilegalnosti radio u Centralnoj partijskoj tehnici.

Na V zemaljskoj konferenciji KPJ, u listopadu 1940. u Zagrebu, sa samo 26 godina, izabran je za člana CK KPJ. Pred rat je radio u zagrebačkoj partijskoj organizaciji kao instruktor CK KPJ i rukovodio Centralnom partijskom tehnikom.

Poslije okupacije zemlje, radio je na jačanju partijske organizacije i formiranju udarnih grupa u Zagrebu. Sa zagrebačkim komunistima organizirao je prikupljanje oružja, sabotaže i diverzije.

Po direktivi CK KPJ i CK KPH, početkom kolovoza 1941, odlazi u Dalmaciju da pruži pomoć PK KPH za Dalmaciju u organiziranju partizanskih odreda i oružane borbe. Poslije sastanka PK KPH, 7. kolovoza 1941. u Splitu, na kome je odlučeno da se u Dalmaciji osnuje sedam partizanskih odreda, Pavle je odmah otišao na sektor Šibenika da pomogne oko formiranja odreda (na ovom području je trebalo formirati tri odreda).

Sa zatonskog terena Šilja je, 11. kolovoza 1941, sa svojim osobnim pratiocem *Paškom Trlajom* (rođ. 1904. u Šibeniku, radnik, član KPJ od 1938) krenuo za Bukovicu da bi izvidio i osigurao vezu i teren za prolazak odreda. Na tom putu kod sela Vačani, nedaleko od Skradina, 12. kolovoza izjutra, pošto su se oprali i odmarali, prokazani i izdani od jedne špijunke, bili su iznenada napadnuti i uhapšeni od talijanskih fašista i odvedeni u Skradin. Strijeljani su 15. kolovoza, a da nisu priznali ništa pa čak ni kako se zovu. Sahranjeni su na mjesnom groblju u Skradinu.

Pred samo strijeljanje Pap je sa stisnutom pesnicom rekao: »Idite svome Musoliniju i recite mu kako umiru komunisti. Živjela sloboda!«

Na V kongresu KPJ, u srpnju 1948. drug Tito je rekao o *Pavlu Papu* »... neumorni organizator partizanskih odreda, poginuo je u Dalmaciji herojskom smrću, u vreme kada je poveo u borbu partizanske odrede«.

Za narodnog heroja proglašen je 5. srpnja 1945.

SPOMENIK
SLIVNO

U NARODNO-OSLOBODILAČKOM RATU
1941 — 1945
TRIDESET I TRI BORCA
SLOBODOLJUBIVOG SLIVNA
DALO JE ŽIVOTE ZA
BOLJI ŽIVOT I SLOBODU SVOJE DOMOVINE

STANČIĆ STIPE
ERCEG IVE
BRALIĆ JAKOV
BRALIĆ VINKO
BRALIĆ DANE
CELIĆ IVE
CELIĆ JOSO
CELIĆ FRANE
CRLJEN MATE
CRLJEN ANTE
ERCEG STIPE
ERCEG JERKO
ERCEG IVE
ERCEG IVE
ERCEG BOŽO
ERCEG MATE
MRKOVIĆ STIPE
MRKOVIĆ FILIP
STANČIĆ BOŽO
STANČIĆ JAKOV
STANČIĆ JOSO
STANČIĆ ANTE
STANČIĆ ANTE
VARNICA NIKOLA
VARNICA BOŽO
PERKOVIĆ PAJO
PERKOVIĆ ANTE
PERKOVIĆ IVAN
PERKOVIĆ DANE
MRDEŽA ANTE
JAKELIĆ JADRE
PRAŽEN ANTE
RAKIĆ JURE

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA
STANČIĆ JAKOV
STANČIĆ PAŠKO
VARNICA ŠIME

PRILIKOM PROSLAVE 20-GODIŠNJICE
USTANKA POSTAVILA MJESNA
ORGANIZACIJA SBNOR SLIVNO

27. SRPNJA 1961. GOD.

Spomenik se nalazi u samom mjestu, s desne strane ceste, na padinama brda zasađenog borovom šumom. Visine je 400 cm i širine 390 cm.

Spomenik je izveden u obliku dva raznokraka trokuta iz kameno-betonske konstrukcije. U sredini je ploča 70 x 120 cm od bijelog bračkog brušenog kamena na kojoj su uklesana imena poginulih boraca i žrtava fašističkog terora s petokrakom zvijezdom iznad.

Do betonskog platoa spomenika vodi 7 stepenica. Oko spomenika je zid sa željeznom ogradom a između zida i betonskog platoa je prostor zasađen cvijećem.

Slivno se nalazi na oko 2 kilometra sjeveroistočno od željezničke stanice Perković, odnosno na oko 20 kilometara jugoistočno od Šibenika, na cesti lokalnog značenja Šibenik — Danilo — Perković.

Kako se na spomeniku u Slivnu, osim imena poginulih boraca rođenih u Slivnu, nalaze i imena poginulih boraca rođenih u Perkoviću i Sitnu Donjem, to je neophodno dati osnovne podatke za područje sadašnjeg mjesnog udruženja boraca NOR-a Perković koje obuhvaća Slivno, Perković, Sitno Donje i Gornje Mravnice.

Neposredna blizina željezničke stanice Perković te kontakti i rad pojedinih službenika na željeznici, inače simpatizera i od KPJ već obuhvaćenih organiziranim radom, doprinijeli su da se, u predratnoj Jugoslaviji s idejama naprednog radničkog pokreta upoznaju mnogi stanovnici ovog područja među kojima je onih koji se priključuju ovom pokretu.

Kapitulacijom stare Jugoslavije, ovim područjem prolazi granica između marionetske i kvislinške NDH i Italije, što za posljedicu ima jaku propagandu i jednih i drugih na stanovništvo. Štoviše, vlasti NDH u nekim ovim mjestima vrše mobilizaciju sposobnih muškaraca u svoje vojne jedinice. I pored ovakve situacije i njenih negativnih posljedica, narod ovog područja sve se više opredjeljuje za NOP.

Prvi mjesni narodnooslobodilački odbori na ovom području osnivaju se već u 1942. godini u Mravnici, Sitnu Donjem i Gornjem i Perkoviću. Aktivi SKOJ-a također djeluju u Perkoviću, Slivnu i u Mravnici od 1942. godine.

U ovom kraju zadržavaju se povremeno i jedinice NOV. Ovuda prolaze kanali i veze od primorja prema unutrašnjosti.

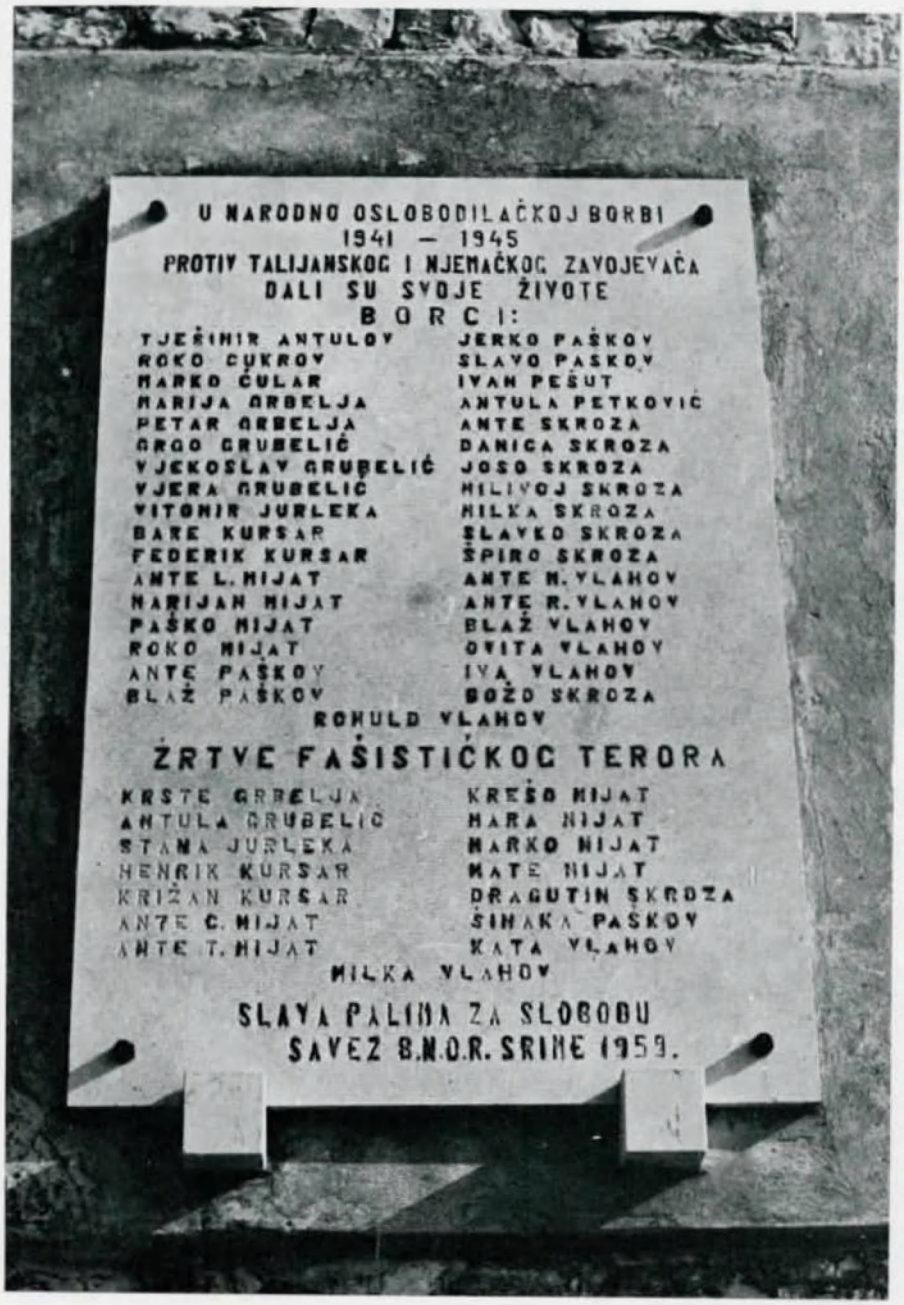
Kada je početkom kolovoza 1941. godine osnovan Prvi šibenski partizanski odred, u njegovu sastavu se nalazi i jedan borac rodom iz Slivna, omladinac — mesarski radnik *Stipe Stančić*, koji je poginuo 18. kolovoza 1941. godine kod Drniša u borbi protiv talijanskog okupatora.

Pojedinci odlaze u jedinice NOV u toku 1942. godine, jedna grupa početkom 1943. godine, a do masovnijeg odlaska dolazi u momentu kapitulacije Italije u rujnu 1943. i krajem 1944. godine u vrijeme oslobođenja ovog područja.

U toku NOB-a Slivno je dalo 81, Sitno Gornje 63, a Mravnice 24 borca. (Za ostala mjesta nema podataka).

Ovo područje je u toku NOR-a imalo 45 poginulih boraca (Slivno 23, Sitno Donje 3, Sitno Gornje 8, Mravnica 7 i Perković 4) i 22 žrtve fašističkog terora (Slivno 3, Sitno Gornje 2 i Mravnica 17).

SPOMEN-PLOČA
SRIMA - (bivša zgrada osnovne škole)

U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI
1941 — 1945
PROTIV TALIJANSKOG I NJEMAČKOG ZAVOJEVAČA
DALI SU SVOJE ŽIVOTE

BORCI

TJEŠIMIR ANTULOV
ROKO CUKROV
MARKO ĆULAR
MARIJA GRBELJA
PETAR GRBELJA
GRGO GRUBELIĆ
VJEKOSLAV GRUBELIĆ
VJERA GRUBELIĆ
VITOMIR JURLEKA
BARE KURSAR
FEDERIK KURSAR
ANTE L. MIJAT
MARIJAN MIJAT
PAŠKO MIJAT
ROKO MIJAT
ANTE PAŠKOV
BLAŽ PAŠKOV
JERKO PAŠKOV
SLAVO PAŠKOV
IVAN PEŠUT
ANTULA PETKOVIĆ
ANTE SKROZA
DANICA SKROZA
JOSO SKROZA
MILIVOJ SKROZA
MILKA SKROZA
SLAVKO SKROZA
ŠPIRO SKROZA
ANTE M. VLAHOV
ANTE R. VLAHOV
BLAŽ VLAHOV
CVITA VLAHOV
IVAN VLAHOV
BOŽO SKROZA
ROMULD VLAHOV

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

KRSTE GRBELJA
ANTULA GRUBELIĆ
STANA JURLEKA
HENRIK KURSAR
KRIŽAN KURSAR
ANTE C. MIJAT
ANTE T. MIJAT
KREŠO MIJAT
MARA MIJAT
MARKO MIJAT
MATE MIJAT
DRAGUTIN SKROZA
ŠIMAKA PAŠKOV
KATA VLAHOV
MILKA VLAHOV

SLAVA PALIMA ZA SLOBODU
SAVEZ B. N. O. R. SRIME 1959.

Ploča 95 x 140 cm je od bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima crveno obojenim. Postavljena je na dvije kamene bijele konzolice, a betonskom masom vezana za pročelje zgrade.

Uoči rata Srima, na istoimenom poluotočiću, bilo je naselje pretežno poljoprivrednih domaćinstava. Tada je oko 250 mještana živjelo u pedesetak kuća i kućica. Živjeli su bez žandara i pandura.

Matično mjesto ovom selu bila je Šepurina. Naime, početkom 19. stoljeća Šepurinjani Skroze, Vlahovi, Mijati i Paškovi prvi su naselili poluotok. Administrativno Srima je pripadala općini Zlarin.

Frane Kursar, član KPJ od 1932, osnovao je prvu partijsku ćeliju u Šepurini još 1937. Ta činjenica imala je presudan utjecaj na razvoj napredne omladine i u Srimi. Aprilske dramatične događaje 1941. ovdje napredni mještani dočekuju organizirani u tri partijske ćelije s Mjesnim komitetom KPJ na čelu. Zahvaljujući tome, komunisti i skojevci Srime u danima rasula stare jugoslavenske vojske, učinili su sve što su mogli: oštetili su sva postrojenja u Kanalu sv. Ante, sakupili su 70 pušaka, 3 puškomitraljeza i 1 avionski mitraljez, te više sanduka municije i ručnih bombi.

Već 15. srpnja 1941. Srima je sva na nogama. Skupa sa drugovima iz Prvića, ustanici iz Srime na poziv Partije, njih 30, organiziraju prvu oružanu formaciju za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. S obzirom na ovakvo stanje stvari, nije slučajno došlo do prve oružane akcije na talijansku fašističku patrolu, i to noću između 25. i 26. listopada 1941. Potrebno je u vezi s tim napomenuti: od osmorice strijeljanih iz Srime 29. listopada 1941. kod hangara u Vodicama, četvorica su bili članovi Partije, dvojica članovi SKOJ-a, a dvojica simpatizeri KPJ. Međutim, ta teška nesreća koja je zadesila Srimu nije ni jednog trenutka pokolebala njene stanovnike da ustraju do kraja u borbi protiv fašističkog okupatora i domaćih izdajnika.

U prvoj grupi ustanika — dobrovoljaca sa šibenskog područja i s ovog terena mnogi su otišli u Liku sredinom studenoga 1941. Iz Srime su otišla trojica. U ostalim većim ili manjim grupama koje su se povremeno prebacivale u unutrašnjost zemlje, ovisno o narastanju partizanskih narodnooslobodilačkih snaga, iz Srime je nadalje otišlo 68 drugova i 20 drugarica.

Na Srimi nalaze sigurnost ilegalci sa Prvića i Zlarina. Od 1941. tu je najprije sjedište Sektorskog komiteta KPH a zatim Komiteta KPH, SKOJ-a, NOO-a i AFŽ za općinu Zlarin. Preko Srime ide stalna veza za Šibenik, Zlarin i Prvić. Od srpnja 1942. na Srimi je stalni partizanski punkt.

Računa se da je Srima do početka ožujka 1943. dala gotovo sve što je imala i mogla dati za pokret i borbu. Datum 9. ožujka 1943. označio je početak kraja Srime. To se pripisuje događaju kada je Srima doživjela najprije žestoko bombardiranje iz zraka a zatim artiljerije iz Prvića, Šibenika i Vodica. Srimu je trebalo spaliti do temelja. U pohodu fašističkih pljačkaša i palikuća, 13. ožujka nestaje i posljednjeg doma toga ustaničkog mjesta. Od tada Srima postaje pusto zgarište s ostacima očađalih stršećih golih zidina. Ono što nije moglo u narodnu vojsku pobjeglo je u susjedne Vodice. Tamo ih je dočekao okupator, mnoge prikupio bez obzira na dob i spol te internirao na Molat. Osamnaestoricu je Specijalni fašistički sud, na procesu 28. lipnja iste godine, osudio na ukupno 114 godina robije.

Ali Srima i njeno područje ne ostaju bez partizanskih jedinica, koje povremeno izvode akcije i kažnjavaju fašističke ubojice, pljačkaše i palikuće. Nakon uspješno izvedene akcije 9. lipnja 1943. od strane 1. bataljona SDPO,

talijanski okupator pokušava da u Srimi uspostavi i stalni garnizon, međutim, u tome ga sprečava II bataljon istog odreda koji noću 23/24. kolovoza 1943. nanosi okupatoru ozbiljne gubitke i konačno sprečava da Srima, spaljena i bez stanovnika, po prvi put u toku NOR-a dobije stalnog okupatorskog čuvara.

Srima je gotovo sve godine rata bila na udaru okupatora. Kaznene ekspedicije okupatora palile su i žarile, ali nisu mogle uništiti čvrst i nepokolebljivi živalj ovog kraja nadomak Vodica i Šibenika.

Svaki peti stanovnik Srime dao je život za slobodu. Njihova imena utisnuta su u spomen-ploču.

SPOMENIK
SRIMA

— Spavajte,
drugovi, tiše...
Ko vam mir
oduzeti smije?
Ustaćemo,
bajonete
naježivši
na prvu zapovjest:
»Naprijed!«
Ovdje leži
8 boraca N. O. B.
1941 — 1945. god.

Spomenik, 100 x 210 cm, nalazi se s desne strane Jadranske magistrale, na polovini puta Šibenik — Vodice, predio Srimska lokva, u malom izduženom i ograđenom prostoru zasađenom cvijećem, izgrađen od sivog fasadnog kamena. Na fasadni kamen postavljene su 2 ploče od bijelog bračkog kamena, 45 x 30 cm i 50 x 27 cm, s tekstom ispisanim urezanim pisanim slovima crvenom bojom.

Na spomeniku je reljefna petokraka zvijezda sa srpom i čekićem.

Ovo je obilježje zajedničke grobnice osmorice boraca i žrtava fašistič kog terora: *Tešimira Antulova, Ante Palade, Ante Škalabrina, Blaža Vlahova, Krste Grbelje, Stane Jurleka, Marka Čulara* i *Blaža Paškova.*

Iza svakog od ovih imena koja, istina, nisu utisnuta na spomen-grobnicu (»na magistrali na Srimi blizu Srimske lokve«) prisutan je nepisani potresni roman.

Okupator je sijaset puta nasrtao na Srimu i njene buntovne stanovnike, naročito od formiranja Primorskog bataljona koji je na ovom terenu kao kompletna jedinica doživio svoje prvo vatreno krštenje.

Tešimir Antulov bio je u ovom bataljonu politički delegat voda. On je u borbi poginuo, »ispod Gospe Srimske« u predjelu Dobrog doca, 8. prosinca 1942. Istog dana, *Krste Grebelja* aktivist NOP-a ubijen je u Juratovoj ledini nedaleko od Srime. Fašisti predvođeni izdajnikom, nisu se ustručavali od zločina iako su Krstu našli kod kuće. On je bio otac trojice boraca narodnooslobodilačke vojske. *Ante Palada*, član KPJ od 1941, njegov imenjak *Škalabrin*, član KPJ od 1941, i *Blaž Vlahov*, član KPJ od 1937, bili su žrtve izdaje jednog mještanina, kukavice. Opkoljeni ispod Delčevih stanova jačim snagama okupatora i domaćih izdajnika, odbivši da se predaju, pali su junački. Bilo je to 12. travnja 1943.

Ostale žrtve fašističkog terora koje smo spomenuli pale su od krvave ruke fašista poput tisuće i tisuće drugih nevinih žrtava: *Stana Jurleka* od fašističke avijacije na Srimi 9. ožujka, a *Blaž Paškov* i *Marko Čular* 12. travnja 1943. strijeljani su u Rokićevim Dubravama.

Poslije oslobođenja posmrtni ostaci palih drugova i drugarica prenijeti su u zajedničku grobnicu pored Jadranske magistrale, nedaleko od Srimske lokve.

SPOMENIK
SRIMA

NA OVOM MJESTU USTANIČKE SRIME 12. OŽUJKA 1943. GOD. IZDAJOM SU OTKRIVENI NAKON HEROJSKOG OTPORA OD TALIJANSKOG FAŠISTIČKOG OKUPATORA ZVJERSKI UBIJENI ČLANOVI KOTARSKOG KOMITETA KPH — BIOGRAD

ŠTAMPALIJA DANILO — SEKRETAR

BURČUL RADE COLIĆ VICE

MIKAS VJEKOSLAV

RUKOVODIOCI I POLITIČKI RADNICI NOP VODICA

BIRIN ANTE MARAS IVA
CRLJENAK IVANKA ŠPANJA LUJA
GRGUREV ILINKA ŠPRLJAN ILINKA

VLAHOV LUJA

NAROD OPĆINA BIOGRADA, ŠIBENIKA I ZADRA
29. STUDENOG 1973. GOD.
NA VJEČNI SPOMEN POSTAVI

Spomenik se nalazi na predjelu Angrižovo, neposredno uz cestu Srima—Šibenik, s njene lijeve stuane, na udaljenosti 2 km od Srime.

Izgrađen je od pranog bijelog kulira u obliku elipse 565 x 55 cm i postavljen na kameni plato. Do spomenika vode dvije kamene stepenice. Na platou se nalazi postolje 310 x 270 cm, izrađeno također od pranog bijelog kulira, na koje je postavljen sam spomenik.

Ispred postolja i spomenika je aleja 310 x 300 cm za cvijeće. Povrh spomenika je reljefna zvijezda petokraka s buktinjom, a po sredini je ukomponirana ploča 95 x 72 cm izrađena od sivog mramora. Tekst na ploči je ispisan tiskanim urezanim slovima bijelo obojenim.

Autor spomenika je akademski kipar Ante Despot iz Šibenika.

Zamah narodnooslobodilačkog pokreta u sjevernoj Dalmaciji bilježi se, naročito, između početka zime i proljeća 1942—1943. Primorski pojas od Šibenika do Zadra meta je partizanskih akcija i žive aktivnosti organizacije NOP-a.

Talijanskim okupatorima takva situacija ometala je planove totalne okupacije i ovog dijela Dalmacije i provođenje fašističke strahovlade, terora i progona. Stoga su oni krajem zime 1943, odnosno nadomak proljeća treće ustaničke godine pokušali jakim snagama izvršiti snažnu ofenzivu na partizanske snage. Računa se da je u toj ofenzivi sudjelovalo oko 10.000 talijanskih vojnika i jedinica tzv. antikomunističke milicije. Ofenziva je bila usmjerena na teritorij Vodica s namjerom da se konačno obračuna s primorskim partizanskim snagama koje su do tada dosta uspješno djelovale na tome području povezujući teritorij primorja s unutrašnošću. Ofenziva je počela 7. i trajala je sve do 23. ožujka 1943.

Nadmoćne neprijateljske snage, sasvim razumljivo, potisnule su privremeno partizanske snage. Uništavajući sve ono što je moglo poslužiti partizanskim jedinicama i NOP-u, oni su pred sobom postikivali i neboračko stanovništvo, terenske radnike, uništavali punktove i skloništa.

Ofenzivnim naletom neprijatelja bila je zahvaćena i grupa članova Kotarskog komiteta KPH Biograd n/m, koja je trebala 13. ožujka stići u zaselak Šarića Kotelji na primoštenski teren, na okružnu konferenciju KPH za sjevernu Dalmaciju. Spomenuta grupa stigla je na punkt vodičkih partizana koji se nalazio u predjelu Leča, svega tri kilometra od Vodica. Kako je vladala žestoka ofenziva neprijatelja, drugovi iz Biograda n/m morali su se zadržati na vodičkom terenu jer im u novonastaloj situaciji nije bilo moguće nastaviti put na primoštenski teren, na zakazanu konferenciju.

Ujutro, 12. ožujka, negdje oko 10 sati, iz pravca Vodica i Okita primijećen je pokret neprijatelja u pravcu Leča. U takvoj situaciji bilo je odlučeno da se drugovi iz Biograda (njih četvorica) sa još desetoricom sa vodičkog terena probiju u pravcu Srime i tu smjeste i sklone u bunker.

Neprijatelj je sa svih strana nastupao prema partizanskim punktovima. Za nesreću on je za vodiče imao izdajnike, koji su znali položaj partizanskih skloništa i punktova na terenu Vodica, Srime i okolice. Sasvim razumljivo, ubrzo je, uz pomoć izdajnika Tome Skroze, došlo do otkrivanja skloništa biogradskih i vodičkih terenskih radnika.

Dramatičan je bio okršaj nadmoćnog neprijatelja i 14-orice partizana, među kojima su bila i dva maloljetnika.

Otkriveni drugovi i drugarice radije su izabrali sigurnu smrt u junačkom otporu nego kukavičku predaju. Svjesni svoga bezizlaznog položaja, zatečeni u skloništu pružali su otpor fašistima uz pjesmu:

»Crne horde nas ne plaše, krv heroja u nam vri,
Mi ne damo zemlje naše da je gaze fašisti«.

Drugovi iz Biograda branili su ulaz u sklonište dok su drugarice, među kojima je bilo članova Mjesnog i Općinskog komiteta KPH Vodice, palile arhivu i povjerljivi materijal. Drugovi su imali svega devet pištolja i desetak ručnih bombi.

Nakon dvosatnog otpora i kad se municija primakla kraju, zajednički se dogovaraju da svi iziđu i da u pokušaju bijega traže spas. Drug *Vice Čolić* to prvi pokušava, ali ostaje pokošen nedaleko od skloništa.

Fašisti su pristupili mučenju muškaraca naočigled drugarica, pokušavajući na taj način da neke od prisutnih privole na kukavičluk. *Danila Štampaliju*, sekretara Kotarskog komiteta KPH Biograd n/m, *Vjeka Mikasa* i *Baru Burčula*, članove Kotarskog komiteta i *Antu Birina* iz Vodica fašisti su odmah odveli u stranu i naočigled drugarica strijeljali. Drugarice su ostale tvrde i nepokorene. Hrabro su podnijele smrt svojih drugova. Kada je na njih došao red za likvidaciju, drugarica *Ilinka Grgurev* pokušala je pobjeći, ali nije uspjela. To je srećom uspjelo samo drugarici *Antici Špirić*.

Noću 13/14. ožujka drugovi sa Srime sahranili su 5 drugova i 6 drugarica u istoj ogradi gdje su i ubijeni. Poslije oslobođenja njihovi posmrtni ostaci su prenijeti u grob sagrađen uz turističku cestu, 1 km sjeverno od Angrižova, a zatim u zajedničku grobnicu u Vodicama, odnosno u Biogradu na moru.

SPOMEN-PLOČA
TIJESNO

GODINE 1941 UŠLI SU FAŠISTIČKI OKUPATORI I U
NAŠE MJESTO S NAMJEROM DA NAS ZAUVIJEK POROBE. NAROD
OVOGA MJESTA HRABRO SE ODUPRO OKUPATORSKOJ SILI I
NIJE SE POKOLEBAO USPRKOS TERORU, MASOVNIM HAPŠENJIMA
INTERNIRANJIMA I MUČENJIMA VEĆ SE KAO JEDAN PRIDRUŽIO
ZAJEDNIČKOJ BORBI SVIH JUGOSLAVENSKIH NARODA.
U ČETVEROGODIŠNJOJ BORBI UČESTVOVALO JE 408 BORACA
OD KOJIH JE 108 JUNAČKI PALO U BORBAMA DILJEM NAŠE DOMOVINE.
U ZNAK ZAHVALNOSTI PALIM MJEŠTANIMA A ZA TRAJNI SPOMEN
NA TEŠKE I SLAVNE DANE NOB-E, OVU PLOČU POSTAVI
27. VII 1970. MJESNA ORGANIZACIJA SUBNOR-A TIJESNO

Spomen-ploča 160 x 80 cm postavljena je na zgradu bivše općine Tijesno. Leži na dvjema kamenim konzolama ukrašenim ornamentikom. Na njenom gornjem dijelu je kamena konzola, dužine 120 cm, ukrašena ornamentikom po sredini koje je, u kamenu isklesana, zvijezda petokraka. Tekst na ploči je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Tijesno, idilično mjesto na otoku Murteru, postalo je još početkom 19. stoljeća administrativni centar općine koja je obuhvaćala sva mjesta na spomenutom otoku, te Pirovac i Tribunj. U drugoj polovini tog stoljeća ono je već imalo sve javne institucije.

Uoči drugog svjetskog rata Tijesno je brojilo oko 2200 stanovnika koji su se u većini, oko 90%, bavili poljoprivredom. U njemu se kao općinskom centru, polako razvijalo i činovništvo. Povećanjem broja činovništva, sa stalnim mjesečnim prihodom, razvijala se trgovina i uslužno zanatstvo.

Ovakva struktura stanovništva uvjetovala je i političku polarizaciju. Naime, siromašni slojevi (uglavnom težaci) te ribari i sitne zanatlije, prihvaćali su politiku HSS-a, dok su se ostali opredijelili za režimsku politiku. Pojačana aktivnost političkih stranaka i udruženja dostiže kulminaciju 1935, uoči i poslije »petomajskih izbora«. Opozicija se prema režimu sve više osjeća kao organizirana struja, i to s očitim skretanjem ulijevo. Stanovništvo se pomalo orijentira na klasnu borbu jer uviđa da je obespravljeno i da je potrebno zajednički djelovati, kako protiv režima tako i protiv zelenaštva, kulturne zaostalosti i političkog sljepila. Napredniji, lijevo orijentirani dio članstva HSS-a, okupljen oko *Roka Frkića Simina* (rođ. 1908.) počinje djelovati preko Seljačke sloge. Osniva se javna čitaonica, pjevački zbor i postiže veliki utjecaj u glazbenom društvu »Hartić«. Radi suzbijanja zelenaštva trgovaca, koji su težake uvalili u velike dugove i potpuno ih osiromašili, osniva se i Gospodarska sloga. Na posljednjim općinskim izborima za načelnika općine Tijesno izabran je komunist iz Betine, *Nikola Škevin.*

Prinudna naplata zelenaških dugova i nepravednog poreza izazvala je prvi organizirani otpor i demonstracije u kojima je došlo do upotrebe vatrenog oružja na goloruko stanovništvo, kojom prilikom su dva mještana ranjena.

Na poticaj komunista iz Betine, krajem 1939. pokreće se i organizira »Lista prijatelja SSSR-a« koju je za par dana potpisalo 80 omladinaca. Potpisnici »Liste« mogu se smatrati jezgrom NOP-a u prvim danima ustanka.

Kapitulacija stare Jugoslavije Tijesno je dočekalo bez organizacije KP i SKOJ-a. Međutim, ubrzo komunisti iz Betine, Tribunja i Vodica uspostavljaju kontakt s istaknutijim drugovima, *Rokom Frkićem* i *Nikolom Olivarijem*, koji već krajem lipnja 1941. organiziraju sastanak lijevo orijentiranih predstavnika HSS-a i predstavnika Sokola o potrebi ujedinjenja svih rodoljuba za borbu protiv okupatora. Ovom prilikom osnovan je Odbor narodne pomoći koji se krajem 1941, zbog svoje neefikasnosti, reorganizira i gubi karakter predstavnika stranaka. Po svom karakteru i funkcijama reorganizirani odbor postaje prva klica vlasti i preteča prvog Mjesnog NOO Tijesno koji je formiran u listopadu 1942.

Pasiviziranje i nespremnost članova bivših građanskih stranaka za sprovođenje programa NOP-a uputilo je rukovodstvo NOP-a da više pažnje pokloni radu s omladinom. Krajem srpnja 1941. drug *Roko Frkić Ljutac* s grupom omladinaca, usred bijela dana za vrijeme ručka okupatorskih vojnika, iznio je iz potkrovlja općinske zgrade 9 pušaka, 2 puškomitraljeza i 6000 puščanih metaka. U kolovozu se formira organizacija SKOJ-a od 8 članova. Pored članova SKOJ-a, već ima oko 30 omladinaca obuhvaćenih radom i na čiju se aktivnost ubuduće moglo računati. Krajem 1941. formira se prva partijska ćelija za Tijesno i Jezera.

NOP je u Tijesnome postajao sve aktivniji. Organizira se sakupljanje materijalne pomoći, pisanje parola, iznošenje oružja, rušenje PTT linija i sl. U lipnju 1942. formira se Savez mlade generacije. U drugoj polovini iste godine osniva se i organizacija AFŽ-a. U lipnju 1942. osnovana je prva organizacija KP u Tijesnu čiji je sekretar drug Ljutac. Mjeseca rujna organizacija SKOJ-a je već narasla na 38 članova. NOP je bio i osjećao se u svakoj kući, u svakoj porodici.

Talijanski okupator, koji je u mjestu imao garnizon od 200 vojnika, poduzimao je od početka mjere prisile i odmazde. Prva hapšenja je izvršio već u kolovozu 1941, a kasnije to je bilo sve češće i masovnije uz interniranje uhapšenih u logore. Ali, sve te mjere represalija nisu slomile borbeni duh Tješnjanaca koji su sa još jačom voljom, sada svi, žene i djeca, radili za NOP, odlučni da se bore do konačne pobjede.

Prvi ilegalci napuštaju mjesto već u kolovozu 1941. a prvi borci odlaze u partizane, u Liku, početkom 1942. Do kraja 1942. Tijesno je dalo 30 boraca, a u 1943. odlazak novih boraca bio je sve masovniji. Tijesno je imalo 408 sudionika NOR-a i socijalističke revolucije od kojih 111 nije dočekalo dan slobode za koju su se tako nesebično borili i žrtvovali.

SPOMENIK
TIJESNO

NA LOGOR PRVOBORACA
TJEŠNJANI PODIŽU
OVU SPOMEN PLOČU
U ZNAK DANA USTANKA
13/VIII 1941
MJ. O. S. B. N. O. R.
13/VIII 1949

Spomenik se nalazi u zaseoku Ivinj, na oko 4 km od Tijesna, s desne strane ceste prema Šibeniku.

Na betonsko postolje je postavljen spomenik u obliku pačetvorine 100 x 78 x 38 cm sa spomen-pločom na kojoj je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Obrub ploče je izveden u obliku vijenca čiji krajevi pri samom vrhu završavaju u betonski krug na kojem je zvijezda petokraka sa srpom i čekićem. Obrubi vijenac i zvijezda petokraka su obojeni crvenom, a srp i čekić zlatnom bojom.

Zaselak Ivinj bio je prvo stjecište ilegalaca, boraca-ustanika 1941. Zbog relativne sigurnosti i prikladnih veza bili su stvoreni svi uvjeti da se realizira direktiva Sektorskog komiteta KPH Vodice da se u Ivinju, u lipnju 1942 formira partizanski punkt Tijesno. (Datum na ploči nije dan formiranja punkta, već dan prvog sastanka grupe boraca ustanika iz Tijesna). Partizanski punkt u Ivinju mijenjao je, ovisno o situaciji, svoje sjedište. Povremeno je bio u Tješnjanskoj Dubravi i Dazlinama.

Organizacija punkta imala je veliko značenje za razvoj NOP-a u Tijesnu. Ovdje su se prikupljale i pripremale grupe boraca za odlazak u partizane, održavali sastanci s grupama i pojedincima, sa članovima Partije, SKOJ-a, USAOH-a, sa ženama, pionirima. Ovdje se odvijala cjelokupna politička i organizacijska aktivnost NOP-a. Formiranjem punkta osniva se i prvi Narodnooslobodilački odbor Tijesno.

U kriznim situacijama — kada okupator provodi veće racije — na punktu Ivinj nalazili su sigurno sklonište drugovi sa terena Tribunja, Vodica, Pirovca i Modrava. Za cijelo vrijeme NOR-a okupator nije uspio otkriti nijedno skladište i skrovište, a bilo ih je na desetke. Punkt je, s manjim prekidima, funkcionirao cijelo vrijeme rata. Preko njega je prebačeno dosta oružja i municije i hrane s obale u Ravne Kotare i Bukovicu, prošlo stotine ranjenih i bolesnih boraca, a kasnije i zbjeg za Žirje i Vis, a odatle u Italiju.

SPOMEN-PLOČA
TIJESNO

U OVOJ JE KUĆI STANOVAO I
UČIO NARODNI HEROJ
IVO LOLA RIBAR — ZA
VRIJEME SVOG BORAVKA
U TIJESNOM 1934 i 1935 GOD.

Ploča 70 x 45 cm se nalazi u predjelu »Gomilica Istok«, na zgradi Tuzlanskog odmarališta. Izrađena je iz bijelog brušenog kamena, a za fasadu zgrade je pričvršćena sa četiri željezna vijka. U vrhu, po sredini ploče je petokraka zvijezda sa srpom i čekićem. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

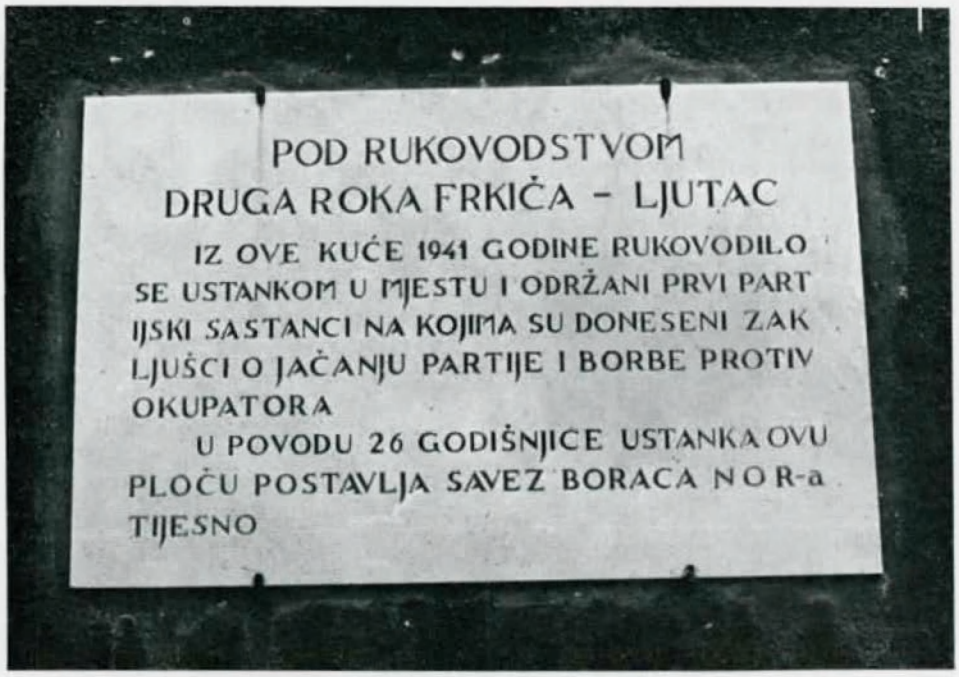
Dr *Ivan Ribar,* otac *Lole* i *Jurice,* bio je prijatelj *Lavu Macuri* pok. Šime iz Tijesna. Svake godine obitelj Macura je ljeto provodilo u Tijesnu gdje je posjedovala lijepu kuću za odmor na moru. U ljeto 1934. i 1935. obitelj Ribar je, kao gost obitelji Macura, provodila odmor u Tijesnu.

1955. dr *Ivan Ribar* ponovno dolazi u Tijesno na odmor. Očito je bilo da su ga ovamo dovele uspomene otprije rata. Iako je na odmor došao jahtom, on se ne iskrcava u Tijesnu već u Jezerima i zatim pješke nastavlja put preko brda Karavađ u pratnji *Roka Frkića*, predsjednika NOO općine Tijesno. Kada je dr Ribar stigao na brdo Karavađ, okrenuo se prema Frkiću s riječima: »Dragi Roko, ti ćeš se pitati zašto ovuda prolazim da bih došao u Tijesno, kada sam jahtom mogao doći do pred samu kuću ?« »Da«, odgovorio je Roko. »E, moj Roko, nastavio je dr Ribar, ovuda smo ja, Lolo i Jurica s majkom prošli 1935. i sada, njihovim stazama, želim još jednom proći, jer to sigurno više nikada neću«. Istog trenutka potekle su suze iz očiju dra Ribara.

Govoreći o Loli, dr Ribar je rekao: »Ovdje je moj Lolo stvarao temelje nove, današnje omladine i vizionarski sanjao o boljem, pravednijem svijetu, društvu!«

Narod mjesta Tijesno postavljanjem spomen-ploče želio je sačuvati sjećanje i uspomenu na narodnog heroja *Ivu Lolu Ribara* i njegovu cijelu obitelj.

SPOMEN-PLOČA
TIJESNO

POD RUKOVODSTVOM
DRUGA ROKA FRKIĆA — LJUTAC
IZ OVE KUĆE 1941. GODINE RUKOVODILO
SE USTANKOM U MJESTU I ODRŽANI PRVI PART
IJSKI SASTANCI NA KOJIMA SU DONESENI ZAK
LJUSCI O JAČANJU PARTIJE I BORBE PROTIV
OKUPATORA

U POVODU 26 GODIŠNJICE USTANKA OVU
PLOČU POSTAVI SAVEZ BORACA N O R-a
TIJESNO

Ploča 100 x 80 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, postavljena je na fasadu kuće broj 52, na glavnom trgu. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

Roko Šime Frkić Ljutac rođen 1908. u Tijesnu, odrastao je u siromašnoj šesnaestočlanoj obitelji. Nakon naukovanja stolarskog zanata u Velikoj Gorici, kraj Zagreba, vratio se u rodno mjesto i tu otvorio stolarsku radionicu. Buntovne prirode, u predratnim godinama je aktivno sudjelovao u političkom životu Tijesna. Kao član HSS-a i glazbenog društva »Hartić«, a zatim i predsjednik ovog društva, poticao je mještane da ne plaćaju porez, suprotstavljao se klerikalcima i frankovcima i usmjeravao članstvo u stranci i u »Hartiću« na kulturno-prosvjetnu aktivnost. Zbog svojih naprednih ideja više puta je proganjan i zlostavljan od tadašnjeg režima.

Dolaskom fašističkog okupatora, Ljutac se aktivno i organizirano uključio u rad za NOP. U narodu, a posebno kod omladine bio je priznat kao rukovodilac i organizator otpora protiv Talijana. Krajem 1941. postao je član KPJ. Iste godine formirao je u Tijesnu prvu skojevsku grupu. Partijsku ćeliju od pet članova formirao je sredinom 1942. Iako u dosta teškim uvjetima, ostao je u Tijesnu do studenoga 1942, kada je prešao u ilegalnost i došao na partizanski punkt Ivinj. Od početka 1943. je i član Kotarskog komiteta KPH Šibenik. Na povratku sa sastanka Kotarskog komiteta, 8. veljače 1943, dana kada su Talijani poduzeli raciju velikih razmjera na terenu Bilica, Roko je pružajući otpor u neravnopravnoj borbi teško ranjen u noge i da ne bi pao živ fašistima u ruke, posljednji metak je usmjerio u sebe. Budući da nije odmah umro, Talijani su ga prebacili u šibensku bolnicu gdje je ubrzo podlegao ranama.

SPOMENIK
TRIBUNJ

U OSLOBODILAČKOM RATU
I
NARODNOJ REVOLUCIJI
1941—1945
STOTINU I TRINAEST
SINOVA I KĆERI
SLOBODOLJUBIVOG TRIBUNJA
DALO JE SVOJE ŽIVOTE
ZA SLOBODU PRAVDU BOLJI ŽIVOT
SVOJE DOMOVINE
BORCI JUNACI MUČENICI
ZNALI SU
KAKO SE DOMOVINA VOLI
IZ NJIHOVE KRVI
IZRASLA JE NAŠA SLOBODA

JUNAČKIM SVOJIM SINOVIMA I KĆERKAMA
20-GODIŠNJICI USTANKA NARODA JUGOSLAVIJE
NAROD TRIBUNJA NA VJEČNU USPOMENU
16. SRPNJA 1961. GODINE POSTAVI

BORCI IZ 1941. GODINE

ŠIME A. ALAGA
ANTE I. CVITAN
ANTE P. CVITAN
BOŽE S. CVITAN
IVE I. CVITAN
IVE Š. CVITAN
JOSO S. CVITAN
JOSO T. FERARA
VICE M. FERARA
JOSO Š. GAŠPIĆ
ANTE R. GRUBELIĆ
IVE J. GRUBELIĆ
ANTE I. JABUKA
LUKA A. JAREB
IVE R. JERKIN
NIKOLA I. JUGOV
ANTE S. KRAPNJANOV
ROKE Š. KRAPNJANOV
KREŠO R. PERKOV
NIKO Š. PERKOV
IVE M. POPOV
JAKOV I. POPOV
KRSTE T. POPOV
MARIJA Š. STIPANIĆEV
MARKO A. STIPANIĆEV
JAKOV M. STIPANIĆEV
MLADO M. STIPANIĆEV
ROKO G. STIPANIĆEV
VJEKOSLAV I. STIPANIĆEV
MAKIJOL J. ŠAIN
MARINKO Š. ŠANTIĆ
ANTE S. ŠTAMPALIJA
MIRKO I. ŠTAMPALIJA
ANTE Š. ŠUNJARA
JOSO Š. ŠUNJARA
VOJNA A. ŠUNJARA
KARMELO A. UKIĆ
MIRO N. VULIN
MARKO ŽUTOLIJA

BORCI IZ 1942. GODINE

ŠIME N. BABUN
DRAGUTIN T. BUTKO
MILE J. BUTKO
ANTE G. CVITAN
IVE S. CVITAN
ŠIME J. CVITAN
RAFAJEL J. DURMANIĆ
CVITA F. FERARA
JELE P. FERARA
JERE N. GRUBELIĆ
KRSTE G. GRUBELIĆ
MIRO A. GRUBELIĆ
STANE A. GRUBELIĆ
IVE F. JABUKA
STIPE F. JABUKA
ZVONKO N. JAREB
ŠIME B. JUGOV
ANTE S. HUMANOVIĆ
MLADO V. KURSAR
VJEKOSLAV KURSAR
ANTE T. MATIĆEV
STIPE T. MATIĆEV
ANTE A. MILIN
BOŽE K. PERKOV
GRGO J. PERKOV
JOSO E. PERKOV
NIKO S. PERKOV
IVE I. POPOV
JOSO T. POPOV
ANTE S. ROKOVIĆ
CVITA B. ROKOVIĆ
ANTE J. STIPANIĆEV
ANTE S. STIPANIĆEV
IVE STIPANIĆEV
IVE I. STIPANIĆEV
ROKO J. STIPANIĆEV
LJUBO Č. ŠANTIĆ
IVE J. ŠTAMPALIJA

BORCI IZ 1943. i 1944. GODINE

ANTE M. CVITAN
BOŽO P. CVITAN
MIRKO S. CVITAN
STIPE C. CVITAN
MARKO J. DURMANIĆ
ANTE P. GRUBIŠIN
SLAVKO I. GRUBELIĆ
ZORKA JAKOVAC
BLAŽENKA L. KURSAR
JANKO LJ. NIKOLAJEVIĆ
EUGENIJO M. PERKOV
MARTIN S. PERKOV
ANTE I. POPOV
JOSO M. ROKOVIĆ
IVE N. ŠANTIĆ

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

STIPE L. BUTKO
DUŠICA Z. FERARA
LUIĐA GAŠPIĆ
EUFEMIJA P. GRUBELIĆ
ROKO P. GRUBELIĆ
FILE I. JABUKA
MILKA J. JERKIN
ROKO I. JERKIN
ŠINKA J. MILIN
ANTE M. PERKOV
BOŽO P. PERKOV
BRANKO A. PERKOV
CVITA A. PERKOV
MATIJA K. PERKOV
ŽELJKO K. PERKOV
MATE M. STIPANIĆEV
IVE I. ŠANTIĆ
PETRA I. ŠANTIĆ
ANTE B. TOMAŽIN
MARKIJOL N. TOMAŽIN
VLADO F. UNIĆ

Na povišenom platou, iz bijelog klesanog kamena fugiranog sivim cementom, salivena je betonska ploča na kojoj je spomenik 130 x 80 cm i kosturnica 210 x 90 cm.

Spomenik je u obliku pačetvorine. Sve četiri njegove strane su obložene brušenim bijelim bračkim kamenom, a na vrhu je buktinja 70 x 30 cm. Ploče su pričvršćene sa po 4 mesingana vijka. Tri ploče su ispisane imenima poginulih boraca, po godinama pogibije, a na četvrtoj je posveta.

Spomenik se nalazi na vrhu brda sv. Nikola, zapadno od mjesta.

U ovu spomen-kosturnicu sahranjeni su posmrtni ostaci 65 drugarica i drugova koji su poginuli u toku NOR-a i revolucije širom domovine. Međutim, ostaci 52 boraca ni do danas nisu pronađeni.

U predratno vrijeme Tribunj su naseljavali poljoprivrednici, ribari i pomorci. Mjesto je u to doba imalo preko 80 domaćinstava s oko 800 stanovnika.

U prvom svjetskom ratu bila su u austro-ugarskoj vojsci 92 mještana, od kojih je 11 poginulo a neki su se vratili kućama kao teški ratni invalidi. Oko 30 Tribunjaca nalazilo se na ruskom frontu i kada su se vratili u svoje mjesto, pričali su o velikoj pobjedi revolucije u Sovjetskom Savezu. Već tada se u mjestu šire napredne političke ideje i ljudi upoznaju važnost borbe radničke klase i seljaka protiv izrabljivanja.

U periodu od 1923. pa nadalje u Tribunju je vladala teška ekonomska situacija i zbog toga je veliki broj mještana emigrirao u inozemstvo. Mnogi su odlazili na rad u Belgiju, Francusku i prekomorske zemlje, posebno u Australiju i Argentinu.

Bilo je pokušaja da se 1924. u Tribunju osnuje organizacija KP, ali do toga je došlo tek 15. veljače 1932. Tada je partijska organizacija imala 16 članova, a njen sekretar bio je *Ante Jerkin*, povratnik iz Belgije koji je svojevremeno postao član tamošnje KP. Poslije stanovitog vremena partijsku organizaciju je razbio tadašnji protunarodni režim, a obnovljena je 1937. godine. Za čitavo to vrijeme u Tribunju nije prestao partijski rad. Komunisti su se međusobno dogovarali i održavali veze.

Predratno vrijeme u Tribunju karakterizira nemilosrdni obračun režima s članovima KP i njenim pristalicama. U tom periodu je 26 drugova zatvarano i osuđivano po Zakonu o zaštiti države.

Veoma težak život u mjestu zbog opće oskudice i terora režima utjecao je da se ljudi opredjeljuju za ideje KP. Pred rat u Tribunju je postojala partijska organizacija sa 13 članova i organizacija SKOJ-a sa 30 članova.

Kapitulacija stare Jugosalvije nije iznenadila partijsku i skojevsku organizaciju. Za oružanu borbu protiv okupatora u mjestu je sakupljeno 78 pušaka, 3 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 10 sanduka municije, 5 sanduka ručnih bombi i vojne odjeće.

Dolaskom talijanskog okupatora u Tribunj 16. travnja 1941, u ilegalnost je otišlo 10 drugova. To su većinom bili poznati komunisti na čelu s Mjesnim komitetom.

Na poziv Mjesnog komiteta KPJ, 16. srpnja 1941. iz ovog ustaničkog mjesta došla su na sastanak u Kamenu 82 druga sa željom da krenu u NOB-u. Međutim, po direktivi Okružnog komiteta KPH njihov je odlazak u borbu odgođen iz objektivnih teškoća, ali se na pripremanju ustanka i dalje nastavilo. Poslije uspostavljanja veze, 13. studenoga 1941. krenula je iz Sutine u Liku prva grupa od 6 boraca. Na čelu te grupe nalazili su se *Ante Krapljanov* i *Ante Jerkin*. Već 10. veljače 1942. otišla je u borbu i druga grupa od 7 boraca, zatim 12. travnja treća grupa, a od 9. do 13. svibnja krenula je u borbu četvrta grupa od 21 borca. Tako su pojedine grupe odlazile u NOB-u sve do samog završetka rata.

U NOB-u je aktivno učestvovalo 269 mještana Tribunjaca a među njima su bile 34 žene. To znači da je svaki treći stanovnik aktivno sudjelovao u oružanoj borbi protiv neprijatelja.

Tokom NOR-a Tribunj je imao 117 poginulih, 86 boraca i 29 žrtava fašističkog terora i rata, a među njima 16 žena. Za pete neprijateljske ofenzive u slavnim bitkama na Sutjesci i Zelengori, sudjelovalo je 38 boraca, od kojih je 17 poginulo.

Okupator je odveo u koncentracione logore 80 Tribunjaca. Među njima je bilo 31 žena. Zbog teških uvjeta života i svirepog terora što ga je okupator vršio, osobito nad partizanskim porodicama, u zbjeg je otpremljeno 345 žena, djece i staraca. Oni su sklonjeni najprije u Italiju, a potom u Afriku. U Tribunju i zaseoku Sovlje spaljene su 32 kuće, a potom je opljačkano 50 zgrada.

U toku narodne revolucije kroz Partiju je prošlo 166 članova, a u SKOJ je primljeno, s predratnim skojevcima, 138 omladinaca i 42 omladinke.

Za čitavo vrijeme okupacije u mjestu je djelovao NOO, u čijem se radu naizmjenice nalazilo 27 drugova i drugarica. U aktivnom radu za NOP učestvovalo je čitavo stanovništvo pa čak i djeca.

Od okupacije 1941. godine u Tribunju je stalno stacioniralo 30—80 neprijateljskih vojnika a selo je bilo opkoljeno bodljivakom žicom i minskim poljima. Okupator je nebrojeno puta vršio racije na bliži i daljnji rajon Tribunja, a svaka od njih odnosila je desetke života mještana, boraca ili terenskih radnika. No, sve to nije nijednog trenutka pokolebalo narod ustaničkog Tribunja koji je vjerovao u konačnu pobjedu i bolju budućnost. Narod je ostao vjeran ciljevima KP, NOB-a i socijalističke revolucije.

SPOMENIK
SOPALJ

RODE NAŠ PAMTI PONOSON
24 I 25 SRPNJA 1942
DNEVE JUNAČKE BORBE NA SOPLJU
HRABRIH BORACA PRIMORSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
PROTIV TALIJANSKOG FAŠISTIČKOG ZAVOJEVAČA
MUČENIČKE ŽRTVE
U POLJU SUTINA OD FAŠISTA POKLANIH
NEVINIH STARACA ŽENA I DJECE
U KOJIMA
DVADESET I PET ŽIVOTA SVOJIH SINOVA I KĆERI
SLOBODOLJUBIVI TRIBUNJ
ZA SLOBODU SVOJE DOMOVINE DADE
O DESETOJ GODIŠNJICI BORBE I POKOLJA NA SOPLJU I SUTINI
NAROD TRIBUNJA 25 SRPNJA 1952 NA VJEČNU USPOMENU POSTAVI

Na betonskom postolju 260 x 80 cm izgrađen je spomenik 235 x 250 cm, pri vrhu kojeg je po sredini spomen-ploča 135 x 88 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena na kojoj je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima, crno obojenim.

Iznad spomen-ploče, po sredini u vrhu, postavljena je zvijezda petokraka iz klesanog bijelog kamena.

Spomenik se nalazi s lijeve strane seoskog puta Tribunj — Sopalj — — Dazline, oko 4 km od Jadranske magistrale.

Prva primorska četa formirana je 11. lipnja 1942. godine. Većinu njenog sastava sačinjavali su borci iz Zatona, Vodica i Tribunja.

Teritorij na kojem je ova jedinica operirala prostirao se od rijeke Krke pa zapadno do Vrane, uključujući i otoke i dio zaleđa u Bukovici. Na tom teritoriju četa je imala nekoliko oslonaca s kojih je djelovala. Najsnažnije uporište bio je položaj Sopalj na čijem je podnožju s južne strane organiziran i logor čete. U geografsko-topografskom smislu Sopalj predstavlja relativno najpovoljniji položaj za borbu i odmor.

Sopalj je ušao u povijest naše NOB-e jer se tu odigrala najznačajnija borba koju je vodila Primorska četa s daleko nadmoćnijim neprijateljem kako po broju ljudstva tako i po naoružanju i ostaloj tehnici.

Evo nekoliko karakteristika te borbe. Neprijatelj je u noći od 23. na 24. srpnja 1942. izvršno koncentraciju jačih snaga iz garnizona Šibenik, Zadar i Benkovac. Trupe su se iskrcale pomorskim i kopnenim putem u Zatonu, Vodicama, Tribunju, Tijesnu i Stankovcima.

Neprijateljska operacija vršena je u najvećoj tajnosti. Obavještenja su stigla od mještana koji su napuštali svoje domove i pred neprijateljskom najezdom bježali u pravcu Primorske čete. Da četa nije raspolagala podacima

o neprijatelju, govori i činjenica da su iste noći njena dva voda upućena u akciju na teren Tijesna i Zatona. Te jedinice su blagovremeno obaviještene i vratile se u logor.

Neposredno pred borbu na Soplju Primorska četa je imala oko 90 boraca naoružanih puškama i s tri puškomitraljeza. Borci su raspolagali sa po 100 metaka za pušku i 1000 metaka za puškomitraljez. Također su imali izvjesnu količinu ručnih bombi.

U početku i za vrijeme borbe nije se raspolagalo točnim podacima o neprijatelju. Tek kasnije se saznalo da su se neprijateljske snage sastojale od 4 pješadijska bataljona, jedne čete antikomunističke bande i manjih dijelova drugih jedinica. Odnos snaga u ljudstvu iznosio je 1:25 u korist neprijatelja, a u pogledu naoružanja bio je još nepovoljniji.

Broj izbjeglog naroda iznosio je 240 osoba, a od tog broja 200 je bilo iz Tribunja. Među njima su se nalazili žene, djeca i starci. Toliki broj nenaoružanog naroda predstavljao je veliki problem u toj situaciji ne samo za četu nego i za terensko političko rukovodstvo. Odlučeno je da se prihvati borba bez obzira na posljedice. Također je odlučeno da se izbjegli narod smjesti u obrambenom rajonu čete i da se iskoristi povoljan trenutak za njegovo izvlačenje iz obruča.

Iz spomenutih polaznih rajona (Tribunj, Vodice, Zaton i Stankovci) neprijateljske jedinice nastupale su u kolonama po komunikacijama koje vode u pravcu Soplja. Razvoj za borbu izvršen je u rajonu koji im je s obzirom na njihove snage omogućio okruženje šireg rajona Soplja. U toj akciji izvršeno je i pročišćavanje terena i stvaranje obruča. Borba je počela oko 6 sati ujutro i trajala je do 13 sati. Za vrijeme borbe neprijatelj je koristio i avijaciju s aerodroma u Zemuniku.

U toku borbe zaista se pružila prilika za izvlačenje izbjeglog naroda. Kada je većina izbjeglog naroda uspjela da se izvuče, više nije postojao opravdani razlog za nastavak borbe u takvim uvjetima, osobito stoga što su borci bili iscrpljeni.

Za vrijeme prestanka zračnih napada, koristeći se vatrom i manevrom, kao i nekim propustima neprijatelja, Primorska četa je uspjela da se izvuče iz borbe. Imala je 5 poginulih i 10 ranjenih boraca a 2 drugarice su zarobljene. Od nenaoružanog naroda poginulo je 25 djece, žena i staraca.

Talijanski fašisti su toga dana izvršili nečuvena zvjerstva nad golorukim narodom, kako onima iz zbjega tako i na mještanima zaseoka Dazline, čije su kuće potpuno spaljene. U zapaljene zgrade bacani su živi ljudi a izvršili su i mnoga gnusna nasilja nad mladim ženama.

U toj borbi na Soplju neprijatelj je doživio velike ljudske i materijalne gubitke. Imao je oko 100 poginulih vojnika i veliki broj ranjenih.

SPOMENIK
TRIBUNJ — Sovlje

U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
1941 — 1945
PREKO OVE LUKE SU PROŠLI 7 XII 1941 GODINE
PRVI PARTIZANI SA ZADARSKIH OTOKA
PREKO NJE SU ODRŽAVANE VEZE IZMEĐU OTOKA I KOPNA
HILJADE RANJENIH I BOLESNIH DRUGOVA PARTIZANA
I ZBJEGA PROŠLE SU OVUDA ZA KORNATSKO OTOĆJE I VIS
HILJADE TONA ORUŽJA MUNICIJE EKSPLOZIVA
OPREME HRANE I DRUGOG MATERIJALA PREBAČENE
SU OVUDA KARAVANAMA ZA NARODNOOSLOBODILAČKU VOJSKU
HRABRI SOVLJANI I TRIBUNJCI BILI SU STALNO
BUDNI NA OVOJ VEZI ORGANIZIRALI I VRŠILI
ISTOVAR I PREBACAJ I ONDA KAD IH JE NEPRIJATELJ
TUKAO VATROM SA OKOLNIH BRIJEGOVA
ZBOG TOGA RODOLJUBIVOG RADA FAŠISTIČKI JE
OKUPATOR SPALIO SOVLJA ALI NIJE UPOKORIO
OZNAČAVAJUĆI S PONOSOM OVO MJESTO O DVADESETOJ
GODIŠNJICI FORMIRANJA JUGOSLAVENSKE RATNE MORNARICE
ODAJE SE ČAST I PRIZNANJE BORCIMA I UČESNICIMA
AKCIJA U OVOJ LUCI — PRVOJ POMORSKOJ BAZI
ŠIBENIKA U BORBI ZA NARODNO OSLOBOĐENJE.

ODBOR ZA PROSLAVU
4. VII 1962 GOD.

Na betonski postament postavljena je ploča 172 x 130 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena na kojoj je posveta s urezanim tiskanim slovima, crno obojenim. U samom vrhu, po sredini, urezana je zvijezda petokraka, obojena crvenom bojom.

Spomenik se nalazi u borovoj šumi, na lijevoj strani puta, u zaseoku Sovlje — uvala Sovlje.

Zaselak Sovlje sa svojom uvalom i lukom nalazi se zapadno od Tribunja i uvijek se smatrao njegovim sastavnim dijelom. Od samog početka rata pa do njegova pobjedonosnog završetka to područje bilo je snažno uporište NOB-a. Tu se nalazila jedna od prvih partizanskih baza u srednjoj Dalmaciji.

Stanovnici Sovlja su već u početku pristupili NOP-u i od tada je uspostavljena suradnja s partizanskim punktovima i selima na širem području. Cjelokupnoj političkoj aktivnosti u Tribunju i Sovlju Mjesni komitet KPH dao je pečat ideološke čvrstine i revolucionarne borbenosti. Okružni komitet KPH Šibenik također je mnogo doprinio da se to područje pretvori u jako uporište i bazu NOP-a.

Po svom geografskom položaju prostor Sovlja i njegove luke bio je najprikladniji za povezivanje kopna i brojnih otoka. Tako je održavana veza između ove uvale i otoka Žirja, Kaprija, Prvića, Murtera, Kornata, Iža i Dugog otoka. Sovljanska uvala posebno je bila važna pri istovaru raznovrsnog materijala što je pristizao s otoka Visa za potrebe jedinica NOV-a.

Uzaludna su bila sva nastojanja neprijatelja da putem odmazde, ubijanja, razaranja i paljevine skrši borbeni moral mještana i da likvidira našu prisutnost na ovom području. Na tom terenu vodile su se teške borbe. Još i danas se na ovom kamenjaru pronalaze kosti boraca koji su poginuli u borbama protiv Talijana, Nijemaca i domaćih izdajica. Do danas su sačuvana skloništa što su ih koristili borci i ilegalci pred napadom nadmoćnijeg neprijatelja.

U prosincu 1941. iskrcala se u Sovlje grupa od 32 borca iz Iža koja je potom krenula u borbu za Liku.

Dana 10. veljače 1942. iz Sovlja je krenula u Liku i grupa boraca iz Tribunja. Sredinom 1942. organizirano je vađenje morskih mina koje je pred rat postavila bivša Jugoslavija. Morske mine dopremane su u sovljansku uvalu gdje su demontirane. Iz mina se vadio eksploziv koji se zatim otpremao partizanskim jedinicama. Naši mineri su u Sovlje dopremili i demontirali 14 morskih mina iz kojih su izvadili oko 1.700 kg eksploziva.

Ljeti 1943. ovdje je doveden zarobljen brod privatnog vlasnika iz Krilo-Jesenica. Tada je istovareno 5 vagona raži, 100 sanduka šećera i izvjesna količina graha. Jedan dio tereta uskladišten je u cisternama u samom zaseoku. Iako su za to znali mnogi Sovljani i Tribunjci, neprijateljska racija poduzeta poslije nekoliko dana nije uspjela ništa pronaći.

Kada je situacija nalagala, na otoke su prebacivane grupe boraca i do veličine voda pa i čete. S ovog i bližeg rajona Kamene, prevezeno je brodovima na Žirje, Kornate i Vis oko 1.300 ranjenika, 100 oboljelih od tifusa, a u zbjeg je opremljeno 3.100 žena, djece i staraca. Značajno je da nitko od tih ljudi nije pao u ruke neprijatelja, a niti je stradao od gladi ili drugih nedaća.

Do trenutka prebacivanja preko mora tako brojnog ljudstva bilo je potrebno osigurati mu prehranu i njegu i za nekoliko dana. Narod Sovlja i Tribunja savjesno je obavljao svoje zadatke. Ovom prigodom potrebno je kazati da su ribari iz Kaprija i Jezera svojim brodovima pružili veliku pomoć kada se u Sovlju i Tribunju nisu mogla osigurati plovna sredstva za prevoz na otoke.

Fašistički okupator je 2. studenoga 1942. izvršio raciju na području Sovlja i tada njegovo stanovništvo preselilo u Tribunj. Sovljani su tom prigodom ponijeli najnužnije potrepštine, a neprijatelj je najveći dio njihova vlasništva opljačkao.

Okrutni postupak talijanskog okupatora i ubojstvo jednog pripadnika NOP-a nisu slomili slobodarski duh Sovljana, pa ni onda kada je poslije nekoliko dana 15. studenoga 1942. spalio sve stambene zgrade i druge gospodarske objekte u Sovlju.

SPOMEN-POPRSJE
TRIBUNJ — dvorište područne škole

KRAPLJANOV
ANTE
1913 — 1942.
DAO SI SVOJ ŽIVOT
DA BI ŽIVIO U
ŽIVOTIMA POKO-
LJENJA KOJA TE
SLIJEDE.

Na betonskom platou 110 x 110 cm je postolje 128 x 40 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, na kojemu je spomen-poprsje 49 x 30 cm iz lijevane bronze.

Autor spomen-poprsja je akademski kipar Stevo Bodnarev iz Beograda. Svečano je otkriveno 1978. godine.

Ante Krapljanov Šimun rođen je 21. lipnja 1913. u Tribunju. Nakon završene osnovne škole bavio se poljoprivredom.

U ranoj mladosti pristupio je naprednom omladinskom pokretu i u predratnoj Jugoslaviji aktivno je sudjelovao u političkim događajima u Tribunju.

Postao je član KP u veljači 1932. Bio je inicijator političkog i društvenog života u svom mjestu. Propagirao je napredne političke ideje među mještanima i tako ih pripremao za borbu protiv neprijatelja. U njegovoj obiteljskoj kući otvorena je čitaonica, organiziran tamburaški i pjevački zbor i neke druge aktivnosti. Sve je to učinjeno da bi se što uspješnije utjecalo na politički odgoj mladih. U toj kući održavala je svoje sastanke i mjesna partijska organizacija. U to vrijeme u mjestu je postojala organizacija KP sa 12 članova i SKOJ-a sa 30 članova, što je omogućilo da Tribunj pripremljeno dočeka fašističkog okupatora.

Za vrijeme okupacije bio je član Mjesnog komiteta KPH i rukovodio je pripremama za oružani ustanak. Pored političkog djelovanja uključio se u akciju prikupljanja oružja i municije za potrebe oružane borbe. Tako je, uz ostalo, sklonio dva teška mitraljeza, desetak sanduka bombi i pušaka i druge vojne opreme.

U trenutku kapitulacije obavljao je dužnost rukovodioca mjesne zadruge koja je imala i svoj dućan. On je tada svu imovinu zadruge stavio na raspolaganje partijskoj organizaciji. Kad mu je zaprijetila opasnost od hapšenja, u srpnju 1941. prelazi u ilegalnost.

Na inicijativu partijske organizacije održan je 16. srpnja 1941. politički zbor mještana u Kameni nedaleko od Tribunja. Tom prigodom zboru je prisustvovalo preko 80 mještana, uglavnom članova Partije i SKOJ-a. Tada je formirana partizanska četa čiji je komandir bio Ante Krapljanov.

Dana 13. studenoga 1941. on odlazi u Liku s prvom grupom boraca iz Tribunja. Dolaskom u Liku, postavljen je za komandira čete u bataljonu »Marko Orešković«. U mnogim okršajima je pokazao veliku hrabrost i umješnost u vođenju borbe. Nakon što je teško ranjen u borbi, u lipnju 1942. prebačen je na liječenje u partizansku bolnicu u Škarama u Lici. Četnici su 22. lipnja iste godine napali tu bolnicu gdje su se nalazili teški ranjenici. Drug Krapljanov je toga dana hrabro poginuo ne dozvolivši da padne živ u neprijateljske ruke.

Njegova smrt kojom je prkosio neprijatelju imala je bolnog odjeka i u narodu njegova kraja, kao i među svima koji su ga poznavali kao beskompromisnog borca protiv fašizma.

SPOMEN-PLOČA
VAĆANI

U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
1941 — 1945

10 BORACA

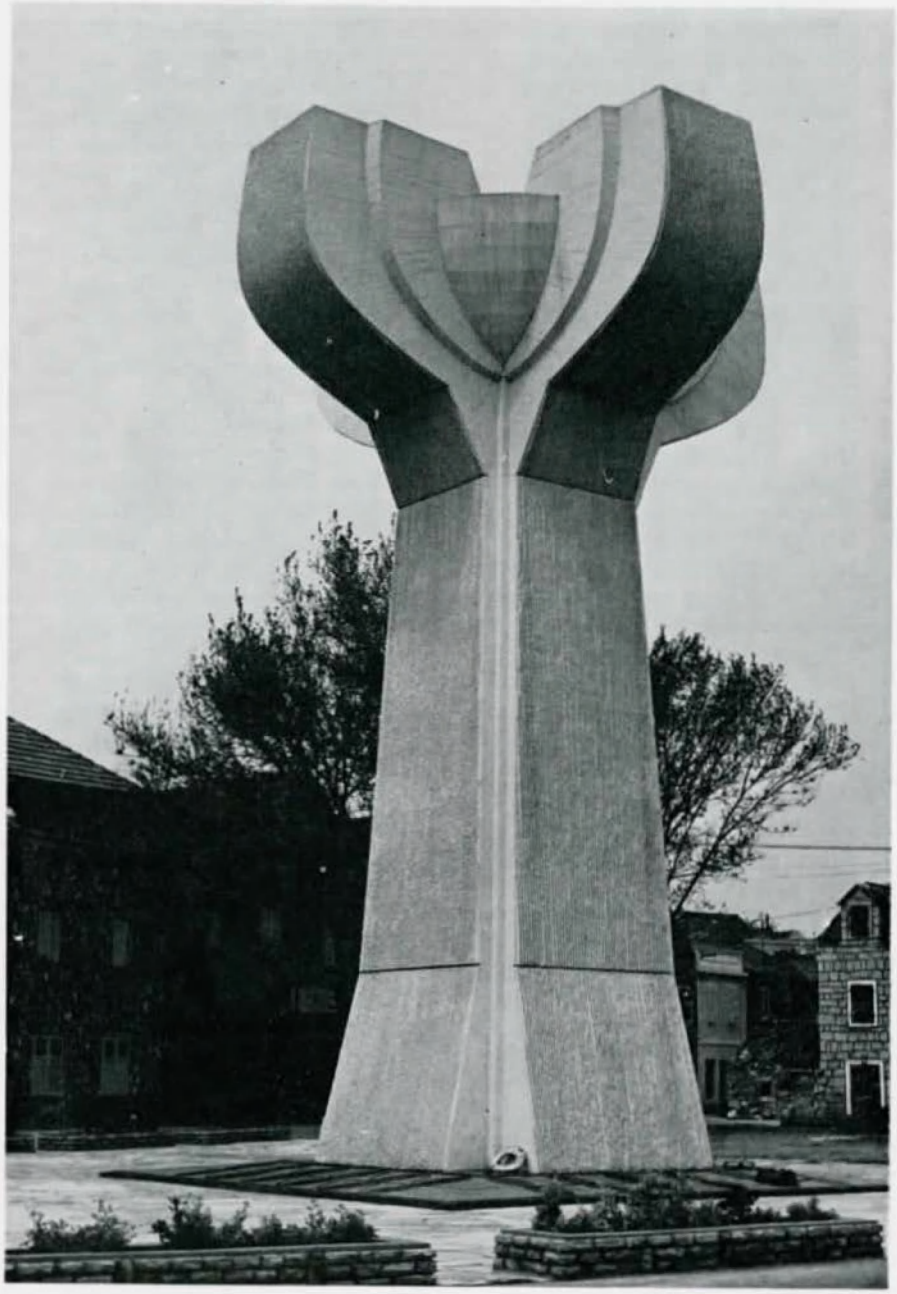
SLOBODOLJUBIVIH VAĆANA I
ŽDRAPNJA DALO JE SVOJE ŽIVOTE
ZA SLOBODU PRAVDU BOLJI ŽIVOT
SVOG NARODA I SVOJE DOMOVINE

O 20-GODIŠNJICI USTANKA NARODA
JUGOSLAVIJE SVOJIM BORCIMA
JUNACIMA OPĆINSKI ODBOR SAVEZA
BORACA NOR-A — SKRADIN 27 SRPNJA 1961
NA VJEČNU USPOMENU POSTAVI.

Ploča 65 x 65 cm postavljena je na fasadu zgrade područne škole »Bratstvo i jedinstvo«. Izgrađena je iz crnog mramora. Tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima zlatno obojenim. U gornjem dijelu ploče urezana je zvijezda petokraka, sa srpom i čekićem, čiji su bridovi zlatno obojeni. Ploča leži na dvjema bijelim kamenim konzolicama i betonskom masom je vezana za fasadu zgrade

U narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji Vaćani i Ždrapanj su imali oko 50 aktivnih sudionika. Njih 11 su poginuli u borbi, a 2 su pala kao žrtve fašističkog terora.

SPOMENIK
VODICE, Obala Vladimira Nazora

Alfirev Jeriko Grgin
Alfirev Marko Andrijin
Alfirev Mate Stankov
Alfirev Mijo Matin
Alfirev Stipe Grgin
Alfirev Šime Paškov
Arambaša Jure Nikolin
Babac Filip Vickov
Bareša Ivan Josipov
Bareša Josip Andrijin
Bareša Josip Mišin
Bareša Rudolf Josipov
Bastić Miro Karlov
Bilan Šime Ivanov
Bilić Nikola Petrov
Birin Ante Stankov
Birin Grgo Šimin
Birin Marko Šimin
Birin Petar Grgin
Birin Vicko Stankov
Bonjolo Ane Benjaminova
Bonjolo Ferdo Benjaminov
Borgin Marko Ivanov
Bosotin Martin Anđelov
Crljenak Ante Ivanov
Crljenak Ivan Vickov
Crljenak Ivanka Tomina
Crljenak Jeriko Ivanov
Crljenak Josip Dragutinov
Crljenak Marko Ivanov
Crljenak Rozario Radin
Cukrov Dujo Matin
Čače Mate Barišin
Čićin-Angul Frane Krstin
Čićin-Karlov Ante Vickov
Čićin-Šain Ante Martinov
Čićin-Šain Martin Šimin
Čićin-Šain Srećko Srećkov
Čićin-Šain Šime Josipov
Čićin-Šain Tome Grgin
Delabarbara Ante Ivanov
Delabarbara Drago Ivanov
Dunat Josip Vickov
Dunat Miroslav Jakovljev
Dunat Nikola Mišin
Ferara Šime Josipov
Filipi Živko Šimin
Franin Ivan Anđelov
Franin Ivan Antin
Franin Nikola Josipov
Franin Šime Ivanov
Frfin Ante Antin
Frfin Ivan Antin
Friganović Grgo Josipov
Frleta Vicko Antin
Fržop Ante Ivanov
Fržot Marko Markiolov
Fržop Mate Stankov
Fržop Šime Ivanov
Grgurev Ante Franin
Grgurev Ante Krstin
Grgurev Ilinka Šimina
Grgurev Ivan Antin
Grgurev Josip Mišin
Ivas Ante Tomin
Ivas Dragutin Narcizov
Ivas Ivan Mišin
Ivas Jakov Jerikov
Ivas Mirko Rokin
Ivas Vinko Vickov
Jakovljević Ante Markov
Jakovljević Frane Markov
Jankov Ivan Šimin
Jankov Mirko Šimin
Juričev Ante Nikolin
Juričev Ante Pavin
Juričev Ante Rudolfov
Juričev Ante Vickov
Juričev Dragutin Tomin
Juričev Gušte Ivanov
Juričev Ivan Nikolin
Juričev Ivan Šimin
Juričev Ivan Vickov
Juričev Ivanka Antina
Juričev Josip Ivanov
Juričev Karmelo Markov
Juričev Ljubomir Antin
Juričev Marko Šimin
Juričev Marko Tomin
Juričev Matija Tomina
Juričev Mirko Antin
Juričev Miše Rokin
Juričev Paško Filipov
Juričev Stipe Matin
Juričev Šime Antin
Juričev Tome Antin
Juričev Vicko Markov
Kedžo Ivan Božin

Kranjac Ante Josipov
Kranjac Ivan Josipov
Kranjac Josipa Filipova
Kranjac Silvio Markov
Kranjac Tomislav Antin
Lakoš Ante Stipin
Lasan Ante Anđelov
Lasan Ante Davidov
Lasan Ante Šimin
Lasan Cvitan Antin
Lasan David Ivanov
Lasan Ivan Guštin
Lasan Ivan Stipin
Lasan Jakov Josipov
Lasan Ljubomir Josipov
Lasan Marko Franin
Lasan Mihovil Josipov
Lasan Nikola Josipov
Lasan Tihomir Vickov
Lasan Šime Antin
Latin Jeriko Antin
Latin Krste Vickov
Latin Ratko Stipin
Latin Stanko Ivanov
Mačukat Ante Josipov
Mačukat Stanko Martinov
Mačukat Vilson Martinov
Maras Iva Matina
Maras Krešo Šimin
Markoč Ante Tomin
Markoč Dragi Vidov
Markoč Draži Franin
Markoč Suzana Ivanova
Mateša Ivanka Nikolina
Mateša Zorka Vickova
Mičin Mihovil Martinov
Mičin Stanko Andrijin
Mić Ante Tomin
Mihić Ivan Ivanov
Mihić Ivan Nikolin
Mihić Jeriko Antin
Mirković Ante Jakovljev
Pamuković Kamilo Antin
Pamuković Lovre Stankov
Pamuković Markiol Kamilov
Pamuković Marko Kamilov
Pelajić Ante Izidorov
Pelajić Mate Šime Ivanov
Pelajić Vilson Šimin
Petrov Grgo Matin
Petrov Josip Josipov
Petrov Josip Milin
Petrov Miše Izakov
Petrov Miše Stipin
Petrov Roko Josipov
Petrov Roman Stipin
Petrov Tome Izakov
Poljičak Ante Matin
Poljičak Jeriko Markov
Puhar Ivan Antin
Roca Ante Stipin
Roca Dragutin Šimin
Roca Ivan Markov
Roca Ivan Šimin
Roca Jere Martinov
Roca Josip Antin
Roca Kamela Federikova
Roca Krste Andrijin
Roca Martin Vickov
Roca Matija Ivanova
Roca Rudolf Ivanov
Samohod Ante Mišin
Samohod File Alfonsova
Samohod Ivan Petrov
Samohod Jela Filipova
Samohod Šime Titov
Skočić Ante Josipov
Skočić Benjamin Antin
Skočić Danica Josipova
Skočić Jakov Matin
Skočić Nikola Benin
Skočić Slavo Šimin
Skočić Šime Benin
Skočić Tome Benin
Sladoljev Ante Matin
Sladoljev Ante Šimin
Sladoljev Ante Vickov
Sladoljev Dragi Markov
Sladoljev File Karmelova
Sladoljev Grgo Lukin
Sladoljev Ivan Antin
Sladoljev Jeriko Matin
Sladoljev Joko Šimin
Sladoljev Karmelo Antin
Sladoljev Karmelo Krstin
Sladoljev Mirko Antin
Sladoljev Vladimir Jerikov
Srdarev Boško Lovrin
Srdarev Branko Josipov
Srdarev Karmelo Josipov

Srdarev Paško Josipov
Strikoman Ante Antin
Strikoman Jeriko Matin
Strikoman Nikola Ivanov
Španja Ante Šimin
Španja Ivanka Petrova
Španja Karlo Šimin
Španja Luja Ivanova
Španja Marko Cvitanov
Španja Mijo Vickov
Španja Nikola Vickov
Šprljan Ante Andrijin
Šprljan Ante Markov
Šprljan Ante Matin
Šprljan Ante Šimin
Šprljan Ante Tomin
Šprljan Božo Matin
Šprljan Ignacio Josipov
Šprljan Ilinka Josipova
Šprljan Ivan Rudolfov
Šprljan Karmelo Božin
Šprljan Marko Markov
Šprljan Martin Markov
Šprljan Rafael Josipov
Šurija Branko Ivanov
Šuša Ante Nikolin
Trcera Mate Markiolov
Udovičić Ante Grgin
Udovičić Benjamin Jakovljev
Udovičić Branko Benjaminov
Udovičić Elvira Petrova
Vlahov Ante Lucijev
Vlahov Luja Markova
Vlahov Venco Franin
Vučak Ivan Tomin
Zore Marko Marcelov
Zore Marko Markov
Zore Mirko Ivanov
Zore Stipe Markov

Žrtve fašističkog terora i žrtve rata

Alfirev Ante Andrijin
Alfirev Grgo Ivanov
Babac Tome Markiolov
Bator Brane Nikolin
Birin Ivan Benjaminov
Birin Tome Blažev
Brkić Ante Ivanov
Brkić Miće Jurin
Cukrov Iva Markova
Čićin-Šain Ivo Srećkov
Grgas Petra Tadina
Grgurev Ante Ivanov
Grgurev Ante Nikolin
Ivas Antica Filipova
Ivas Ivan Tomin
Ivas Jakov Vickov
Ivas Marija Jakovljeva
Ivas Nedjeljka Anđelova
Juričev Anđelo Ivanov
Juričev Ante Antin
Juričev don Ante Šimin
Juričev Bosiljka Paškova
Juričev Filip Filipov
Juričev Mirjana Ivanova
Juričev Sumi Milanova
Juričev Tome Ivanov
Kedžo Ivanka Ivanova
Kraljević Mile Tomin
Kraljević Tome Ivanov
Lakoš Ratko Nikolin
Lasan Nikola Ivanov
Lasan Rusinka Antina
Lasan Ruža Antina
Lasan Šime Filipov
Markoč Filipa Ivanova
Mihić Kate Ivanova
Mrša Tome Šimin
Pelajić Mate Josipov
Poljičak Anka Ivanova
Poljičak Ante Blažev
Roca Marko Josipov
Roca Mile Rokin
Roca Mirko Markov
Samohod Ante Dragutinov
Samohod Anka Antina
Samohod Branko Antin
Samohod Marija Rokina
Samohod Miše Ivanov
Samohod Petar Šimin
Sladoljev Božo Markov
Sladoljev Joso Franin
Šperkov Matija Markova
Šprljan Ante Martinov
Šprljan Joso Krstin

Šprljan Rudolf Benin
Udovičić Iva Nikolina
Udovičić Mirjana Nikolina
Udovičić Stipe Šimin
Veronika Ivan Jovo Mitrov
Vlahov Antica Vencova
Vučak Tomislav Antin
Vulin Stipe Antin

Na malo uzdignutom betonskom postolju, obloženom mozaik-pločicama, podignut je spomenik u obliku buktinje. Izrađen je prema posebnoj uputi Instituta građevinarstva SR Hrvatske. Okoliš spomenika zasađen je cvijećem i ukrasnim drvećem.

Dimenzije spomenika:

Betonsko postolje, u obliku kvadrata, svaka strana 438 cm.

Donji dio spomenika, u obliku kvadrata, svaka strana po 286 cm, a pri vrhu odakle se širi buktinja po 242 cm.

Širina buktinje je 800 cm. Visina spomenika u cjelini je 1300 cm.

Spomenik je otkriven u povodu Dana ustanka naroda Hrvatske, 27. srpnja 1971. Autor spomenika je akademski kipar Marjan Burger iz Zagreba.

Vodice, mjesto u neposrednoj blizini Šibenika, poznato po svojim naprednim stremljenjima i simpatijama za borbu i uspjehe mlade sovjetske države, prvo je mjesto na šibenskom području koje je, radi stvaranja partijske organizacije, stupilo u vezu s nosiocima radničkog pokreta iz Šibenika.

1. studenoga 1924, na polovini puta između Šibenika i Vodica, na mjestu zvanom Srimska lokva, održan je osnivački sastanak komunističke organizacije Vodica, kojemu su osim vodičkih prisustvovali i šibenski komunisti.

Ova prva partijska organizacija nije bila organizirana na principu ćelija. Do reorganizacije, odnosno do formiranja dviju partijskih organizacija (ćelija), dolazi početkom 1925, a već 1926. osniva se i Mjesni komitet KPJ Vodice od 5 članova, kojemu je sekretar *Ive Čače*.

Progoni svih naprednih elemenata od strane režima, naročito nakon uvođenja šestojanuarske diktature, razlog su što politička aktivnost vodičkih komunista polako jenjava.

Do oživljavanja rada, a uskoro zatim do formiranja novih ćelija u Vodicama dolazi u jesen 1931. Aktivnost komunista iz ovog vremena, iako obavljana u najstrožoj ilegalnosti, izazvala je odmah reakciju policije. Zaredala su zatvaranja i presude. Kulminacija progona bila je 1933. No, već polovinom 1935, kada su se vratili oni komunisti koji su bili osuđeni na kraće vremenske kazne, Vodičani obnavljaju svoje partijske organizacije, a njihova aktivnost osjetila se još iste te godine.

Da bi došla u što prisniji kontakt s narodom, KP u Vodicama, kao i u cijeloj zemlji, nastoji prodrijeti i infiltrirati se u redove legalnih, masovnih građanskih stranaka, pogotovo nakon 1936. U tim nastojanjima vodički komunisti postižu mnogo. Ulaze i u same vrhove organizacija Hrvatske seljačke stranke.

Najznačajnija manifestacija vodičkih komunista iz ovoga perioda je izlaženje na općinske izbore u svibnju 1940. s listom vlastitih kandidata, a preko svoje legalne stranke — Stranke radnog naroda.

Fašistički napad na Jugoslaviju 6. travnja 1941. zatekao je Partiju u Vodicama organiziranu u 6 ćelija sa 34 člana i Mjesnim komitetom, s organizacijom Saveza komunističke omladine Jugoslavije (formiran 1937), sa 82 člana i Mjesnim komitetom i s oko stotinu kandidata i simpatizera, te jakim utjecajem na narod.

Prve direktive za pripremanje oružanog ustanka Vodičani s dosta uspjeha sprovode u djelo. Još za rasula Kraljevine Jugoslavije vodički komunisti, u prvom redu skojevci, uspjeli su sakupiti i pohraniti 80 pušaka, 4 puškomitraljeza, oko 20.000 metaka, 200 ručnih bombi, desetak pištolja i ratnu opremu. U duhu direktiva organizirane su i udarne grupe, desetine koje počinju obučavati ljudstvo u rukovanju oružjem.

Nakon napada Hitlerove Njemačke na SSSR, 22. lipnja 1941, prva grupa vodičkih komunista, njih 15, odlazi u ilegalnost.

13. srpnja 1941. sekretar OK KPH za sjevernu Dalmaciju, *Ante Jurlin*, obavijestio je članove OK na vodičko-zatonskom terenu o dobivenim direktivama od CK KPH za dizanje oružanog ustanka, odnosno obavijestio ih je o potrebi upućivanja odreda dobrovoljaca sa šibenskog terena (i Šibenika) u unutrašnjost. Samo iz Vodica se 16. srpnja javilo oko 160 dobrovoljaca. Nakon dosta uloženog truda na uspostavljanju veza i kanala s Bukovicom i dalje u unutrašnjost i prevladivanja određenog oportunizma kod pojedinaca, u čemu su umnogome pomogli član CK KPJ i delegat CK KPH *Pavle Pap Šilja* i član Politbiroa CK KPJ i sekretar CK KPH *Rade Končar*, s vodičkog terena u Liku, u vremenu od 3. studenoga do 7. prosinca 1941. godine, u oružanu borbu krenuli su prvi dobrovoljci.

Odmah po svom dolasku u Vodice talijansko-fašistički okupator poduzimlje ekonomske, političke i druge mjere radi pljačkanja, porobljivanja i odnarođivanja stanovništva. Mjere u početku blaže, uskoro postaju sve oštrije i krvavije. Prvu raciju provodi okupator već 8. kolovoza 1941, a onda od 26. listopada iste godine već je započelo paljenje i strijeljanje trojice Vodičana.

No sve je bilo uzalud. Vodičani su sve zbijeniji oko Komunističke partije. SKOJ i AFŽ svakog su dana postajali sve masovniji i čvršći. Pojava revolucionarnih parola već krajem 1941, isticanje crvenih zastava 1. svibnja iste godine, formiranje Primorske čete (11. lipnja 1942. u Dugi kod Vodica), njene akcije i borbe, akcija na zgradu mjesnog »Dopolavora« kada su odneseni od fašista zaplijenjeni instrumenti vodičke glazbe a inventar polupan, atentati, veliki broj diverzija na linijama PTT i drugim objektima, bile su akcije koje su učinile da se talijansko-fašistički okupator ni u svojim kasarnama nije osjećao potpuno siguran.

Još prije 1941. u Vodicama postoji i djeluje Odbor crvene pomoći, koji u početku okupacije na izvjestan način djeluje i kao narodna vlast. Kada su početkom 1942. dobili direktivu o organiziranju narodnooslobodilačkih odbora, vodičkim komunistima, uz koje je bilo 90% stanovništva, nije ni bilo teško da dobivenu direktivu i realiziraju. Već u prvoj polovici 1942. godine formiran je Mjesni NOO, a i Mjesni odbor Narodnooslobodilačkog fronta, te Mjesni odbor AFŽ. Nešto kasnije, osnovan je i Mjesni odbor USAOH.

Dana 25. srpnja 1943. slomljen je fašizam u Italiji, a 8. rujna Italija je kapitulirala. Iz Vodica oružane snage talijansko-fašističkog okupatora povukle su se brodovima prema Šibeniku negdje oko 4 sata ujutro dana 10. rujna 1943. Za sobom su ostavili hranu, dio municije, oružje, odjeću i ogromno oduševljenje Vodičana. Pjevalo se i veselilo.

Rano ujutro 10. rujna u Vodice ulaze borci 3. čete i dio 2. čete 2. bataljona grupe sjevernodalmatinskih bataljona, njih oko 120. Održan je veličanstven miting na kojemu su govorili politički rukovodioci kotara, općine i mjesta Vodice, te predstavnici boraca.

Od odlaska Talijana 10. rujna 1943. Vodice su slobodne oko jedan i pol mjesec. Odmah po njihovu odlasku počeo je organiziran i sasvim slobodan rad svih foruma narodne vlasti, Partije i svih drugih političkih organizacija. U njihovu radu i akcijama sudjelovalo je sveukupno stanovništvo Vodica, čak i iznad svojih mogućnovsti, pogotovo u akcijama sakupljanja hrane i odjeće. Svim akcijama rukovodili su, organizirali ih, a i izvršavali forumi narodne vlasti, Partije, organizacije žena, omladine i Komanda mjesta, koja je formirana u drugoj polovini 1943. godine. Izvršena je i mobilizacija ljudstva sposobnog za oružje. Organizirane su i naoružane partizanske straže za čuvanje mjesta i granica slobodnog teritorija. Osiguravale su se ceste i prilazi Vodicama. Ceste su prekopavane, na njima su podignute kamene barikade, a porušeni su i svi nasipi.

Ujutro dana 22. listopada 1943. u Vodice su ušle njemačke jedinice. No, Vodice su ih dočekale gotovo prazne. Sve što je bilo sposobno za oružje napustilo je mjesto.

Područje Vodica i dalje je ostalo jedan od punktova, odnosno kanala preko kojeg je išlo oružje, municija, sanitetski materijal, odjeća ali sada i punkt preko kojeg je iz unutrašnjosti i šireg priobalnog područja odlazio preko mora na Vis zbjeg, ranjenici i borci.

Isto kao i talijanska tako i njemačka okupacija za Vodičane nije bila laka. Iako je stanovništvo bilo malobrojno, uglavnom žene, djeca i nemoćni, Nijemci su nalazili način da iskale svoj bijes nad njima. U svojoj nemoći osvećuju se Vodičanima za njihovu herojsku borbu i nepokolebljivu vjeru u Komunističku partiju, i to najčešće na njihovim ženama i kćerima. Ipak, otpor ne jenjava. Žene Vodica hrabro izvršavaju i najteže zadatke pred njih postavljene. Pomaže im hrabro i požrtvovno i veliki broj pionira.

Dana 1. studenoga 1944. u opustošene Vodice ušli su borci 1. bataljona mornaričke pješadije III pomorskog obalskog sektora i dio 3. čete bataljona mornaričke pješadije IV POS-a. Vodičani su ih dočekali oduševljeno. Od oko 3.000 stanovnika, koliko su Vodice brojile prije početka rata, slobodu je u samom mjestu dočekalo njih nešto oko 1.900. Ostali su bili ili borci s puškom u ruci, ili u zbjegu, internaciji, zatvoru, na terenu, ili su položili svoje živote u borbi za slobodu. Od 750 boraca, koliko su ustaničke Vodice tokom NOB-e dale, poginulo je 238. Samo na Sutjesci i Zelengori poginulo je 36 od 76 boraca. Ukupno 62 osobe pale su kao žrtve fašističkog terora i žrtve rata. Veliki broj zgrada bio je spaljen, mnoge demolirane, imovina opljačkana, a poljoprivreda gotovo potpuno uništena. Oko 360 osoba nalazilo se u fašističkim logorima i zatvorima, a njih 324 u zbjegu u Africi.

SPOMENIK
SRIMA

NA OVOM MJESTU JE FORMIRANA 1. XI 1924.
PRVA ĆELIJA K. P. J. ZA MJESTO VODICE
IZ KOJE JE BUKNUO PLAMEN BORBE
ZA NARODNO OSLOBOĐENJE I ZA PRAVA ČOVJEKA
OVU SPOMEN PLOČU PODIŽE PARTIJSKA ORGANIZACIJA
I NAROD MJESTA VODICE U ZNAK PRIZNANJA
ZA HEROJSKE PODVIGE U BORBI ČLANOVA K. P. J.
VODICE 1. XI. 1949.

NA OVOM MJESTU JE 1936. GODINE
FORMIRANA PRVA ORGANIZACIJA SKOJ-a
ZA MJESTO VODICE
OVU SPOMEN PLOČU PODIŽE OMLADINA I NAROD
VODICA POVODOM 28. GOD. FORMIRANJA ORGANIZA-
CIJE SKOJ-a 40. GOD. FORMIRANJA PRVE ĆELIJE
KPJ I 20. GOD. OSLOBOĐENJA VODICA 1. XI 1964.

Spomenik se nalazi uz Jadransku magistralu, na polovini puta Šibenik—Vodice, predio Srimska lokva.

Na betonski plato 304 x 102 cm, iz bijelog kulira, postavljen je spomenik 220 x 235 cm u obliku pačetvorine, izgrađen iz bijelog klesanog kamena.

Na spomeniku su dvije ploče, svaka 95 x 47 cm, iz brušenog bračkog kamena, na kojima je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima crveno obojenim.

Simetrično iznad ovih ploča ugrađen je klesani kamen 45 x 45 cm u kojem je urezan srp i čekić.

Mukotrpno rađanje proleterskog odreda Komunističke partije Jugoslavije u ovom dijelu naše zemlje datira dvadesetih godina našega stoljeća.

Još 1923. godine u Vodicama je formirana Nezavisna radnička partija u kojoj je bilo obuhvaćeno više od stotinu omladinaca i mlađih ljudi. Buntovni i revolucionarni duh prenijeli su na njih roditelji i starija braća, naročito oni koji su do kraja prvog svjetskog rata živjeli i radili u SAD kao ekonomska emigracija i oni koji su umjeli da prenose ideje pobjedonosne Oktobarske revolucije. S obzirom na to da je Stranka radnog naroda bila zabranjena, ti mladi napredni Vodičani nastavljaju djelovati ilegalno u Klubu zemljoradničke omladine. Oni najaktivniji među njima pripremani su za članstvo u KPJ-u.

Formiranje prve partijske ćelije bila je logična posljedica zbivanja na tom plodnom tlu. Na mjestu gdje je formirana prva ćelija, tog povijesnog dana sakupila su se 24 Vodičana. Ovom sastanku prisustvovala su i tri druga, člana KPJ iz Šibenika.

Godine 1936. također u Srimskoj lokvi formiran je prvi aktiv SKOJ-a u Vodicama. Iz Vodica je pošlo devet omladinaca i oni su, s još jednim omladincem koji se nalazio u pratnji člana Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju, činili prvi aktiv SKOJ-a.

Organizacija SKOJ-a brzo je narasla i postala snažna podrška isto tako snažne Partije u Vodicama.

Ustaničku 1941. godinu Vodice je dočekalo sa šest partijskih ćelija sa 34 člana i Mjesnim komitetom KPJ, a 82 omladinca bili su članovi Saveza komunističke omladine Jugoslavije, svrstani u deset aktiva s Mjesnim komitetom SKOJ-a.

SPOMENIK
VODICE

NA OVOM MJESTU
U NOĆI 25. LISTOPADA 1941.
USTANICI OVOGA KRAJA
IZVRŠILI SU
USPJEŠNI ORUŽANI NAPAD
NA TALIJANSKO FAŠISTIČKU PATROLU
U POVODU DANA USTANKA NARODA HRVATSKE
27. SRPNJA 1980.
POSTAVI
OPĆINSKI ODBOR SUBNOR-a ŠIBENIK

Spomenik je podignut uz samu Jadransku magistralu, nasuprot benzinskoj stanici. Na zidu izrađenom iz benkovačkog fugiranog kamena postavljena je spomen-ploča 58 x 100 cm, iz sivog jablaničkog kamena. Ploča je za zid pričvršćena sa četiri mesingana vijka, a tekst je ispisan urezanim tiskanim slovima.

Sredinom prve polovice listopada 1941. drug Frane Kursar, član OK KPH za sjevernu Dalmaciju, upoznao je grupu ustanika na terenu Srime s odlukom Okružnog komiteta da se na području Srima—Zaton—Vodice počne izvođenjem oružanih akcija protiv talijanskog fašističkog okupatora. U vezi s tom odlukom grupa od sedam ustanika (po trojica iz Prvić-Luke i Šepurine i jedan iz Srime), pošto je obavila sve pripreme, postavljala je zasjede na putu Vodice—Kovča—Zaton. Međutim, kako se i nakon nekoliko dana uzastopnog postavljanja zasjede grupi nije pružila prilika da izvrši akciju, jer tim putem za to vrijeme nijednom nije prošla talijanska patrola, odlučeno je da grupa zasjedu postavi na turističkoj cesti kod Vodica, na predjelu Račice. I doista, 25. listopada, negdje između 22 i 23 sata, sedmorica ustanika, raspoređeni jedan do drugoga, dočekali su u zasjedi talijansku patrolu, otvorili puščanu i mitraljesku vatru, ubili dva okupatorska vojnika i trećeg smrtno ranili.

Iako je fašistički okupator poslije ove akcije izvršio brojna hapšenja i strijeljao dvanaestoricu komunista i rodoljuba, nije uspio zastrašiti ni pokolebati narod ovog područja da u borbu protiv stranih zavojevača ide još odlučnije do konačne pobjede.

SPOMENIK
VODICE (predio borove šume zapadno od hotela »Olimpija«)

29 LISTOPADA 1941
STRIJELJANI SU NA HANGARU U VODICAMA
OD TALIJJANSKOG FAŠISTIČKOG ZAVOJEVAČA
SINOVI SLOBODOLJUBIVIH VODICA I SRIME

IVAN ANTULOV	ANTE MIJAT
ŠIME BILAN	CVITAN MIJAT
PETAR GRBELJA	BOŽO SKROZA
IVAN JURIČEV	ŠPIRO SKROZA
FEDERIK KURSAR	ANTE UDOVIČIĆ

PRVOBORCI JUNACI U ŽIVOTU I SMRTI
PALI SU KAO PRVE ŽRTVE BORBE ZA SLOBODU
KAD JE NOVOG ŽIVOTA SJAJAN SVITAO DAN
TEBI VELIKA DOMOVINO NAŠA

O DESETOJ GODIŠNJICI NARODNOG USTANKA HRVATSKE
MJESNI ODBOR SAVEZA BORACA N. O. R. VODICE
NA VJEČNU USPOMENU 27. SRPNJA 1951. POSTAVI

Spomenik, 262 x 135 cm u obliku piramide, izgrađen je iz običnog kamena i postavljen u prostoru ograđenom uskim zidom.

Na njegovu donjem dijelu je uzidana ploča 103 x 94 cm od bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima. Po sredini ploče, u gornjem dijelu, urezana je petokraka zvijezda.

Na samom vrhu spomenika je postavljena reljefna petokraka zvijezda.

Noć između 25. i 26. listopada 1941. godine utisnula se u povijest ustaničkih mjesta ovog kraja: Srime, Prvića i Vodica kao vrijeme prve oružane akcije slobodoljubivih ljudi ovog područja protiv okupatora.

Tada u toj noći prve okupatorske jeseni četveročlana patrola talijanskih okupatorskih vojnika, krećući se turističkom cestom od barutnog magazina u Račicama prema Vodicama, otprilike na pola puta, napadnuta je od grupe ustanika sa Srime i Prvića.

Napad kako je zamišljen uspio je: ubijena su dva talijanska vojnika a jedan smrtno ranjen.

Okupatorske vlasti brzo su reagirale, još iste noći. Odmah su opkolili i blokirali Srimu, Vodice i Zaton. Najprije je u Srimu upala jaka motorizirana kolona, izvršila blokadu sela tako da su se ustanici, akteri događaja jedva uspjeli izvući. Uhapsili su veći broj muškaraca, prebacivši ih u prostorije Komande zgrade hangara.

Usporednu akciju okupator je izvršio i u Vodicama. Tamo je uhapsio desetak muškaraca i zatvorio ih u hangar. Racija u tom mjestu bila je daleko

složenija i obuhvatnija jer je okupator od ranije znao da su Vodice centar ustanika i komunista na ovom području Šibenika. Represalije okupatora proširile su se i na sutrašnji dan kada su ubijeni *Rudolf Šprljan pok. Bene* i *Anđelko Juričev-Ivičin pok. Jose*. Oni su ubijeni kod Raskrižja. Ubrzo poslije tog zločina talijanski vojnici ubijaju i postolara *Antu Frkića* a hapse korpara *Antu Mačukata* koji je za nesreću toga dana upravo stigao lađom iz Prvića.

U daljnjoj akciji okupatora zahvaćen je i Zaton, gdje je uhpašeno nekoliko osoba koje su tamošnji karabinijeri sproveli u Vodice i pridružili ostalim uhapšenima u prizemnim prostorijama zgrade hangara.

Sa sigurnošću se može potvrditi da je u tom prvom naletu u vezi s represivnim mjerama okupator uhapsio nešto više od 50 osoba.

Nakon istrage, koja je trajala 26, 27. i 28. listopada, pustili su oko polovicu uhapšenih dok su njih 26 fašisti okvalificirali kao opasne i aktivne pripadnike NOP-a, od kojih su pojedine izdvojili i osumnjičili za direktni napad na njihove vojnike.

Odmah nakon istrage, zapravo 29. listopada, sastao se »po hitnom postupku« okupacioni Izvanredni sud za Dalmaciju u Vodicama, u hidroavionskoj bazi bivše jugoslavenske vojske, koji je odlučio o sudbini uhapšenih rodoljuba. Od 26-torice uhapšenih samo su dvojica uspjeli pobjeći iz zatvora, i to noću između 28. i 29. listopada.

Pod predsjedništvom brigadnog generala Gherarda Magaldija i sudaca Vincenza Serratina i Pietra Carusa, u raspravi koja je trajala cijeli dan, izrečeno je 16 smrtnih presuda (četvorici u odsutnosti).

Na smrt strijeljanjem bili su osuđeni:*Milivoj Skroza Ambrozov, Frederik Kursar Henrikov, Petar Grbelja Krstin, Ante Mijat Lukin, Krešo Mijat Šimunov, Joso Skroza Rokov, Božo Skroza Tomin, Špiro Skroza Dujin* (svi iz Srime), *Ivo Juričev Vicencijev, Šime Bilan Ivin* i *Ante Udovičić Grgin* (iz Vodica) i *Ivo Antulov Matin* (iz Prvić-Šepurine).

Ostalih 10 osuđeno je na kaznu zatvora, i to: 1 na 2 godine, 3 na 10 godina, 5 na 20 godina i 1 na 30 godina.

Presudom je bilo određeno da se trenutno izvrše kazne.

Sačuvane su potresne i hrabre izjave pojedinih osuđenika na smrt nakon izricanja presude. Tko da zaboravi borbeni poziv *Ivana Mijata* sa Srime koji po izricanju presude upućuje svojim drugovima: »Bez suza i tuge, drugovi, umrimo kao pravi junaci!« Ili riječi *Ante Udovičića*, omladinca gimnazijalca iz Vodica koji je uputio fašističkom sudu na francuskom jeziku: »Neka znate, gospodo, ako danas umirem ja, umirem za slobodu svoga naroda, za slobodu cijelog čovječanstva.«

Smrtna presuda izvršena je na hangaru. Tijela ubijenih prvoboraca i rodoljuba fašisti su odvezli kroz Vodice i pokopali na mjesnom groblju sv. Križ (sada kompleks hotela »Punta«).

SPOMENIK
VODICE

NA OVOM MJESTU
IZMEĐU PRVOG I DRUGOG SVJETSKOG RATA
KOMUNISTI VODICA
SKUPLJAHU SE
DONOSEĆI ODLUKE ZA REVOLUCIONARNU AKCIJU
U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
1941 — 1944
OVDJE NA KOZARI
SASTAJAHU SE
BORCI I RUKOVODIOCI
SA PODRUČJA ČITAVE SJEVERNE DALMACIJE I LIKE
OVJEKOVJEČIVŠI OVAJ BRANIK
SLOBODE I REVOLUCIJE
SVOJIM ODLUKAMA I AKCIJAMA
BESPRIMJERNIM JUNAŠTVOM
KRVLJU SVOJIH NAJBOLJIH DRUGOVA
SVOJOM POBJEDOM

O 20-GODIŠNJICI USTANKA NARODA JUGOSLAVIJE
NA VJEČNU USPOMENU BUDUĆIM POKOLJENJIMA
27. SRPNJA 1961. NAROD VODICA POSTAVI

Spomenik se nalazi na predjelu Kozara, s lijeve strane ceste Vodice—Gaćelezi. Donji dio je izrađen iz sivog klesanog kamena, a gornji iz armiranog betona. Na vrhu je bijeli klesani kamen s buktinjom od bijelog brušenog kamena.

Na bloku od armiranog betona 92 x 130 cm je ploča 80 x 120 cm od bijelog bračkog brušenog kamena na kojoj je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crvenom bojom. Visina spomenika u cjelini je 283 cm.

Nadomak Vodica, zapravo pet kilometara sjeverozapadno od njih, nalazi se predio Kozara nad kojim dominira kota Okitac, a nešto dalje, k sjeverozapadu, pruža se brdo Rakitnica koje se geografski nadovezuje na Sopalj.

Ovaj predio, uključujući tu i Petrove (Knjačićine) stanove, bio je značajan za NOB i revolucionarni pokret ovoga kraja onako kako je to opisano u tekstu što je utisnut u spomenik.

Još u predratnoj Jugoslaviji, u vrijeme ilegalnog rada, komunisti Vodica otkrili su ovaj kraj u ljutom kršu, kao vrlo pogodan za sastajalište — mjesto dogovora za rad i akcije. I što je sasvim razumljivo, u ustaničkim danima 1941. i tokom NOB-a, Kozara je bila partizanski punkt na kojem se moglo sklanjati i sakupljati oružje, raditi, mobilizirati ljudstvo i obavljati niz drugih poslova značajnih za borbu i organizaciju NOP-a i narodne vlasti.

Tu su se smjestili i boravili prvih 15 ilegalaca iz Vodica koji su u srpnju 1941. napustili mjesto. Odavde su išle i prve grupe dobrovoljaca 1941. Većina od 750 boraca NOR-a iz Vodica preko ovog punkta odlazi u jedinice NOV i POJ.

Podaci govore da se na Kozari 11. lipnja 1942. odlučilo o formiranju Primorske partizanske čete. Na ovom punktu je boravio i radio Općinski i Sektorski komitet KPH Vodice i druga rukovodstva.

Tu na Kozari, kažu kroničari, sastajali su se i okupljali partijsko-politički radnici, ilegalci i borci ne samo iz Vodica već i iz Tribunja, Tijesna, Betine, Murtera, Jezera, Pirovca, Prvića, Biograda n/m, Iža, Preka itd. Samo jednom prilikom (3. rujna 1942) iz Iža je na ovaj punkt pristiglo oko 250 dobrovoljaca koji su tu bili djelomično opremljeni raspoloživim naoružanjem i opremom te upućeni preko Bukovice u jedinice NOV i POJ. Ovdje je bilo prihvaćeno i odavde opremljeno u zbjeg preko 4000 osoba.

Kozara je sa svojim punktom predstavljala od prvih dana ustanka čvrstu sponu s punktovima okolnih mjesta i posebno s Okružnim komitetom KPH za Šibenik, zatim s Bukovicom, odnosno sjevernom Dalmacijom i južnom Likom. Te veze uspostavljene 1941. i 1942. išle su pravcima: Gaćelezi —Čista—Cicvare—Međare—Ostrovica—Gošići—Ležajići—Zečevo i Guduća—Ždrapanj—Vaćani—Kakanj—Varivode—Laškovica do kistanjskih zaselaka Lalići i Mažibrade.

Neprijatelj je često pokušavao iznenadnim i organiziranim naletima da upadne u ovo »vodičko partizansko gnijezdo«, ali nikad nije uspijevao da postigne neka veća iznenađenja.

SPOMENIK
VODICE

NA OVOM JE PODRUČJU 11 LIPNJA 1942 FORMIRANA
PRVA PRIMORSKA PARTIZANSKA ČETA
OD BORACA OVOGA KRAJA
ONA JE BILA UDARNA SNAGA NARODA
BRANILA GOLORUKI NAROD PRED NAJEZDOM
MRSKOG OKUPATORA I DOMAĆIH IZDAJNIKA
KROZ NJU SU PROŠLE STOTINE BORACA
ZADAJUĆI TEŠKE UDARCE OKUPATORU
I NJEGOVIM SLUGAMA. NJEZINE JE AKCIJE DOBRO
OSJETIO SVAKI NEPRIJATELJ.
— U ZNAK PRIZNANJA BORCIMA I RUKOVODIOCIMA
O DVADESETGODIŠNJICI NJENOG FORMIRANJA
POSTAVI ODBOR ZA PROSLAVU 20-GODIŠNJICE JUGOSLAVENSKE
RATNE MORNARICE I POMORSTVA 11 LIPNJA 1962 GODINE —

Spomenik je podignut uz magistralu, na zapadnom izlazu iz mjesta, na predjelu »Suskov raskrižc«. Izgrađen je iz bijelog klesanog kamena u dva dijela: donji 240 x 100 x 130 cm i gornji 155 x 140 x 45 cm sa spomen-pločom 100 x 105 cm na kojoj je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima crveno obojenim sa zvijezdom petokrakom po sredini.

Partijsko rukovodstvo sektora Vodice, polazeći od sasvim dobre i za otpočinjanje oružane borbe objektivno povoljne vojno-političke situacije, više puta se obraćalo Okružnom komitetu KPH za sjevernu Dalmaciju za formiranje jedne partizanske jedinice u primorju koja će na ovom području otpočeti oružanu borbu protiv talijanskog okupatora.

Kada je takav pristanak dobiven, Sektorski komitet KPH Vodice održao je sastanak i donio jednoglasnu odluku da se odmah pristupi osnivanju čete. I tako, ujutro 11. lipnja 1942. formirana je Primorska četa u čijem se sastavu našlo 25 boraca članova Partije, SKOJ-a i simpatizeri iz Zatona, Vodica, Tribunja, Tijesna, Murtera i Betine. Od njene prve akcije na talijanske špijune, izvršene iste večeri, i prve oružane borbe protiv Talijana 12. lipnja 1942, pa preko borbi u Dugi, na Kovči, Soplju, Gradini, Mrdakovici itd. protiv okupatora i domaćih izdajnika četa je izlazila brojčano sve jača, bolje naoružana, vojno iskusnija i politički monolitnija a 31. listopada, na predjelu Dejanović, na obali Vranskog jezera, prerasla je u Primorski bataljon od 160 boraca koji je nastavio uspješne akcije i borbe protiv Talijana i antikomunističke bande na Prosiki, Srimi i Dobrom Docu, zatim na području Drniša te je 2. siječnja 1943. njegova glavnina, po naređenju Štaba IV operativne zone, ušla u sastav 3. dalmatinske brigade.

Radi nastavljanja oružane borbe, 6. siječnja 1943. na vodički teren dolazi grupa od 20-tak boraca kao novog jezgra za ponovno formiranje Primorske čete koja je već 16. siječnja kod Musine lokve potukla kolonu fašista,

30. siječnja izvršila uspješnu akciju kod Dragišića, a 16. veljače u predjelu Rakitnica nanijela neprijatelju teške gubitke i sl. Zbog izmijenjenih uvjeta i novonastale situacije, ocijenjenih dosta lošim i teškim, po odluci OK KPH Šibenik četa sa 55 boraca 12. travnja 1943. napušta vodički teren i odlazi u Liku, u sastav Sjeverodalmatinskog odreda.

Uloga i značaj Primorske čete bili su veliki ne samo na vojnom već jednako i na političkom planu. Pokušaji nadmoćnijeg neprijatelja da je razbije i uništi nikada nisu uspjeli, pa ni djelomično. Uspješno se izvlačila, prebacivala i napadala onamo gdje okupator i domaći izdajnici nisu očekivali. Svojim oružanim akcijama stvarala je sigurnost terena, osiguravala uvjete rada i aktivnosti političkih rukovodstava, uvjete za mobilizaciju i prihvat novih boraca i njihovo prebacivanje do operativnih jedinica. Svojim političkim radom, organizirajući u mnogim selima skupove i zborove, borci čete su aktivno sudjelovali u objašnjavanju ciljeva NOB-e, raskrinkavanju politike okupatora i domaćih kvislinga i time pozitivno utjecali na opredijeljenost stanovništva na liniji NOP-a.

SPOMENIK
VODICE

16. VELJAČE 1943.
NA OVOM MJESTU
PRIMORSKA ČETA
U DVOSATNOJ BORBI UNIŠTI
BLINDIRANU KOLONU TALIJANSKOG ZAVOJEVAČA
SA RUKOVODSTVOM ŠTABA I JEDNOG PUKA
NJEGOVE PRVE BRZE DIVIZIJE

SRPNJA 1953
SAVEZ BORACA
NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA KOTARA ŠIBENIK
POSTAVI
NA TRAJNU USPOMENU

Spomenik se nalazi na predjelu Kovče, poredi ceste Vodice—Čista Mala. Izrađen je u obliku piramide, iz klesanog kamena, na koju je postavljena ploča 100 x 70 cm od bijelog bračkog brušenog kamena, koja leži na dvjema kamenim konzolama. Na ploči je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima crveno obojenim.

Iznad spomenika, na klesanom kamenu je zvijezda petokraka.

Dana 16. veljače 1943. u predjelu Šabine, svega 4 km nedaleko od Vodica, logorovale su dvije partizanske čete: Primorska i Prominsko-bukovička. Iz Vodica u pravcu Čiste Male istog dana oko 10 sati krenula je jedna manja neprijateljska motorizirana kolona. Kako je ova kolona projurila za Čistu Malu brže nego se mogla izvesti organizirana akcija, to je odlučeno da se ona dočeka i napadne pri povratku u Vodice. Odlučeno je da Primorska četa organizira zasjedu pored same ceste u jednom bademiku u predjelu Rakitnice, svega nekoliko stotina metara od raskršća u predjelu Kovče, a da Prominsko-bukovička četa zaposjedne brdo u predjelu Šabina sa zadatkom osiguranja iz pravca Vodica. Bilo je rano poslije podne, negdje oko 15 sati. Na čelu neprijateljske kolone nalazio se jedan laki tenk. Iza njih kretala se tri kamiona natovarena vojnicima i jedna luksuzna limuzina a na kraju kolone blindirano vozilo. Čim je neprijateljska kolona naišla, pošto je bio propušten tenk, na kamione i luksuzno vozilo bila je otvorena koncentrična vatra iz svih raspoloživih oružja. Razvila se obostrana borba jer se neprijatelj snašao, najprije vojnici u kamionima: odmah su poskakali iz vozila, zauzeli zaklone i organizirali obranu.

Situacija se još više iskomplicirala u trenutku kada su blindirana kola sa začelja kolone uspjela probiti blokadu koju su organizirali borci Prominsko-bukovičke čete i povezati se s četom konjanika koji su se već uputili u pomoć ugroženoj koloni. Brza intervencija talijanskih konjanika iz Vodica i njihovo kontinuirano napredovanje prema predjelu Šabina, prisilili su Prominsko-bukovičku četu da napusti svoje položaje, što je utjecalo na djelovanje Primorske čete koja se našla ugrožena te odstupila u pravcu zapada.

U ovoj borbi Primorska četa nije imala gubitaka. Neprijatelju je još jednom zadan udarac: imao je 15 poginulih među kojima i tri značajne vojne ličnosti — pukovnik Da Zara, komandant puka lake konjice »Alessandria«. major Salustri, načelnik štaba brze divizije »Eugenio Savoia« i poručnik Gentile, komandant jedne antikomunističke bande.

Zbog ovog poraza i gubitka istaknutih vojnih starješina, kotarski komesar Šibenika, general Armande, postavio je Prefekturi u Zadru zahtjev da se sravne sa zemljom Vodice, Zaton i Srima kao komunistička žarišta i centri njihova okupljanja.

Zahtjev nije prihvaćen.

Narodnooslobodilački pokret bio je isuviše jak da bi se mogao tako jednostranom akcijom osujetiti.

SPOMEN-KOSTURNICA
VODICE — mjesno groblje

VI PADOSTE ŽRTVOM
I DADOSTE
SVE
KRV ŽIVOT MLADOST
RADI SLOBODE
BORCIMA PALIM U NOR-u
SA PODRUČJA VODICA
Od 1941 — 1945

Zapadna fasada kosturnice 580 x 330 cm izrađena je od benkovačkog sivog kamena u obliku piramide. U sredini fasade je ploča 117 x 80 cm od crnog brušenog granita, na čijem je gornjem dijelu »Partizanska spomenica 1941« a ispod nje tekst ispisan metalnim tiskanim slovima.

Na vrhu kosturnice je »Buktinja« izrađena iz bijelog brušenog kamena, a ispred nje sagrađena je kosturnica 196 x 90 cm iz bijelog brušenog mramora s nadgrobnom pločom od crnog granitnog mramora na kojoj je petokraka zvijezda iz bijelog mramora.

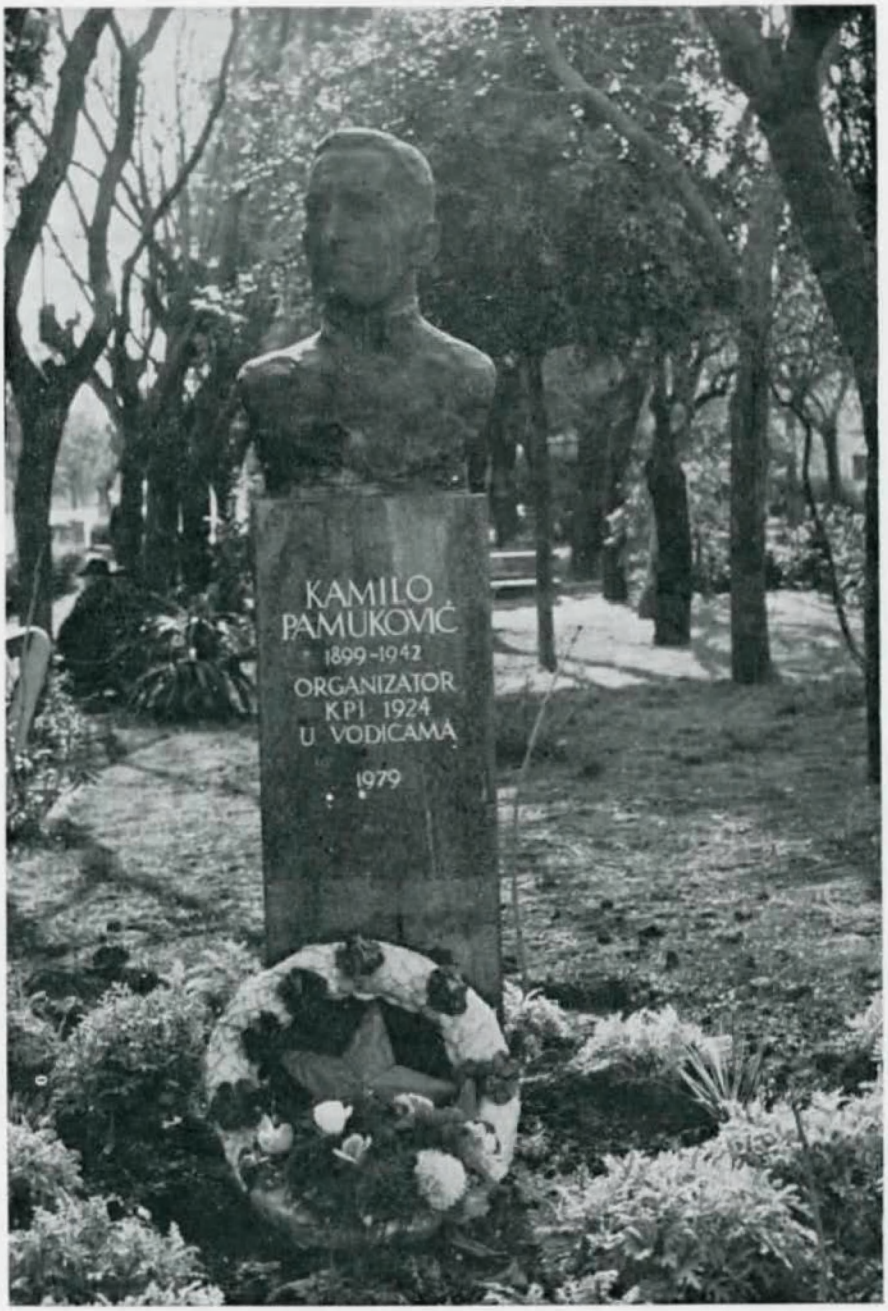
Odmah nakon oslobođenja zemlje i u Vodicama su preživjeli borci preko SUBNOR-a i ostalih društveno-političkih organizacija, te privrednih i drugih društvenih organizacija i institucija počeli raditi na prikupljanju podataka o poginulim borcima i žrtvama fašističkog terora u toku NOB i socijalističke revolucije 1941—1945. Nakon sakupljenih podataka. 1946. godine ustanovljeno je da su u tom periodu poginula 233 borca i bile 62 žrtve fašističkog terora, ukupno 295. Odmah nakon toga prišlo se akciji kako bi se njihovi posmrtni ostaci prenijeli u zajedničku grobnicu. U tome su znatnu pomoć pružili narodnooslobodilački odbori i boračke organizacije Like, Korduna, Bosne i Hercegovine i drugih krajeva i republika jer su se gotovo širom naše zemlje nalazili, borili i ginuli borci iz Vodica.

Posmrtni ostaci, koji su pronađeni, najprije su bili prenijeti u pet grobnica koje su bile sagrađene na području terena Vodica.

U zajedničku grobnicu — na Novom groblju u predjelu Pudarica u Vodicama, uz dostojne svečanosti, 1. studenoga 1951. godine organiziran je prenos posmrtnih ostataka boraca, njih 105, koji su bili sahranjeni u privremenim grobnicama.

Ovdje, gdje vječito počivaju najbolji sinovi i kćeri Vodica, svake godine 1. studenoga mjesna organizacija SUBNOR-a organizira masovni posjet, kada se polažu vijenci i odaju dostojne počasti.

SPOMEN-POPRSJE
VODICE — Poljana maršala Tita

Poprsje revolucionara Kamila Pamukovića nalazi se u parku na Poljani maršala Tita. Lijevano je u bronzi i postavljeno na mramorno postolje 120 x 40 cm s uklesanim natpisom:

KAMILO
PAMUKOVIĆ
1899—1942
ORGANIZATOR
KPJ 1924
U VODICAMA
1979.

Poprsje 60 x 35 cm je rad akademskog kipara Josipa Poljana iz Zagreba. Svečano je otkriveno 1979. godine.

Kamilo Pamuković Antin rođen je 18. srpnja 1899. u Vodicama u siromašnoj seoskoj obitelji. Već u ranoj mladosti bio je primoran da odlazi na sezonske radove izvan mjesta i tada dolazi u dodir s naprednim radničkim pokretom.

Aktivno sudjeluje u predratnom revolucionarnom životu Vodica i bio je jedan od nosilaca progresivnih ideja u mjestu.

Postao je član KPJ 1924. i jedan je od osnivača partijske organizacije u Vodicama. Zbog svog revolucionarnog djelovanja često je proganjan i hapšen od protunarodnih režima. Početkom 1933. je uhapšen i u zatvoru je izložen teškom fizičkom zlostavljanju. Tada je osuđen na 8 godina robije, koju je izdržavao u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi.

Nakon izdržane robije, u ožujku 1941. vratio se u Vodice i odmah se uključio u organizirani partijski život.U to vrijeme kooptiran je za člana Rajonskog i Mjesnog komiteta, a potom i za člana Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju. Neposredno poslije dolaska okupatorskih jedinica u Vodice prelazi u ilegalnost i radi na pripremanju oružanog ustanka. Prvih dana mjeseca srpnja 1941. sudjeluje u formiranju vodičke gerilske čete. Sa prvom grupom boraca iz Vodica odlazi 3. studenoga 1941. u Liku. Na tom putu često je istupao na masovnim političkim zborovima. Tom prigodom isticao je ulogu KPJ i nužnost oružane borbe protiv fašističkog okupatora i domaćih izdajica, te razvijanje bratstva i jedinstva kao uvjeta za uspješniju borbu protiv zajedničkog neprijatelja. Dolaskom u Liku stupa u bataljon »Ognjen Prica«. Obavljao je dužnost političkog komesara čete, a zatim i komesara bataljona. Hrabro je poginuo mjeseca studenoga 1942. u borbama protiv neprijatelja kod Dvora na Uni kao politički komesar bataljona »Ognjen Prica« II ličke brigade VI ličke divizije.

Revolucionarni i borbeni put *Kamila Pamukovića* slijedili su njegovi najbliži, a posebno komunisti i omladina Vodica. Na tom putu poginula su i njegova dva sina.

SPOMEN-POPRSJE
VODICE — Poljana maršala Tita

Poprsje revolucionara Gušte Šprljana nalazi se u parku na Poljani maršala Tita. Lijevano je u bronzi i postavljeno na mramorno postolje 120 x 40 cm s uklesanim natpisom:

GUŠTE
ŠPRLJAN
1905—1954
ORGANIZATOR
KPJ 1924
U VODICAMA
1974.

Poprsje 60 x 35 cm je rad akademskog kipara profesora Josipa Poljana iz Zagreba. Svečano je otkriveno 1974. godine u povodu 50-godišnjice formiranja prve partijske ćelije.

Gušte Šprljan organizator KPJ u Vodicama, rođen je 5. listopada 1905. u istom mjestu. Potječe iz siromašne zemljoradničke porodice. U Vodicama završio je osnovnu školu. Sin zemljoradnika i sam zemljoradnik, brzo je shvatio iz štiva raznih knjiga kakvi socijalni i politički problemi tište narod njegova kraja. Socijalna literatura u njemu budi napredne ideje, i sasvim rano se opredjeljuje za napredni radnički i socijalistički pokret.

Na inicijativu *Gušte Šprljana*, 1923. godine, u malim Vodicama, stvara se organ Nezavisne radničke partije, čiji je on aktivni funkcioner. Kada je ova napredna organizacija pala pod udar režima, Gušte i njegovi drugovi nastavljaju rad u ilegalnim uvjetima.

Gotovo nesmetano u kući *Gušte Šprljana* odvija se intenzivan društveno-politički život sve do 1924. kada žandarmerija vrši pretres njegova stana, hapsi ga i zadržava u zatvoru. Pored toga Gušte, zahvaljujući prethodno dobro organiziranom radu, znatno doprinosi formiranju prve ćelije Komunističke partije već 1. studenoga 1924, kojemu zbog hapšenja nije imao sreću i da prisustvuje.

Nakon izlaska iz zatvora Gušte nastavlja rad u koji je zbog opasnosti od provale, trebalo uložiti još više truda i sposobnosti. Intenzivno radi na obnavljanju organizacije KPJ. Prilikom formiranja Mjesnog komiteta KPJ za Vodice 1926. on postaje sekretar jedne partijske ćelije i član Mjesnog komiteta.

Krajem 1928. žandari ga ponovo hapse i osuđuju na dvije godine zatvora, koju kaznu izdržava u Mariboru.

Po izlasku iz zatvora Gušte nastavlja rad. U toku 1931—1932. dolazi do omasovljenja partijske organizacije u Vodicama. U to vrijeme Gušte postaje sekretar MK KPJ Vodica.

U jeku najintenzivnijeg rada partijske organizacije u Vodicama, početkom 1933. ponovno dolazi do provale u partijskoj organizaciji šibenskog okruga. Tada je uhapšeno više komunista a među njima i *Gušte Šprljan.*

Poslije teških mjeseci provedenih u tamnici, i tortura preživljenih prilikom istrage i saslušanja, Gušte je u rujnu 1934. na poznatom procesu u Okružnom sudu u Šibeniku osuđen na 10 godina robije, koju je izdržao u Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi. Prilikom izricanja presude uzviknuo je: »Živjela KPJ i klasna borba!« zbog čega su mu bile dodate još dvije godine, koje su mu kasnije na intervenciju Apelacionog suda skinute.

Vrijeme provedeno na robiji Gušte je, poput naših brojnih komunista istoga kova, iskoristio za svoju izobrazbu. U vrijeme kapitulacije stare Jugoslavije i dolaska na vlast ustaške NDH, smatran opasnim komunistom, predat je ustaškim policijskim organima na dalje izdržavanje robije te je 1943. bio prebačen u logor Stara Gradiška, gdje ga je, kao stotine tisuća drugih boraca za slobodu i rodoljuba, čekala likvidacija. Međutim, 5. siječnja 1944, prema sporazumu pripadnika NOP-a i njemačke okupacione komande, zamijenjen je za jednog njemačkog oficira. Tako se ubrzo našao među partizanima u predjelu Pisarovine.

Izvjesno vrijeme Gušte je radio kao partijsko-politički radnik na Kordunu pa je kasnije prešao u Dalmaciju u svoj rodni kraj, gdje je najprije bio član OK KPH Šibenik i član Okružnog NOO-a Šibenik. Krajem 1944. odlazi na Vis na rad u Oblasni NOO za Dalmaciju. Nakon oslobođenja zemlje premješten je u Zagreb na rad u Agitprop CK KPH. Na Drugom kongresu KPH bio je izabran za člana CK KPH.

Više godina *Gušte Sprljan* radio je na obrazovanju partijskih kadrova u svojstvu nastavnika i upravnika Partijske škole pri CK KPH.

Cijenjen i poštovan od naroda Vodica i šibenskog kraja bio je dva puta biran za saveznog poslanika i jednom za narodnog zastupnika Sabora NRH.

Život je tragično završio 23. siječnja 1954.

SPOMEN-PLOČA
VODICE — Ulica Gušte Šprljana br. 4

U OVOJ KUĆI RODIO SE I POLITIČKI DJELOVAO
PRVI REVOLUCIONAR MJESTA VODICA
DRUG ŠPRLJAN GUŠTE
ZBOG REVOLUCIONARNOG DJELOVANJA OD 1923 — 1943
BIO JE U ZATVORIMA 15 GODINA
U OVOM PERIODU BIO JE POLITIČKI RUKOVODIOC U KPJ
POSLIJE OSLOBOĐENJA ČLAN CK KPH
I NARODNI POSLANIK SABORA NRH
SVE DO SVOJE SMRTI JANUARA 1954 GODINE

OVU SPOMEN PLOČU PODIŽE
OPĆINSKI KOMITET SKH VODICE
PRILIKOM JUBILARNE 40 GOD. KPJ
I 35 GOD. OSNUTKA K P J U VODICAMA

OPĆINSKI KOMITET SKH VODICE

VODICE, 1 — XI — 1959 GOD.

U OVOJ KUĆI
ILEGALNO SU ODŠTAMPANI
U OKTOBRU 1932 GODINE
LETCI ZA OKRUG ŠIBENIK
U POVODU PROSLAVE
OKTOBARSKE REVOLUCIJE

K K S K H ŠIBENIK

VODICE 1 — XI — 1959 GOD.

Ploče su simetrično postavljene na južnu fasadu rodne kuće GUŠTE ŠPRLJANA. Izrađene su iz bijelog bračkog brušenog kamena, dimenzije, 100 x 80 cm i 75 x 65 cm. Tekst na pločama je ispisan urezanim tiskanim slovima crveno obojenim, a iznad tekstova, po sredini ploča, urezane su petokrake zvijezde.

Kuća u kojoj se rodio, živio i djelovao *Gušte Šprljan*, istaknuti revolucionar Vodica i šibenskog kraja, svakako je značajna i zaslužuje da se sačuva kao dio brojnih svjedočanstava o borbi naroda Vodica za slobodu i pravednije društveno uređenje.

Ta kuća bila je zapravo prvo i najznačajnije sastajalište za protagoniste naprednog, radničkog i revolucionarnog pokreta Vodica. U njoj, zahvaljujući aktivnosti *Gušte Šprljana*, održavali su se ilegalni i legalni sastanci aktivista, pisao i izrađivao propagandni partijski i drugi materijal. Tu je zapravo bila mala ilegalna partijska štamparija u kojoj su se tiskali leci i sličan materijal.

U analima borbe Vodičana za slobodu navodi i se dan proslave Oktobarske revolucije 1932. godine, kada su se u kući *Gušte Šprljana* tiskali leci formata 35 x 45 u više boja. Iz te kuće iznesene su crvene zastave koje su bile zajedno s lecima izlijepljene po Vodicama, u Zatonu, Tribunju, Prviću ...

Kada je Gušte bio osuđen na višegodišnju robiju, tiskara je bila uništena.

Nešto kasnije, *Vicko Šprljan*, brat Guštin, rekonstruirao je tu primitivnu tiskarsku mašinu, koja se danas čuva u Muzeju grada Šibenika.

SPOMEN-PLOČA
VODICE — Ulica Prvoboraca b. b.

U OVOJ KUĆI
1926. GODINE OSNOVANA JE VODIČKA GLAZBA
KOJA JE SVOJIM DJELOVANJEM DALA VELIKI PRILOG
RAZVOJU REVOLUCIONARNE SVIJESTI
KULTURNOG I DRUŠTVENOG ŽIVOTA VODIČANA
U 50. OBLJETNICI PRVOG JAVNOG NASTUPA
GRAĐANI VODICA
1978. GODINE POSTAVIŠE

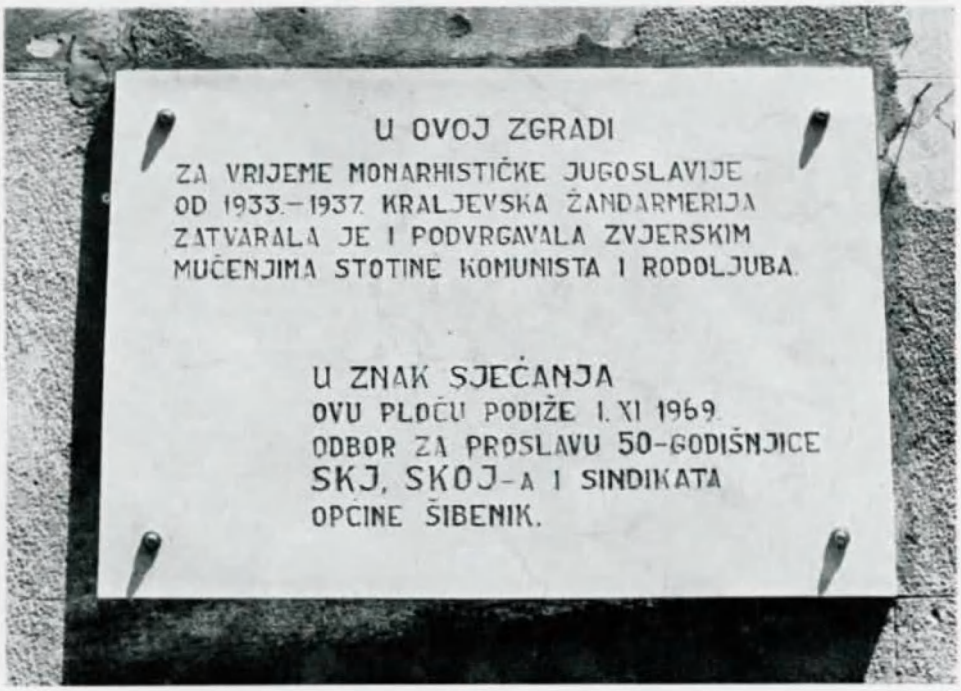
Ploča 100 x 80 cm, izgrađena od brušenog crnog granita, postavljena je na fasadu kuće Jakova Ivasa. Tekst na ploči je ispisan urezanim tiskanim slovima zlatnom bojom. Po sredini ploče, u gornjem dijelu, urezana je zvijezda petokraka, a u donjem dijelu simbol glazbe lira.

Kuća na koju je postavljena spomen-ploča u povodu 50-te obljetnice Vodičke glazbe pripadala je Jakovu Ivasu. Imala je i popularni naziv »Ivasov dvor«.

Jakov Ivas bio je stari predratni komunist, član KPJ u Vodicama (1924). Početkom 1926. godine u njegovoj kući okupilo se dvadesetak vodičkih entuzijasta, članova Kluba zemljoradničke omladine, da bi osnovali limenu glazbu koja, eto, postoji i djeluje više od pola stoljeća na širenju kulture u Vodicama.U zgradi Vodičke glazbe davani su prvi igrokazi prožeti socijalističkim idejama.

U zgradi o kojoj je riječ, omladina Vodica učila je, čitala, zabavljala se, pjevala, muzicirala i napajala naprednim idejama. U »Ivasovu dvoru« bujao je kulturni život u Vodicama. Zato je, sasvim razumljivo, ovo zdanje obilježeno sjećanjem suvremenika.

SPOMEN-PLOČA
VODICE — Ulica Ive Juričeva Cote br. 10

U OVOJ ZGRADI
ZA VRIJEME MONARHOFAŠISTIČKE JUGOSLAVIJE
OD 1933—1937 GOD. KRALJEVSKA ŽANDARMERIJA
ZATVARALA JE I PODVRGAVALA ZVJERSKIM
MUČENJIMA STOTINE KOMUNISTA I RODOLJUBA.
U ZNAK SJEĆANJA
OVU PLOČU PODIŽE 1. XI 1969
ODBOR ZA PROSLAVU 50-GODIŠNJICE
SKJ, SKOJ-a I SINDIKATA
OPĆINE ŠIBENIK

Ploča 115 x 60, izgrađena od bijelog bračkog brušenog kamena, postavljena je na južni ugao zgrade. Tekst na njoj je ispisan urezanim tiskanim slovima crveno obojenim.

Činjenica da je zgrada na koju je postavljena ova spomen-ploča bivša žandarmerijska kasarna u Vodicama, govori o tome da se budućim generacijama želi ukazati na jedno mjesto gdje su napredni Vodičani od pojave prvih socijalističkih ideja i prvih akcija Partije i SKOJ-a bili teške žrtve nenarodnih režima.

Kronika naprednog, radničkog i revolucionarnog pokreta u Vodicama kazuje kako je u ovoj zgradi, u ovoj žandarmerijskoj stanici bilo mučilište za sve one napredne rodoljube, socijaliste i komuniste. Tu su oni, uhapšeni u Vodicama ili drugim mjestima sreza Šibenik, bili dovođeni, zatvarani, batinjani, preslušavani poznatim metodama — kakve su kasnije usavršavali do monstruoznih razmjera fašisti u Italiji i Njemačkoj. Tu su komunisti i rodoljubi-uhapšeni, osumnjičeni i optuženi — morali odležati pa bi kasnije bili odvedeni u robijašnice. Odatle su mnogi na smrt pretučeni završili u bolnici ili pušteni kućama kao neizlječivi bolesnici, poput junaka u Daumierovim crtežima.

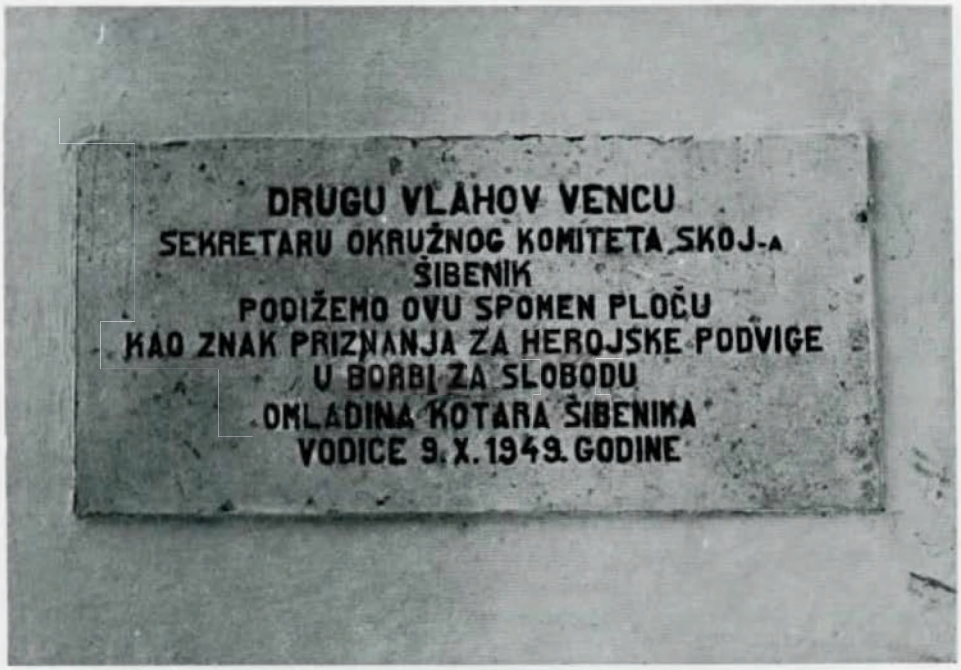
Kronika je točno zabilježila datume zatvaranja u ovaj žandarmerijski kazamat komunista kao što su bili *Gušte Sprljan* (27. siječnja 1933) i *Kamilo Pamuković* koji su kasnije bili osuđeni na 12, odnosno 10 godina robije.

Velika je lista rodoljuba i komunista koji su te 1933. i kasnije uhapšeni, maltretirani i osuđeni na razne vremenske kazne.

Kako su rasle partijska i skojevska organizacija i jačao antifašistički front, žandarmerijsko-policijski organi u Vodicama imali su sve više i više »posla«. To mučilište imalo je i svoje »eksperte« za antikomunističku borbu koji su dovođeni iz Beograda.

No, sve skupa nije moglo pokolebati slobodoljubivi narod Vodica predvođen svojim najboljim sinovima komunistima. Partijska organizacija postajala je sve jača a njen utjecaj, u samom mjestu i šire, sve snažniji.

SPOMEN-PLOČA
VODICE — Ulica Venca Vlahova br. 13

DRUGU VLAHOV VENCU
SEKRETARU OKRUŽNOG KOMITETA SKOJ-a
ŠIBENIK
PODIŽEMO OVU SPOMEN PLOČU
KAO ZNAK PRIZNANJA ZA HEROJSKE PODVIGE
U BORBI ZA SLOBODU
OMLADINA KOTARA ŠIBENIK
VODICE 9. X. 1949. GODINE

Ploča je izrađena od bijelog bračkog brušenog kamena, dimenzije 75 x 40 cm, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima. Betonskom masom vezana je za pročelje rodne mu kuće.

Omladina šibenskog kotara odužila se ovim obilježjem sekretaru Okružnog komiteta SKOJ-a Šibenik Vencu Vlahovu.

Rođen je 28. rujna 1920. u Vodicama. Kao i mnogi njegovi vršnjaci morao se unatoč strasnim željama za knjigom — zadovoljiti samo sa šest razreda osnovne škole. Teške ekonomske prilike prisilile su ga da kao golobradi mladić radi sve moguće poslove kako bi se prehranio i pomogao porodici siromašnih roditelja.

Već 1937. mladi Venco biva primljen u Savez komunističke omladine. Ubrzo postaje član Mjesnog komiteta SKOJ-a. Aktivno sudjeluje u svim političkim akcijama i demonstracijama protiv režima.

Kao član Mjesnog komiteta SKOJ-a, po nalogu Partije, uspostavlja vezu s partijskim i skojevskim aktivistima u Prviću, Tribunju, Srimi, Zatonu i drugim mjestima na ovom dijelu šibenskog područja.

Kao aktivni omladinski rukovodilac i organizator SKOJ-a Venco već 1939. postaje član KPJ. Partija ga određuje za rad u SKOJ-u pa zato nije slučajno da je već početkom 1941. sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a Vodice. U ustaničkoj godini Vodice, pod rukovodstvom druga Venca, ima preko 80 članova SKOJ-a.

Na poziv CK KPJ za ustanak Venco s omladincima sakuplja oružje, municiju i drugi ratni materijal. Ilegalno radi u Vodicama do veljače 1942, kada zbog opasnosti da ne bude uhapšen dolazi na partizanski punkt. Tada je već član Sektorskog komiteta KPJ i sekretar Sektorskog komiteta SKOJ-a Vodice. Poslije toga postaje član Okružnog komiteta SKOJ-a Šibenik.

Delegat je na Okružnoj konferenciji KPJ i SKOJ-a za sjevernu Dalmaciju koja je održana u Srbu (Lika) u kolovozu 1942. i delegat na 1 kongresu USAOJ-a u Bihaću.

Bio je odvažan i hrabar drug. O tome svjedoči i primjer iz sredine 1942, kada je Primorska četa vodila borbe na Soplju. Tada se u jednom trenutku dio čete našao u teškom položaju i počeo povlačiti s položaja. Venco im je kao omladinski rukovodilac stao na čelo, okrenuo ih prema neprijatelju i poveo ih u kontranapad koji je završio s uspjehom.

Kasnije je Venco svakako htio da ode u operativnu jedinicu. Tek uz suglasnost partijskih foruma, 12. travnja 1943, bio je postavljen za pomoćnika, a zatim komesara bataljona u Sjevernodalmatinskom partizanskom odredu, odnosno za komesara bataljona Pete brigade 19. divizije.

Hrabro je poginuo u borbi za vrijeme VII neprijateljske ofenzive na terenu Vodica, i to u predjelu Vučak—Rakitnica—Ledina, 14. srpnja 1944. gdje je i sahranjen. Njegovi posmrtni ostaci prenijeti su listopada 1951. u Vodice, u zajedničku grobnicu.

SPOMEN-PLOČA
VODICE — Ulica Ive Čaće br. 1

U OVOJ KUĆI
RODIO SE I ŽIVIO
IVE ČAĆE
KNJIŽEVNIK I SLIKAR
1903—1947

Ploča 72 x 50 cm je na sjevernoj fasadi kuće. Izrađena je iz bijelog brušenog mramora. Na njoj je tekst ispisan urezanim tiskanim slovima crno obojenim.

Ive Čaće, stolar, revolucionar, borac, marksist, književnik i slikar rodio se u Vodicama 1903. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu. Slobodno se može reći da je bio talentiran, samouk stvaralac iz više oblasti kulturnog života. Posebne zasluge pripadaju mu na polju kulturno-prosvjetnog rada jer je uspješno predvodio (kao kapelnik) Hrvatsko muzičko društvo »Starčević«, preteču vodičke glazbe.

Ne mogavši se skrasiti u rodnom mjestu, Čaće još kao mladić, zajedno sa starijim bratom odlazi u Bosnu i radi u Drvaru. No ubrzo se vraća u svoje Vodice. Tada ima 21 godinu i već u toj dobi je vrlo aktivan u sukobu s nenarodnim režimom. Biva teško osumnjičen za ubojstvo mjesnog zelenaša. U zatvoru je odležao duže vrijeme, i to baš kada se u Vodicama formirala prva partijska ćelija, čiji je i on bio član. U vrijeme šestojanuarske diktature Ive Čaće je sekretar Mjesnog komiteta KPJ u Vodicama.

U vrijeme provale partijske organizacije u Vodicama i hapšenja članova KP i Čaće biva hapšen (doveden iz Zagreba gdje se u to vrijeme nalazio). Na procesu protiv komunista u Šibeniku od 10. svibnja do 27. listopada 1933. među osuđenima na vremenske kazne bio je i Ive Čaće. Dobio je 12 mjeseci strogog zatvora.

Na robiji Ive radi, uči, piše pjesme, slika ...

Nakon povratka s robije, nastavlja rad u Hrvatskoj seljačkoj slozi (u koju se infiltriraju komunisti). To mu omogućava da organizira vodičke žene i predvodi ih na »seljačkoj smotri« u Zagrebu, za koju je pripremio scenarij i komponirao pjesme. Formira i sekciju za učenje esperanta u kojoj radi i kao nastavnik.

U svojoj plodnoj kulturno-prosvjetnoj i političkoj aktivnosti, povezuje se s istaknutim hrvatskim i jugoslavenskim umjetnicima Mihovilom Pavlekom Miškinom, Franjom Mrazom, Franjom Gažijem i drugima. S nekima od njih ide i po Srbiji i recitira svoje pjesme s duboko socijalnom tematikom.

Po kapitulaciji Jugoslavije 1941, Ive Čaće biva hapšen i odveden u logoru Lipari u Italiju. U tom logoru nastale su mnoge njegove pjesme i literarni radovi. Kapitulacijom Italije uspijeva pobjeći iz zatočeništva i prebaciti se u domovinu, u svoj rodni kraj. Odmah je stupio u redove 19. sjevernodalmatinske divizije, gdje je jedno vrijeme radio u Agitpropu, potom je prešao u ZAVNOH. Tamo je radio sve do svoje smrti. Skrhala ga je bolest kao posljedica patnji i stradanja.

Iza sebe je ostavio značajna djela među kojima su igrokazi »Babuška«, »Dragopoljka«, »Zmija u procijepu« itd.

SPOMENIK
VRPOLJE

HRABRIM SINOVIMA I KĆERIMA
BORCIMA I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA
PALIM U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI
1941 — 1945

U ZNAK TRAJNOG SJEĆANJA I ZAHVALNOSTI
PODIŽE
NAROD VRPOLJA
4. VII 1962.

POGINULI BORCI

BAKULA IVE MARKOV
BAN BLAŽ MARKOV
BAN MATE DANIN
BAN IVAN ŠIMIN
BAN MILKA MIJINA
JELIĆ BOŽO PAŠKIN
JELIĆ JERKO IVANOV
JELIĆ MARIJAN MARTINOV
KOMADINA JAKOV MARKOV
LALICA NIKOLA STIPIN
LALICA ZORKA JOSINA
LJUBETIĆ KRIŽAN MATIN
LJUBIČIĆ ANDRIJA MARKO
LJUBIČIĆ MARTIN ANTIN

MRDEŽA MIJO ANTIN
MUJEZIN ANTE IVANOV
MUŽIĆ ANTE KRSTIN
PETKOVIĆ ANTE MIJIN
PETKOVIĆ BARE STIPANOV
PETKOVIĆ BLAŽ IVANOV
PETKOVIĆ FABIJAN MARKOV
PETKOVIĆ FRANE JOSIN
PETKOVIĆ IVAN JAKOVLJEV
PETKOVIĆ JAKOV IVANOV
PETKOVIĆ JOSO PETROV
PETKOVIĆ MARJAN JOSIN
PETKOVIĆ MARJAN MARKOV
PETKOVIĆ MARJAN ŠIMUNOV
PETKOVIĆ MARKO FRANIN
PETKOVIĆ MATE IVANOV
PETKOVIĆ NIKOLA FRANIN
PETKOVIĆ RADE MARINKOV
PETKOVIĆ STANKO ANTIN
PETKOVIĆ STANKO ŠIMUNOV
PIVAC ANTE IVIN
PLENČA DUME ŠIMIN
PLENČA FRANE JOSIN
PLENČA JAKOV IVANOV
PLENČA JERKO IVANOV
PLENČA MARKO MIJIN
PLENČA MARKO PAŠKIN
PLENČA MARKO TOMIN
PLENČA MATE IVANOV
PLENČA MILE JURIN
PLENČA MILE PAŠKIN
PLENČA ZORKA JOSINA
VUČAK KREŠO ANTIN

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

LJUBETIĆ NEDJELJKA ANTINA
LJUBIČIĆ MARA IVANOVA
LJUBIČIĆ TONKA MIJINA
PETKOVIĆ MARKO PAŠKIN
PETKOVIĆ MATE MIJIN
PETKOVIĆ STANA MIJINA
PETKOVIĆ TONKA ANTINA
RENJE TONKA MARKOVA
ŠPINJAČA KRSTE TOMIN

Na betonskom postolju u obliku kruga izdiže se stup od klesanih kamenih blokova 100 x 170 cm na kojem leži betonska kupola, na čijih 6 strana je metalnim vijcima pričvršćeno šest mramornih ploča, tri su 70 x 90 cm a tri 40 x 70 cm, na kojima su urezanim tiskanim slovima ispisana imena poginulih boraca, žrtava fašističkog terora i žrtava rata. Iznad šestobridne kupole nalazi se betonska konstrukcija simbolična oblika — tri raznobridna trokuta 90 x 220 cm.

Spomenik, visine 460 cm, postavljen je na okrugli kameni postament, a cijeli spomenički kompleks je ograđen zidom.

Među stanovnike predratnog Vrpolja (bilo ih je oko 1000), mahom siromašnih zemljoradnika, sporo su prodirale napredne ideje.

Među prvima koji je politički počeo djelovati bio je *Martin Ljubičić*, prije rata radio u Zagrebu, gdje je bio uključen u napredni radnički pokret. Dolaskom u rodno mjesto sa sobom je donio naprednu i političku literaturu, govorio svojim suseljanima o Oktobru i revoluciji, povezivao se s drugovima iz Donjeg Polja i Mandaline.

Zahvaljujući tome, kao i blizini i povezanosti sa Šibenikom, Vrpoljani su se u vremenu kapitulacije stare Jugoslavije i rasula bivše jugoslavenske vojske uspjeli domoći određene količine oružja, bilo od vojnika koji su ovim područjem prolazili bilo od mještana koji su se vratili kućama. Ovim oružjem su bili naoružani prvi dobrovoljci koji su iz mjesta otišli u partizane.

Iako je u Vrpolju postojao talijanski, pa zatim i njemački garnizon, kao i bile stacionirane ustaše i četnici, narod se ovog mjesta od 1941. opredijelio za NOP.

Pred kraj 1941. ovdje je osnovan »Savez mlade generacije«. Od najaktivnijih članova USAOH-a u prvoj polovici 1942. formiraju se tri skojevska aktiva. Iste godine organiziraju se i žene Vrpolja u AFŽ-u. Osnivanje ovih organizacija rezultat je organiziranijeg i intenzivnijeg rada s omladinom i ženama.

Prvi mjesni NOO je formiran u listopadu 1942. a prva ćelija KPJ negdje polovinom 1944.

Početkom listopada 1942. iz Vrpolja odlazi u NOV i POJ prva grupa od 18 boraca koji ulaze u sastav 1. proleterske brigade. Druga grupa od 13 boraca odlazi u partizane u veljači 1943. Nakon nekoliko pojedinačnih odlazaka, u lipnju 1944. dolazi do masovnog odlaska u narodnooslobodilačku vojsku. Tada u mjestu nije ostao više nitko ispod 40 godina starosti.

Svoju opredijeljenost i aktivnost u radu za NOP Vrpoljani iskazuju i sudjelovanjem u akcijama kao što su prekopavanje putova, oštećenja i uništenja željezničke pruge, kidanja i onesposobljavanja telefonskih linija, u ispisivanju antifašističkih parola, paljenju vatri i isticanju crvenih zastava prilikom proslava 1. maja i Oktobarske revolucije.

Osim toga vrpoljski aktivisti su 1944. uspjeli uhvatiti tri ustaška oficira, a kasnije još sedmoricu ustaša-stražara na željezničkom mostu Dabar. U srpnju iste godine oni sudjeluju s partizanskim borcima u napadu na ustašku izvidnicu sv. Ivan (iznad samog mjesta), kojom prilikom uspijevaju rastjerati ustašku posadu i zaplijeniti njihovo oružje.

U toku NOB-e Vrpolje je dalo 166 boraca koji su se borili širom naše zemlje, od kojih je 45 palo u borbi za slobodu i socijalizam. Imalo je i 5 žrtava fašističkog terora i žrtava rata. Kroz logore i zatvore prošlo je 35 drugova i drugarica.

Vrpolje je podnijelo i velike materijalne žrtve i teror okupatora posebno Talijana i njihovih kvislinga ustaša. Tako su u srpnju 1943. Talijani za odmazdu na akciju miniranja željezničke pruge, kojom prilikom je uništena jedna »drezina«, spalili 40 kuća u Gornjem Vrpolju.

SPOMENIK
ZABLAĆE

PALIM BORCIMA
I ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA
1941 — 1945
MJEŠTANI SELA ZABLAĆA
I NJIHOVI ISELJENICI IZ SAD
1961. G.

PALI BORCI

ALEKSA J. ANTE
ANTOLOS F. MIRO
ANTOLOS E. FABIJAN
ANTOLOS I. IVAN
ANTOLOS I. BOŽIDAR
ANTOLOS S. JERKO
ANTOLOS J. STIPE
ANTOLOS N. MARJAN
ANTOLOS L. ANTE
ANTOLOS M. MATE
ANTOLOS M. NIKO
ANTOLOS I. DAVOR
DADIĆ S. FRANE
GRGAS-SVIRAC L. VLADIMIR
GRGAS-SVIRAC V. DUŠAN
GRGAS-SVIRAC N. STIPE
GRGAS-ŠIŠKA I. STIPE
GRGAS-ŠIŠKA I. ANTULA
GRGAS-BEGO V. OSKAR
GRGAS-GRANDO J. ANTE
LEONI N. MATE
LOVRIĆ P. STIPE
LEŽAJA S. FRANE
LEŽAJA E. JOSIP
LEŽAJA E. NIKO
LJUBIĆ S. PETAR
MATURA I. FRANE
NAKIĆ A. ANTE
NAKIĆ A. MATE
ROŠINI P. ANTE
ROŠINI V. VJEKO
ROŠINI F. FRANA
SUNJKA S. FRANE

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

ANTOLOS S. FRANE
ANTOLOS F. BENE
ANTOLOS F. DRAGO
ANTOLOS L. STIPE
GRGAS-ŠTRKLJA J. ROKO
GRGAS-CICE V. JURKA
GRGAS-SVIRAC A. STIPE
GRGAS-ŠIŠKA M. ANE
MATURA S. IVICA
MATURA M. IVICA
MATURA M. MARINKO
MATURA M. FRANA

Spomenik u obliku piramide nalazi se u mjestu, na obali. Na betonskom platou izgrađene su tri kamene stepenice na koje su nadograđena tri kamena bloka i kupola. Na drugom kamenom bloku, 144 x 68 x 50 cm, obloženom bijelim mramornim pločama, ispisana su imena palih boraca, žrtava fašističkog terora i rata. Na trećem bloku, 120 x 48x x75 cm, uklesano je pet likova partizana. Na kupoli, 220 x 60 x 30 cm, ploča je s posvetom, a iznad nje partizan sa »Spomenicom 1941.« i na vrhu buktinja.

Autor spomenika je akademski kipar Ante Ušljebrka iz Drniša.

Kao i stanovnici mnogih mjesta šibenskog priobalnog područja i Zablaćani su se prije rata uglavnom bavili zemljoradnjom i ribarstvom. Ostali su bili mornari na trgovačkim brodovima ili su napustili svoje rodno mjesto i kao ekonomski emigranti otišli u inozemstvo, u SAD. Samo povremeno su kao fizički radnici nalazili posao u šibenskoj luci na ukrcaju boksita i na Šipadu. To je slika mjesta u kojem je bilo oko 700 stanovnika i koje osim osnovne škole i seoske »gusterne« nije imalo ništa drugo vrijedno da se spomene.

Teški uvjeti života i rada ukazivali su ovim ljudima odakle dolaze bijeda i zlo i, iako ovdje nije bilo ni partijske ni skojevske organizacije, većina je ispoljavala orijentaciju i simpatije za napredni radnički pokret i KPJ-u. Uostalom, to su oni potvrdili i poslije propasti stare Jugoslavije svojim opredjeljenjem za NOP koji pomažu moralno i materijalno.

U toku narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije Zablaće su dale 105 boraca od kojih je 33 palo u borbi. Većina od 25 boraca koji su otišli u NOV-u 1942. i stupili u 2. dalmatinsku brigadu svoje živote je ostavilo na Sutjesci, u borbama u 5. neprijateljskoj ofenzivi. Zablaće je imalo i 13 žrtava fašističkog terora i rata.

Organizacija SKOJ-a je formirana 1942, a partijska 1944. Organ nove narodne vlasti, NOO Zablaće, formiran je 1943. Uporedo s razvijanjem NOB-e jačala je organizacija NOP-a u Zablaću, koji je uspio obuhvatiti gotovo cjelokupno stanovništvo, naročito omladinu, i uključiti u borbu protiv fašističkog zlotvora i njegovih pomagača.

SPOMEN-GROBNICA
ZABLAĆE

ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA

ANTOLOS STIPE FRANE
ANTOLOS FRANE BENE
ANTOLOS FRANE DRAGO
GRGAS-CICE VICE JURKA
GRGAS-SVIRAC ANTE STIPE
MATURA STIPE IVICA
MATURA MATE MARINKO
MATURA MARJANA IVICA

ORGANIZACIJA SAVEZA BORACA ZABLAĆE

Spomen-kosturnica je podignuta na mjesnom groblju. Na kamenom postolju, širine 106 cm, postavljena je iznad rake spomen-ploča 90 x 70 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, obojenim crnom bojom. Pri vrhu je urezana petokraka zvijezda, također obojena crno.

1. ožujka 1943. talijanski fašistički okupator ubio je osmoricu stanovnika Zablaća zbog pripadanja, suradnje i rada za NOP. Među ubijenima su bila i dva člana Mjesnog narodnooslobodilačkog odbora. Ovaj gnusni zločin fašisti su izvršili na tvrđavi sv. Nikola u Šibenskom kanalu i u samom Zablaću — na svakom ovom mjestu ubili su po četvoricu.

SPOMENIK
ZATON — Trg maršala Tita

Tekst na spomeniku:

ODBOR SAVEZA BORACA
N. O. R ZATONA
PODIGAO SPOMENIK
BORCIMA
NARODNE REVOLUCIJE
OD 1941 — 1945 GODINE
I ŽRTVAMA
FAŠISTIČKOG TERORA

POGINULO U N. O. R. 193
STRELJANO UMRLO
U LOGORIMA I
ZATVORIMA 112

SPOMENIK PODIGNUT
27. 7. 1955. GOD.

Tekst na mramornim pločama:

HRABRIM SINOVIMA I KĆERIMA
PALIM BORCIMA ŽRTVAMA FAŠISTIČKOG TERORA I ŽRTVAMA RATA
U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI
U ZNAK TRAJNOG SJEĆANJA I ZAHVALNOSTI

OVAJ SPOMENIK PODIŽU
29. XI 1977.
MJEŠTANI ZATONA

POGINULI BORCI I ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA

AJDUKOVIĆ MATE KRSTIN
AMULA JOSO BARIN
ANTIĆ IVE ANTIN
ANTIĆ MARKO JOSIN
ANTIĆ TOME LOVRIN
ANTIĆ VLADE JERIN
ANTULOV MILJENKO MILIN
BAKRAĆ BLAŽ JERIN
BAKRAĆ MATE JERIN
BILUŠIĆ ANTE KRSTIN
BILUŠIĆ JERE IVANOV
BILUŠIĆ MARKO TOMIN
BILUŠIĆ MIKA ŠIMINA
BILUŠIĆ MILE ANTIN
BILUŠIĆ NIKO DUNKIN
BILUŠIĆ ŠIME ŠIMIN
CRNICA KRSTE ANTIN
CRNICA STIPE DUNKIN
CRNICA TONA JOSINA
CVITAN CVJETKO IVIN
CVITAN FRANE GRGIN
CVITAN IVE KRSTIN
CVITAN IZIDOR JERIN
CVITAN JOSO ŠIMIN
CVITAN JUGOSLAV JERIN
CVITAN KRSTE MATIN ĆOZO
CVITAN KRSTE MATIN
CVITAN KRSTE ŠIMIN
CVITAN MARKO GRGIN
CVITAN MARKO MATIN
CVITAN MATE KRSTIN
CVITAN MIRKO VICIN
CVITAN NIKOLA STIPIN
CVITAN NIKOLA ŠIMIN
CVITAN ROKO MATIN
CVITAN ŠIME MARKOV
CVITAN ŠIME ŠIMIN
CVITAN TOME KRSTIN
CVITAN TOME LUKIN
CVITAN UROŠ MATIN
ČALETA NIKO NIKIN
ČALETA PAŠKO NIKIN
ČOGA DUMA MATINA
ČOGA JERE MARKOV
ČOGA LUKA ŠIMIN
ČOGA LJUBICA ANTINA
ČOGA MATE ANTIN
ČOGA MIKA ANTINA
ČOGA ROKO MATIN
ČOGA VICE MARKOV
DEDO LUKA ANTIN
DODIG JOSO DUNKIN
DODIG MARINKO ANTIN
DODIG PETAR STIPIN
DODIG TOME JOSIN
DODIG VICA ŠIMINA
DODIG VICE DUNKIN
DODIG ZVONE ROKOV
DUKIĆ KRSTE JERIN
DUKIĆ PETAR MARKOV
DUKIĆ ROKA IVINA
IVANDA FRANE MIJIN
IVANDA JOSO ANTIN
IVANDA JURE MARKOV
IVANDA LUKA FRANIN
IVANDA MATE MARKOV
IVANDA MATE MATIN
IVANDA STIPE LUKIN
IVANDA STIPE MARKOV
JURIĆ DRAGO JERIN
JURIĆ MATE ROKOV
JURIĆ MIĆO NIKIN
JURIĆ ROKA NIKINA
JURIĆ ROKO ANTIN
JURIĆ ŠIMA NIKINA
MARTINOVIĆ ROSA ŠIMINA
MARTINOVIĆ SLAVO MATIN
MARTINOVIĆ STIPE MATIN

MILOŠEVIĆ CINPRIJAN JOSIN
MILOŠEVIĆ DANICA GRGINA
MILOŠEVIĆ JERE ŠIMIN
MILOŠEVIĆ KARMELA JOSINA
MILOŠEVIĆ TOME ŠIMIN
MRŠA ANTE IVIN
MRŠA ANTE FILIPOV
MRŠA ANTE MARKOV
MRŠA ANTE PAVIN
MRŠA BLAŽ JERIN
MRŠA FILIP JERIN
MRŠA FRANE TOMIN
MRŠA JERE PAVIN
MRŠA JOSO VICIN
MRŠA KAMILO MATIN
MRŠA KARMELO JERIN
MRŠA KRSTE NIKIN
MRŠA MATE JAKOVLJEV
MRŠA MATE PETROV
MRŠA MATE ANTIN
MRŠA MATIJA NIKINA
JURLEKA ADITA ANTINA
JURLEKA ANTULA MARKOVA
JURLEKA DINKA MARKOVA
JURLEKA JERE PAŠKIN
JURLEKA MARINKO MARKOV
JURLEKA VIKTOR MARKOV
KNEŽEVIĆ MARKO IVIN
KULAŠ DUNKO BARIN
KULAŠ MARKO IVIN
KUTIJA ANDRIJA ŠIMIN
LASAN ANTE MATIN
MARTINOVIĆ ANTE MATIN
MARTINOVIĆ ANTE ROKOV
MARTINOVIĆ BORE IVIN
MARTINOVIĆ IVA JERINA
MARTINOVIĆ JERE MARKOV
MARTINOVIĆ LOVRE JAKOVLJEV
MARTINOVIĆ LUCA MATINA
MARTINOVIĆ MARA LOVRINA
MARTINOVIĆ MATE JOSIN
MARTINOVIĆ MIHAJLO MIĆO MATIN
MARTINOVIĆ MILE IVIN
MARTINOVIĆ NIKOLA NIKIN
MARTINOVIĆ ROKO ŠIMIN
MRŠA MILE FILIPOV
MRŠA MILKA ANTINA
MRŠA MILKA MIMA JOSINA
MRŠA NIKO VICIN
MRŠA RADE IVIN
MRŠA RUDOLF ROKOV
MRŠA VICE MATIN
MRŠA VINKO VICIN
MUSIĆ ANTE MATIN
MUSIĆ IVE ROKOV
MUSIĆ KRSTINA ANDRIJINA
MUSIĆ MATE ROKOV
ŠĆAVINA ROKO MATIN
ŠEVERDIJA ANTE MATIN
ŠEVERDIJA ANTE ŠIMIN
ŠEVERDIJA DUŠAN IVIN
ŠEVERDIJA FRANE MARKOV
ŠEVERDIJA JURE ŠIMIN
ŠEVERDIJA LOVRE NIKOLIN
ŠEVERDIJA LJUPKO VICIN
ŠEVERDIJA MARA LUKINA
ŠEVERDIJA MATE ANTIN
ŠEVERDIJA MILKA NIKINA
ŠEVERDIJA MILKA ŠIMINA
ŠEVERDIJA ROKA LOVRINA
ŠEVERDIJA ROKA MARKOVA
ŠEVERDIJA VICE VICIN
TRIFUNIĆ ANKA TOMINA
ŽIVKOVIĆ ANICA GRGINA
ŽIVKOVIĆ JOSO ŠIMIN
ŽIVKOVIĆ LJUBICA SAVINA
ŽIVKOVIĆ MARICA DUNKINA
ŽIVKOVIĆ MATE ŠIMIN
ŽIVKOVIĆ NIKOLA TOMIN
ŽIVKOVIĆ PERE JERIN
ŽIVKOVIĆ PETAR TOMIN
ŽIVKOVIĆ ŠIME MATIN

ŽRTVE RATA
UMRLI OD GLADI ZA VRIJEME OKUPACIJE
I ŠESTOMJESEČNE TALIJANSKO-FAŠISTIČKE BLOKADE

AJDUKOVIĆ ANĐELKA TOMINA
AMULA ANKA ANTINA
ANTIĆ BOŽIDAR PETROV
ANTIĆ ELVIRA KRSTINA
IVANDA JELA LOVRINA
KULAŠ JEKA JAKOVLJEVA
KULAŠ NEVEN MIRKOV
ANTIĆ STANA ROKOVA
BILE ANA MATINA
BILE IVE BLAŽOV

BILUŠIĆ JERKA JERINA
BILUŠIĆ LUCA TOMINA
BILUŠIĆ MARIJAN NIKIN
BILUŠIĆ MATIJA FRANINA
BILUŠIĆ MATIJA IVANOVA
BILUŠIĆ MATIJA MATINA
BILUŠIĆ TOME ŠIMIN
CVITAN ANA FRANINA
CVITAN DUNKO NIKOLIN
CVITAN GRGO ROKOV
CVITAN MATE ŠIMIN
CVITAN MIZA NIKINA
CVITAN MILENKA MATINA
CVITAN NEDELJKA KARLOVA
CVITAN VICA JAKOVLJEVA
CVITAN VICA MATINA
ČOGA DARIO PAŠKIN
DEDO ANTULA ŠIMINA
DODIG ANTICA PERINA
DODIG GAŠPAR IVANOV
DODIG LJUBICA ROKOVA
IVANDA BOŽO ANTIN
KULAŠ PILE IVIN
MARTINOVIĆ ANĐELKA FRANINA
MARTINOVIĆ ANKICA ROKOVA
MARTINOVIĆ ANTE VINKOV
MARTNOVIĆ ANTE IVIN
MARTINOVIĆ ELZA ANTINA
MARTINOVIĆ IKA ANTINA
MARTINOVIĆ IVE PETROV
MARTINOVIĆ LOVRE KRSTIN
MARTINOVIĆ MILENKO MILIN
MARTINOVIĆ ROKA KRSTINA
MILOŠEVIĆ RATKO GUŠTIN
MILOŠEVIĆ ŠIME TOMIN
MRŠA ANTE IVIN
MRŠA ANTE JURIN
MRŠA ANTE VICIN
MRŠA DARIO ANTIN
MRŠA IVE FILIPOV
MRŠA JOSO GRGIN
MUSIĆ STIPE ROKOV
ŠEVERDIJA ANKICA MIJINA
ŠEVERDIJA DUMA NIKOLINA
ŽIVKOVIĆ BORIS DRAGIN
ŽIVKOVIĆ MARIJA LOVRINA
ŽIVKOVIĆ MIJOVILKA JOSINA

Na kamenom platou podignut je spomenik na vrhu kojeg se nalazi borac s puškom u jednoj i s buktinjom u drugoj ruci (izliven iz bronze).

Na spomeniku po sredini je ploča 44 x 33 cm s tekstom urezanim tiskanim slovima obojenim crveno. U donjem dijelu spomenika isklesani su u bijelom bračkom kamenu reljefi: »Ribarski brod«, »Tri borca« i »Zbjeg«.

Do spomenika, s njegove sjeverne strane, izrađen je betonski zid 573 x 286 cm, obložen bijelim mramorom, na koji je postavljeno 6 crnih mramornih ploča, svaka 190 x 95 cm, s posvetom i imenima poginulih boraca, žrtava fašističkog terora i žrtava rata. Ispred betonskog zida je kameni plato 715 x 300 cm.

Spomenik s borcem je djelo akademskog kipara Ante Ušljebrke, a betonskog zida s mramornim pločama kipara Branka Vukorepe.

Povijest Zatona, smještenog u prekrasnom kanjonu rijeke Krke, datira od prije 700 godina. Od prvih dana svoga postojanja pa do kraja Drugog svjetskog rata Zatonjani su se bavili uglavnom zemljoradnjom a samo poneki i ribarenjem.

U svojoj dugogodišnjoj povijesti često je bio na udaru tuđina i osvajača, ali slobodarski duh i bunt zatonskih težaka nikada i nitko nije uspio pokolebati i slomiti. Punu 51 godinu oni se opiru turskom ropstvu. Takvi su i kada im mletačko plemstvo i »latinaši« prisilno uvode bogoslužje na latinskom jeziku.

U prvom svjetskom ratu mnogi od njih, svjesni da na frontu nemaju za koga i za što da se bore, odlaze u »zeleni kadar«, a neki među onima koji su napustili svoje rodno mjesto i trbuhom za kruhom otišli u SAD i Australiju, došli su kao dobrovoljci na Solunski front da se bore za slobodu zemlje.

Ni pobuna mornara u Boki kotorskoj 1918. nije ih mimoišla. U njoj su sudjelovala i četiri Zatonjana koji su zbog toga osuđeni na robiju.

I onda kada je, poslije prvog svjetskog rata, stvarana nova država — Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenata kojom su iznevjerene nade jugoslavenskih naroda, Zatonjani nastavljaju borbu pod rukovodstvom KPJ protiv nenarodnih režima u staroj Jugoslaviji, protiv bijede, neimaštine, eksploatacije i bespravlja.

Prva partijska ćelija formirana je u Zatonu 1932. i imala je 16 članova KPJ. Pored njih bilo je i nekoliko kandidata Partije. Prvi sekretar partijske ćelije je bio Ante Mrša Siko. Utjecaj Partije na stanovništvo Zatona rastao je iz dana u dan, a posebno na omladinu.

Provala u redovima KPJ do koje je došlo i na području općine Šibenik 1933. nije mimoišla ni Zaton. Vlasti zatvaraju članove Partije i jedan broj njenih simpatizera. Nakon batinjanja u žandarmerijskoj stanici u Vodicama i u šibenskom zatvoru, veliki broj zatvorenika je izveden pred sud i osuđen na robiju koju su izdržavali u Lepoglavi i Sremskoj Mitrovici.

Iako su ova hapšenja teško pogodila mjesnu partijsku organizaciju, njen utjecaj i prisutnost su se i dalje osjećali. Dolaskom s robije partijska organizacija se ponovno sređuje. Revolucionarne ideje se prenose na mase, a naročito na omladinu. Za vrijeme proslave dana 1. maja i Oktobarske revolucije, u kojima sudjeluju mnogobrojni mještani, dolazi do sukoba sa žandarima. U jednoj takvoj manifestaciji 1937. god. poginuo je omladinac Zvonko Severdija.

Uviđajući opasnost od sve prisutnije aktivnosti i utjecaja Partije, režimske vlasti sredinom 1936. ponovno zatvaraju komuniste, drže ih u zatvoru 6 do 9 mjeseci, ali su ih zbog pomanjkanja dokaza najzad morali pustiti.

Ogroman ugled Partije i spremnost naroda da je slijedi bio je brana pokušajima da se snažnije ispolji rad građanskih partija. Jednako završavaju i pokušaji križara da se politički organiziraju. Djelujući u mjesnom tamburaškom pjevačkom društvu, mjesnoj čitaonici, a naročito »Seljačkoj slogi«, komunisti su bili i ostali najutjecajniji faktor u mjestu. Svi drugi morali su doživjeti politički slom jer su bili bojkotirani od širokih narodnih masa.

Dolaskom druga Tita 1937. na čelo KPJ, mjesna partijska organizacija posebnu je pažnju posvetila radu među omladinom i stvaranju organizacije SKOJ-a. Već kolovoza 1938. u Zatonu se formira i Mjesni komitet SKOJ-a. Tako su partijska i skojevska organizacija svojom aktivnošću i utjecajem stvarali sve preduvjete da »Crveni Zaton« spremno dočeka najsudbonosnije trenutke u povijesti svih jugoslavenskih naroda i narodnosti i da događajima koji su slijedili dade značajan doprinos.

U času kapitulacije stare Jugoslavije u Zatonu je postojala partijska organizacija od 12 članova i skojevska organizacija od više desetina članova. Uza se su imali cijeli narod spreman da se bori protiv talijanskog fašističkog okupatora.

Zatonjani uspijevaju prikupiti i pospremiti veće količine oružja i opreme, što im dobro dolazi za početak oružanog ustanka. Formiraju udarne grupe koje su se obučavale u rukovanju oružjem i drugim vojnim vještinama.

Poslije napada fašističke Njemačke na SSSR, prvi ilegalci odlaze na teren, a na proglas CK KPJ za oružani ustanak njih 75 se polovinom srpnja 1941. stavilo pod oružje i bilo spremno za odlazak u Bukovicu i Liku. Međutim, do ovoga nije došlo zbog slabih veza i kolebanja i nespremnosti pojedinih komunista.

Zatonski teren je u toku NOB-e postao vrlo važan punkt i kanal. Odatle odlaze prve grupe boraca iz Dalmacije u Liku. Ovdje je u listopadu 1941. boravilo 28 boraca iz Šibenika i okolnih mjesta, skoro mjesec dana, prije polaska u Liku. Na ovom terenu je u kolovozu boravio član CK KPJ Pavle Pap Šilja, a u listopadu Rade Končar, član CK KPJ i sekretar Centralnog komiteta KP Hrvatske. Od početka 1942. ovdje je djelovala narodna vlast, tj. mjesni NOO. Preko ovog terena otpremano je oružje i oprema u unutrašnjost. Računa se da je preko ovog punkta u toku NOR-a otišlo u NOV i POJ oko 2.800 boraca. Ovaj teren je bio i ostao više-manje »slobodan teritorij« na koji su okupatori rijetko dolazili a još se rjeđe uspijevali zadržavati.

1942. je po masovnosti odlaska Zatonjana u NOV i POJ bila posebno značajna. Od veljače do listopada njih 200 je otišlo u partizane i borilo se u sastavu proleterskih brigada i 1. i 2. dalmatinske brigade.

I dok su se sinovi i kćeri Zatona hrabro borili po čitavoj Jugoslaviji, fašistički okupator i njegove sluge zatvaraju starce, žene i djecu, pale i žare. U srpnju 1942. uhitili su preko 20 partizanskih obitelji i odveli u logor na otok Molat, gdje je 17 od njih i umrlo.

U ožujku 1943. okupator je izvršio blokadu mjesta, okružio ga bodljikavom žicom ne dozvoljavajući nikome izlazak iz njega. Za vrijeme šestomjesečne blokade u Zatonu su od gladi umrla 53 njegova stanovnika, uglavnom djeca, žene i starci.

Uvidjevši da zatvaranjem i internacijom nije postigao cilj i da Zatonjani masovno odlaze u partizane, talijanski okupator je otpočeo i masovnim strijeljanjem. U toku 1942. i 1943. je strijeljao 51 aktivista i simpatizera NOP-a.

Ustanički Zaton, koji je 1941. brojio oko 1700 stanovnika, dočekao je kraj rata sa oko 1000. U NOB-i i jedinicama NOV i POJ bilo je 280, a kroz zatvore i logore prošlo je 586 Zatonjana. U toku NOR-a i socijalističke revolucije dao je 219 poginulih boraca, žrtava fašističkog terora i rata. U najslavnijim epopejama naše revolucije sudjelovalo je i 75 Zatonjana, od kojih su 28 svoje živote ostavili na Neretvi i Sutjesci. Okupator i domaći izdajnici, u toku NOR-a, zapalili su 64 kuće.

Sve one koji su ostavili svoje domove i obitelji, otišli i pali u borbi za slobodu i nove društvene odnose, sve one koji su za iste ideale ostali u strašnim logorima smrti ili bili na zvjerski način mučeni a zatim strijeljani, narod Zatona čuvat će u trajnoj uspomeni i na njihovim primjerima učiti mlade generacije kako se treba boriti i žrtvovati za slobodu i ličnu sreću čovjeka.

SPOMENIK
ZATON

NA OVOM MJESTU 13 VI 1943 NA ZVJERSKI NAČIN DRSKI NEPRIJATELJ JE ODUZEO ŽIVOTE NAŠIH RODOLJUBA I POLUŽIVE BACIO IH U GROBOVE

BILUŠIĆ N. MIKA
CRNICA M. TONA
ČALETA N. PAŠKO
ČOGA A. MATE
DUKIĆ I. ROKA
JURIĆ J. ROKA
JURIĆ N. ŠIMA
MARTINOVIĆ A. IVA
MIKULANDRA L. LUKA
MIKULANDRA N. ŠIME
MILOŠEVIĆ M. DANICA
MUSIĆ I. KRISTINA
MUSIĆ R. MATE
ŠEVERDIJA J. MILKA
ŠEVERDIJA S. MILKA
ŠEVERDIJA M. ROKO
TRIFUNIĆ M. ANKA
ŽIVKOVIĆ D. MARICA

U ZNAK ZAHVALNOSTI PODIŽU MJEŠTANI SELA ZATONA

Spomenik se nalazi na mjesnom groblju u Zatonu.

Na kamenom podiju izrađenom iz fasadnog sivog kamena, podignuto je kameno postolje 105 x 100 x 60 cm iznad kojeg je postavljen veći mramorni blok 100 x 20 x 60 cm i manji mramorni blok 50 x 8 x 40 cm, na kojima je ispisan tekst urezanim tiskanim slovima, obojenim bijelo. Iznad mramornog bloka postavljen je simbol dimenzije 80 x 30 x 8 cm (galebova polomljena krila) izrađena iz bijelog mramora sa zvijezdom petokrakom na lijevom krilu.

Represalije, blokada, zatvor i strijeljanja nisu mogla slomiti slobodarski duh stanovnika Zatona. U bijesu i nemoći talijanski okupator je uhapsio 18 rodoljuba (12 žena i 6 muškaraca), uglavnom starijih godišta, od kojih su 16 iz Zatona i 2 iz Bilica. Nakon zvjerskog mučenja talijanski fašisti su ih strijeljali 13. lipnja 1943. na mjesnom groblju i bacili u grobove, mnoge među njima i polužive.

SPOMEN-KOSTURNICA
ZATON — Jelovača

OVDJE POČIVAJU POGINULI U NOB-i
OD 1941 — 1945 GODINE

ANTIĆ MARKO
BAKRAČ MATE
BAKRAČ BLAŽ
KNEŽEVIĆ MARKO
ŠEVERDIJA MARA

VJEČNA IM SLAVA I HVALA
SAVEZ BORACA NOR-a ZATON

4. VII 1961.

Spomen-kosturnica 125 x 226 x 90 cm se nalazi na predjelu zvanom Jelovača, udaljena oko 2,5 km od Zatona u pravcu Rasline.

Izrađena je od betona a s vanjske strane je obložena pranim kulirom. Iznad kosturnice je postolje u obliku kućice 76 x 51 x 36 cm na kojem je spomen-ploča 35 x 50 cm od mramora s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, bijelo obojenim i sa zvijezdom petokrakom.

U povodu Dana borca 4. srpnja 1961. prenijeti su u ovu spomen-kosturnicu posmrtni ostaci: *Marka Antića*, člana KPJ i sekretara SKOJ-a poginulog u lipnju 1944. u toku 7. neprijateljske ofenzive na zatonskom terenu, *Mate Bakrača*, člana KPJ i brata mu *Blaža Bakrača*, člana SKOJ-a, u listopadu 1942. poginulih boraca Prve primorske čete u borbi s Talijanima na skradinskom terenu; *Marka Kneževića*, poginulog na terenu Zatona u lipnju 1942. i *Mare Ševerdija*, poginulog borca Primorske čete u ožujku 1943. također na zatonskom terenu.

SPOMEN-KOSTURNICA
ZATON — Musina lokva

OVDJE POČIVAJU POGINULI U NOB-I
OD 1941 — 1945 GODINE

AJDUKOVIĆ MATE
CVITAN JUGOSLAV
ČOGA LJUBICA
MRŠA VINKO
ŠEVERDIJA DUŠAN

VJEČNA IM SLAVA I HVALA

SAVEZ BORACA NOR-a ZATONA
4. VII 1961.

Spomen-kosturnica 125 x 226 x 90 cm se nalazi na predjelu zvanom Musina lokva, udaljena oko 2 km od Zatona u pravcu Gaćeleza.

Izrađena je od betona a s vanjske strane je obložena pranim kulirom. Iznad kosturnice je postolje u obliku kućice 76 x 51 x 36 cm na koje je postavljena spomen-ploča 35 x 50 cm od mramora s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima bijelo obojenim, i s petokrakom zvijezdom.

Nakon oslobođenja zemlje Mjesno udruženje boraca NOR-a Zaton odlučilo je da prenese u zajedničke grobnice posmrtne ostatke poginulih boraca za koje se znalo gdje su poginuli i sahranjeni.

Tako su u povodu Dana borca 4. srpnja 1961. prenijeti u ovu spomen-kosturnicu posmrtni ostaci: *Mate Ajdukovića,* člana SKOJ-a, borca 19. sjevernodalmatinske divizije poginulog krajem 1943. u borbama na Zrmanji; *Jugoslava Cvitana,* člana SKOJ-a, borca Sjevernodalmatinskog odreda poginulog u borbi kod Soplja (vodički teren) u srpnju 1943; *Ljubice Čoga,* člana SKOJ-a uhapšene od talijanskih fašista, zvjerski mučene i strijeljane u studenome 1942. na zatonskom terenu (Dobri dolac); *Vinka Mrše,* člana KPJ, poginulog borca Primorske čete u borbama između Kašića i Banjevaca u veljači 1943. i *Dušana Ševerdije,* člana KPJ, člana Kotarskog komiteta KPH Vodice poginulog od talijanskog okupatora na terenu Rasline u svibnju 1943. godine.

SPOMEN-PLOČA
ZATON — Ulica prvoboraca b. b.

OSNOVNA ORGANIZACIJA SKH
MJESTA ZATONA PODIŽE OVU SPOMEN
PLOČU SVOM PRVOM SEKRETARU

MRŠA ANTI - SIKI
1908 — 1941

U POVODU PROSLAVE 50-GODIŠNJICE
SKJ

U ZATONU 29 XI 1969

Spomen-ploča 90 x 80 cm, izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena, postavljena je na fasadu zgrade. Tekst na ploči je ispisan urezanim tiskanim slovima, crveno obojenim. Drže je dvije kamene konzolice a za fasadni zid vezana je betonskom masom. Iznad ploče je kamena konzola iz koje izlazi petokraka zvijezda.

Ante Mrša Siko, rođen je 31. prosinca 1908. u Zatonu u siromašnoj zemljoradničkoj obitelji. Svakodnevna borba za život, neimaština i bijeda koje je osjetio već u najranijoj mladosti, bili su mu pratioci sve do smrti.

Naprednom revolucionarnom pokretu je pristupio vrlo rano. Član KPJ je postao 1932, bio je prvi sekretar partijske ćelije i to ostao do kraja života.

Njegova dosljedna revolucionarnost i politička angažiranost nisu ostali nezapaženi vlastima nenarodne Jugoslavije. Prvi put je zatvoren i mučen u veljači 1933. i bio osuđen na dvije godine zatvora koje je proveo u Šibeniku i Sremskoj Mitrovici. Drugi put je uhićen 1936. i bio u zatvoru šibenskog suda oko dva mjeseca.

Mještani Zatona mnogo su ga cijenili i poštovali. Bio je čovjek u kojem je KPJ imala narodnog tribuna, vatrenog agitatora i propagatora svojih ideja.

Umro je, skrhan bolešću, 26. svibnja 1941. Uza sve prijetnje talijanskih vlasti, veličanstvena sahrana kojoj su, uz mnoštvo mještana, prisustvovali i komunisti iz Šibenika, Vodica, Prvić-Luke i Šepurine, Tribunja i drugih mjesta i na kojoj su kovčeg, prekriven crvenom zastavom, nosili komunisti a šibenski pjevački zbor otpjevao Lenjinov posmrtni marš, na najbolji način je ilustrirala odlučnost i spremnost naroda ovog područja da sudjeluje i istraje u borbi protiv fašističkog okupatora.

SPOMEN-PLOČA
ZATON — Pilin jaz

NA OVOM MJESTU 2. 8. 1942. STRELJANI
SU I BAČENI U MORE

BILUŠIĆ A. MILE — MRŠA M. KAMILO
DODIG B. VICE — MRŠA V. JOSO
KULAŠ B. DUNKO

U ZNAK ZAHVALNOSTI
PODIŽU MJEŠTANI ZATONA

Spomen-ploča 100 x 80 cm je postavljena na pročelje zgrade u predjelu »Pilin jaz« u Zatonu. Izrađena je iz crnog mramora s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, bijelo obojenim, i s petokrakom zvijezdom po sredini. Drže je dvije bijele kamene konzolice, a za zid je vezana betonskom masom.

Talijanski fašisti, zbog opredjeljenja i rada za NOP, zatvorili su ovu petoricu rodoljuba iz Zatona i poslije zvjerskog mučenja, strijeljali ih na predjelu Pilin jaz a zatim bacili u more. Članovi njihovih porodica i mještani izvadili su ih iz mora i sahranili na mjesnom groblju.

SPOMEN-PLOČA
ZATON — Obala

JOSIP BROZ TITO
MARŠAL JUGOSLAVIJE
OVDJE JE 9. IX. 1953. GODINE
ODAO PRIZNANJE
SELU ZATONU
ZA MASOVNO UČEŠĆE
U NOB 1941. — 1945.

Spomen-ploča 50 x 40 cm, izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena, postavljena je na fasadu zgrade. Tekst na njoj je ispisan urezanim tiskanim slovima, a za zid je vezana betonskom masom.

9. rujna 1953. drug Tito je posjetio Šibenik. Nakon razgledavanja Slapova Krke, na povratku za Šibenik pošto su ga upoznali rukovodioci kotara o sudjelovanju i doprinosu ustaničkog Zatona u NOB-i i socijalističkoj revoluciji, drug Tito je odlučio da se za kraće vrijeme zaustavi u Zatonu.

Za stanovnike Zatona to je bio najveći praznik, jedinstvena prilika da u svojoj sredini pozdrave najvećeg i najdražeg sina socijalističke Jugoslavije, da mu iskažu veliku ljubav, odanost i poštovanje.

U tili čas sve živo se sjatilo na obalu, nastalo je narodno veselje, pjevalo se i igralo. I sam drug Tito se uključio u kolo.

Zaton i njegovi stanovnici su bili i ostali ponosni Titovim posjetom 9. rujna 1953. To je za njih povijesni dan.

SPOMEN-PLOČA
ZATON — Zadružni dom, Trg maršala Tita

ZASLUŽNOM PRVOBORCU N. REVOLUCIJE
DRUGU AMBRI ŽIVKOVIĆU
KAPETANU KORVETE J R M
1923 — 1957

U ZNAK PRIZNANJA I ZAHVALNOSTI
OVU SPOMEN-PLOČU POSTAVI
OSNOVNA ORGANIZACIJA
SAVEZA BORACA NOR
27. VII 1957.

Spomen-ploča 60 x 40 cm izrađena iz brušenog bračkog kamena, s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima, obojenim bijelo, sa zvijezdom petokrakom od aluminija. Postavljena je na pročelje Mjesnog zadružnog doma i pričvršćena sa četiri aluminijska vijka.

Ambroz Živković Blažev rođen je u Zatonu 7. prosinca 1923. Kao koncbarski radnik rano je prišao naprednom revolucionarnom omladinskom pokretu. U članstvo SKOJ-a je primljen 1940. a član KPJ postaje 1941. godine.

Odmah po okupaciji zemlje uključio se u sve pripreme za početak oružane borbe. Sudjelovao je u sakupljanju oružja i druge ratne opreme i bio rukovodilac jedne omladinske udarne grupe. Nešto kasnije mu je povjerena dužnost kurira Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju. Sprovodio je do zatonskog terena odgovorne drugove i naoružane grupe iz okolnih priobalnih mjesta.

Zbog svoje svestrane aktivnosti, ugleda i povjerenja, u drugoj polovini 1941. postaje sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a u Zatonu. U veljači 1942. odlazi u Liku i stupa u bataljon »Ognjen Prica«, u drugu dalmatinsku četu, a dva mjeseca kasnije postaje borac Prvog proleterskog bataljona Hrvatske.

Po formiranju Prve primorske čete, u lipnju 1942. dolazi iz Like u ovu jedinicu na dužnost vodnog delegata. Početkom studenoga 1942. postavljen je za komesara čete u Prvom primorskom bataljonu. Zatim je na dužnosti komesara čete i bataljona u Sjevernodalmatinskom partizanskom odredu, a po kapitulaciji Italije je u 19. sjevernodalmatinskoj diviziji, gdje obavlja dužnost komesara bataljona i prištapskih jedinica.

U toku NOR-a i socijalističke revolucije bio je dva puta ranjavan.

Po oslobođenju zemlje obavljao je mnoge odgovorne dužnosti u JRM sve do prosinca 1957, kada je smrtno stradao nesretnim slučajem na moru kod Briona.

Bio je nosilac »Partizanske spomenice 1941«, a za iskazanu hrabrost i umješnost u rukovođenju odlikovan je brojnim odlikovanjima.

SPOMENIK
ZEČEVO

S OVOG POLOŽAJA 18, 19 I 20 SEPTEMBRA 1943 GODINE
ARTILJERCI OBALSKE BATERIJE POTOPILI SU DVA I ZAROBILI JEDAN
NEPRIJATELJSKI BROD. POSLE SEST DANA OD FORMIRANJA TVRĐAVSKOG
BATALJONA ŠIBENSKOG SEKTORA JUNAŠTVO I USPESI POSADE OVOG
POLOŽAJA OSTAĆE SASTAVNI DEO TRADICIJA NAŠIH NARODA U BORBI ZA
SLOBODU I NEZAVISNOST NA JADRANU I PRIMER KOJI ĆE NADAHNJIVATI
BUDUĆE GENERACIJE OBALSKIH ARTILJERACA KAKO SE BORI I ČUVA
NAŠA DOMOVINA I NAŠE MORE. U ZNAK SEĆANJA NA PRVE DANE ŽIVOTA
OBALSKE ARTILJERIJE U NARODNOJ REVOLUCIJI I PODVIGE NJENIH
ARTILJERACA JEDINICE NA TERITORIJI SREDNJEG JADRANA PODIŽU
NA DAN USTANKA NARODA HRVATSKE U OKVIRU PROSLAVE DESETOGODIŠNJICE
MORNARICE OVAJ SPOMEN ZA POKOLENJA.
27 JULI 1952 GODINE

Na kamenom postolju, izrađenom iz fasadnog bijelog klesanog kamena, podiže se spomen-ploča 160 x 80 cm iz bijelog bračkog brušenog kamena, uokvirena sa 5 kamenih klesanih stupova. Iznad okvira je, u svakom kutu, po jedna topovska granata, obojena u crveno.

Tekst na ploči je ispisan urezanim tiskanim slovima obojenim crveno.

Po kapitulaciji Italije, partizanski borci uz pomoć naroda zauzeli su do tada talijanske položaje i utvrđenja obalske artiljerije na području Rogoznice i Primoštena: Zečevo,Raduća, Movar i druge i sa njih zaplijenjenim topovima djelovali protiv njemačkih brodova.

14. rujna 1943. formirao se tvrđavski bataljon šibenskog sektora koji je pod svoju komandu imao navedene artiljerijske položaje. Ovim je označeno i stvaranje obalske artiljerije NOV-e čiji je zadatak bio da brani obalu od iskrcavanja i djelovanja neprijateljskih pomorskih snaga.

S položaja na Zečevu partizani su 18, 19. i 20. rujna uspjeli potopiti dva i prisiliti neprijateljski transportni brod »Tunisiju« sa 40 vagona hrane da pristane uz obalu u Primoštenu. U ovaj zaplijenjeni brod i nekoliko trabakula ukrcali su se u uvalama od Primoštena do Marine u noći 29/30. rujna borci VIII i IX dalmatinske brigade 20. divizije i prevezli na otok Brač.

Djelovanje partizanske obalske artiljerije na ovom području trajalo je do studenoga 1943. kada je njemačkim snagama uspjelo da potisnu naše snage i posjednu artiljerijske obalske položaje ali s uništenom artiljerijom i oštećenim utvrđenjima.

SPOMEN-PLOČA
ZLARIN

Spomen-ploča, 230 x 120 cm, od jablaničkog granitnog kamena s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima ispunjenim bijelom masom, postavljena je na pročelje Doma kulture (zgrada bivše općine). Iznad teksta, po sredini ploče, urezana je petokraka zvijezda s bridovima ispunjenim crvenom bojom. Izradio ju je kipar R. Duhović, a postavljena je i otkrivena za Dan ustanka naroda Hrvatske 1975.

Politička kretanja krajem prošlog i početkom ovog stoljeća u Dalmaciji imala su svog odjeka i u Zlarinu. Borba se vodila između autonomaša i narodnjaka. Protuaustrijsko raspoloženje Zlarinjana došlo je do izražaja tokom prvog svjetskog rata, kada su mnogi od njih izbjegavali služenje vojske, a nekoliko ih je sudjelovalo u pobunama mornarice u Boki i Puli.

U BOJU TEŠKOM JUNAČKI STE PALI
ZA SLOBODU NAŠU ŽIVOTE STE DALI
PALI U NOB 1941 — 1945

ACALIN KONSTANTIN
ALEKSA MILAN
ALEKSA RATKO
ALFIREV RUBE
ANTIĆ ANTE
BIBERICA DRAGO
BRANICA MATE
BRANICA MLADEN
DEAN LJUBO
DEAN SREĆKO
DEAN TONI
DEAN VELJKO
DIOMARTIĆ MATE
GREGOV ANTE
JABLAN FILICIJO
JERKOV IVAN
JURANOVIĆ MATE
JURČANIN JERKO
KALOPER ANTE
KALOPER LJUBO
KANDIJAŠ UGO
KAZIJA ANTE
KONJEVIĆ ANTE
KORDIĆ DUŠAN
KUDUS MIRO
KUKURA STOJAN
LUČEV ANTE
LUKIN LJUBICA
LJUBA FRANE
LJUBA NIKOLA
MARIN BRUNO
MIOČIN JERKO
MIŠKOV ANTE
MIŠKOV MILE
PERKOVIĆ FRANE
POTURICA ANTE
ROKOVIĆ ANTE
ROKOVIĆ JERKO
STRIKA IVICA
STRIKA TOMISLAV
STRELOV MIRO
STRELOV VELJKO
TRUTA ANTE
TRUTA NIKOLA
TRUTA ŽELJKO
VICULIN ANTE
VUKOV BALDO
VUKOV SREĆKA
VUKOV VLADIMIR
VUKOV ĆALIĆ EMA
VUKOV TR. ANTE
VUKOV TR. JERKO
VUKOV TR. STIPE
ŽUBERKOV SREĆKO

ŽRTVE FAŠISTIČKOG TERORA I RATA

ACALIN JERKA
ANTONJA EMA
ANTONJA VIKTOR
BEBAN MARIJA
BRANICA GAŠPAR
BRANICA SREĆKO
ĆUKROV MILENKA
GREGOV ELVIRA
KRANJAC IVANICA
MARIN ŠPIRO
MOROVIĆ MILICA
KUDUS TOME
LJUBA MATE
POTURICA ZVONKO
STRELOV MARIJA
STRELOV SLAVKA
VICULIN JERKO
VUKOV HRVOJE
VUKOV TOMICA
ORLOV NATAŠA
ORLOV BORISLAVA

ZLARINJANI

Zlarinjani su se, u periodu između dva svjetska rata, u većini opredijelili za demokratske stranke, a posebno za Hrvatsku republikansku seljačku stranku, te su skupa s narodom iz drugih mjesta općine Zlarin imali općinsku većinu sve do zloglasne diktature 1929. Za Zlarin je u to vrijeme karakteristična relativno brojna ekonomska emigracija stanovništva, ali je i pored toga bio to otok s najvećim brojem radnika, đaka i studenata na šibenskom arhipelagu. Ideje oktobarske revolucije donosili su na otok uglavnom mornari i radnici zaposleni u gradovima i inozemstvu, a jači, organiziraniji utjecaj progresivnih političkih shvaćanja počeo je djelovanjem napredne inteligencije okupljene najprije u amaterskoj diletantskoj i tamburaškoj družini, a kasnije u Seljačkoj slozi. Poseban intenzitet organiziranog rada na širenju revolucionarnih ideja osjeća se nakon napada nacističke Njemačke na Poljsku, kojom prilikom su na gotovo svim javnim mjestima ispisane antifašističke i antirežimske parole i zahtjevi za savez sa SSSR-om. U to vrijeme mnogi Zlarinjani, zaposleni u gradovima, simpatizeri su ili aktivni članovi KPJ i SKOJ-a i oni donose na otok razni propagandni materijal i literaturu i djeluju na stanovništvo, posebno radnike i omladinu. Nekoliko dana nakon 27. marta 1941. Zlarinjani su izašli na ulice i snažno manifestirali svoju odanost borbi protiv kapitulacije i fašizma. Tih dana osniva se i organizacija SKOJ-a sa tridesetak članova, koja svojim djelovanjem preko simpatizerskih i čitalačkih grupa obuhvaća gotovo svu omladinu.

U danima kapitulacije sva je omladina, predvođena skojevcima, bila angažirana na prikupljanju, a kasnije i konzerviranju oružja i municije. U rujnu 1941. osniva se i prva partijska organizacija.

Koliki je bio utjecaj KPJ i SKOJ-a, najbolje potvrđuje činjenica da se cijelo stanovništvo otoka odlučno opredijelilo za NOP. Sredinom 1941. dolazi do naglog porasta članova skojevske organizacije. Ona uz punu podršku partijske organizacije, postaje glavni nosilac oružanog ustanka. Oni sudjeluju u akcijama kidanja telegrafsko-telefonskih linija, pisanja antifašističkih parola, prikupljanja novčane i materijalne pomoći za NOV. Prva grupa od deset zlarinskih skojevaca odlazi u partizane u proljeće 1942, a zatim postepeno i većina za borbu sposobnih otočana. Ovaj mali otok, koji u to vrijeme nije imao više od tisuću i tri stotine stanovnika, dao je 243 borca, a mnogi od njih bili su u sastavu 1. i 2. dalmatinske brigade i Prvog hrvatskog proleterskog bataljona od njihova osnivanja. Pored toga mnogi su se Zlarinjani borili u redovima i drugih proleterskih i udarnih brigada. Njih pedeset četvorica ostavili su svoje živote u kamenjaru Bukovice i Like, šumama Bosne i Hercegovine, kanjonima Neretve i Sutjeske, u ravnicama Srijema i Slavonije.

Fašistički okupatori su u svom bijesu progonili, zatvarali i likvidirali stanovništvo, pa je u toku NOR-a na razne načine nastradao još dvadeset i jedan stanovnik ovog buntovnog otoka kao ŽFT i ŽR. Kroz zatvore, internaciju i logore Italije i Njemačke prošlo je oko 150 Zlarinjana i Zlarinki. Ali, sve to ni u jednom trenutku nije moglo pokolebati slobodarski i borbeni duh Zlarinjana i Zlarinki, njihov patriotizam i odanost ciljevima NOB-a i vjeru u pobjedu nad fašističkim okupatorima i domaćim izdajnicima. Oni s ponosom mogu reći da su u toku NOB-a i socijalističke revolucije časno izvršili svoj zadatak.

SPOMEN-GROBNICA
ZLARIN — mjesno groblje

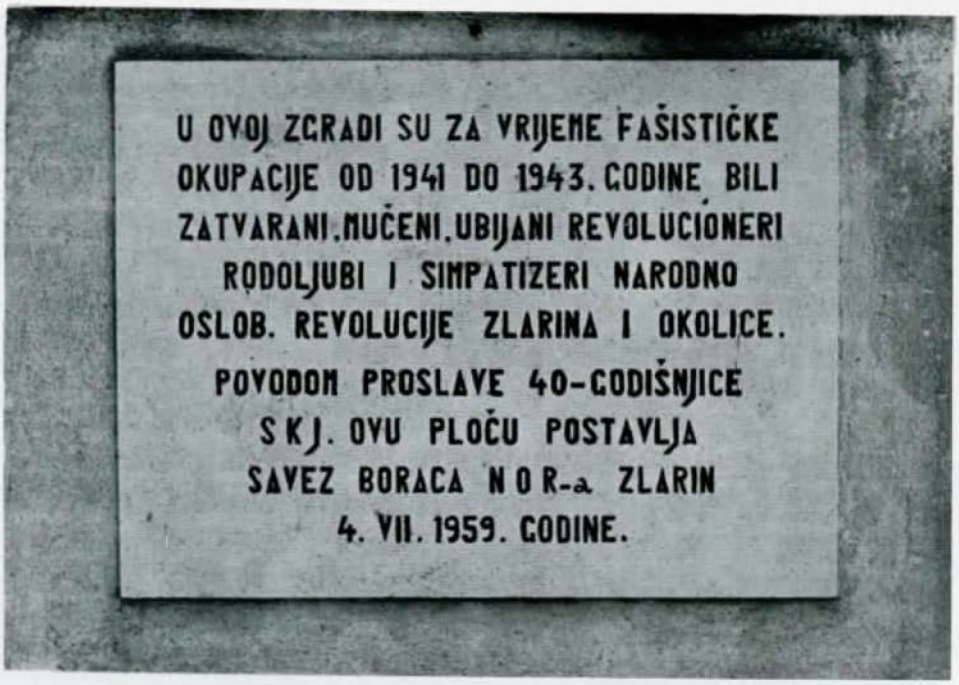

ZLARINJANIMA PALIM
U NARODNOOSLOBODILAČKOM
RATU OD 1941 — 1945
MJESTANI

Na kamenom platou sagrađen je kameni zid· 360 x 160 cm, izveden u obliku polukruga, obložen bijelim bračkim kamenim brušenim pločama. Na njegovoj desnoj strani ispisana je posveta tiskanim crnim slovima.

Relativno velik broj stanovnika otoka Zlarina pao je u borbi za slobodu i socijalizam širom naše zemlje.

U povodu 10-te godišnjice oslobođenja Zlarina preneseni su posmrtni ostaci samo jednog manjeg broja poginulih boraca u zajedničku raku ove spomen-kosturnice, izgrađene na predjelu mjesnog groblja u sjeni čempresa.

SPOMEN-PLOČA
ZLARIN

U OVOJ ZGRADI SU ZA VRIJEME FAŠISTIČKE
OKUPACIJE OD 1941 do 1943. GODINE BILI
ZATVARANI, MUČENI, UBIJANI REVOLUCIONERI
RODOLJUBI I SIMPATIZERI NARODNO
OSLOB. REVOLUCIJE ZLARINA I OKOLICE

POVODOM PROSLAVE 40-GODIŠNJICE
SKJ OVU PLOČU POSTAVLJA
SAVEZ BORACA NOR-a ZLARIN
4. VII. 1959. GODINE

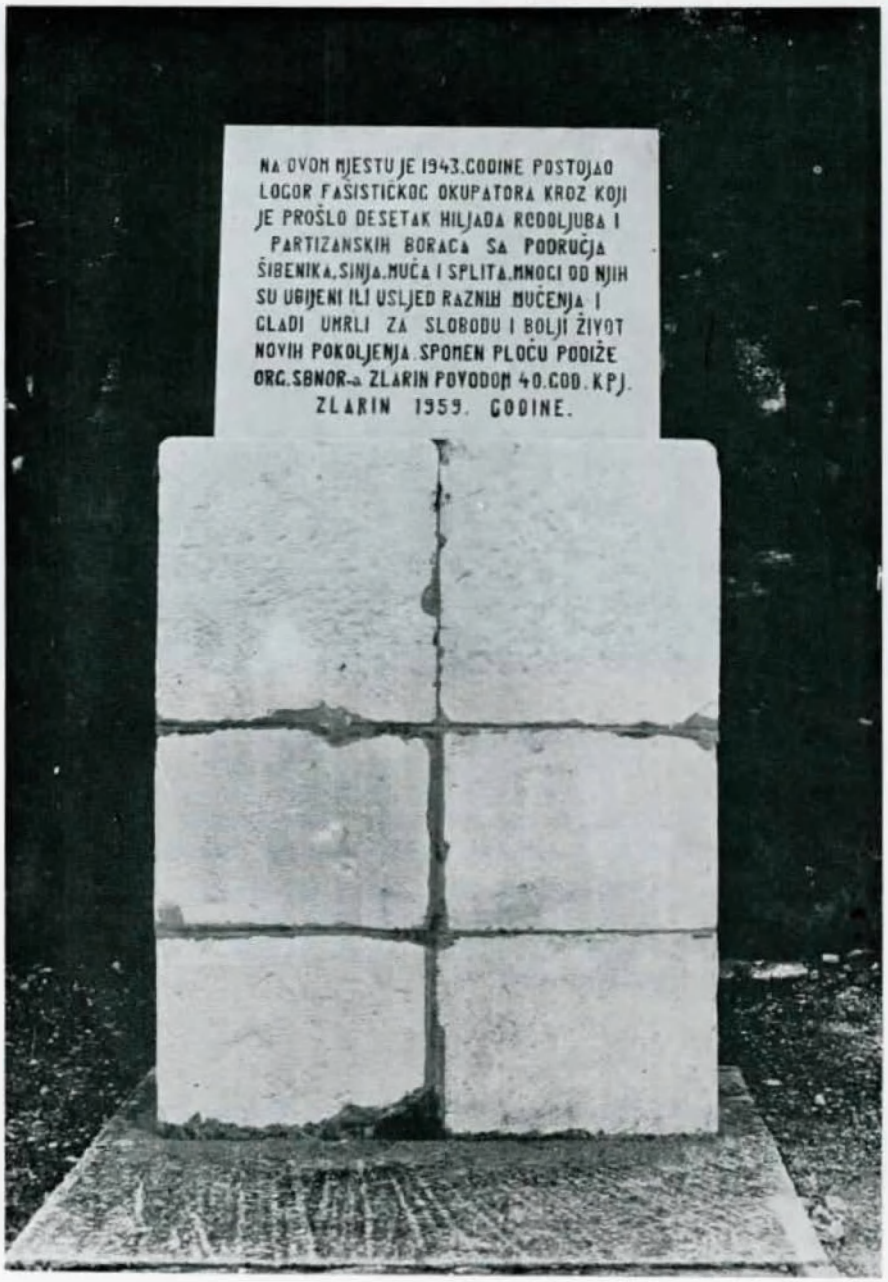
Spomen-ploča 80 x 60 cm je izrađena iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima obojenim crnom bojom. Postavljena je na pročelje zgrade koja je za vrijeme stare Jugoslavije bila žandarmerijska stanica.

U predratno vrijeme u ovoj zgradi — žandarmerijskoj kasarni — saslušavani su i batinjani protivnici nenarodnih režima stare Jugoslavije iz Zlarina i područja zlarinske općine.

Talijanski fašistički okupator u ovoj zgradi, sada karabinijerskoj stanici, zatvara, muči i ubija rodoljube i simpatizere NOP-a. Kroz nju prolazi grupa od 32 Zlarinjana kojoj je krajem 1942, u tzv. »zlarinskom procesu«, suđeno na sudu u Šibeniku. Iz ove je zgrade u lipnju 1942, nakon zvjerskog mučenja, izveden na strijeljanje zlarinski borac *Frane Ljuba*.

Svi uhapšeni na području zlarinske općine dovode se u ovu stanicu. Tako je kroz nju prošla i grupa od oko 50 uhapšenih Žirjana i grupa od oko 40 uhapšenih Kaprijana koji su odatle bili upućeni u zatvore i logore fašističke Italije i Njemačke.

SPOMEN-PLOČA
ZLARIN — punta Marin

NA OVOM MJESTU JE 1943. GODINE POSTOJAO
LOGOR FAŠISTIČKOG OKUPATORA KROZ KOJI
JE PROŠLO DESETAK HILJADA RODOLJUBA I
PARTIZANSKIH BORACA SA PODRUČJA
ŠIBENIKA, SINJA, MUĆA I SPLITA. MNOGI OD NJIH
SU UBIJENI ILI USLJED RAZNIH MUČENJA I
GLADI UMRLI ZA SLOBODU I BOLJI ŽIVOT
NOVIM POKOLJENJIMA. SPOMEN PLOČU PODIŽE
ORG. SBNOR-a ZLARIN POVODOM 40. GOD. KPJ

ZLARIN 1959 GODINE

U šumovitom predjelu punte Marin, na kameno postolje 100 x 120 cm, izrađenom iz šest komada fasadnog klesanog bijelog kamena, postavljena je spomen-ploča 50 x 58 x 40 cm od bijelog brušenog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom.

U borbi protiv NOP-a a radi uništavanja, posebno muškog stanovništva s područja Dalmacije, fašistički okupatori su vršili masovna hapšenja i interniranja. Na tom planu talijanski fašisti su krajem ožujka 1943. na golom kamenjaru punte Marin u Zlarinu podigli logor u kome je u najstrašnijim uvjetima bilo smješteno oko 2 000 ljudi uglavnom sa šibenskog i trogirskog područja uhvaćenih u masovnim racijama.

Za vrijeme postojanja tog kratkotrajnog ali zloglasnog logora kroz njega je prošlo nekoliko tisuća rodoljuba i pripadnika NOP-a. Oni su tu živjeli bez ikakvih nastambi u improviziranim šatorima, tučeni i mučeni glađu, žeđu i vrućinom i izloženi tifusu i paratifusu. U takvim uvjetima zatvorenici — internirci su dovođeni do bezumlja pa su mnogi podlegli tim mukama i bolesti. Mnogi su pali od fašističkih metaka. Nakon oslobođenja u procijepima krša pronađene su grupne grobnice nastradalih.

SPOMEN-SIDRA
ZLARIN — mulo

SVOJIM SINOVIMA

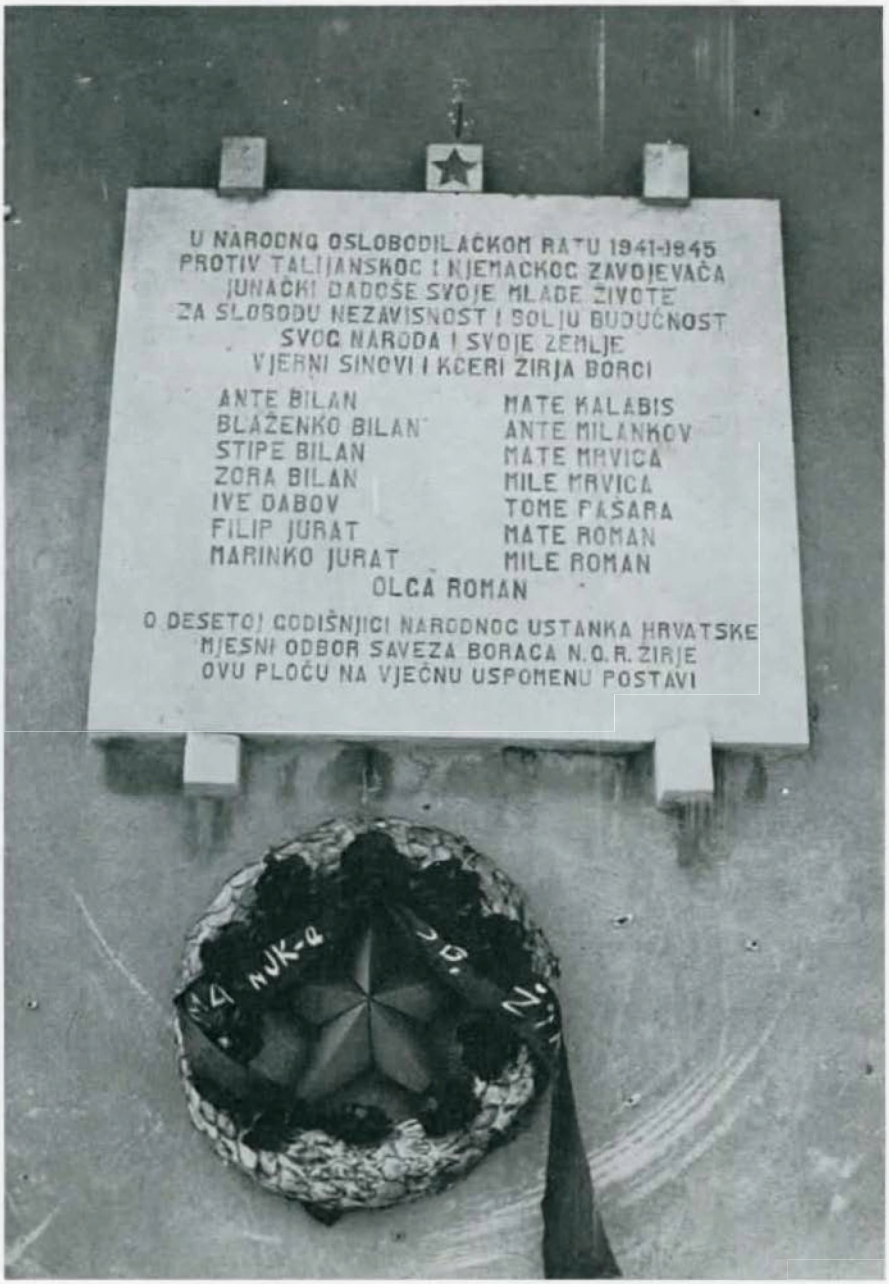
POGINULIM STRADALIM I UMRLIM
POMORCIMA RIBARIMA I KORALJARIMA
KOJI SU PO SVIM MORIMA SVIJETA
SVOJOM POŽRTVOVNOŠĆU I MAROM
PRONIJELI IME SVOGA MJESTA
NAŠEGA MORA I SVOJE DOMOVINE

U ZNAK ZAHVALNOSTI
NA DAN USTANKA NARODA HRVATSKE
27. SRPNJA 1978.

MJEŠTANI ZLARINA PODIGOŠE

Na postolju izrađenom iz dva okrugla bijela kamena, svaki 200 x 50 cm, u obliku zupčanika, uzdiže se spomen-ploča 55 x 75 cm, ovalna oblika, iz bijelog bračkog brušenog kamena s tekstom ispisanim tiskanim slovima obojenim crnom bojom. Iznad postolja u okomitom položaju i unakrst su postavljena dva velika željezna brodska sidra, dimenzije 360 x 472 cm.

SPOMEN-PLOČA
ŽIRJE — zgrada Zadružnog doma

U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU 1941 — 1945
PROTIV TALIJANSKOG I NJEMAČKOG ZAVOJEVAČA
JUNAČKI DADOŠE SVOJE MLADE ŽIVOTE
ZA SLOBODU NEZAVISNOST I BOLJU BUDUĆNOST
SVOG NARODA I SVOJE ZEMLJE
VJERNI SINOVI I KĆERI ŽIRJA BORCI

ANTE BILAN
BLAŽENKO BILAN
STIPE BILAN
ZORA BILAN
IVE DABOV
FILIP JURAT
MARINKO JURAT
MATE KALABIS
ANTE MILANKOV
MATE MRVICA
MILE MRVICA
TOME PAŠARA
MATE ROMAN
MILE ROMAN
OLGA ROMAN

O DESETOJ GODIŠNJICI NARODNOG USTANKA HRVATSKE
MJESNI ODBOR SAVEZA BORACA N. O. R. ŽIRJE
OVU PLOČU NA VJEČNU USPOMENU POSTAVI

Spomen-ploča 105 x 92 cm je izrađena iz brušenog bijelog bračkog kamena s tekstom ispisanim urezanim tiskanim slovima obojenim crveno. Na donjem dijelu ploče su dvije, a na gornjem tri kamene konzole. Na srednjoj gornjoj konzoli ugravirana je zvijezda petokraka kojoj su bridovi crveno obojeni.

Revolucionarni radnički pokret imao je svojih pristalica na otoku Žirju još iz doba oktobarske revolucije. Između ostalih čuven je *Jerko Šižgorić*, jedan od organizatora pobune bokeljskih mornara, koji je kao takav pogubljen u Škaljarima 1918. Od 1919. do 1921. (prva okupacija Dalmacije) Talijani su na Žirju uspostavili koncentracioni logor za komuniste šibenskog okruga, čije su ideje prelazile žičanu ogradu oko žirjanske škole pa je tradicija i dalje ostala, te su se na pripremama za općinske izbore 1940. Žirjani masovno opredijelili za Stranku radnog naroda.

Takvo političko raspoloženje imalo je svoj odraz u vrijeme kapitulacije stare Jugoslavije kada je od vojske u rasulu prikupljeno 200 pušaka, 3 puškomitraljeza, 80.000 puščanih metaka i 200 ručnih bombi što je bilo brižno pohranjeno i po partijama prebacivano na kopno za potrebe oružanog ustanka.

Već u rujnu 1941. osnovana je na Žirju partijska organizacija od šest članova. U listopadu 1941. je osnovana i skojevska organizacija od 32 člana. Usprkos brojnosti fašističkog garnizona, rad organizacije NOP-a na Žirju u 1941. bio je primjeran i odvijao se po uputstvima Sektorskog komiteta Partije sa Srime. Međutim, već od početka 1942. međusobni kontakti su rijetki zbog

otežanih veza, pa su i direktive s terena neredovito stizale i izostajale, što je rezultiralo raskorakom između mogućnosti i postignutog, osobito kad su se upućivali dobrovoljci u NOV. Napredna omladina bila je meta fašista u garnizonu koji su vrebali pogodan trenutak i na koncu u vremenu od 7. do 11. prosinca 1942. uhapsili 28 aktivista NOP-a te naknadno još 24 simpatizera i rodoljuba. Protiv njih je polovinom svibnja 1943. bio održan sudski proces na kome su im izrečene teške vremenske kazne od 4 do 30 godina robije. Osuđenici su bili odvedeni u robijašnice Italije, neki potom u Njemačku gdje su dvojica stradala životima.

Hapšenje navedenih drugova bio je težak udarac i nenadoknadiv gubitak za organizaciju NOP-a na Žirju koja se počela oporavljati tek u padu fašizma kada je osnovan novi narodnooslobodilački odbor, obnovljena skojevska organizacija i u NOV upućeni prvi dobrovoljci.

Talijani su po kapitulaciji pobjegli sa Žirja preko Jadrana ukrcani u 12 ribarskih gajeta, prethodno oštetivši topove i odnijevši automatsko oružje. Iza toga, punih 45 dana, Žirje je uživalo slobodu pa je kroz to vrijeme Komanda artiljerije za šibensko područje osposobila za borbu dva topa i postavila posade pretežno od domaćeg stanovništva, dok je višak mobiliziranih bio upućen u borbene jedinice na kopnu.

24. listopada 1943. izvršen je kombinirani napad njemačkih ratnih brodova i artiljerije sa Kaprija na otok Žirje i vatra dvaju partizanskih topova bila je brzo ušutkana pa su se snage 741. njemačkog pješadijskog puka iskrcale na nekoliko točaka na otoku, odakle su se partizani najvećim dijelom povukli u pravcu Primoštena. Nijemci su se na Žirju zadržali svega jedan dan pa su se vratili u Šibenik prethodno uništivši bateriju i artiljerijska postrojenja.

Otok Žirje je 25. listopada 1943. potpao pod Komandu 3. pomorskog obalskog sektora kao baza na kanalu prema kopnu na području Vodica. Sve što se radilo na kanalu i u bazi bilo je zastrto velom tajnosti zahvaljujući budnosti Žirjana i zavedenoj najstrožoj kontroli nad prolaznicima. I dok su Kornati i Dugi otok bili nekoliko puta tokom 1944. pod udarom jakih njemačkih snaga, dotle su Nijemci svega jednom, i to u noći od 1. kolovoza 1944. napali Žirje, kada ih je noć donijela i odnijela, pošto su prethodno zapalili školu i dinamitom uništili seosku cisternu.

Tokom ljeta 1944. Žirje je centar ribolova za potrebe naroda i vojske, a od 1. rujna i sjedište udruženja ribara proizvođača.

Nemoćni da više išta ofenzivnije poduzmu protiv Žirja, Nijemci su ga povremeno tukli dalekometnim topovima iz Primoštena i najzad se 25. listopada od njega definitivno oprostili.

U jedinicama NOV iz Žirja je sudjelovalo 98 boraca, 11 je poginulih boraca i 22 su žrtve fašističkog terora i rata. Cjelokupno odraslo stanovništvo bilo je angažirano u ovoj važnoj bazi na srednjem Jadranu i na održavanju kanala otok—kopno pri čemu je svaki pojedinac imao svoje borbeno mjesto i zadatak.

SPOMENIK
ŽIRJE

U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU 1941 — 1945
OTOK ŽIRJE
BIO JE VAŽNA STRATEŠKA BAZA
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
NA SREDNJEM JADRANU
OD RUJNA 1943 DO OSLOBOĐENJA
PREKO NJEGA SU PREBAČENE HILJADE BORACA
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE
STOTINE VAGONA RATNOG MATERIJALA I HRANE
DESETINE HILJADA CIVILNOG STANOVNIŠTVA
I ZBJEG OSOBITO KANALOM
ŽIRJE—VIS I ŽIRJE—KOPNO
HRABRI ŽIRJANI BILI SU DO POSLJEDNJEG
ANGAŽIRANI U OVIM AKCIJAMA
U ZNAK PRIZNANJA SVIM UČESNICIMA TIH AKCIJA
O 20-GODIŠNJICI JUGOSLAVENSKE RATNE MORNARICE
10 IX 1962 NAROD KOTARA ŠIBENIK POSTAVI

Na betonskom platou 500 x 400 cm, s istočne strane, podignuto je kameno postolje 175 x 43 x 40 cm iz fasadnog sivog kamena, iznad kojeg se podiže betonski zid u obliku trokuta. Po sredini betonskog zida je spomen-ploča 90 x 130 cm izrađena iz bijelog brušenog bračkog kamena s tekstom ispisanim tiskanim urezanim slovima crno obojenim. Iznad teksta, po sredini ploče, ugravirana je zvijezda petokraka.

Otok Žirje, još od davnine, bio je važna strategijska točka na Jadranu. I stara Jugoslavija uspostavila je na Žirju izvidnu stanicu i dvije baterije topova, koje su objekte u aprilskom ratu 1941. ispravne preuzeli Talijani. Najposlije su ti objekti u kapitulaciji Italije, ali neispravni, došli u ruke partizana. Od četiri topa bila su osposobljena samo dva koja su 24. listopada 1943. prilikom pružanja otpora njemačkoj invaziji na otok bila potpuno uništena. Po povlačenju Nijemaca sa Žirja već 25. listopada 1943. počela je djelovati Sekcija za pomorstvo kotara Vodice s osnovnim zadatkom prebacivanja ljudstva i materijala s otoka na kopno. Takav saobraćaj bio je neredovit i prilično nesiguran, što je ponukalo Komandu 3. pomorskog obalnog sektora da početkom veljače 1944. uspostavi na Žirju relejnu stanicu, koja je već 12. ožujka prerasla u mornaričku stanicu sa zadatkom da uspostavi redovit pomorski saobraćaj na kanalu Žirje—kopno u rajonu Sovlje, da brodovi za prijevoz i transport budu pod nadležnošću Komande sektora koja će im osiguravati stalnu pratnju naoružanih brodova. Ova koncepcija je realizirana 19. travnja uspostavljanjem vozarske čete s bazom na otoku Kaknu.

Već od veljače 1944. važnost Žirja za NOP dolazi do punog izražaja. Ovdje djeluje stalna Komisija zbjega za okrug Šibenik; Intendatura Okružnog NOO-a i Komande šibenskog područja; Lučko zastupstvo Rogoznica; Odjel za uskladištenje i transport robe za Komandu mjesta Šibenik; Intendatura Komande mjesta Vodice s kuhinjom od nekoliko stotina obroka za prolazeći zbjeg i ostalo ljudstvo, i napokon Intendantske ekipe 19. sjevernodalmatinske divizije, te njezine 5 i 6. brigade.

Ova tijela i ustanove uvjetovale su postojanje jedne vozarske čete, koja je obavljala najveći dio zadataka. Naime, vozarska četa je bila redovito svake noći na zadatku: gajete na vesla dotegljene čekale bi ispod otočića Prčevca na ugovoreni znak sa kopna, pa bi zatim veslači u maksimalnoj vožnji prešli posljednju etapu puta do kopna i natrag. Ako se radilo o preuzimanju ranjenika na obali, tada su često naoružani brodovi išli izravno na obalu.

Kanal Žirje — Sovlje više je služio za prebacivanje ljudstva, osobito s kopna na otok. Cijeli zbjeg šibenskog (4.500) i kninskog okruga (3.000) ovuda se prebacio. Također stotine boraca, osobito raznih specijalnosti (avijatičari, tenkisti...) ovuda je prošlo za Vis i Italiju, pa ranjenici kojih je bilo preko tisuću.

Nijemci su imali približnu sliku operative na ovom kanalu i pokušavali su u nekoliko navrata da je ometu. Najteži udarac doživjelo je Žirje u noći 1. na 2. lipnja 1944, kada su u njemačku zasjedu upala tri partizanska transportna broda (m/j »Mali Ante« m/j »Sveti Juraj« i »Stela«) koji su te noći sa Žirja na Vis evakuirali teret neiskrcane robe i 20 prolaznika.

Od brojnih oružanih incidenata na obali svakako treba spomenuti onaj u uvali Sovlje od 6. lipnja, kada je od njemačke zasjede ubijena jedna veslačica i poginulo 7 boraca prolaznika.

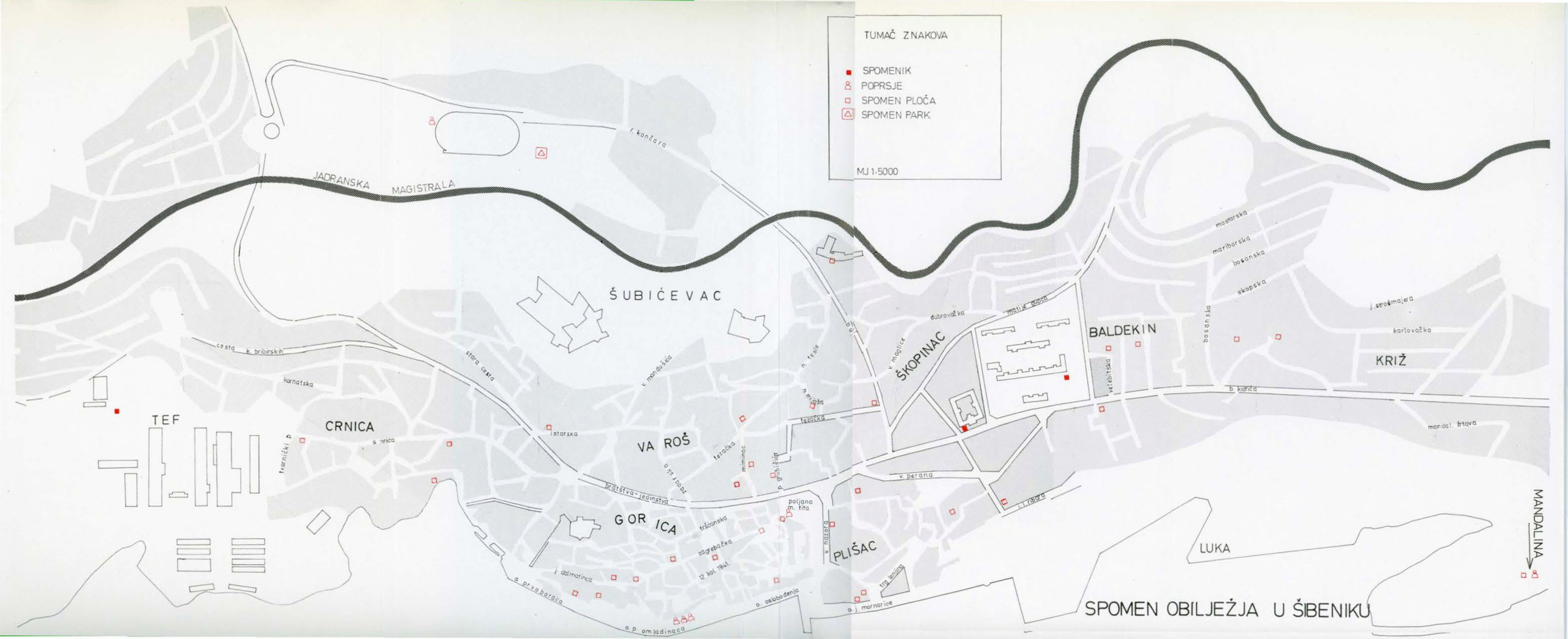
Nijemci su u potragu za partizanskim skladištima upućivali svoje brodove u blizinu otoka Kakna. Tako su 5. kolovoza stigla do otoka Borovnjaka njihova dva remonkera (R 4 i R 15) koji su se namjerili na partizansku N/b »Streljko« i u borbi pretrpjeli gubitak od 1 mrtvog i dva ranjena. Dvije noći kasnije flotila njemačkih minolovaca iskrcala je na otok Kakan jači odred vojnika (branderbuških lovaca) koje je tu ostavila da tokom dana otkriju partizanska skladišta. Međutim ,taj je odred sutradan umjesto skladišta tražio zaklone protiv djelovanja partizanskih teških bacača i automatskog oružja i jedva dočekao noć u kojoj ga je flotila minolovaca prebacila u Šibenik.

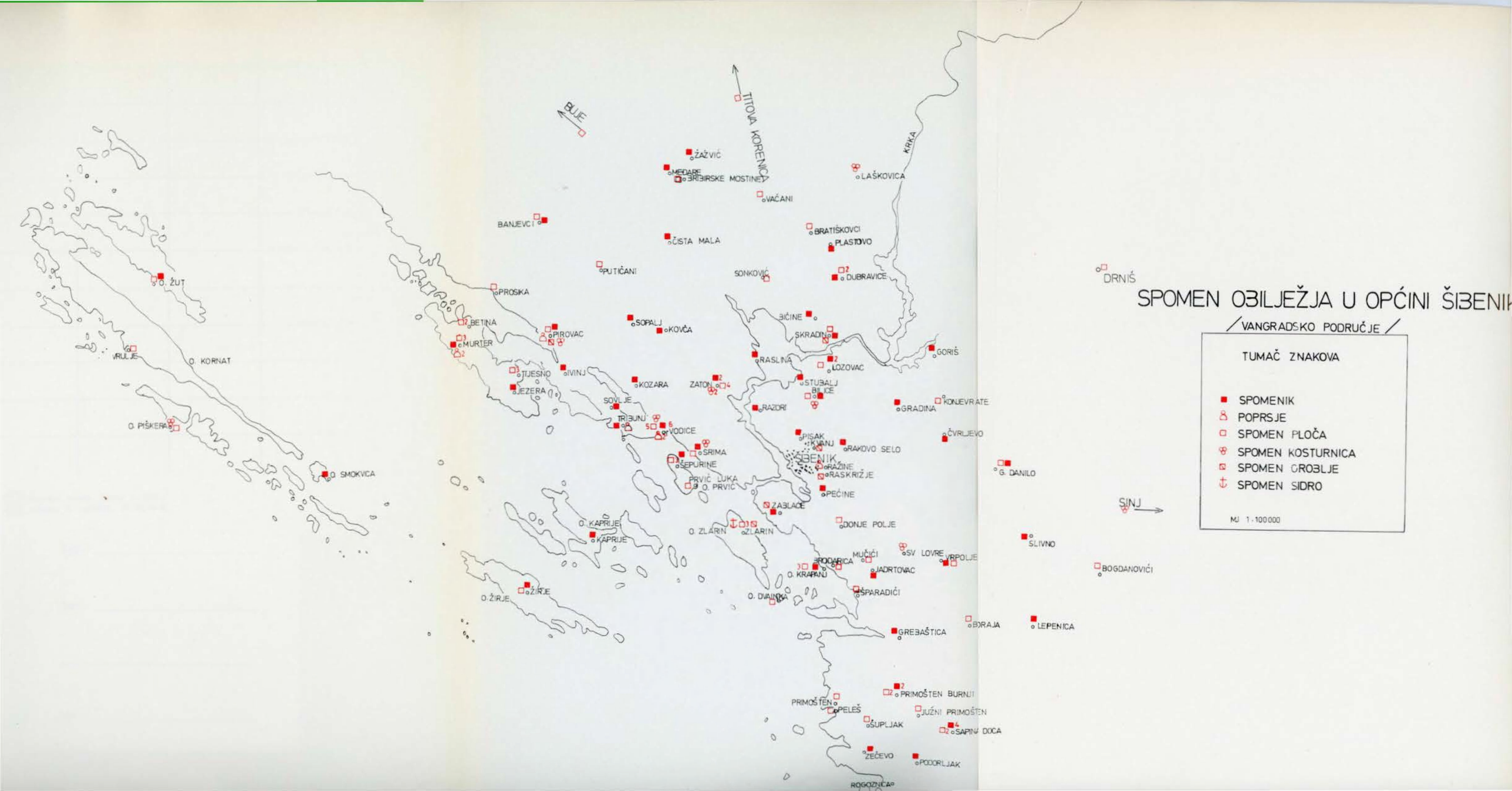
Spomen-ploča na zgradi škole na Žirju vječno je svjedočanstvo podviga, patnji i žrtava priobalnog i otočnog stanovništva šibenskog područja u narodnooslobodilačkom ratu i dokaz njegove nepobjedivosti kada brani svoje.

SADRŽAJ

	Strana
Predgovor	5
Šibenik	9
Banjevci-Kašić	129
Betina	134
Bićine	141
Bilice	143
Boraja	157
Bratiškovci	160
Bribirske Mostine	161
Čista Mala	165
Danilo Gornje	167
Dubrava — Rakovo selo	172
Dubravice	177
Goriš	182
Gračac	184
Grebaštica	186
Jadrtovac	188
Jezera	192
Kaprije	195
Konjevrate	198
Krapanj	202
Laškovica	221
Lepenica	223
Lozovac	226
Mađare	241
Murter	244
Pirovac	272
Plastovo	283

Podorljak 285
Primošten 288
Burni Primošten 288
Južni Primošten 305
Prvić Luka 308
Prvić Šepurina 311
Putičanje 323
Raslina 325
Sapina Doca 328
Skradin 341
Slivno 349
Srima 352
Tijesno 361
Tribunj 370
Vačani 385
Vodice 385
Vrpolje 426
Zablaće 429
Zaton 434
Zečevo 452
Zlarin 454
Žirje 464

TUMAČ ZNAKOVA
SPOMENIK
POPRSJE
SPOMEN PLOČA
SPOMEN PARK
MJ 1:5000
JADRANSKA MAGISTRALA
r. končara
ŠUBIĆEVAC
cesta k. pribirskih
karnatska
stara cesta
v. mandušića
TEF
CRNICA
tvorn. p.
s. mica
istarska
VA ROŠ
tezačka
o. 25. travnja
mimince
p. groblje
n. tesle
n. mažića
v. magrića
ŠKOPINAC
dubrovačka
matice hrvat.
BALDEKIN
mostarska
mariborska
bosanska
skopska
bosanska
j. strossmajera
karlovačka
KRIŽ
b. kidrića
mandal. šrtava
v. perana
j. ribara
braće radića
braće - jedinstva
GOR ICA
tršćanska
zagrebačka
12. kol. 1941.
poljana m. tita
v. nazora
PLIŠAC
j. dalmatinca
a. prve brigade
a. oslobođenja
a. p. omladinaca
trg lenina
a. j. mornarice
LUKA
MANDALINA
SPOMEN OBILJEŽJA U ŠIBENIKU

SPOMEN OBILJEŽJA U OPĆINI ŠIBENIK
VANGRADSKO PODRUČJE
TUMAČ ZNAKOVA
SPOMENIK
POPRSJE
SPOMEN PLOČA
SPOMEN KOSTURNICA
SPOMEN GROBLJE
SPOMEN SIDRO
MJ 1:100000
BUJE
TITOVA KORENICA
KRKA
ŽAŽVIĆ
MEDARE
BRIBIRSKE MOSTINE
LAŠKOVICA
VAČANI
BANJEVCI
BRATIŠKOVCI
ČISTA MALA
PLASTOVO
PUTIČANI
SONKOVIĆ
DUBRAVICE
DRNIŠ
PROSIKA
O. ŽUT
BETINA
MURTER
PIROVAC
SOPALJ
KOVČA
BIĆINE
SKRADIN
GORIŠ
VRULJE
O. KORNAT
TIJESNO
IVINJ
RASLINA
LOZOVAC
JEZERA
KOZARA
ZATON
STUBALJ
BILICE
SOVLJE
RAZORI
GRADINA
KONJEVRATE
TRIBUNJ
VODICE
O. PIŠKERA
PIŠAK
KANJ
RAKOVO SELO
ČVRLJEVO
SRIMA
ŠIBENIK
ŠEPURINE
RAŽINE
G. DANILO
RASKRIŽJE
O. SMOKVICA
PRVIĆ LUKA
O. PRVIĆ
PEĆINE
SINJ
ZABLAĆE
O. KAPRIJE
DONJE POLJE
KAPRIJE
O. ZLARIN
ZLARIN
SLIVNO
SV. LOVRE
MUĆIĆI
VRPOLJE
BRODARICA
JADRTOVAC
BOGDANOVIĆI
O. KRAPANJ
O. DVARICA
ŠPARADIĆI
O. ŽIRJE
ŽIRJE
BORAJA
LEPENICA
GREBAŠTICA
PRIMOŠTEN BURNJI
PRIMOŠTEN
PELEŠ
JUŽNI PRIMOŠTEN
ŠUPLJAK
SAPUNI DOCA
ŽEČEVO
PODORLJAK
ROGOZNICA

